JOHANNES SEMPER

KIVI KIVI PEALE

29. märtsil 1963. a.

Lehte ja Ilmar

JOHANNES SEMPER

TEOSED II

1963

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS · TALLINN

JOHANNES SEMPER

KIVI KIVI PEALE

ROMAAN

1963

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS · TALLINN

Ümbrispaberi ja köitekaane
kujundanud *P. Reeveer*

I

1

«Astuge aga sisse, astuge sisse!»

Advokaat Orajõe, ümmargusel artistinäol püsiv heameelenaeratus, oli esikus oma kellaviiekülalisi sisse laskmas.

«Sa kutsud nagu tsirkusse,» vastas talle sisseastujate hulgast õdusa tooniga vanem ametivend Tamberg kõvakübarat peos hoides ja kätt pihku pistes.

«Ah tsirkusse? Kuidas soovite! Tsirkuse eest peate ise hoolt kandma, leiba, seda saab siitpoolt.»

«Aga Paul!» hüüdis väike mahedasilmaline linalakk perenaine toast tulles. «Näita ometi, et siin majas ka viisakas osatakse olla, aita daamidel mantlid seljast!»

«Lubage siis, proua, et ma teie õrna ja väikese jala . . .» kargas Paul abivalmilt kohe proua Tiido botikuid jalast võtma. Nende tõmbelukumehhanism oli aga nii keeruline, et Paul jäi kauaks kummargile ukerdama, kuna proua Tiido ise aega kasutas, et ennast käsipeeglikesest silmitseda.

«Aga Paul!» kuuldus jälle majaproua hüüd.

«Teate, proua,» vastas Paul alt üles, «ma mõtlen, mis oleks, kui nööpide ja haakide asemel ka kleitidel ja pesul . . .»

«Olete oma mõttega hiljaks jäänud,» vastas proua Tiido, nagu ikka, külmavereliselt.

«Aga Paul, kes siis kohe pesust . . . Mine aita preili Ormust!»

Ja muidugi, kohe, miks mitte preili Ormuse suuri, hiiglasuuri mantlinööpe lahti võtta.

Kuid preili Ormus ei lasknud lähedale, pööras selja ja hakkas ise end lahti riietama.

«Justkui Maimu, kui ta kolmeaastane oli: «mina ise», «mina ise»! Uskuge mind, preili, ma katsun ettevaatlikult . . . nii et kõdi ei tunne . . .»

Paul oli alati valmis preili Ormust nokkima, sest preilil olid nagu ta naisel Heleenelgi kelmid lohud põskedes, ta pilk peegeldas niisugust poolteadlikku, umbset elu ja tal olid niisugused rammusad käsivarred, niisugune läbikasvanud liha, et olnuks huvitav kasvõi sülitsi kokku minna . . .

«Aga Paul! Kuidas ometi võib nõnda! See sulg ei kirjuta ju!»

Külalisteraamatu juurest, kuhu Tamberg parajasti katsus oma nime sisse märkida, pöördus majaproua ürmiv pilk Pauli poole, kes seisis preili Ormuse selja taga ja haaras talt mantli. Kuid nägu oli tal seejuures nii hädaohtlikult preili näo lähedal, kes nüüd naeratas ja ainult veel Orajõe huultele vahtis.

«Sulg, proua, on suurepärane! Näete! Ja teie ise olete veel suurepärasem!» ütles Tamberg majaprouale.

«Mina?»

«Teie etteheitedki on ju nagu paitused. Kui te ütlete «aga Paul», siis tuleb see nii õrnalt, nii pehmelt. Tõesti, iga mees võib Paulile kade olla.»

Ja Tamberg, see vanapoiss, kellel üligalantsus daamide vastu oli harjumuseks saanud, haaras majaproua käe, pigistas ja suudles seda.

Proua Orajõe oli meelitatud ja ruttas tagasi söögituppa, kus tal laua korraldamisel abiks olid ta kaheksaastane tütar Maimu ja lapsemeelne proua Kiideon, keda kutsuti Kikiks. See oli gretagarboliku soengu ja rohekate silmadega leskproua, kel oli seljataga palju reise ja seiklusi, andekas, kuid sajasse harru vedavate huvidega, boheemlikult muretu naine, kes praegu oma igapäevast leiba teenis masinakirjutajana linnavalitsuses. Advokaat Orajõele meeldis Kiki, kuid armukadedusekuradike polnud siin siiski proua Orajõe südant närima hakanud nagu preili Ormuse puhul.

«Ja kuhu onu Tamberg istub?» küsis Maimu.

«Mis siis? Ristiisa kõrvale istud teine kord. Sina lähed ja sööd väikese Peetriga lastetoas.»

Maimu vaikis. Ta teadis niikuinii, et ta suurtega koos süüa ei tohi, kuid tal oli tulnud mõte täna oma ristiisa

vastu eriti lahke olla. See onu oli ju nii naljakas, et määris leivale võid ikka vasaku käega ning joonistas vahel Maimule ka selle käega.

«Kas onu Tamberg istub siia?»

Ja kellelegi märkamata lükkas Maimu tassikõrva vasakule, pani samasse külge ka teelusika ja koogikahvli.

«Ah sa taevas, juba pool kuus läbi!» hüüdis proua Orajõe Kikile. «Mine astu korraks saali, vaata, kas ma võin juba hakata kohvi keetma!»

Peenemaiguline kohv oli selle maja au ja uhkus. Proua ei usaldanud selle keetmist kellegi teise hoolde. Sest siin oli saladusi, mis algasid juba vee valikuga ja selle keemaajamise kiirusega, kõnelemata eriliselt segatud sortidest. Notariproua Raudkats väitis küll alati, et kohvi tuleb juua ainult kohvile määratud serviisist, nagu seda tuleb teha teegagi, kuid proua Orajõe oli seepeale väga teadlikult muianud ja teistele ütelnud:

«Teate mis mina ütlen, Sèvres või Kuznetsov, minu keedetud kohvile jääb ikka ta maik alles. Teiste kohvisid ma ei tea, võib-olla nad tõesti ei maitse igas tassis ühteviisi.»

Ka kümmet seltsi küpsised pidid niisugused saama, et nad küllastunulgi suu ajasid vett jooksma. Polnud tähtis, kas neid söödi kahvliga, lusikaga või kahe näpu vahelt, püsti või istudes, peaasi, et keel ja kurgupära mõnu tundsid.

Samataolisel seisukohal oldi ka kodu sisustusel. «Stiil, stiil?» oli Paul ütelnud. «Käigu nad oma stiiliga . . . Tool olgu ikka niisugune, kus sa istud nagu süles ja kus sul oleks hea ja pehme olla. Kanad, näe, lepivad õrrega ja kohtus käijad kõva pingiotsaga, aga minu klientidel peab olema mugav pehme mööbel istumiseks ja ootamiseks. Silmalõbu on maailmas niikuinii palju, las ka muud organid tunnevad vahel mõnu!»

Siiski, puht silmalõbu eest oli Orajõe alles neil päevil hoolt kandnud, ostes saali seinale uue maali.

Kui Kiki söögitoast külaliste juurde astus, viis Paul parajasti oma kiilaspäise ametivenna äsja seinale riputatud maali ette:

«Sina, Tamberg, oled suurem asjatundja kui mina, käid kunstinäitustel ja liigutad väikselt ka ise pintslit.

Ütle õige mulle, kas see pilt on midagi väärt või mitte. Ajasid peale, et osta ja osta, et vaene kunstnik ja nõnda edasi... Ja sina, Kiki, pole ka veel oma arvamist ütelnud.»

Pastor Niinemäe teretas Kikit ja ka nemad jäid maali ette seisma, kuna Tamberg, üks käsi kuuetaskus, teine põues, laskis pea veidi viltu ja hakkas siis parajat kaugust otsima. Kiki aga pistis oma nina maalile hoopis lähedale, et eraldada signatuuri.

«Ah, see on ju Heinaste!» ütles ta peaaegu lauldes, nagu see tema viis oli. «Sedap ma arvasin. Ta käis ka meil linnavalitsuses, et ostke ja ostke. Teate, ta on tore poiss, läkiläki peas, töbikasukas seljas, käised nii lühikesed, et ei ulatu kinnasteni, ja püksid ei ulatu saabasteni. Pooletoobised, nagu ütleb Umbjärv. Teie ei tea skulptor Umbjärve? Aga heledaid kamasse, neid armastab Heinaste ka suvel kanda. Ma viisin Umbjärve poole niisugused pikad-pikad kindad, punast-valget kirja, ulatuvad küünarnukini, et andku nad temale, ärgu ainult öelgu, kelle poolt, aga Heinaste ei võta, kui ei tea, kellele tänulik olla. Ja ei võtnudki. Käib edasi paljaste käsivartega. Mis teie arvate, õpetajahärra, kas ta tegi õigesti, et vastu ei võtnud? Või tegin mina halvasti?»

«Raske vastata,» arvas pastor Niinemäe.

«Teil raske vastata?» imestas Kiki talle koketeerivalt otsa vaadates. «Ja mina arvasin, et teie ikka peate teadma. Teie olete ju õpetaja...»,

Tamberg katkestas oma asjatundlikku sirgeldamist lõpetades teiste vestluse:

«Jah, see nurk tal on hästi läbi maalitud, aga näete siin — lahja, mittemidagiütlev. Annet on, aga ka mitte midagi rohkem.»

«Kuidas — mitte midagi rohkem?» küsis Orajõe.

«Las õpib veel, las põeb lastehaigused läbi... Ma mõtlen neid pätajalgu inimeste asemel. Noh, kas need mõned inimesed olgu! Las õpib joonistama. Ja see on siis mõni kirikutorn, nõnda viltu? See on ju rohkem narrimüts maskeraadilt.»

«Ehee, sa vahest ei teagi, et see on nimme nõnda,» vastas Orajõe. «Vahest see torn või müts peabki nõnda viltu seisma. Et kui meie kirikuasjad juba nõnda viltu on vajunud...»

«Viltu?» segas pastor vahele. «Mina ei julgeks nõrku järsult ütelda. Nüüd, kus usuõpetus jälle on koolidesse viidud, protestantlik lainetus taltsamaks muutunud ja kus rahvas neil ärevail aegadel jälle hakkab rohkem kirikus käima...»

Kiki oli juba nägematult teiste hulgast minema poetunud, et perenaisele soodsat teadet viia. Naised istusid saali ühes seinas asuva laua ümber sohval ja mugavail toolidel ning nende vestlus tiirles kevadiste moodide ümber. Mehed seisid vastasseina ääres kobaras ja juba hakkasid nad kalduma poliitilise jutuaine poole, kuna juurde olid tulnud kaks niisugust ägedat sõnavõtjat kui ärimees ning poliitikategelane Taras ja ajakirjanik Kiipsaar, kelle teravus paljudele närvidele käis.

«Teate mis!» hüüdis Kiipsaar, kelle nägu oli lapse ja vanamehe oma ühtlasi, mingi tardunud miimikaga mask. «Kui mina umbes Orajõe vanune olin, hoolitsesid skandaali eest siurulased ja kõlblus oli siis hirmsas hädaohus. Nende värsse loeti kinniste uste taga, nende eest hoiatasid vanemad oma lapsi ja hingekarjased oma lambaid. Nüüd aga hoolitsevad skandaalide eest pastorid ise. Muidugi on nüüd kirikutel tornid viltu! Vabandage, härra Niinemäe, aga ega teiegi saa midagi parata, kui teie ametivend Nõges tabatakse aknast sisse ronimas proua Kaart-Luikmil-Ojasoo poole, kui pastor Kaarman lüüakse pinkide vahele pikali, kui kuuekümneaastane pastor Nõu viskab oma naise üle ukse ja võtab kaheksateistkümneaastase manulise, kui pastor Lepik hullab poistega, kui pastor Mutli leerilapsed lähevad leeripäeval teise kirikusse lauale, sest oma hingekarjasel on silmad sitku. Kas ma pean veel näiteid tooma?»

«Ega rahva suud sa keegi kinni panna,» naeratas Taras. «Aga kui palju kõigis neis kuulujuttudes tõtt on, seda te ei tea. Mina aga tean, et siin on ajakirjandus süüdi, kes eraellu tungib, kirbust elevandi teeb ja rahva meeled üles ässitab.»

Niinemäe vaikis. Tal oli raske oma ametivendi kaitsta. Ta mõtles äkki oma Reedale, kes polnud tahtnud kaasa tulla «liiga soliidsete» sekka, kes oli üldse tujukas ja käskis oma mittetulemist vabandada peavaluga. «Kes neid naisi igakord teab,» oli ta ennist proua Orajõele ütelnud. Ei, Niinemäe juba skandaalideni ei lasku, ei

lähe iialgi nii kaugele, lihtsalt ei lase iialgi nii kaugele minna, et...

«Ajakirjandusele suukorv pähe! Seda teie muidugi tahaksite. Kas arvate, et korruptsioon sellega kahaneb? Nüüd vähemalt võidakse süüdlane häbiposti tõmmata, siis aga saab igaüks julgust oma musta asja edasi ajada. Näete, Saksamaal põletasid riigipäevahoone maha ja nüüd suletakse ajalehtede suu, isegi raadios ei lasta enam teistel kõnelda. Ainult üks hüsteeriline kisa hommikust ööni.»

«Ärge segage võõrastesse asjadesse,» vaidles Taras vastu. «Või siis meie teame, milleks see kõik hea on. Saksal polnud ju teist teed valida, kui ta tahtis edasi elada...»

«Kui ainult põletamine, vale, hüsteerika?»

«Vale? Mispärast vale?» ägestus Taras ja kõrgendas häält. «Igal revolutsioonil on omad sügavad põhjused, oma loogika ja oma tõde, mida vastased valeks peavad.»

«See on teil revolutsioon?!» hüüdis Kiipsaar.

«Mehed, mehed!» laotas nüüd Orajõe oma rahutoovad käed vaidlejate vahele. «Aega on pärast ägedaks minna küllalt. Selles asjas kuulake enne ära üks tunnistaja, kes neid saksa asju ise kaasa teinud. Ta peab iga silmapilk tulema. Kannatage natuke.»

«Kes see on?» küsiti mitmelt poolt.

«Küll ise näete. Küll näete ise.»

See näis uskumatu olevat, aga Orajõe toon oli nii kindel, et vaidluse hoog äkki lõtvus. Seevastu daamide rühmas tõusis huvi oodatava vastu, kui proua Orajõe teatas:

«Kohv on küll juba valmis, aga Paul tahab teile üllatust teha... Ta ootab kedagi, kes ka daamidele võiyat huvitav olla.»

«Kes see on? Ütelge ometi!» küsiti Orajõelt, kes lähemale tuli, nägu naerul, sõrmed vestitaskuis.

«Oi, tore poiss. Oleme palju koos vähki püüdnud, ehal käinud, muidugi kui me veel alles noored olime.»

«Nüüd olete siis juba raugad?» küsis proua Taras kolmekümne kahe aastaselt Orajõelt. Proua Taras oli juba eas, kus vanaduse vastu ei võideldud enam salvide ja näomassaažidega, vaid ka operatsiooninoaga: madam

Noël oli ta kortsud ja voldid äsja juustekatte alla kokku tõmmanud.

«Tema mitte, tema pole veel abielukammitsais. Nojaa, kui me ehal käisime, siis jaotasime töö nõnda, et mina ainult lobisesin ja tegin kometit, tema aga vaikis ja võitis. Tema oli siis nii tõsine, nii hirmus tõsine.»

«Ta polegi siis huvitav,» otsustas proua Tiido oma blaseerituses, sigaretti suursuguse aeglusega suhu tõstes.

«Aga Paul, kus tikud?» kuuldus proua Heleene paitav etteheide.

Paul oli ühe hüppega teguvalmis ja kahmas kõigepealt ka teistele daamidele suitsu pakkuda. Tikud? Jah, Paul oli tikud unustanud, kuidas ometi võis nii tähelepanematu olla!

«Preili Ormusel on tuld!» hüüdis Paul, kui see oma ridiküllist kiiresti tikud võttis. «Ah pole huvitav?» küsis ta, kummardudes tulega proua Tiido suu juurde. «Seda me veel näeme, kas ta on palju muutunud.»

«Te pole siis teda enam ammu näinud?»

«Ammu? Ei, nägin teda alles lõuna paiku, aga siis ta oli veel unine, polnud veel välja maganud. Aga viimati on ta nüüdki magama jäänud? Lähen õige ja helistan talle.»

«On see aga unimüts,» naeris preili Ormus, kelle silmad ergasid teotungist, nagu kogu ta keha pakitses energiast.

«Ütelge ometi teie, keda te siis nõnda ootate,» pöördus proua Taras majaproua poole.

«Härra Hurta. See on Pauli sõber juba lapsepõlvest saadik,» usaldas see poolsosinal nagu mõnd saladust, ja pead paindusid koomale. «Ma ise olen ka natuke erutatud. Mõtelge ikka, kümme aastat pole enam näinud. Paul ütles, kujutlege, mis ta ütles, et ma olevat täna eriti agar ja erutatud, küllap selle härra Hurda pärast. Mehed on ju alati natuke armukadedad. Teate, ma sain härra Hurdaga just samal ajal tuttavaks kui Pauliga. Ma tantsisin temaga vist isegi enne kui Pauliga. Ta ei olnud siis sugugi nii tõsine, nagu Paul ütleb. Siis oli just ümberpöördult: tema lobises kogu aeg, ja Paul, see vaikis aina ja lõpuks võitiski. Nüüd ta olevat kõhnemaks jäänud ja

juukseid ei kandvat ta ka enam üle pea. Ma päris kardan...»

«Mida siis?» küsis preili Ormus.

«Ma kardan, et meil siin pole kõik, noh, nii... Meil on kõik ju hirmus nigel ja väike. Tema aga on harjunud suurlinnades elama, välismaal... Teised moed ja maitsed.»

«Ah ta tuleb välismaalt?» elavnes äkki proua Raudkats, blond ja sihvakas naine, kellele ta kõrvu vabaks jättev soeng andis poisi ilme. Tal oli suur raamatukogu ja kunstikorjandus ja ta kodu oli kujunemas mingiks salongiks, kus aeg-ajalt kinnises seltskonnas musitseeriti.

Jah, härra Hurt tuleb välismaalt, Berliinist, kus ta on viimased aastad töötanud. Ta on arhitekt, lõpetanud Darmstadtis. Kas ei mäletata siis teadet ajalehtedes ja ta pilti, juba kolm-neli aastat tagasi?

«Veel natuke kannatust, mu daamid ja härrad,» ütles Paul telefoneerimast tulles.

Ta oli nagu teatridirektor, kes veel ei näita, mis eesriide taga on, ja kes publiku uudishimu kõrgemale tahaks kruvida. Proua Tiido sest lavastusest suuremat ei hoolinud. Ta tõusis, soris hetke üht pooleli loetud inglise romaani laual ja küsis proua Orajõelt, kas seda maksab ka lugeda, sirvis siis raadiolehte, keeras tantsumuusikat ja küsis Kiipsaarelt, millal ja kus võiks järgmise bridžiõhtu korraldada.

Pastor Niinemäe oli istet võtnud proua Raudkatsi kõrvale.

«See viimane kontsert teie pool on mul ikka veel meeles,» algas ta. «Ma imestan, kui suuri edusamme teie olete teinud. Teie hääle suurepärane tämber kohustab teid enamaks.»

«Ah, ütlete meelitusi. Kõik on hilja,» vastas proua. «Oleksin õigel ajal taibanud... Oleksin ma välismaal olles kogu aja õppimisele kulutanud, vahest siis oleks midagi tulnud. Aga siin kolkas...»

«Ei maksa nii pessimist olla,» rahustas Niinemäe. «Igal pool on midagi väärtuslikku. Ka meie kolkas siin.»

«Ah, kes kord välismaal parema maigu suhu on saanud, see on siin kadunud. Mida te siit siis õige nii kosutavat leiate? Ikka needsamad inimesed, samad jutud,

samad kohvikud. Kui endal tööd poleks, siis sureks siin tüdimuse kätte ära.»

«Jah, töö! See on õige. Seda olen ma tihti ka oma naisele ütelnud. Tema ei taha paraku tööst teadagi. Mis tööd tema pidavat tegema, tema tahtvat elada!»

«Tööd tuleb ainult nii palju teha, et oma elu tühjust ja tüütust unustada,» arvas proua Raudkats.

«Mis tööd nüüd naistel vaja!» segas Tamberg vahele, seistes nende kõrval püsti. «Teie proual, härra pastor, on jumala õigus, kui ta tahab nagu lilleke põllul elada, ilma mureta. Laske ta elab nõnda nii kaua kui võib! Teie peaksite õnnelik olema, et teil alati keegi on, kelle lähedal võib kohe kergemeelseks muutuda.»

«Kergemeel viib kergesti patuteele,» vastas Niinemäe.

«Teie olete meeste hulgas erand,» ütles proua Raudkats. «Iga mees tahab ju, et ta naine oleks alati rõõmus, kergemeelne ja tuisupea. Muidugi ainult oma mehe vastu, härra Tamberg.»

«Teie olete julm,» naeris Tamberg vastu, «ja ülekohtune meie vaeste patuste poissmeeste vastu. Abielunaiste rõõmsaid nägusid peaks ka meile jätkuma.»

«Ah, ega rõõmsaid nägusid saa tellimise peale teha,» vastas proua Raudkats. «Mõni on ju piskuga rahul. Ja lepib meie olude ja ümbrusega. Aga teisele... Mina näiteks olen õnnelik alles siis, kui võin vaadelda ilusaid asju, vaipu, tikandusi, portselani, kuulata esmajärgulist, aga ainult esmajärgulist lauljat...»

«Mõni armastab ju ka ainult šampanjas supelda,» katkestas Tamberg, «või ööbikukeeli süüa!»

«Mina ei nõua ometi midagi võimatut,» ägestus proua Raudkats. «Mis saan mina sinna parata, et mul on oma maitse välja kujunenud? Kas ma pean ennast salgama hakkama?? Või tahate, et ka mina peaksin mängima ööd läbi bridži? Istuma tülpinud näoga kohvikus, sest et nõnda teevad ju ka teised?»

«Nii must see meie elu ka pole, et sellepärast maksaks oma teokarpi tõmbuda ja pessimistiks hakata,» ütles Niinemäe vahele. «Mina puutun oma ameti tõttu kokku väga paljude inimestega. Ja uskuge mind, iga päev läheme õilsaist hingedest mööda, keda me ei oska hinnata. Need on enam väärt kui kõik Louvre'id.»

«Ma usun teid, härra Niinemäe, aga ega ilu maitsminegi kuradist pole.»
«Siiski kurat armastab ilu rohkem kui headust,» oli vastus.
«Nii et, proua, olge ettevaatlik,» lisas Tamberg kahemõtteliselt.
Sel hetkel astus Orajõe saatel sisse Joel Hurt. Ta oli Paulist natuke pikem, ühtlasi kõhnem ja kahvatum.
Preili Ormus oli kohe pettunud, sest ta oli oodanud blondi, Hurdal olid aga kastanpruunid juuksed. Uustulnuka pilk oli kuidagi terav, enam jooni kui värve nägev. Kikil söögitoa uksel hakkas süda põksuma, proua Tiido aga jäi täiesti ükskõikseks ja suitsetas oma sigaretti edasi endise rahuga.
«Minu naist sa ju tunned?» ütles Orajõe Hurdale.
Vaevalt märgatav puna jooksis üle proua Orajõe näo.
Kõik esiteldud ja läbi teretatud, jäi Hurt seisma meeste rühma. Seltskond oli talle võõras ja kauge. Orajõe oli ühes abikaasaga söögituppa kadunud, üks likööripudeleid avama, teine kohvilaua puhul viimaseid korraldusi tegema. Proua Taras oli pettunud, et juurdetulija omalt poolt ei astunud üle rumalast kombest kohe omasooliste hulka minna. Ja mida see Kiki seal uksel vahtis koketeerivate silmadega, mängides süütut tütarlast? Vaadaku ometi kord peeglisse, kuidas ta seelik istub! Ja ta odav nahast käekott pole ka väärt, et selle lukuga nii demonstratiivselt mängida.
Kohvilauas istus Joel Hurt majaproua ja proua Raudkatsi vahel, kuna ta vastu, teisel pool koogikuhje, pudeleid ja lilli, oli aset võtnud majaperemees preili Ormuse ja Kiki vahel. Maimu ei kannatanud välja, kui tema poolt onu Tambergile määratud koht juhatati härra Kiipsaarele: ta lükkas poekvil ukse pärani, jooksis sisse, haaras oma lemmiku varrukast ja viis ta õigele kohale, mis eest ta sai emalt karistava pilgu ja mõned teravad sõnad. Tähelepanu Maimu poolt oli ju liigutav, aga täna sõi vanapoiss millegipärast kogu aeg vastu harjumust parema käega.
Milline priiskamine! vilksatas Hurda peast läbi. Meenusid baariletid, automaatrestoranid, Aschinger, üliõpilaste mensa. Meenusid igavesed viini vorstid sinepiga,

võileivad ilma võita, mõne singiliblega või itaalia salatiga, meenusid paksud ja kaalukad kohvitassid koos portselansõrmkübaraga koore aseaine jaoks, kasinad ja kiired söögiajad, enamasti püstijalu, sest kunagi polnud aega, ikka oli rutt rattail. Ja siin . . .
Hurda tagasihoidlikkus kõneluses halvas esialgu ka teisi. Kuid siis oli proua Raudkatsiga jutt hakanud hargnema kontsertidest ja teatrist, tantsuetendustest ja kunstinäitustest. Ning kogu laudkonnas käis jutuvadin. Juba oli ka Hurt kõnelushoos. Proua Orajõe katsus algul küll kuulata, kuid ta ei kuulnud hästi, sest külaline oli oma näo pööranud pisut ebaviisakalt ainult proua Raudkatsi poole.
«Paul, ole hea, keera see raadio ometi ära! Ja teie, härra Hurt, võtke ometi midagi ette! Kas teile siis ei maitse? Elsa, kalla härra Hurdale kuuma kohvi! Katsuge, palun, seda kooki siin, selle olen lasknud eriti teie jaoks valmistada. Teie ei usu? Paul arvab, et ma just teie pärast olengi täna erilist vaeva näinud. Me pole ju ligi kümme aastat enam teineteist näinud. Kas te mu tütart nägite? Mul on ka väike poiss, Peeter. Kas ma olen palju muutunud?»
Jutuotsa võttis nüüd proua Orajõe oma pihku. Ning Hurt, kes veel äsja kogu aeg oli pidanud küsimustele vastuseid andma, vabanes järsku ainult-kuulajaks. Majaproua mahe hääl otse paitas, oli nii mõnus unustada kogu ümbrus, libiseda vargsi oma mõtteisse, noogutada vahel peaga heakskiiduks, naeratada, kuulda ainult häält, mitte enam sõnu.
«Ammuks see kõik oli, üleeile, kas tõesti alles üleeile?» mõtles Hurt, unustades ümbruse ja jälgides silmade ette tulevaid kiirpilte: «Tuba segamini, perenaine kohkunud, ja siis need asjad, mis ei taha kuidagi kohvrisse mahtuda . . . Rahu, ainult rahu, mitte enesevalitsust kaotada, lugeda numbreid pikkamisi ja rahulikult ning siis asjad kohvrist välja tõsta, toimida mõistlikult . . . Ja kell, see muudkui tiksub halastamatult edasi. Kakskümmend neli tundi aega! Ah, hea, et sedagi sai, võis ju karta palju hullemat! Kindlasti, kindlasti reetjaks oli Lemke, see väike ehitustööline, punaka helgiga blondid juuksed, tedretähed, jah, ka see luurav pilk . . . Muidugi tema, sest kui ta sai märkuse: «Käed tööle, ega müüre

Hitleri lendlehtedega tehta», siis ta nagu pomises vastu — kas ta pomises? — «neetud välismaalane». Aga ehitatav Shelli hoone, kas see polnud ka välismaalase oma? Võta kinni, kes just Lemke töökuuele lubjaga trükkis: reetja. Olid ju kõik enamasti kommunistid. Ikka oli veetud värskele krohvile, tsemendile nägematu näpuga nagu mingi mene tekel: sirp haamriga. Kord hoobeldi, et verekoer Lemke on saanud paraja palga ega ilmu enam tööle. Ja ei ilmunudki . . . Siis need veoautod politseiga. Kiire tormamine läbi kõledate hallide, kus pole veel aknaid ees, kuhu sisse paistab märtsihommiku päike. See, ja see, ja see . . . siis mina. Kõik teada, keda areteerida, keda mitte. Riided kobatakse ülalt alla läbi ja siis minemasõit. Inglane, kreeklane, mina, tööülevaatajad. Eraldatakse teistest. Uus läbiotsimine, kuni mütsivoodrini, jaoskonnas. Kreeklane ja inglane võivad minna, minu pärast algab vaidlus, pilkude vahetamine. Minnakse teise tuppa, telefoneeritakse kuhugi. Umbne jaoskonna õhk, kirjutajad mõõdavad peast jalatallani, sulevarreotsad suus, sosistavad midagi üle laua. Kuskil lüüakse kandu kokku. Kaasa tulla! Kui kaasa, siis kaasa. «Põgenemiskatse tähendab surma.» Ainult üks «šupo» kaasas, kõnnitakse vaikides maaaluse raudteeni, võetakse piletki — ah, kui lahked! Raske uuemoeline ehitis, mille ees peatutakse. Uksed avanevad, sulguvad. Ma oleksin siiski pidanud katset tegema . . . hüpata maa-aluses vastassuunalisse vagunisse. Wittenberg-Platzi peatuses oli ju nii palju rahvast . . . Veel kord otsitakse taskud läbi. Nuga, püksirihm ja raha võetakse ära, ainult taskukell jäetakse. Kong, mitte liiga väike, aga raske uks, selles ümmargune auguke, aeg-ajalt lükatakse väljast lapats eest ja vahitakse sisse. See äkki klaasi taha ilmuv silm võis ju hulluks teha! Sest sammusid pole kuulda, silm ilmub auku ebavõrdsete vaheaegade järel, vahel kümne sekundi, vahel alles kümne minuti järel. Taburet, koiku, seina küljest allalastav laud. Valgust ülalt aknaruutudest. Lubjatud sein, täis rõvedaid tekste, nilbeid joonistusi, seesistunute elulookirjeldusi, süütusekinnitusi jumala ja inimeste ees. Milles süüdistatakse mind? Kui kaua mind mõeldakse kinni hoida? Pole aimu, kust mina tean, vastab söögitooja. Supp kartulitega, brr, vastik. Sama

lõhn nagu ülikonnal, kui seda rätsep Rehbinder on pressinud. Öösel kuumus, peksev süda, hõõguv suu, janu, rahutus. Päeval kongis edasi-tagasi, edasi-tagasi, siis need üksteise otsa ronivad mõtted, katked mälestustest, kohustustest, tükike lubjatud seina, auk ukses. Ja veel üks öö. Siis sõit kinnises autobussis, trellitatud aknaribad ülal kõrgel. Kuhu? Kuhu? Kuus meest rappuvad hämaruses, taaruvad ühes taktis, ka need kaks valvurit ukse kõrval, täägid püsside otsas. Kas on neil roimarlikkust näoilmes? Ühel on nägu vorpides, paistetanud. Rusikas või kumminui? Siis tuleb jälle treppe, seisnud riiete, higi ja tolmu lõhna, raskesaapalisi ametnikke, krabisevaid pabereid. Mees hitlerivurrudega uurib akti. Teie nimi? Teie teenistus? Teie haridus? Teie päritolu? Eestist? Haa, peaaegu Venemaa, agraarkommunism, sakslaste tagakiusamine! Olete tulnud Saksamaale pärtliööd korraldama, eks? Pärtliööd? Näete, teie sõnad: «Suurem pärtliöö seisab alles ees.» Teie sõnad! Mis, ei tunnista omaks? Aga nii ütleb tunnistaja. — Kes on see tunnistaja? — Pole teie asi, te ei võta siis neid sõnu omaks? Kes võis see tunnistaja olla? Kas Lemke? Muidugi tema, see tedretäheline, kes siis muu! Pärtliööst oli ju kord juttu, seal töölisterühmas, põrandavalamisel. Ja siis veel, natsionaal-sotsialistliku lendlehega olete õpetanud p . . . . t pühkima? Ei, ma ei tarvita iial nii haisvat stiili. Täname teid, aga Saksamaa ei tarvita ka enam teie tööjõudu, 24 tundi asjade korraldamiseks ja ärasõiduks, kas mõistate? Mõistan, aga . . . Ei mingit aga! Järgmine! . . . Pesu jäi ära toomata, raamatud raamatukogusse viimata, võlg Rehbinderile maksmata. Friedrichstrasse jaam. Mitte maha jääda, ainult mitte maha jääda! Viimaks ometi see mees plakatiga ja jaama klaaslagedes vastu kajava häälega: «Kiirrong Berlin—Marienburg—Königsberg—Eydtkuhnen—Riga, esimene ja teine klass ees ja keskel, kolmas klass taga.» Viimaks ometi vuhiseb sisse rong ja pakikandja trügib ees vagunisse. Mis jäi veel tegemata? Kirjad pidi postile toimetama perenaine. Kas ta seda teeb? Või toimetab nad enne politsei kätte? Kes ehitab Shelli edasi? Või jääbki karkassiks, tühjad aknaaugud irevil? Kas ei säili tööliste ärevus betooniski? Vahest aastatuhandete pärast oskab keegi isegi seda seismograafi lugeda? Vastaspingil loeb

2*

kollast Ullsteini-romaani blondeeritud juustega vanem daam. Ahaa, lugu Mattia Pascalist, sellest, keda peeti surnuks ja kelle hauale pandi rist. Rist kogu senisele elule siin! Uus lehekülg! Kõrval istub paksukõhuline sigarisuitsetaja, krõbistab laiali «Völkischer Beobachteri» viimast numbrit. Ei, palun kätt mitte minu nina alla sirutada! Tõusen, et seda valdast enda eest ära tõugata. Ah, vabandust! Silman haakristi ta kaelasidemes. Seisan püsti, ma ei tahagi välja minna, tänan, et jalad eest tõstsite, ei taha ka aknast vaadata, tänan. Koridoris ukse kohal seisab ümmarguste mustade kartongide vahel musta riietatud daam valgete lilledega, mida ta nuusutab musta kinnastatud sõrmede vahelt. Nuusutab, suleb silmad, nuusutab, avab silmad — ja need puudutavad mind. Kas nuhk?»

Nagu mingil filmilindil ujub kaugusest esiplaanile, suureneb ja nõksatab siis äkki seisma pilt reaalseist lilledest. Ka need on valged ja neid nuusutab siin praegu see gretagarbolikkude juustega naine — kuidas oli ta nimi? —, visates araks edvistatud pilgu üle laua Hurda poole, kes on talle kaua otsa vahtinud, mõtted enesel tuhat kilomeetrit eemal. Proua Orajõe on viimaks vaikinud.

«Terviseks!» kuuldub teiselt poolt lauda. «Teie tagasitulekuks! Teie jäätegi nüüd siia, eks ole?»

«Minu poolt aga kaastundmust!» lööb proua Raudkats oma klaasi helisedes kokku.

«Miks just kaastundmust?» pärib Hurt.

«Elage siin mõni kuu või aasta, siis näete. Küllap siis kipute tagasi välismaale.»

«Te eksite, proua. Minu ammuseks unistuseks ongi olnud kord kodumaal töösse rakenduda. Nii-öelda juba teadmiste ja kogemustega. Ma ei saa aru, mida peaksin kartma.»

«Aga elu on siin nii väike ja väiklane . . .»

«Hüva, eks teeme ta suureks! Läheme selle eluga rinnutsi. Olen rõõmus, kui leidub ülesandeid, seda parem, kui on raskusi võita. Õpi- ja rännuaastad on mul ju läbi ja tööd ma ei karda.»

«Tuleb vahest paljus pettuda . . .»

«Mis siis? Pettumused õpetavad ümber hindama. Ja kui igav oleks elu ilma ümberhindamisteta. Eks ole?»

«Te olete siis niisama parandamatu optimist nagu Kiki.»

Hurt tõstis Kiki terviseks klaasi. Proua Raudkats oli siiski veidi pettunud, sest ta oli lootnud Hurdas leida maitsekaaslast, kes üksnes lugu ei pea kõrgemast vaimsest kliimast, vaid kes oskab ka mägiõhu nimel põlastada kõiki soid ja madalikke.

«Küll Hurt teab, kus kolta all vähki leidub,» ütles Orajõe üle laua. «Paremat aega tagasitulekuks poleks ta ju üldse saanud valida. Näe, Taras ütleb, et kroon langeb. Ja Tamberg tahab ka, et ta langeks. Uusi maju hakkab kerkima nagu seeni. Arhitektidel on tööd, seda ma ütlen. Oleksin mina mõistnud raha kõrvale panna, juba täna õhtul ajaksin arhitektiga asjad joonde.»

«Noh, ega härra Orajõegi peost suhu ela,» tegi Taras umbusaldava märkuse.

Tema oli veendunud, et igal inimesel on pangatšekiraamat taskus.

«Ikka peost suhu, ikka peost suhu,» vastas Orajõe. «Minu naine, näete, armastab ju seda, mis suhu pannakse. Muidu ehk silitaks ka ise mõnd aktsiat õhtuti enne magamaminekut.»

«Aga Paul!» noomis proua Orajõe.

«Ega need ehitused tänapäev nii tulutoovad olegi,» arvas Taras hoiatavalt. «Mina pean ütlema, et see on otse õnnetus, kui meil võetakse korraga ette nii suuri ehitusi, mis üle jõu käivad. Plaanid, jah, need on ju suurepärased ja vundamentki saadakse valmis, aga siis tõusevad tööliste palgad ja ehitusmaterjali hinnad . . .»

«Misjaoks te siis ise tsemendihindu nii üles kruvite!» hüüdis Kiipsaar.

Taras oli seotud selle tööstusharuga, mis parajasti kriisi läbi elas. Tsemendi sisehinnad olid välismaa omadest poole kõrgemad ja välisturgusid loodeti saada alles pärast krooni kukutamist.

«Ja töö jääb pooleli,» jätkas Taras, Kiipsaare vahemärkust ei mikski pidades. «Mina arvan sedasama ka uue raekoja kavatsusest. Juba kavade võistluse peale raisatakse nii suur summa. Mina küsiksin: kas meil uut raekoda praegu üldse vaja on? Kas me ei saa vanaga läbi ajada?»

«Läbi ajada, ikka see sõna — läbi ajada!» vastas

Kiipsaar. «Millal, pagan võtaks, me siis kord elama hakkame, kui me muud ei taha kui ikka ja ainult läbi ajada!»

«Aga mõtelge ise, kelle rahaga lõppude lõpuks niisugune hoone üles ehitatakse? Eks ikka meie oma rahaga! Ja kasu? Hea küll, praegu on hulk linna asutisi üürikorterites, siis on nad võib-olla kõik ühe katuse all. Aga tagajärg? Üürikorterid vabanevad, uusi kortereid ehitatakse järjest juurde, majahinnad peavad ometi langema. Ei, maju ehitada praegusel ajal ei tohi. Vähemalt elumaju. Teine asi on muidugi ärihooned.»

«Näed nüüd,» ütles Orajõe Hurdale, «siin on kohe üks vastane, kellega sul tuleb rinnutsi kokku minna.»

«Ei, ega mina arhitektide kohta midagi halba pole tahtnud ütelda,» õiendas Taras kohtlaselt, võttes Orajõe etteheidet tõsiselt. «Milles siin arhitekt süüdi on? Temalt tellitakse majaplaan ja ta teeb selle plaani. Muud asjad ei tarvitse temasse puutuda.»

Proua Raudkats nägi, kuidas Hurda suunurgad alla tõmbusid ja kuidas ta silmad maha lõi. Kiipsaar ütles:

«Härra Taras arvab, et arhitekt on nagu maiustuste automaat: sent sisse ja kompvek välja.»

«Mina leian,» alustas Tamberg, oma likööriklaasi vasaku käega veeretades, «et meie arhitektidel ja ka härra Hurdal seisab ees suur töö. Ja see on — meie o m a ehitusstiili leidmine.»

Hurda silmad olid ikka veel maha löödud. Ta võttis neid märkusi vastu nagu tema puhul peetud pidukõnesid ja tal oli piinlik. Oma stiil? mõtles ta. Laske ma õpin enne teie eneste elamisstiili tundma . . .

«Rahvusliku stiili leidmine,» täpsustas Tamberg.

«Kuidas me saame nõuda rahvuslikku stiili, kui meist keegi pole veel küllalt rahvuslik?» hüüdis Kiipsaar.

«Mis te selle all mõtlete?» küsis Taras äkki tõsinedes. Tema vähemalt oli läbi ja läbi rahvuslane, seda pidi Kiipsaar ometi teadma. Tema, fašistliku «rahvusrinde» toetaja, tema, kes sõdinud muulaste kapitali sissetungimise vastu, võidelnud rahvusliku kapitali eest, kirjutanud artikleid internatsionalismi vastu . . .

«Härra Taras,» vastas Kiipsaar, «kas kuub teie seljas pole Inglise asumaa lamba villast? Ja kas teie proua kingad pole Brasiilia sisaliku nahast? Härra Niinemäe usk on laenatud Wittenbergist või Augsburgist, teie rahvuslus aga, härra Taras, on pärit Berliinist. Ei, ärge vaielge vastu, just Berliinist. Eks ole, härra Hurt?»

«Mis siis kui Berliinist?» ironiseeris Hurt. «See pole rahaline laen, mida tarvis tagasi maksta . . .»

«Oo, selle eest ta võib aga meile endile väga kalliks maksma minna!» hüüdis Kiipsaar. «Kust meie teame, millega kõik võib lõppeda? Homme võib-olla pannakse ka meie oma riigikogu põlema . . .»

«Küll olen ma vähe ettenägelik olnud,» tõstis majaproua oma häält. «Härra Kiipsaare olen pannud härra Tarase lähedale istuma. Jätke ometi see poliitika ja jooge kohvi! Elsa, vala härradele kohvi. Paul ütleb ikka, et kui meie kord temaga kahekesi peaksime poliitika üle vaidlema minema, siis tuleb enne valmis vaadata uus korter — kahe magamistoaga. Kuidas on, härra Hurt, kas uuemal ajal ehitatakse ikka kaks magamistuba?»

«Kui arvestada majasõpra, siis isegi kolm.»

«Pange hästi tähele, preili Ormus,» õpetas härra Orajõe oma vasakul käel istujat. «Teie olete veel noor ja neitsilik.»

«Aga Paul!»

«Te õpite küll arstiteadust ja tunnete kõik need füsioloogiad ja muud asjad. Aga ise ei tea te veel pooli asju. Kui teie kord abiellute, siis algul unistate ainult ühest sängist ikka ja igavesti. Varsti aga hakkab see säng kitsaks jääma. Siis mõtlete, ah, peaks ta ometi natuke laiem olema. Aga kui te siis kunagi lähete omamaitselist mööblit muretsema, siis tellite kindlasti kaks sängi. Olete aga õnnelikult nii kaugel, et juba oma maja ehitate, noh, siis nõuate kindlasti kaht magamistuba. Niisugune on loomulik arenemiskäik. Kas see ka rahvuslik on, seda teab ehk Tamberg paremini.»

«Mina? Mida kõike nüüdsel ajal poissmeestelt ei nõuta! Nali naljaks, aga üks on kindel, et ega need pakk-kastid, mis nüüd üles lüüakse, pole küll mingi rahvuslik kunst. Kui teie, härra Hurt, meile siin uue tee kätte juhataksite, noh, siis — tere tulemast!»

«Aga minule need nõndanimetatud pakk-kastid meeldivad,» esitas proua Tiido oma vastuvaidlematu maitse, kahe sõrme vahel kohvitassi peenelt ära pannes.

«Minule küll mitte,» sai ta kohe vastuse proua Raudkatsilt. «Pole neis kunsti ega maitset. Ja seest on nad ka liiga pisikesed. Mina armastan kõrgeid, avaraid tube, väikeses ruumis ma ei saa mõteldagi.»

«Jumal tänatud, meil on siin mõtlemiseks palju ruumi,» tähendas Orajõe lae poole viibates. «Elame nii vanamoeliselt.»

«Aga teie, härra Hurt, miks siis teie oma arvamist ei avalda?» küsis proua Raudkats.

«Mina? Arhitekti ülesanne on ju iga soovi järgi plaane joonistada, nagu siin tähendati.»

«Olete härra Tarase sõnadest puudutatud? Ega ta seda nii halvasti ei mõtelnud!»

«Ei, tal on õigus. Mis jääb mul muud üle, kui kuulata hoolega seltskonna arvamusi ja mõtelda, kuidas nüüd selle najal luua seda o m a stiili, millest härra Tamberg kõneles. Mul on hea meel, et neid arvamisi on palju. Seda kergem on meil, arhitektidel, peale suruda o m a maitset.»

«Teie hindate siis seltskonda ikkagi madalalt?» hüüdis proua Raudkats varjatud rõõmuga.

«Siiski veidi teisiti kui teie!» vastas Hurt lühidalt.

Tõusti lauast ja siirduti tagasi saali. Need, kes olid Hurdast kaugemal istunud, tulid nüüd oma uudishimuga. Jutustagu ta lähemalt Berliini uudiseid! Kes süütas lõppude lõpuks riigipäevahoone? Kas Hitler jääb kauaks püsima? Kas nüüd on oodata varsti sõja puhkemist? Kas rahvussotsialistid võtavad ikka võimu päriselt enda kätte? Kas aetakse juudid maalt välja?

Hurt, algul sõnaaher, kisti Hitleri riigipöördest vaimustatud Tarase vahelesegamise tõttu üha enam vaidluskeerdu. Vastutahtmist kuulis ta end lausuvat ränki ja ägedaid sõnu.

Kiipsaar oli Hurda teravast toonist eriti vaimustatud: kas kuulete, kas kuulete, härra Taras!

Igaüks arvas nüüd heaks jagada oma kogemusi ja arvamusi Saksamaast. Proua Tiido leidis, et öeldagu muust mis tahes, saksa sigaretid on igatahes vastuvõetavad. Pastor Niinemäe kiitis saksa sigareid, eriti aga saapaid: vaadatagu neid siin ta jalas, Leiseri juurest ostetud, kes võiks ütelda, et kolm aastat tagasi! Portselan hakkab neil siiski alla käima, arvas proua Taras, kuna Kiki seevastu kiitis terrakota loomi, keda ükski nii hästi ei oska voolida kui sakslane Renée Sintenis.

«Kindlasti juut, juba nime järgi otsustades,» arvas proua Taras.

Kui Hurt oli jumalaga jätnud ja läinud, tundsid kõik end jälle kuidagi harilikus rööpas olevat. Jagati muljeid.

Proua Taras, kes oli kogu õhtu kestel arhitektiga ainult paar sõna vahetanud, arvas:

«Mulle ei meeldi ta upsakus ja üleolek. Ikka on tunne, nagu oleksime meie mõned popsid, kellega suvatsetakse tegemist teha.»

«Mina seda küll ei tundnud,» vastas proua Raudkats. «Kogu aeg me vestlesime nii lõbusalt, ajasime väga huvitavat juttu. Ta on nii palju näinud, nii palju läbi elanud. Mina leian, et ta on igapidi huvitav inimene.»

«Noh, kas ta ei ole tore poiss?» tuli omakorda proua Orajõe teisest toast vaimustusega, pakkudes daamidele maiustusi.

«Tal olid ilusad käed, niisugused peened ja pikad sõrmed,» seletas proua Tiido, tõmmates kahe sõrmega üle oma longu lastud käe nagu pikki kindaid, endal silmalaud langetatud ja kunstlikud kulmud üles tõstetud.

Proua Taras vihastas selle edeva liigutuse üle ja tahtis midagi vahele visata Hurda ebapuhtaist küüntest, kui Kiki omakorda laulvalt ja rõhutatud naiivsusega ütles:

«Tal on vist küll väga-väga sügavad mõtted. Ta vaatas mulle kaua üle laua otsa, vaatas ja vaatas, aga mind ennast ta ei näinudki.»

«Seda ma märkasin küll,» vastas proua Orajõe, «aga see oli siis, kui ta mind õige teraselt kuulas.»

«Näh,» sai nüüd proua Taras sekka sähvatada, «olete kahe peaga vasika leidnud, keda imetleda. Üks tööta haritlane Eestis jälle rohkem, ja see on kõik. Mis tähendab, et ta on arhitekt, et tal on diplom taskus. Vaat kui juba hommepäev vekslile ei tule žiirot nuruma!»

Ta tõusis, et mehele äraminekuks märku anda.

Kui nõnda Joel Hurda üle muljeid vahetati, astus tema ise pikkamisi mööda märtsikuu tänavat, palitukrae üles tõstetud, pea veidi udune väsimusest ja liköörist.

Sadas väikest vaikset lundi. Suhises mööda mõni tasane auto, mõni saan sörkiva hobusega. Möödusid

harvade laternate valguses majad ja majakesed, kõik tihedalt tänava kitsuses kõdunemas mingis heaoluankrus.

Joel seisatas raekoja ees ja ajas kaela õieli, et vaadata kella. Aga enne jäi pilk peatuma teise korra viltu ja tuhmunud aknail ning kaugele tühjusse sirutatud vihmatoruotsal, mis kujutas mingit peletist. Midagi rasket ja nukrat liikus Joeli hingepõhjas, midagi ängistavat tundus peale vajuvat sellest vanast hoonest ühes ta pisitillukese platsiga. Ülal lõi kell üheksa pauku. Joel astus kiiresti ümber nurga, sirgeldas hoonet igapidi, nagu näeks ta seda täna alles esimest korda. Siia kavatseti siis ehitada uut raekoda, võistlus öeldi käimas olevat. Kui nüüd parajal ajal ise jaole saaks! Mis tore ülesanne oma jõudu kohe proovile panna! Joel oli millegipärast hoidunud lähemalt järele pärimast võistluse kohta, aga nüüd kahetses ta seda ja oleks ei tea mis andnud, et oma uudishimu otsemaid rahuldada. Mõte uuest linnahoonest ei andnud talle kuidagi rahu ja ta kõndis paar korda ümber vana raekoja, mõõtes silmadega selle ümbrust, nagu näeks ta kõike alles esimest korda, ja suunas siis pilgu üles.

«Ega ta raibe siitpoolt õigesti näita!» kostis hääl selja tagant.

See oli vana öövaht, läkiläki peas ja kasukas rihmaga kõvasti kinni tõmmatud. Ta istus hoovuväravas kivitulba otsas ja oli parajasti oma piibu põlema saanud.

«Ega ma kella ... Ma niisama ...»

«Teadagi, noorhärra on tulnud trehvama. Ega siis kah ilma kellata läbi saa. Minge sinna ettepoole, eestpoolt ta ei valeta.»

«Ah, eestpooltki teine samasugune loks ... Vaat kui kaela ei kuku!»

Vanamees, kes raekojas juba kakskümmend aastat öövahiametit pidanud, oli solvunud.

«Nojah, ega midagi, muudkui maha ja maha! Igaüks on meister maha lõhkuma! Aga katsutagu midagi ka asemele panna, vaat, ei tule välja ...»

Vanamees pomises veel midagi omaette ja hakkas siis kustunud piipu kohendama.

«Raisk niisugune, vist märga saanud. Või ehk juhtub noorhärral paberossi olema? Olge terve, olge terve. Võeh, see ju terve sigaret! Panen paigale, teiseks korraks, oleks patt pimedas ära raisata ...»

See oma koha külge kinnikasvanud vanamees häiris kuidagi Hurta, ta eemaldus kähku, et minna hulkuma vanalinna ette- ja tahapoole vajunud majade vahele. Ja mida üksikumana ja võõramana ta ennast siin tundis, seda ahnemalt haarasid teda kord käima lükatud mõtted uuest raekojast, ei, veelgi enam, kogu linna tulevikupalgest.

Et lund hakkas tihedamini sadama, tõmbas ta pea sügavamale krae vahele, tundes ennast mingi vandeseltslasena kõigi siinsete inimeste ja hoonete vastu.

2

Kui kinosaal uuesti pimenes, tõusis Reet Niinemäe tagumistest ridadest ja oma musta karakullmantli hõlmu kokku lüües ning kraed üles kergitades väljus ette ooteruumi. Ta peatus hetke seinale pandud reklaamülesvõtete ees. «Minu tüüp,» mõtles ta, nähes ka siin Wohlbrücki. Samal ajal pistis kopsus. Ta hakkas sügavamalt hingama. Sees oli õhk tõesti hingemattev olnud, seda pidi ütlema. Nüüd võisid jälle tulla igavesed manitsused arsti poolt, et ei tohi päikesevanne võtta, et suplustega tuleb ettevaatlik olla, et õhtul peab vara magama heitma, ja sportimine — see tuleb esialgu hoopis kõrvale jätta. Niikuinii on ta sel talvel vähe suusatanud, ent jätta kevadel ka tenniselõbu ning ikka ainult jalutada, jalutada kättemõõdetud tempos ettemääratud ajal, nagu poleks küllalt juba sellest monotoonsest elust, mida tal tuleb päevast päeva veeta linnaäärses pastoraadis, — ei, see pilt ei veedelnud tõesti mitte.

Lumeräitsakaid laskus tasa kasukale ja mütsile, mõni kõditas ka nägu. «Ei usu, et Ilmar juba kodus on,» mõtles ta. Orajõede juures pidi ju ta mees eest leidma just niisuguse parajalt sooja, pehme ja mugava kliima, mis talle nii kontimööda oli.

«Hakkab mul ümmarguseks minema ja väliseltki pastori vormi võtma. Viie aasta eest oli ta hoopis kõhnem, nüüd on igale poole polstrit juurde tulnud, juba lendavad tal särginööbid rinna eest, kraed pigistavad kaela, ikka taotseb ta istudes kuidagi lõdvaks vajuda. Peab talle võimlemist õpetama. Kasvõi temaga koos iga hommiku pool tundi. Kevadel peab ta tingimata hakkama tennist õppima, üldse rohkem sporti, rohkem sporti! Ma

ei armasta, kui inimene nii vedelaks jääb. Mis aga ütleksid kirikueided, need, kes pühapäeviti kantsli all iga ta sõna nagu maasikmarja suhu ootavad, need, kes mind silmaotsas ei salli, need, kes mul laulatusloori tahtsid peast rebida, kes Ilmarile on käärkambris sosistanud, et nende arvates see ikka ei lähe, kui õpetajahärra endale külgkorviga mootorratta ostab, sest oma hingekarjast nad siiski ei tahaks näha naise voorimehena, — mis sisistaksid need tigedad eided veel siis, kui ma oma mehe võrgutaksin näiteks suusatama, mõlemad ühesugustes sinistes suusapükstes, tutiga mütsid peas, kirjud käpikud käes! Väljaspool kirikut ta on ometi veel minu oma! Või on neil tema üle õigus, niipea kui ta kirikukuue selga ajab? See kirikukuub teeb ta võõraks ja kaugeks, ma ei saa hästi kujutella, et selle all on tema ise oma sünnimärgiga põlveõndlas ja oma pehme käsnaga kõhul.»

Väikselt hirmu tundes, et Ilmar ehk on siiski juba kodus, piilus koduni jõudnud Reet igast aknast sisse. Kuid ei magamistoa, saali, vahetoa ega kabineti siseluukide praost paistnud mööda minnes ühtki valguskiirt. Ta avas eesukse, süütas tule. Kõikjal oli vaikne. Peeglilauale pandud sedelike «Lähen õmbleja juurde» seisis puutumatuna endises kohas. Selle kägardas ta kokku ja pistis käekotti ning hakkas seejärel lahti riietuma. Kasuka ja mütsi raputas ta eeskojas lumest puhtaks ja riputas nad ettevaatlikult varna.

Oli hea, et Ilmarit veel polnud. Mitte et ta oma meest oleks kartnud ja et see tema vastu kuri oleks olnud, ei, vaid ümberpöördult. Ilmar oli loomult pehme ja heasüdamlik, tema lahtises pilgus oli vahel nii suurt usaldust inimese vastu, et Reet ei tahtnud seda kuidagi häirida. «Ma teen kindlasti Ilmarile head, kui ma sellest või teisest halvast asjast talle ei kõnele, või kui ma ... kasvõi pisut valetan,» mõtles Reet sageli, «sest ega temale pole tähtis niipalju tõde kui headus, ja kui ma tema meelerahu säilitan, siis olen ma temale kahtlemata hea.» Nõnda vaikis Reet mõnestki asjast. Ta katsus vahel iseenesegi ees vaikida nende suurte tühjade tubade igavusest, milles ta oli sunnitud nii palju üksinda istuma. Ka oma pisteist kopsus ei hinga ta seekord sõnakestki, sest siis ei saaks Ilmar öösel hästi magada — ja

magada ta ju nii armastab. Oleks ka päris võimatu olnud Ilmarile selgeks teha, et Reet ei sobi hästi Orajõe kohviseltskonda, et tal on seal igav, et ta on koguni pisut metsik nende jaoks ja et ta eelistaks jääda pigem nende keelepeksu kui kohtlemise objektiks (mis muidugi oli ülekohtune arvamine Reeda poolt), ühe sõnaga, tal polnud tuju, ja teiselt poolt, nõnda oleks jäänud vaatamata «Maskeraad», mis jooksis viimast päeva, kus mängis Wohlbrück ja mida Ilmar niikuinii koos vaatama poleks tulnud.

Söögitoas keeras Reet elektri põlema roosa riidest kupli nagu mingi päevavarju all. Marta poolt hoolikalt kaetud laud seisis puutumata. Selle kummaski otsas valendasid sümmeetriliselt kaks lamedat taldrikut ja nende ees salvrätid nagu papüüruserullid, Ilmari oma kuldfiligraanvõrus (leerilaste kingitus), Reedal alumiiniumvõrus. Rollmops, singiviilud, kaks poolkera sülti, higihelmestes juust, teekannud roosa soojendaja all (heegeldatud ja kingitud vanapreili Rosalinde poolt, kes elab ülal ärklitoas ja kelle vend oli kunagi selle koguduse õpetaja), härra jaoks eraldi taldrikutäis kaeraputru, kummulikeeratud taldrik peal, kõrval pudel kontrollpiimaga.

Reet istus lauda, harutas salvräti lahti, kuid süüa ta ei tahtnud.

«Ja mispärast peavad meie taldrikud teineteisest ikka nii kaugel olema? Marta paneb paremad palad ikka Ilmari lähedusse ja Ilmar omalt poolt küsib iga kord, kui mõni roog hakkab lõpukorrale jõudma, et kas ka Martale jätkub. Minu riideid ja kingi ta ilma käskimata ei puhasta, Ilmari omi alati. Vihmavett ei leidu kunagi minu pea jaoks. Tere hommikut, õpetajahärra! Head ööd, õpetajahärra! Aga mitte kunagi: head ööd, õpetajaproua! Kõik nad armastavad teda, suudlevad ta käsi, levitavad minu kohta laimujutte, ja kirjutavad anonüümkirju. Aga ma ei usu ka seda, mis Ilmarist kõneldakse: et see nõdrameelne, keda kohus karistas minu loori maharebimise eest kirikus, et see võis kunagi olla Ilmari armsam, nimelt siis, kui ta tema juures üliõpilasena pansionis oli.»

Reet rullis salvräti uuesti kokku ja pani tagasi lauale. Puhvetis leidus tükk keedušokolaadi, ta hakkas seda närima. Ja öölauasahtlist tõmbas ta välja sinna haiguse ajast jäänud pool pakki albertbiskviiti ja pressitud viinamarju. Ta sõi neid pikkamisi, istudes oma voodi jalutsis, üks jalg paigal, teine «tondilapsi kiigutamas». Väike peapööre paremale tegi talle kogu stseeni nähtavaks peeglis, mille kolme osasse kaks voodit parajasti ära mahtusid.

Sealt võis näha nõtke ja sitke kehaga, väikest kasvu, kuid hästi proportsionaalse kujuga naist, peaaegu tütarlast. Ta nägu oli veidi-veidi pikergune, nahavärviga, mis suvel on sügavalt pruun. Ilmar ei armastanud kunstlikke vahendeid, kuid sellegipärast pesi Reet oma juukseid kummeliveega, laskis oma kulmusid aeg-ajalt värvida, kuna huulepulkadest pidi valima kõige tagasihoidlikuma tooni. Ilmar neid saladusi ei teadnud ega tarvitsenudki teada.

Äkki hüppas Reet voodijalutsilt ja jooksis kapi juurde. Tõesti, oleks tarvis juba minna õmbleja poole, sest kevad ligines, moelehed hakkasid suvest kõnelema ja isegi sügisest. Ta tõstis ühe ja teise kleidi kaela alla, käänas end peeglis seda- ja teistpidi ning arutas endamisi, milline kleit tuleks ümber teha, milline ära kinkida. Kell söögitoas lõi üksteistkümmend ja Reet koristas riided jälle kiiresti tagasi kappi, sest õigupoolest ta pidanuks nüüd juba ammu voodis olema.

Öökuub seljas, läks ta veel kord saali, et akna alt laualt ära tuua poolelijäänud Hamsun voodis lugemiseks, kuid siin tuli tal himu natuke raadiot kuulata. Ent kõik oli igav: harmoonika Stokholmist, Chopin Varssavist, meeleheitlikult kähisev kõne Berliinist. Viimaks jäi ta kuulatama kuskil käima hakkavat grammofoni: «Und das Schiff mit acht Segeln . . .» Venitatud ja groteskne althääl käänas tuju kurvaks, pisaralähedaseks, mida Reet ise hästi ei sallinud, kuigi nii hea oli end natuke piinata, kiusata, natuke nuhelda. Siis aga tegi ta järsku lõpu oma meeleolule seega, et hakkas nuppu käänama vasakule ja paremale poole nii kiiresti, et iga jaam sai ainult vähekese piuksatada ja vaid demonstreerida oma suurt mõttetust. Ta sulges aparaadi, ja raamat kaenlas, ruttas tagasi magamistuppa, et voodisse heita. Kuid äsja kuuldud viis oli kuhugi hingepõhja kinni jäänud ja sealt ta nüüd kumises üles ja sundis ümisema: «Und das

Schiff . . .» Aga Reeda enese mõtted purjetasid hoopis teisal.

Akna all kuuldus pehmeid samme. «Tuleb!» vilksatas peas. Mis nüüd veel selga oli jäänud, haagiti ja nööbiti tulise kiiruga lahti ja siis — vupsti voodisse.

Ei midagi ega kedagi. Ainult vaikus ning selles vaikuses mingi tühjus, mida immitses sealt uste tagant neist paljudest tubadest, kus nii vähe elati.

«Kuhu ta ometi nii kauaks jääb? Muidugi, Orajõed oskavad inimesi meelitada, neil on suurepäraseid söökejooke, mida Ilmar oskab hinnata. Kellaviietee kestab muidugi keskööni. Istutakse koos ja harjutatakse soliidsust. Vestlus, käitumine, kummardused, kombed — kõik, kõik on võtmas niisugust pühalik-tardunud-igavat kuju nagu Ilmari kirikukuub, mida ma ei salli. Aga mina tahan hullata, joosta, vallatusi teha, vaba olla, nagu suvel Soekurul, kui jalad lahti võtan ja kedagi ei häbene.

Ma olen vist teisest generatsioonist. Üliõpilastega ma oskan väga hästi läbi saada, lobiseda ja hullatagi. Seal on see Kukemelk, kes joobnud peast tuleb oma armuavaldustega, aga niipea kui ta kaineneb, tunneb ta mind vaevalt, on siis nagu peksasaanud koer. Siiski kena, kui sünnib niisugustki kometit. Ilmar muidugi teab seda, ta ainult muheleb, ta on ju nii arusaaja, lubab mul kõike teha, pole armukade ega pahane vallatuste pärast, aga see võtab nagu jõu ära, ta usaldab mind rohkem kui vaja ja ma olen sunnitud nõnda käituma, et ta saaks mind usaldada.

Üht ma siiski ei salli. See on, kui ta oma kabinetti läheb ja ukse lukku keerab, et mina ei saaks segada. Mõnikord kestab see mitu tundi. Mis ta seal teeb, mida ta seal haub? Vahel ta ütleb, et valmistab jutlust, vahel, et tahab enesega lihtsalt üksi jääda, vahel, et tahab kõnelda oma jumalaga. Miks ta ei pühenda mind oma mõtteisse? Ta pole kunagi katsunud mind usklikuks pöörata, käskinud mul käsi palveks kokku panna. Ta ei sunni mind millekski — ja see on solvav. Miks ta oma jumalaga kõneleb nii kaua? Või ei saa ta teda nii kohe kätte, nagu meie vanal raadioaparaadil tuli kaua keerata ja otsida, enne kui õige jaama leidsid? Ma ei armasta üldse ta kabinetti, seal ta kaob minu eest ära, kaob

teisiti ära kui mujal. Ka kantslis muutub ta minule võõraks, enamasti jutluse lõpu poole, kui ta ennast on kuumaks kõnelnud: sa näed, kuidas ta juba ise seda usub, mida kõneleb. Kuid ma ei ole kade sellele käestlennule, olen koguni uhke, et ta sõnadega kõiki nõnda võluda oskab. Ainult mõnikord hakkab jube, et ta minust suudab nii kaugele ära lennata. Siis ma tahaksin, et ta oleks kodusem ja lihtsam. Mul tuleb hirm, et ta seal kantslis ongi päris ehtne ja et ta minu ees oma igapäevases elus kannab maski. Igatahes peab tal kaks palet olema. Mida vägevamaid sõnu ta kantslist ütleb, seda rohkem ma tahan teda näha nõnda, nagu ta on minuga. Ma võin teda otse kiusata, teda nokkida, teda õrritada, temaga edvistada, et ta mind hakkaks tubades taga ajama, et ta mind üles tõstaks, et ta mind nagu nukku lahti riietaks, et ta mind voodisse kannaks, et ta mind lakke pilluks, et ta mind suudleks, mind näriks, mind hammustaks, mind himustaks, minuga, jah, minuga niisama kõrgesse ekstaasi tõuseks nagu kantslis. Ah, vanasti ta oli palju sagedamini Soekuru Pondu taoline, kes ühekuisena oli niisugune ümmargune pusa, ajas end selili ja külili, ürises ja naeris, kogu olemises heameel.»

Et Hamsuni lugemisest seekord midagi välja ei tulnud, pani Reet raamatu käest ja kustutas öölaual tule. Kuid mõtete surin ei vähenenud pimedas, vaid võttis ainult teise suuna. Talle meenusid üksikud episoodid õhtul nähtud filmist. Seal oli kunstnik naise maskeraadilt oma ateljeesse meelitanud, et teda ainult, ainult . . . modelleerida. Nagu ämblik oli võlur oma võrke vedanud, Reet oli kõike kaasa elanud õhetades ja suures seiklushimus, oli lõpuks pettunud. See seal oli ju, nagu oleks kantseleiametnik saanud sobiva paberilõksu või õmbleja paraja moelehe. Nüüd oli pahameel juba lahtunud, olid jäänud ainult üksikud selged pildid, üldisest seosest irdunud momentvõtted.

«Kas mina julgeksin üleni poseerida kunstniku ees? Mis tunne on, kui tunned kunstniku fikseerimist? Kas see on midagi nõelapistetaolist? Vist sootu teine tunne, kui suvel tuhande silma all trikoos sada meetrit võidu ujuda, või seista kõigi nähes hüppetornis, sirutada üles käed, anda jalgadega tubli äratõuge ja lennata läbi õhu kuni vette. Kas kõik head kunstnikud peaksid olema

niisugused, et nad modellis ei näegi naist, vaid ainult eset? Või sõltub kõik naise võlumisvõimest? Üks suudab kunstnikul pea keerdu panna ja siis ise olla see, kes kohuseid meelde tuletab, teine ei suuda. Kas mina suudaksin? Kas mina sedagi suudaksin, et põgeneksin üürikeseks süütuissegi seiklustesse, ilma et Ilmar sellest midagi teaks? Tuleksin tagasi täiesti puhta südametunnistusega. Kas see olekski patt? Kas siis meelelahutus on patt? Kui kord järele anda Kukemelgule, kui kaugele läheks tema, kui kaugele ta üldse riskeeriks minna tegudes? Kuidas võivat mina üldse elu tunda, ütleb Kukemelk, ma olen ju koolipingilt kohe abiellu hüpanud. Aga kus on siis see elu?»

Mõtisklused lõikas äkki pooleks kobin eestoas. Ilmar? Reet seadis oma pea padjal nõnda, et ta võiks sissetulijat kõikjal jälgida, ja laskis siis keha unelõdvaks.

Oli kuulda, kuidas keegi kikivarvul saali astus, siis söögitoa ukse lahti lükkas, tagasi tuli, magamistoa ukse taga viivu peatus, et siis kabinetti minna.

Seal hakkas Ilmar Niinemäe edasi-tagasi käima, et haududa homse konverentsipäeva jaoks oma ettekannet. Püstijalu märkis ta laual lebavale paberile mõned teesid pliiatsiga, kõndis jälle, peatus, nummerdas siis oma teesid loogilisse järjekorda, kavatses hommikul kõik uuesti läbi mõtelda. Et naist mitte äratada, nööris Ilmar juba siin oma saapad lahti ja läks sokkides magamistuppa. Reet magas raskesti ega märganud, kui sissetulija oma öölambi süütas. Ei märganud isegi seda mitte, kuidas Ilmar voodi eest naise sukad võttis, nad sirgu tõmbas ja oma sokkide kõrvale vastu ahju asetas. Enne sängiminekut seisis ta veel mõne hetke, seljas valget-sinist triipu pidžaama, ja mõnules vaatepildist, mida pakkus magav naine. Teki all end kõnksu tõmmanud, lamas ta seal, selg vastu abikaasa tühja voodit, kaks kokkupandud peopesa põse all. Need andsid mulje, nagu oleks ta uinunud palvetades, ja see liigutas Ilmari otse härdaks, kuigi ta teadis, et ta naine kunagi ei palveta, vähemalt tema nähes mitte. «Kui õnnelik ma siiski olen,» mõtles ta ja talle meenusid Kiipsaare etteheited, meenus piiskopi sõnavõtt konverentsil pastorite kõlbluse kohta. «Ega ometi sellest midagi juba ajalehte ole lipsanud?» Ta ruttas pimedas läbi tubade eeskotta, et

oma palitutaskust õhtune leht võtta. Kobades puutus käsi naise kasukasse; see oli niiske. «On hea, et ta käis jalutamas, istub muidu terve nädala ainult toas.» Tas ei tekkinud mingit kiivust, mis ta mõttekujutuse oleks kaugele piitsutanud. Enese mugavalt voodisse asetanud, hakkas ta ajalehest konverentsi kirjeldust otsima, kuigi see oli kinnine olnud. Ent mis tähendas nüüdsel ajal kinnisus? Ainult seda, et sepitseti hoopis vängemaid kuuldusi.

Lehe krabinast virgus Reet.

«Sina kodus?! Ma ei jõudnud ega jõudnud sind ära oodata! Kuulsin küll, kui sa tulid, aga kus sa vahepeal olid? Mis sa seal oma kabinetis nii kaua tegid?»

Ilmar kavatses ligineda tavaliste õrnustega, kuid naisele see ei meeldinud. Ei meeldinud ka see, et Ilmar ikka veel ajalehte käest ei pannud, nagu oleks see niisama kallis kui naine.

«Täna oli meil päris musta pesu päev,» seletas Ilmar. «Aina süüdistused ja süüdistused! Vaatan õige, kas neid ka ajalehes leidub. Nad on ju nüüd kõik harjunud ainult mustust pähe valama. Mis kõige hullem, neil on ka põhjust. Täna hommikul piiskop noomis meid: õpetajate elukombed ei jäävat enam milleski taha katoliku pappide omadest keskajal. Ja tead, mis ta rääkis? Üks naine tulnud alles neil päevil tema juurde kaebama. Et läheb teine ühe meile tuntud õpetaja kantseleisse mingi paberi järele. Mis teeb aga õpetaja? Ütleb, et proua talle väga meeldib, et kas me ei läheks mitte kõrvaltuppa ega jooks paar klaasi veini, keegi meid ei eksita, kõik on korda seatud, diivan ja padjad, isegi sooja vett on olemas. Noh, mis sa ütled!»

«Kes see õpetaja on? Kas Veinberg?»

«Mina arvasin ka, aga ei. Vaatasime seal kõik üksteisele otsa, küsisime, kes see ometi olla võiks. Äkki tõuseb vana Arnemann püsti, kummardab piiskopi poole ja ütleb: Ma tänan südamest piiskopihärrat, et ta minule on meelde tuletanud mu patud ja et ta mind on katsunud õigele teele juhtida.»

«Ja mis edasi?»

«Piinlik vaikus ja muud midagi.»

«Ja keegi ei mõistnud hukka?»

«Kas sina oleksid tahtnud, et Arnemanni oleks pidanud kividega pilduma? Kes meist oleks ilma patuta?»

«Küllap te veel omavahel hooplete, kelle teod on kõige kangemad?»

«Mine'nd ikka! Oli küllaltki piinlik, kui süüdlane ise üles tunnistas. Enesekaristus on juba isegi ränk karistus. Teistel peaks seepeale andeksandmist jätkuma.»

«Olete seal mul kõik ühesugused! Ütle, Ilmar . . .»

Reet tõusis voodis istukile, lõi lehe kõrvale, võttis mehe pidžaamakaelusest kahe käega kinni ja vahtis teravasti silma.

«Ütle mulle, kas ka sina . . . Või siis mina tean, keda sa seal oma kabinetis vastu võtad!»

«Aga mis sa ometi minust mõtled, Reedakene!»

«Vaata mul ette! Kui sa mul peaksid kunagi . . .»

«Minu pärast võid sa täiesti muretu olla. Küll ma juba oskan oma perekonna au puhta hoida. Peale sinu mul pole ju kedagi, ma pole üldse . . .»

«Kas sa võid vanduda?»

«Jätame need rasked sõnad! Nojah, mis puutub sellesse Arnemanni loosse, siis ära sa sellest kellelegi hinga. Sest misjaoks? Jutte liigub niikuinii väga palju ringi. Alles täna õhtul Orajõede pool laoti mulle ette terve kuhi neid pentsikuid lugusid õpetajatest. Kõik teavad, kõik kõnelevad. Me ise ka aina hoolitseme oma jalgealuse õõnestamise eest.»

«Olete liiga pehmed. Ka sina. Kõik sa annad andeks. Aga kui mina midagi niisugust oleksin teinud, kas oleksid ka mulle andeks andnud?»

«Seni kui me teineteisest aru saame, annan ma sulle kõik andeks. Annaks jumal, et see arusaamine ei kaoks.»

Reeta see vastus ei rahuldanud. Ta laskis varsti enesele jutustada, kuidas Orajõede pool oli olnud, mis seal süüa antud, kes kõik koos olnud ja milliseid riideid naised kandnud.

«Ja siis oli seal üks arhitekt Hurt,» jutustas Ilmar, «Pauli lapsepõlvesõber, Saksas õppinud ja lõpetanud. Väga sümpaatne mees, tagasihoidlik, tõsine, soliidne. Ma arvan, et oleme juurde saanud tüseda jõu.»

«Hurt?» küsis Reet ja jäi mõttesse. See nimi pani tas midagi liikuma, mis aga veel kuju ei võtnud.

«Jah, Hurt. On teine Eestist juba ligi kümme aastat eemal olnud, juba nagu võõraks jäänud. Noh, küll harjub. Aga mis siis sina mul tegid kogu see aeg?»

«Ah, niisama üht ja teist. Nõelusin sinu sokkegi. Mis ma ikka igavusest pean tegema.»

«Sokke nõelusin küll üleeile,» mõtles Reet, «aga ükskõik, vastik töö siiski. Las kujutab, et nõelun terved päevad tema lagunenud sokke.»

«Sinu kasukas oli märg. Sa siis käisid ka väljas?»

«Kas nüüd üles tunnistada, et käisin kinos? Aga olgu ka minul omad saladused, nagu teil oma kabinettides.»

«Jah, ma käisin õhtul väljas.»

«Jalutamas? Kulus sulle tõesti ära.»

«Õmbleja pool. Proovil. Istusin ja ootasin seal terve tunni. Neil nüüd hooaeg ja palju tööd. Sain õige hilja tulema.»

«Aga õhtust sa pole ka söönud?»

Ah sa taevas, nüüd hakkab ta juba kahtlustama, et ma kellegagi viimati kuskil väljas olen söönud, et ma sellepärast ei tahtnudki Orajõede poole tulla. Kui ma seda tõesti oleksin teinud, siis oleksin kindlasti ka nii tark olnud, et oleksin kodus veel midagi peale söönud. Aga ega Ilmar nii kaugele muidugi oska mõtelda.

«Polnud isu. Ei tahtnud üksinda süüa. Oleksid sina lauas olnud, siis vahest . . .»

«Sa jääd nõnda ikka kõhnemaks ja kõhnemaks. Nii ei tohi. Ma tean ju, et sa minuga oleksid söönud . . .»

Ilmar hellus ja pakkus õnneliku näoga enese kõrval ruumi. Algul oli ikka mees olnud see, kes teise voodisse külaskäigu tegi, viimasel ajal, eriti talvel, ei viitsinud Ilmar oma soojast pesast kasvõi ajutisekski eemale ronida. Reet sirutas nüüd kõrvalvoodisse ainult oma käe. Sellestki tänulik, hoidis Ilmar seda enda peos, kuni uinus.

Väljasirutatud ja juba valusaks jäänud käsi tõmbus tagasi, ilma et Ilmar seda oleks märganud. Reet oli nüüd täiesti virge ja hakkas hirmuga ootama mehe norskamist. Oli veidike haavav, et nii piskuga rahule jäädi.

Ta on üldse nii jumalikult rahul kõigega, mis iganes sülle kukub. Ta pole nõudlik, pole auahne, ta võiks vist rahule jääda ka iga teise naisega minu asemel! Nüüd ta siis norskabki juba, ja kui ma nüüd talle jalaga müksu

annan, siis kaob norin ja ta on enesega ka teisiti rahul! Ta ei tee küsimust ka sellest, et meil pole last. Niisugust kollasejuukselist käharpead, keda võiks sülle võtta ja pigistada ja väntsutada ja kasvõi suhu pista, kes vastu naeraks süütust heameelest, paksudes põskedes kelmid lohud. Või ehk lasub meie peal mingi ränk patt? Kui mu kadunud isa oli kerenskite eest talu ostnud, oli endine omanik mõne aasta pärast talu tagasi nõudnud: isa olla talle andnud ainult paberilipakaid, mitte aga raha. Ja nii ta vandunudki siis ära mu isa ühes taluga: kärvaku kogu teie sugu ja kõik teie põllud jäägu sigimatuks! Vahest käis see ka minu pihta? Vahest ka mina pean sigimatuks jääma? Siiski, siiski, mul oleks ju laps olnud, kui mitte see Kiki oma nõuandmistega: sa oled ju alles noor, kaheksateistkümneaastane, elu on sul alles ees, mis sa nii vara jändama hakkad, vaata, kõik teised prouad . . . ma annan sulle aadressi ja soovituse. Kas Ilmar oleks seda lubanud, kui ta seda oleks kohe teadnud? Igatahes ta ei pahandanud, kui teada sai, suudles otsaesisele ja ütles, et küll sa vaeseke oled pidanud palju kannatama. Oleks ta üht halba sõnagi ütelnud, mind noominud, mind kasvõi löönud, mind korralikult läbi sõimanud. Nüüd võib-olla ongi kõigel lõpp. Või on Ilmari palveil siiski nii palju jõudu, et selle vande suudab pealt ära võtta? Ah, tühja, kes on siis ära vandunud proua Raudkatsi, proua Tarase, proua Oldre? Lähen arsti juurde, las uurib, kas tõesti on mul mõni viga juures, ja kui on, siis on olemas ju mingid vannid, läbipuhumised, jumal teab mis kõik. Lähen juba homme.

Oli kuulda, kuidas kõrvalmagaja läbi nina sisse hingas ja läbi punsuvate huulte jälle välja puhus. Ülalt toast kostis läbi lae midagi oigamisetaolist, seejärel astuti pehmete tuhvlitega üle toa, kobistati midagi, kuni kõik jäi jälle vaikseks.

«Homme hommiku vara on Rosalinde all,» mõtles Reet, «et jutustada mulle oma koledat unenägu, kuidas karvane mees või ahv teda taga ajanud ja kuidas ta siis surmahirmus põgenenud. «Ach, mötlege doch ise, kui kentsakas see on, ta klammerdab mind ja ta polegi ahv, tal on härra Arnemanni köht ja punane nägu . . .» Kui ta ainult sukavarrastega ei tuleks, siis ma ei saa enne lõunat temast lahti. Kas ta ka tänavu tuleb Soekurule? Ja

kas ikka ainult Lui pärast, kellele ta juba siis oli saksa keelt õpetamas, kui mina Ilmarit veel ei tundnudki? Miks on Ilmarile Rosalinde nii tarvilik? Kuidas sa ta jätad, ütleb ta, siia linna üksinda terveks suveks? Las harjutab maal poisiga saksa keelt. Ilmar on talle ka nagu pooljumal. «Ach, mötlege doch, meil on Ilmariga täiesti üks ja seesamane maitse, temale mekib oasupp ja minule ka, tema armastab väega need rukkililled ja mina ka . . .» Mõlemad nad ei salli biskviitkooki silmaotsas. Kuidas ta ennast hommikuti ja õhtuti peseb väikeses pesukausis: ikka silps-silps näpuotsaga vett näkku ja põskedele, kaelale ja kurgu kohale, ikka silps-silps, lõpmata kaua. Siis need lillekesed, mida ta kõigile rinda tahab panna ja söögitaldrikute kõrvale või salvrätikuisse. Ise on ta riietatud nagu moonutis, täis paelakesi ja pitsikesi, alusundruk ikka kleidi alt väljas, ja kuhu iganes mahub, sinna puhvikesi ja voldikesi ja lillekesi, silps-silps . . . Ilmargi küsib minult, miks mina kunagi endale niisuguseid kleite ei lase teha, kus oleks ka pitse ja volange, rüüše ja tutikesi, üldse midagi naiselikku, miks ma ikka nii palju lihtsalt-sportlikku taga ajan. Hüva, kui Rosalinde oma kadunud venna tõttu on selle pastoraadi raudvaraks, elagu ta seal oma ärklitoas kasvõi viimsepäevani, misjaoks teda iga aasta ikka maale kaasa vedada. Kaastundmusel peaksid ka oma piirid olema.»

Reet katsus oma aseme hästi mugavaks teha ja magama jääda. Kuid ükski kehaasend ei olnud küllaldaseks tammiks mõtetetulvale.

«Hurt? Ah, ma tundsin ju üht Hurta, kui olin alles kooliplika. Oli teine üliõpilane ja korjas murdeid, uuris keelt või midagi seesugust. Tuli ühel õhtul jalgrattaga, üleni tolmune, roheline reisipaun seljas, nägu kõrbenud. Tuli nii järsku, et ma ei saanud aidatrepilt oma koorekausiga enam ära lipsata. Palus juua. Siin võivat ju terve maja selga võtta ja ära minna, ühtki inimest polevat kuskil näha. Mul olid paljad jalad ja niisugune närune kleit seljas. Kui tagasi tulin — katsusin vähemalt oma juuksed korda seada —, veeklaas alustassiga käes, keerutas tema aidatrepil minu asemel koort kokku. Ei sellest ega teisestki klaasitäiest aitavat midagi, toogu ma juba pangega. Keerutas ja keerutas puulusikaga ega

jätnud enne, kui või oli koos. Ööseks jäi ta lakka magama, hommikul nägin teda pumba all pead ja nägu pesemas, käised üles kooritud. Hurt, jah, Hurt oli ta nimi ja niisugused teravad silmad olid tal ja niisugune kindel suu ja lõug ja näoilme nagu . . . jah, kui nüüd mõtlen, siis nagu Wohlbrückil, igatahes midagi sarnast oli, midagi väga sarnast . . .»

Ilmar liigutas ennast, ärkas ja jäi hinge kinni pidades kuulatama. Ka Reet pidas hinge kinni. Ilmar tõusis istukile ja ajas pimedas oma kõrva üsna lähedale, et veenduda naise olemasolus. Kuna see nüüd nii tasa hingas, et tolmukübemedki poleks oma asendit muutnud, siis pani Ilmar oma öölaualambi põlema.

«Ah, sa oled ikkagi siin?»

«Kus ma peaksin siis olema!»

«Sa ei maga?»

«Mis sinuga on?»

«Ma nägin und . . . Kuskilt sirgus üks käsi, üks suur käsi, nagu rahvusrindemeeste tervitusel, läbi seina kuni meieni ja sai nagu sillaks ja sina tõusid nagu kuutõbine ja kasukas oli sul seljas ja sa läksid, jäid ikka pisemaks ja pisemaks, kuni olidki kadunud.»

«Heida puhkama ja maga ilusasti välja. Sul homme jälle palju tööd.»

«Aga sina?»

«Küll juba mina . . . Mis sa minu eest muretsed.»

Kui tuli jälle kustus, küsis Reet:

«Kas sa Wohlbrücki tead?»

«Wohlbrücki? Kes see on?»

«Ah jaa, kust sina võid teada, sa käid ju kinos ainult kord aastas.»

Natukese aja pärast küsis Reet jälle:

«Kuidas oli selle Saksast tulnud arhitekti nimi?»

«Hurt.»

«Ei, eesnimi?»

«Ei tea sulle ütelda. Aga mis see sind huvitab?»

«Ma arvan, et ma teda tunnen.»

«Täiesti võimatu. Ta oli ju Eestist ligi kümme aastat ära.»

«Kas ta enne seda siin ülikoolis ei käinud?»

«Vaevalt. Ta on ju minust noorem, kust ta selle aja võttis?»

«Homme hommiku on vitriinides tänane filmireklaam veel alles. Viin Ilmari vaatama. Saab näha, kas ta tunneb mingit sarnasust Wohlbrücki ja tolle Hurda vahel. Kuidas oli ta eesnimi? Joonatan? Eseekiel? Igatahes midagi piiblilikku. Võib-olla sarnasuse tõttu meeldibki mulle Wohlbrück.»

Reet katsus oma tookordseist elamustest ilmutada vähimagi detaili. Noorele tüdrukule oli see uljas, teadmata kust tulnud üliõpilane, kes oli ilma küsimata või kokku löönud ja siis jälle kadunud teadmata kuhu, peaaegu romantilise sangari kehastuseks, kes on vaba, võib teha, mis süda kutsub, minna kuhu tahes ja sooritada aina uusi vägitegusid, magada täna lakas, homme metsas kahe puuharu vahel, kuhu hundid kallale ei saa.

«Kui nüüd tõesti ise tõusta, tasa, et keegi ei kuuleks, riietuda, avada uksed, jätta kodu, maja, mees ja kaduda ükskõik kuhu, ükskõik kuhu, nagu see naine sealt maskeraadilt . . . Põgeneda kaugemale, üle kodumaa piiride, kuhugi suurlinna, kuhugi soojale maale, Nizzasse, Sitsiiliasse, Egiptusse, ratsutada kaameli seljas, ronida mägede otsa, sõita ookeaniaurikul, lennata päev läbi, öö läbi, maanduda kuskil põlislaanes . . . Kuidas saab reisida Kiki, kel pole raha? Ta on elanud Pariisis, on olnud Roomas ja Norra fjordides. Aga mina? Pole Berliinist kaugemale saanud. Ja ometi on meil raha . . . Kui kuulutada: Noor iseseisev daam, lihtsa, meeldiva välimusega, otsib välisreisikaaslast, saladus garanteeritud, vastused sl. . . . ? Ah, lollus! Kui sõita Ilmariga? Kuid kas tema tuleks, tal on ju oma jutlused, laulatused, matused, ristsed, vanad naised . . . Suvi läheneb ja ta saadab mind jälle sinna igavesele Soekurule, kuhu koguneb ta suguselts ja lisaks ka see hernehirmutis . . .

Või kui leppida ainult väikese kõrvalhüppega, lühikese põgenemisega maskeraadilt? Visata mantel ümber, ateljee pole kaugel, seal on huvitavaid joonistusi, skulptuure, minna ainult üürikeseks, kuigi hinges on kõditav hirm ja jubedus. Joosta nagu filmis ainult korraks üle tee, mantel ümber, mask ees . . . Aga tõepoolest, mis õige oleks, kui läheksingi skulptor Umbjärve poole ja telliksin temalt ühe kuju, enda kuju, ilma mehe teadmata, käiksin seal modelliks ja . . . kingiksin siis selle kunstitöö ütleme Ilmarile? Tore, suurepärane! Kingik-

sin kuju Ilmarile ta sünnipäevaks, ta kolmekümne viiendaks sünnipäevaks. Kirikunõukogu esimees tuleks muidugi koogilabidate ja muude niisuguste kõverikkudega hõbedast, mis on hästi suured ja kerged ning millega keegi midagi ei oska peale hakata, ja Rosalinde tipsiks sisse lillekimbukesega, millel roosa pael ümber, kaasas enda luuletatud saksakeelne õnnesoov väikeses ümbrikus. Aga toanurgas seisaks elusuuruses valge kuju, üleni alasti. Fuih, taganeks Rosalinde, mõtlege doch, kui hirmus, kui häbemata on teie vastu oldud! Aga kui Kiki võib poseerida, miks siis mitte mina? See pole ju mingi patt, kunstnik ei näe midagi muud kui vormi. Ma vahest võiksin sellega isegi leppida, et ta muud midagi minus ei näe. Mu keha pole ju iseenesest halb. Ta võiks mind voolida parajasti vette hüppavana, käed välja sirutatud. Kui Ilmar jälile saab, et ma libahundiks käin, siis, siis naeran ta välja ja ütlen: Sina ka ükskord uudishimulik? See on ju tore! Aga ole üsna rahulik. Käin sulle ainult kingitust tegemas. Ta rahustuks kohe ja arvaks, et ma käin kuskil vaipa kudumas. Üllatatud aga oleks ta kindlasti. Või saab ta pahaseks? Aga armas laps, ütleks ta, kuhu pean ma selle Venuse peitma? Ega ma või teda oma kabinetti üles seada, sest mis ütleksid siis inimesed? Jah, kuhu ta panna? Ta nõuaks suuremaid ruume kui mina, kuigi ta oleks minusuurune. Aga või siis minagi siia päris terveni mahun? Osa minust kipub välja, tahaks siit põgeneda, olla mujal, kus on enam elu ja liikumist, tahaks siit pääseda mägedesse, avamerele, ellu! Ah, teha üks peaeeshüpe! Ükskõik kuhu! Ükskõik kuhu!»

Uni oli kadunud. Ilmar oli end paremal küljel kerra tõmmanud, ja kui ta juba kord selle lemmikpoosi oli kätte saanud, siis võis ta magada nagu karu talveund. Reet tõusis, ajas jalad tuhvlitesse ja tõmbas öökuue selga. Siis läks ta ettevaatlikult, otsis puhvetist pähklikoti ja kadus Ilmari kabinetti. Kükitanud kirjutuslaua ette toolile, jalad hõlmade all hästi kokku keritud, hakkas ta hammaste vahel oravana pähkleid purustama. Koored aga pani ta paberile, mis oli täis kirjutatud ja kus pealkirjana seisis: Kristlik kirik ja perekonnaelu.

3

Arhitekt Joel Hurda terav mõistus ja tegutsemistahe olid päritud isalt, sellelt Lõuna-Eesti nutikalt talupojalt, kes kogu eluaja jooksul rassis oma leetelise ja künkliku maalapiga, mida ta alatasa kraavitas, torutas, kividest ja umbrohust puhastas.

«Sinust peab saama maamõõtja,» oli ta Joelile öelnud, kui nad kahekesi läksid nurmi mõõtma, üks oma suure puust mõõdusirkliga ees, teine väikesega järel. Isale ei meeldinud põrmugi vildakad põllusiilud ja -kiilud, kõverad ja loogelised peenrad, ning teda ei jätnud maha kentsakas mõte jagada oma krunt ühesuurusteks nurmeruutudeks.

Ei unusta Joel kunagi neid magusaid silmapilke, mil isa oma kapi alumisest, lukustatud sahtlist päevavalgele tõi plekktoru vana talukaardi ja dokumentidega ja mil tema, väike poiss, sai käsipõsekil jälgida seda ilmatu tähtsat arutamist ja arvutamist laialilaotatud kaardil. Kui siis midagi uduseks jäi, mindi Joeliga läbi kaasiku Salupi tallu onu Hansu poole, kes, varem kindlustusseltsis ametnik, nüüd maale oma tallu oli kolinud vanaduspäevi veetma.

Oli sel onul ääretu huvitavaid riistapuid, aparaate ja pildiraamatuid, aga kõige huvitavam oli, et ta oskas meisterdada toredaid asju. Hammasratastega tuuleveski, õhku tõusev lohe, trikliga vibupüss, — mida võis Joel veel tahta! Isegi päikesevarjutust uurisid nad läbi tahmaklaasi, ehitasid doominokividest toredaid maju ja katsusid puude kõrgust arvutada nende varju järgi. Aga mis kõige tähtsam: onu oli Joelile ammu enne koolipinki kätte õpetanud kõiksugu numbrite ja joonte

tarkusi ning see oli saanud kindlaks vundamendiks Joeli mõttemaailmale. Poissi oli igatahes juba varakult haaranud elav huvi igasugu matemaatiliste ülesannete vastu.

Veidi hiljem tegi talle suurt lõbu kõige ähmasema ja vormituma reaalsuse alt üles otsida geomeetrilis-numbrilist kondikava. Koolis läks kord asi nii kaugele, et Joel ei saanud teisiti, kui pidi inimesi, maju, puid või ükskõik mis silmapuutuvaid esemeid omavahel liitma geomeetrilisteks kujunditeks, vedama kõikjale nägematuid niite, nagu hirmust, et ilma nende traagelniitideta võiks see maailm kaoseks laguneda. Kui klassituppa päikest langes, oli Joel juba arvutamas selle valguspüramiidi mahtu; tõstis ta pilgu klassitahvlile, siis pidi ta seda tahtmatult hakkama kolmnurkadeks jagama või arvutama, kui mitu korda seina pind on tahvli omast suurem. Kõikjale ehitas ta silm ruute, kolmnurki, rööpkülikuid, telgi, sektoreid, koonuseid, kuupe, ning sageli oli vaja pingutust, et neid silmatükkivaid sundkujutelmi minema kihutada.

Sellal kui kaasõpilased keeruliste ülesannete kallal pead murdsid, leidis ta kiiresti lahendusi, enamasti ikka mõttesähvatuste varal, mis talle enesele erilist mõnu tekitasid.

Polnud siis ime, kui kõik talle ennustasid hea matemaatiku või inseneri tulevikku. Kuid murdejärk Joeli hinges tõi kaasa ootamatu pöörde. Kas oli see trotslik tegutsemistung, mis hülgas kõige vähema vastupanu joont ka iseeneses ja otsis takistusi, või «ema veri», mille süüks Hurtade sugukonna poolt pandi kõik kired ja tujud, ilutsemised, jonnakused, lohakused ja muud pahed, igatahes lõi poiss käega kõigile ennustustele ja hakkas ülikooli astudes õppima keeli, kunsti, filosoofiat ja muid sellesarnaseid õhulisi aineid. Koju ta sellest esialgu ei teatanudki.

Tavaliselt elurõõmus ja jutukas poiss muutus napisõnaliseks unistajaks, kes inimestega läbi käies hakkas tundma vahemaad enese ja teiste vahel, armastas üksindust ja raamatuid. Probleeme murdus ta ees lahti, lükkus üksteise otsa nagu jäätükke kevadel, ummistades loomuliku mõistuse voolu. Kõik kääris tas. Kerkis ülesandeid, mida ta enam nii kiiresti lahendada ei suutnud. Ta tundis end sisemiselt nõutu olevat, ei teadnud,

kust kinni haarata. Tast koorus välja mingi teine mina, mida ta enne ei teadnud aimata. Vastuokslikud ihad, rahutused, igatsused, kiresööstid haarasid noormeest ning esmakordselt hakkas ta mõistma oma ema, kes oli tundeinimene, võis tundide kaupa tiigi ääres pajude all istuda ja leivaraaasukesi hanedele vette pilduda või kõige kibedamail tööpäevil üles Koopamäele minna, niisama, ilma põhjuseta, võib-olla et ilutseda ja rõõmu tunda kaunist väljavaatest üle heinamaade.

Suvevaheaegadel ei hoolinud Joel kodus talutöödest, kuhu teda appi oodati, vaid võttis ratta ja sõitis minema ükskõik kuhu, tundes suurt mõnu vastu nägu tulevast tuulest. Sihitult ringi hulkudes elas ta läbi väikesi armulugusid, katkestas nad kiiresti, juurdles tulemuseta paljude küsimuste kallal, armastas siis poolväsinult niisuguseid luuletusi lugeda, mis olid ebamäärased, vaevalt arusaadavad, lumipehmeid värsse, mis peos kiiresti mittemillekski sulasid. Maailm, mis siin esines, oli nagu pärast veeuputust, ning Joelile pakkus lõbu vedada niite üksikute veepinnast üleulatuvate latvade, katuste, tornide, mäetippude vahele. Kuid need polnud enam geomeetrilised kujundid, mida ta mõttes joonistas, vaid midagi muusikalise meeleolu taolist, hõljuvat ja ebamäärast.

Neil aegadel sattus Joeli kätte Bergsoni «Loov evolutsioon», mis ta ummistunud mõttekäikudele oli nagu ilmutuseks. Kõik see, mida ta tumedalt oli aimanud, leidis siin selge sõnastuse. Teos oli kirjutatud nagu otse temale. Iga lehekülg haaras teda; mida kaugemale, seda avaramaks läks ta ees silmapiir. Vahel kippus ta hing rõõmust kinni jääma. Ta ei suutnud rahulikult istudes lugeda, vaid pidi kõndima väljas, metsas, põldude vahel, raamat peos. Iga natukese aja järel ta seisatas, luges jälle mõne rea ja astus edasi, mõtted peas surisemas, silmis rõõm.

Mis oli siis juhtunud? Ei midagi muud, kui et ta oli leidnud mingi filosoofilise õigustuse ehk pigem kaitse oma instinktiivselt tehtud õpingute-valikule. E l u, elu — see sõna võlus pööraselt. Luule, kunst, geniaalsed fantaasiad — kõik see kõneles elu loovast salapärasusest. Mis oleks olnud matemaatika selle kõrval? Madal, utilitaarne ja labane elu alalhoiu tööriist. Elu aga ise, see

ettenägematu loov sööst ettenägematusse tulevikku, voolav, muutlik, alatasa edasitungiv jõud oli see tõde, mis näis kõigist teistest tõdedest kõrgemal seisvat. Ruum, ulatus, liikumatus, mateeria, mõistus — kõik see märkis eluhoo loidumist, seisakut, surma. Ainus õige reaalsus oli vältus. Kõik need kolmnurgad, lõikepunktid, tahud, pinnad, mille taga ta oli arvanud peituvat tõelisema maailma, pihunesid, muutusid fiktsioonideks.

Kuid vähehaaval tulid pettumused. Juba ammu oli ta märganud, et teda huvitavate teaduste alal nokitseti kas üsna tühiste pisiasjade kallal või jälle katsuti kõik, maksku mis maksab, suruda kindlate seaduste lahtreisse. Kui kergesti vormiti ajaloo taignast ükskõik mis tõdesid, millise sügava tõsidusega aeti siin taga igavesi seadusi! Nii meeliülendav kui oli olnud kaasaelamine luule suurvaimudele, nii väiklane ja väheütlev tundus selle kõrval uurida värsijalgade struktuuri, geeniuse suhteid ja suhtekesi kaasinimestega. Ebaoluline tõsteti ülitähtsaks, kõige olulisema ees aga pigistati silmad kinni. Ja tõedki, mis siin leiutati, osutusid loomult hapraks, relatiivseks, muutlikuks. Neil polnud matemaatiliste tõdede rangust ega vastuvaidlematust.

See mõistuse abitus ja puudulik rakendusvõime voolava elu käsitusel pani Joeli veel kord imetlema elu kõikvõimsust, aga samal ajal piiluma nende alade poole, kus inimmõistus oli täiesti kodus.

Ta elas läbi pika ja raske kahtlusperioodi. Ta selleaegne mõttepäevik sisaldas rohkesti setteid ta arutlustest, mõttepiinadest, otsimistest läbi kahtluste, nagu:

«Kui Elu oma igaveses loomishoos on leiutanud intellekti, kas siis tõesti just selleks, et me selle läbi näeksime valesti? Kaks korda kaks on neli — kas see lause on tõde ainult sellepärast, et ta on kasulik elu alalhoiuks? Aga miks on just see kombinatsioon kasulik?»

«Mateeria kui eluhoo lõtvumine, tagasilangus — kas see väide pole leitud lihtsalt analoogia tõttu meie hingeeluga, kus aktiivsus loob terviku, tähelepanu lõtvumine aga osadeks irdumise? Kui nii, kas oleme siis oma loogikaga kaugemal primitiivsest inimesest, kes jumala olemasolu tõendab samuti analoogiaga, nimelt et kui on nool, siis ka nooletegija?»

«Elamuse tõeline väärtus algab sealt, kus ta enam ei ole m i n u *elamus. Tõde pole tundmiseks, vaid rakendamiseks! Elu pole nautimiseks, vaid ülesandeks!»*

«Müstik on see, kes oma jumalat naudib. Tõe kontempleerija, tunnetusmüstik on puhas nautija. Ükski nauding ega elamuslõbu ei määra aga tõe kraadi.»

«Ilul ega tõel pole mingit väärtust seni, kui ma teda ainult üksinda naudin. Väärtus tuleb alles siis, kui ma tahan, et sellest ka teised osa saaksid ja et ka need ei lepiks ainult enese osasaamisega. Ikka ainult enesele vastu võtta, läbi elada, nautida mind ei rahulda. Ennast täis kaanida maailma tõdedest ja iludest ning siis surra rasvunud kaunishingena — ainult mitte seda!»

«Teo väärtust ei saa hinnata teolõbu-preemiaga.»

«Kange uudishimu ajab meid maad kaevama, aga väljakaevatud allika väärtus pole mõõdetav uudishimu väärtusega.»

«Miks humanitaarteadusi õpib nii palju naisi? Sellepärast, et siin on nii palju ettenägematut, läbielatavat ja läbielamisega mõistetavat. Loodusteadused on mehelikumad. Keemia õpetab ainet muutma, mitte aga läbi elama ja mõistma. Matemaatika on karm ja hoolimatu. Tema tõed ei küsi meie elamustest. Nad kehtivad ka vastu meie tahtmist.»

«Matemaatika võlu: ta ei hooli vältusest-ajast, sellest kõigi teostuste suurimast vaenlasest. Tal on niisama väledad jalad kui meie kujutlusel. Vahemaa Marsi ja Maa vahel võib ta kokku suruda ühte numbrisse. Ta ruttab ette inimeste vallutustele. Ta on vahend inimese kosmosevallutuseks. Sellisena on ta viibe tegudele. Aktiivsuse sümbol. Sellepärast aega imev elamus ei salli numbrit, hinge magusad udud sosistavad passiivsusefilosoofidele, et nemad ep ongi need ürgtõed. Ja et ruum ja number ja intellekt ja mateeria on õieti väsimus ja surm.»

«Tule minu poole, mul on sulle midagi üle anda,» ütles ühel päeval Joelile ta koolivend Ants Rõigas. «Mul vedas tublisti. Tule kaasa, vennas, ma mõtlesin kohe sinu peale.»

Kodus näitas Rõigas kuldkella, Šiškini maali, hõbesigaritoosi ja:

«Vaata siia, kui sind huvitab, võta kaasa! Üksinda ei jõudnud äragi tuua, pidin voorimehe võtma. Tulid kohe sina meelde. Ma ju sinule vana võlglane nende tundide eest kunagi ...»

See oli Bazarovi paljuköiteline arhitektuuri ajalugu, foliandid toanurgas üksteise otsas, rasked nagu kivitahvlid. Hurt lõi kaane lahti, lehitses, silmad lõid särama.

«Ma ju teadsin! Vii nad enesele. Niisuguseid kriipse ja jooni sina vanasti ikka armastasid. Võta aga, võta enesele! Mina ei tee nendega mitte midagi.»

Mis Rõikale oli rämps täiturul mahamüümiseks, sai Joelile saatuseks. Arhitektuur! mõtles ta, seda oleks ta pidanud õppima juba algusest peale! See oli ta õige kutsumus. Arv ühines siin fantaasiaga, idee konkreetsusega, teadus kunstiga.

Isalt sai ta nõusoleku ja raha ning talvesemestril õppis Joel juba Darmstadtis.

Nüüd olid kobamised ja õpiaastad mõnda aega lõppenud. Joel seisis vastu tõsiseid ülesandeid.

Nagu kaadrisõdur maastikku nähes tahtmatult hakkab ringi vaatama, kuhu tõmmata laskekraav ja kuhu paigutada kuulipilduja, nõnda hakkas Joelgi vanu tuttavaid hooneid nähes hauduma plaane, kuidas muuta linna palet. Ei küsinud ta selleks kelleltki luba. Kui vilets oli juba kõndimine neil lipitud-lapitud kõnniteedel, kus kivitahvlid vaheldusid kord munakividega, kord asfaldiga, vahel koguni mullaga! Siia nende viltuveetud tänavate asemele, kus majad nagu purjus taarusid kord ette-, kord tahapoole, tuli tõmmata sirged laiad tänavad! Ja oleksid need majadki olnud ühemaitselised! Siin tukkus ju süllapaksuste müüridega hoone kõrval lömmivajunud puu-ubrik, avardatud akende kõrval tuhmitsesid ruudud, mille taga tundus rõskuseputukaid. Katused kõikusid kaasa samas kirjus réas, kord madalalt ja laialt, kord jälle kadudes nägematuks allkõndija silmadele. Kord olid nad kaetud papiga, siis jälle plekiga või kividega.

Et see ammupehkiv hoone pealelöödud kellatornikastiga, mis kandis uhket raekoja nime, tuli lammutada, nagu seda tahtsid linnaisadki, see oli endastmõistetav ning seda poleks keegi taga kahetsenud, välja arvatud ehk see öövaht, kes sellega oli harjunud nagu sõbraga. Aga milleks uus hoone püstitada just vana asemele? Kas ainult hardusest kohahaldja vastu? Oli ju päris absurdne ehitada raekoda vanasse linnaossa, mis oli määratud kõdunemisele, kuna linna elav keskus oli vahepeal teisale nihkunud. Niisugune hoone ehitatakse ju sajandeiks ning ta nõuab esinduslikku avarust, õhku hingamiseks enda ümber. Sest egas raekoda pole mõni kirik, kes oma torni võis ükskõik kust majade vahelt äkki üles upitada, kui ainult sai kiiresti teed teha taeva poole.

Ühes oli Hurt kohe veendunud: võistlustingimustes oleks pidanud vabaks jätma uue raekoja asukoha. Tema igatahes ei mõtlegi hoolida neist tingimustest, vaid koguni näitab oma ettepanekute ja kavadega nende tingimuste absurdsust. Suurem asi, kui projekt sellepärast kõrvale jäetakse!

Niisiis esimeseks ülesandeks oli leida sobiv ja väärikas asupaik. See otsimine ise tekitas suurt lõbu. Hurt hulkus linnas ringi, hoolega takseerides ja sirgeldades.

Paaril korral käis ta läbi isegi linna aguli, mis vaeselt-lootusetult venis põldude poole. Aastad polnud Ribakülla toonud suuremaid muudatusi. Ikka need puumajaloksid pikas rodus, mille kunagise värvi olid vihm ja päike maha võtnud. Ikka need mädanenud ja viltuvajunud postidega aiatarad roheka sammalduskorraga, kuni viimased hütid jäid kükitama kuhugi linna karjamaa äärde, kus lahtised solgirennid levitasid hapukat haisu. Nagu varem, nii ilutses veel nüüdki mõne vürtspoe aknal luitunud sildiga tühi limonaadipudel, õlleklaasi sisse pistetud punakas kalaliimileht, karp suitsu, pakk tikke. Siin-seal oli aknale kleebitud moelehest väljarebitud lehekülg uhkete tualettidega. Ja kuskil õllepoe õhtuses hubasuses, higiste ruutude taga, võis aimata ähmaseid mehekogusid, kuna ukse ees norutas tühi voorimehetroska.

See oli nukker nurk, kus Hurda uhked kavatsused põrkasid kõige raskemate takistuste vastu. Siin nähtud ubrikud ja osmikud, hütid ja hurtsikud, pugerikud ja kornitsad ajasid visalt ning jonnakalt oma juured maa

sisse, ürisesid vastu, kui neist halvasti mõtlesid või kui plaanitsesid nad eest koristada, et ruumi anda uutele, hügieenilisematele elamutele. Mida rohkem neid katsusid mõttes hävitada, seda agaramalt tundus neis lusti juurde sigineda, riburada otsekui seeni.

Rõõmustavamat pilti pakkus linna teine tiib, mis oli korralikult planeeritud ja kus leidus mõnigi silma meelitav ehitis. Kuid majadele lähemale astudes võis siingi näha seda tehnilist viimistlematust, mis Hurta väga häiris: kas oli aken kiiva kiskunud, ukselink odavamaitseline või olid muidu kauni maja aknaklaasid virilad, krohv ja värv mitte küllalt ühtlane ja tasane. Otse masendas tsinkvihmaveetorude pealetükkiv rohkus: neid ronis mööda seinu ja räästaveeri, nad laiendasid oma kurgu neelavaks lehtriks ja nad võisid endid tühjendada iga sammu järel. Seintel aga leidus paiguti suuri rõskuselaike.

Uuesti vanalinna tagasi tulles mõtles Hurt:

«Kõigi nende tänavakõverikkude all pole ju muud kui mõned muistsed teerajad, mis viisid läbi võsa, üle künka või ümber loigu. Kõverikud on nad ainult muistse inimese respekti tõttu iga kivi ja kännu ees. Saamatuse ja passiivsuse tõttu. Ja meie, meie tallaku oma isaisade abitust edasi, tehku tasa nende loidust! Inimtahte sirgjoon on siin looka käänatud takistuste mõjul, millega on sobitust otsitud, selle asemel et neid võita. Leplikkus loodusega — milline andestamatu laiskus! Jah, kas nad tol ajal üldse teadsid aksioomi, et sirgjoon on lühim vahemaa kahe punkti vahel? Kõige vähema vastupanu tee — seda nad muidugi instinktiivselt tundsid. Kui kaugele meie oleme jõudnud esiisade mentaliteedist! Mis sunniks meid tundma aukartust nende vahapehme vaimu ees praegusel ajastul, mil inimene-vallutaja pistab oma õgujoonelise tahte läbi kogu maailma? Ajal, mil tekivad nöörsirged raudteed ja tunnelid, mil taevasse joonduvad julged majakorrad ning maasse puuritakse kilomeetrilised augud, oleks lihtsalt patt raekoda — see linna elav süda — paigutada siia kõdunevasse kvartaali, millel on vaid muuseumiväärtus. Või peab ka siin inimtahte sirgjoon looka käänduma — nigela ühiskonna olude sunnil?!»

Hurt leidis uuele raekojale sobivaks paigaks nüüdse

turuplatsi vanalinna serval. Siin oli ruumi ja avarust, siia suubusid igast kaarest teed ja tänavad.

Ent varsti hakkas teda närima väike rahulolematus, mis takistas töö kallale asumist. Ebamäärase tusa põhjuse leidis ta peagi üles: turuplats asus lähedases naabruses Ribaküla viletsate majalogudega ja kaugel uutest linnaosadest; oli nii, nagu sümpatiseeriks ta esimesi rohkem kui teisi, ja ometi oli asi ümberpöördult. Ta jättis selle plaani kõrvale ja leidiski sobivama koha viimaks uue linnaosa naabruses, seal, kuhu vanalinnast kaks tänavat teravnurga all kokku jooksid: liivasest ja konarlikust platsist, kus üksikuid puid kasvas, võis saada esinduslik väljak; raekoda ise aga tuli rajada tänavate ristluspunkti.

Niipea kui Hurt sai teatava kindluse asupaiga suhtes, pääses ta nagu mingist ängistusest. Oli otse rõõm edasi luua. Ei kestnud kaua, kui ta erksalt liikuvate kujutelmade hulgast esile kerkis, õieti küll esile ujus nagu mingi luik, uhke rind ees, külgedel kaks tiiba. See visa kujund jäigi püsima: kahe tänava suubumiskohta sai püstitada hea põhiplaaniga hoone, mille esirind oleks suunatud vastu uut linnaosa, kuna kaks tiiba annaksid mulje, nagu oleks kogu hoone välja ujumas vanalinnast. Kuna omakorda nende tiibade vahel võis asuda küllaltki mõjuv väljak, siis saaks vanalinnast tulija mulje, nagu laotaks raekoda talle oma kaks kätt vastu, et teda oma embusse haarata. Uuslinnast tulija aga näeks esirinna mõjukat monumentaalsust ja tunneks kogu ehitist olendina, kes talle vastu ujub täis rõõmu ja lootusi.

Lihtsus lõikes, see Hurda ehituskunsti üks printsiipe, oli põhijoonises selle paigaga juba antud.

Nõnda sündis see kavandi põhiplaan Hurda peas peaaegu valmilt, enne veel kui ta sai pikemalt selle üle juurdlemagi hakata. See kergus kohe alguses meelitas teda kiiresti edasi töötama, ilma et talle üleastumine võistlustingimustest enam meeldegi oleks tulnud.

Ta oli oma väikesse hotellituppa lasknud tuua suure laua. Sirklid, mõõt- ja joonlauad, paberid ja muud joonistustarbed ei mahtunud enam lauale, vaid otsisid endile ruumi toolidelt ja isegi voodist. Hurt ei lubanud kellelgi seda korralagedust puudutada. Vaevalt tohtis teenija voodit üles teha.

Arhitekti meeleolu püsis kogu aeg elevil, kõik, mis ümberringi sündis, ei läinud talle palju korda. Päevad läksid töös, ilma et ta oleks väsimust tundnud. Ta suitsetas nii palju, et hotelliteenija, kes oli harjunud oma silma uudishimulikult võtmeaugu lähedale ajama, pidi selle ukse taga ikka silmi pühkima. Ka must kohv pidi Hurdal alati käepärast olema.

Kui mõni visand ebaõnnestus või kui see küllalt heaks ei osutunud, siis ei hakanud ta seda kunagi parandama, vaid viskas selle paberikorvi ja alustas uuesti, lähenedes ülesande lahendusele sootuks teisest küljest. Ta mõtles, et iga uus katse annab midagi paremat. See polnud kaugeltki igakord õige. Vahel ei andnud ükski pingutus rahuldavaid tulemusi. Kuid endakiusamisest loobus ta alles siis, kui nägi, et uus visand tammub jälle endise rada. Siis teadis ta, et ta on oma võimiste piiridel ja et tuleb puhata.

Vahel tundus talle ka tuba liiga kitsana. Edasi-tagasi kõndimist takistasid paberid, suur laud keset tuba, isegi need visandid, mis mõttelendu järjest enam kammitsesid. Ka ümberpööramine mõne sammu järel ei soodustanud pidevat edasimõtlemist.

Siis tõmbas Hurt mantli selga, ruttas trepist alla, valis jalutamiseks kõrvalisi teid, et mitte kohata vanu sõpru ja tuttavaid. Kõige meelsamini ta läks linnast hoopis välja maanteele. Kuid kevadist lumeminekut ta ei näinud, päikese soojust põskedel ei tundnud ning värske õhu sissehingamisest ta polnud teadlik. Ta viibis üleni oma kujutluste maailmas. Siin sai ta pideva hoo kätte eriti siis, kui ta ise häirimatult edasi sai astuda. Ainult harva, kui ta seisatas ning kui kujutelmade kett üksikpiltide korratuks rägaks pudenes, märkas ta nagu läbi ähma, et vist on kevad, vist voolavad veed, vist kuivavad mullapahkrad ja tõuseb õhku lõoke.

Vahel, tõsi küll, sundis teda just mõni ootamatult õnnelik mõttevälgatus seisatama. Siis ta ei raatsinud hingatagi, et üllatuslikku ja väga habrast mõttekujutust mitte ära hirmutada. Aga enamasti lõppes selline seisak ikka kurvalt: Hurt sai enesest teadlikuks ning kohe lõigati nagu kääridega pooleks kõik kujutlustejuured. Ta seisis vastamisi oma minaga, oma tühja ja väsinud minaga nagu vankriga, millelt väärtuslik koorem on

kraavi lükatud. Sootuks teistsugune oli see mina, kes lõi ja töötas; see oli tükk rahutut, käärivat loodust, tuhande sidemega seotud maailma enese loova südame külge.

«Kui palju pillamist!» mõtles Hurt, kui ta oli väsinud oma pakitsevaist ja rüsinal esiletungivaist kujutlustest. «Ole nagu võilill paljude seemnetega. Ja kes teab, kas ükski neist langeb soodsale pinnale. Siiski, kas võilill sellest küsib?»

«Lõppude lõpuks on see ju kõik juhuslik, mis mus keeb ja käärib ning mida ma viimaks valin. Õnnelikul juhul võib mu visandeist tekkida teatavasse paika, võib-olla sajandeiks, mingi hoone. Tuhanded, kümned tuhanded inimesed toimivad nii ja mitte teisiti ainult sellepärast, et see hoone on olemas seesugusena ja mitte teistsugusena. Mõne nii või teisiti paigutatud ukse pärast peab inimene tegema sammu rohkem või vähem, aga üks samm rohkem või vähem tähendab jalaluu murdmist, auto alla jäämist, kohtumist või mittekohtumist, kokkupõrkeid, armumist, saatust... Milline vastutus!»

Hurda fantaasia hakkas tiibu sirutama hoopis tarbetusse külge. See oli väsimus, mis mõistuse lahti rakendas kindlate ülesannete eest ja ta ula jättis. See oli nagu rike masinas, mispuhul meister oma pilgu heidab selle sisse. Varem järgnes sellele raske uni, kuid nüüd oli seegi õhukeseks kulunud. Ses ülepingutatud meeleolus ei olnud puudu ahastusmomentidest, kus kõik näis olevat tühi töö ja vaimu närimine.

Juhtus sedagi, et mõne ülesande puhul Hurt end ülemäära pingutas, end visalt ja jonnakalt sundis. Tulemus oli null. Ent siis, ohjad lõdvale lastud, mõtted hoopis mujale suunatud, tuli õnnelik lahendus iseenesest. Vahel õnnelikku leidu fikseerima asudes oli see juba jällegi eest lennanud. Kuid Hurt oli veendunud, et varem või hiljem tuleb sama mõttevälgatus uuesti tagasi, juba julgemalt ning usaldavamalt, ja seda kindlamalt, mida tarvilikum ta on. Hurt uskus head geeniust eneses.

Nädalatepikkustest pingutustest jäid meeled nii elevile, et kogu vaimu- ja hingeelu voolas nagu ühes suunas, alates unenägudest ja lõpetades kõige pinnalise-

mate kujundite jooksuga, mis tekib nähtavasti lihtsast silmakile ärritusest, kui silmad sulgeda. Kui sel ekraanil tavaliselt suurt midagi ei liigu, vahel ehk ainult õhumullitaoline kollane laik, mis ikka ülespoole kipub ja mida tuleb nagu nöörist tagasi tõmmata, siis Hurda pingul närvid tõid isegi siia laiska ja vormitusse perifeeriasse vilkama elu: siin oli vahetpidamata jooni vehklemas nagu virmalisi. Pisut sügavamal taustal aga kerkis ja kadus jälle nobedasti igasugu võlve ja simsse, rosette ja kaari, sambaid ja ruute, taoti kindlakujuliselt, taoti kiiresti üksteisesse suubuvaid ja sulavaid vormielemente.

Kogu selles keerulises ja sopilises töökojas valmis nädalatega kindlailmeline hoone, plaan, tervik, mida oleks raske olnud teiseks muuta. See oli nagu ühest tükist valatud monument, mille lihtsa jaotusega, kuid seda rikkalikuma pinnaliikumisega fassaadi kohalt tõusis pisut tahapoole nihutatud võimas neljakandiline torn. Muide, see torn, milles kajastus Avignoni raekoja ja Sforzade lossi peasissekäigutorni vormielemente, meeldis Hurdale enesele kogu kavandist kõige enam, ning see osa oli ta fantaasias kõige kiiremini kristalliseerunud, kui välja arvata kogu hoone põhijoonis.

Üksikasjalisem nokitsus väljatöötamisel ei pakkunud enam endist rõõmu, oli tüütavam ja vahel ka närvesööv, sest ikka lipsas kuskilt sisse mõni valgustamata jäänud koridor, tuba liiga paljude ustega, ikka jäi liiga kaugele mõni klosett või tuli teisele ja kolmandale korrale tõsta mõni ruum, mis sobinuks paremini alumisele korrale. Otse palavikku viskas, kui puhtalt ümberjoonistamise lõpul äkki selgus mõni lünk või osutus hoopis otstarbekohasemaks sootuks teistsugune sisejaotus.

Tähtpäev aga lähenes.

Kui viimaks plaan peaaegu valmis sai, tulevane hoone perspektiiviski antud, vastavad arvestused lõpetatud, võttis Hurt ette väikese käigu oma kavatsetava hoone asupaika. Ning siin ta otse jahmatas, kui nägi, kui palju hooneid tuli raekoja jaoks eest maha kiskuda. Need olid küll enamasti vildakad ja pehkinud puumajad, madalad ja kadalad, aga ikkagi majad. Igaühel oli oma peremees ja igaühel oli oma jonniõigus. Kes koristaks ennast siit eest vabatahtlikult? Kuidas ta oma

arvestustes selle asjaolu ometi kahe silma vahele oli jätnud?

«Kõik tuulde visatud vaev,» mõtles ta koju tulles kibedusega. «Raekoja asukoht erineb, arvestus on vildak, kubatuur suurem lubatust. Mõttetus, mõttetus!»

Kogu selle pika ja vaevarikka aja kestel oleks ta võinud endale teist tööd muretseda, ennast kuidagi sisse töötama hakata. Nüüd aga ulatusid näpud juba tasku põhja. Nüüd oli suveks väljavaade minna maale vennale kaela, kes niikuinii oli pahane Joelile väljamakstud summa suuruse pärast ja kelle talu järjest suuremaisse võlgadesse oli keerutatud.

Üsna ükskõikseks jäänud, andis ta paberid teenija kätte postile viimiseks, ise aga läks ta, kaabu lohakalt pähe visatud, mantlihõlmad eest lahti, linnast välja oma tuttavat maanteed. Tee oli tahe. Oli nii mõnus kinganukiga lahtisi ümmargusi kivikesi lendu lüüa.

4

Kui päike üle katuste oma kiirtevihu kunstnikuateljeesse puistas, tegi seal hall rõngas magav Habib väikese käänaku valguse poole, aga jäi poolele teele magusalt edasi magama, valge lõug taeva poole nagu kõdi ootel. Sirmi taga raudvoodis keerati külge ja tõmmati tekk üle pea: nüüd algas kunstnik Umbjärvel kõige mõnusam unejärk, sest kogu aeg tuli nagu segajatega jonni ajada ja uni tuli nagu suure visadusega kätte võita. Kolmas hingeline ateljees, Ants Rõigas, ei kuulnud midagi, vaid magas toolidest ja kastidest kuidagi kokkumeisterdatud asemel rahulikult edasi, nägu vastu seina, pea kuklas, üks jalg konksus, teine sirgu.

See oli madal, aga mahukas sopiline ruum kunagi ammu lubjatud lae ja seintega, millelt võis leida iga värvi laike ja pritsmeid, kuna raudahju kohal, mille must toru suubus korstnajalasse, tõusid kuni laeni tahmavöödid. See kunagi valge korstnajalg oli läbiimbunud vihmast pruunilaiguline. Ühes jumal teab kust sisseulatuvate müürikantidega moodustas see korstnajalg sopilise seina, mille tühemeis leidus igasugu koli, alates puuhalgudest ja lõpetades raamatutega. Keset ateljeed, mille korratus oli eeskujulik, seisis väike keeratava pealislauaga poodium modelli jaoks, selle kõrval kolmejalgne alus märgadesse savistesse lappidesse mähitud kujuga. Oli tunda värske savi lõhna, kuid magajad olid endile kaitseks ette tõmmanud neljajaolise sirmi, neli üksteise külge kinnitatud lõuendiraami, mille voodipoolseid külgi kujur oli kunagi kasutanud oma pintsliharjutusteks.

Kahest külgaknast nägi kõigepealt laia telliskivist tulemüüri, siis aga katuserägastikku, mille keskelt tõusis massiivse gooti kiriku torn. Otsaaken oli õieti klaasuks, mis viis väikesele palkonile. Selle põrandasse oli sisse tehtud luuk, kustkaudu siia üles katusekorrale sai plokkide ja köite abil vinnata puid, savi ja graniiti. See oli Umbjärve enese leiutis. Ning Rõikal oli mitu korda peast läbi vilksatanud, et kui tal kunagi jalgealune peaks kuumaks minema, siis saab sealtkaudu sääred teha.

Rõigas? Kes oli see Ants Rõigas? Ta magab seal nii raskesti, et ta ei märkakski, kui keegi mõtleks talt maski võtta.

Temap see oli, kes aastate eest Joel Hurdale tõuke andis arhitektuuri õppida. Hurt oli talle selle eest veel praegugi tänulik. Ants Rõigas oli siis üliõpilane, ja ka praegu ta pole veel kaugemale jõudnud, kui et on vaid ühe teaduskonna vahetanud teise vastu, ilma et teda õpingud kunagi oleksid huvitanud. Ta pea oli täis enam plaane kui mõtteid, enne kõike aga armastas ta rahmeldamist ja rassimist. Tal ei ole mahti olnud endale korralikku tubagi muretseda ning ta kasutab oma koolivenna ja sõbra ulualust ja lahkust. Ikka on ta rahutu ja rabelev, aga kui ta kord pikali heidab, siis langeb ta kohe sügavasse unne, kust teda raske on äratada.

Ta kuulus nende poolharitlaste hulka, kes ütlesid, et nad armastavad rahvast, küll mitte selleks, et seda rahvast kasvatada, vaid et teda enese järele tõmmata. Ants Rõigas oli ihu ja hingega andunud «rahvusrinde» poliitika tegemisele, mille sihiks oli pihuks ja puruks kritiseerida kõik senine, et tee puhas oleks uuele Messiale. Koosolekult koosolekule lennates jutlustas ta nii et suu vahul, kuidas riigikord on läbimäda, kuidas valitseb korruptsioon, kuidas ninamehed on saamamehed, kes oma taskuid täis topivad, rahvast petavad, endile välismail kinnisvarasid ostavad, altkäemaksusid saavad tööstureilt ja pankureilt ning mõisnikele maa eest nii päratu summa on lubanud maksta, et seda veel lapselapsedki oma turjal tunda saavad. Ent kõike seda oli tal vaja ainult selleks, et nõuda tugeva rusikaga peremeest majja, kes vabastaks töötava rahva «marksismi ja juu-

tide» orjusest, annaks talle tagasi «osasaamise eesti rahvusest» . . .

Kateedris kõneles ta ennast varsti nii kuumaks, et vibutas rusikat ja põrutas vastu lauda, ja kui ta hääl kähisevaks muutus, siis pani ta miitingurahva rõkkama mõne krõbeda või vänge kõnekäänuga, mida tal alati leidus tubli tagavara. Kui ta kohvikust läbi jooksis, siis selleks, et hetk istuda ühes, hetk teises lauas ning maha jätta viimsepäeva laupäeva meeleolu. Tihti kuulis temalt väiteid, et ajalugu ei vii küünevõrdki edasi mõistus ja mõistlikkus, vaid ainult absurdsuse dünaamika, või: kui lähed rahva juurde, siis võta piits kaasa.

Rahvusrinde juhtivas staabis oli see rahutu vaim tunnustatud jõud. Ta oli väsimatu oma plaanitsustes, hoolimatu oma edasitungis, jõhker oma võimulepüüus. Tema eriülesanne oli organiseerida ja fašistlikuks propageerida töötut intelligentsi. Materjali oli siin küllalt. «On ju idiootlik,» ütles ta, «kaasa teha seda «kas kingsepp kodus» mängu, kui hõikamisel ükski oma istmelt ei tõuse ega mõtlegi tõusta enne surma. Seisa tola näoga keset ringi, ja oleksid veel üksi, ei, meid on ju tuhandeid, meist saab löögirühm, terve maleva, seni kui te seal oma kohtadel edasi kopitate. Aga ühel päeval . . . ühel päeval . . . siis lendate nii et kannad välguvad!»

Nüüd see väepealik magas õiglase und oma askeetlikul asemel, mis oli kõvem kui välivoodi. Keha oli oma pikad jäsemed võtnud jooksu- või hüppepoosi ning seljale visatud pea oma ettetungiva profiiliga meenutas laevakäila. Muide, see terav nina seal valge padja taustal torkas silma oma punetusega: viina Rõigas ei põlanud. Üldse ta pidi alati millestki joobnud olema, kui mitte just viinast, siis hulludest plaanidest, riskist, naistest või kaardimängupalavikust. Ta jäsemed olid nagu kuidagi lõdvalt keha külge kinnitatud, et nad seda vabamalt saaksid liigutusi teha. Trumpi lauale keerutada, kolme trepiastet korraga võtta, purjuspäi vastiku naabri laualt lina ühes söökide-jookidega lendu tõmmata — seda ta oskas.

Sellesama pateetilise keerutusega olid eile õhtul ka viltusõtkutud saapad lennanud üks Umbjärve voodi alla, teine ukse kõrvale tolle kipsmadonna ette, kelle pähe ta harilikult oma kõvakübara pani.

Kunstnik Umbjärve liigutustekaared polnud seevastu hoopiski mitte nii lennukad. Jah, tema ei tuleks üldse toime sellega, et ta oma tundmusi kätega laiali laotaks. Kui ta toanaaber ägestus, ateljees edasi-tagasi käima hakkas, siis kõrvaldas ta isegi tema jalgteelt mõne haprama kuju ja tõmbus ise vaikselt iseendasse. Vaikselt küll ainult pealtnäha, sest siis hakkas ka tema vihapõis paisuma. Aga kuni see ükskord pilgeni täis sai ja lõhkes, oli Rõigas ammu kadunud.

Nagu iseenese skulptuurkuju, võis Umbjärv seista vahel tundide kaupa akna juures, laup vastu ruutu, pilk üksisilmi vastu tulemüüri. Vahel istus ta taburetil, jalad harkis, pea maas, sõrmede vahel hõbepaber sigaretikarbist, mida ta hakkas siluma ja silitama, siluma ja silitama lõpmatuseni. Päike võis mööda põrandat terve tiiru teha, tema aga seisis ikka veel savi- või kipskuju ees, käänates ainult oma pead kord ühele küljele, kord teisele.

Mis ta niisugustel kordadel mõtles? Vist päris igapäevaseid mõtteid, neid ainult väga aeglaselt mäletsedes, või jälle ta ei mõtelnud mitte midagi, vahtis niisama, nagu ilma plaatideta lahtijäetud fotoaparaat.

Kohmakas ja saamatu liikuvas elus, oli ta seda ergem vormide maailmas. Kriitika oli palju kiitnud ta kujude ilmekust ja monumentaalsust. Aga kuigi tal oli tuntud ja tunnustatud nimi, ei liikunud ta kuskil seltskonnas ega kunstiorganisatsioonides, ta ei osanud enesele teed rajada ei sõnadega ega küünarnukkidega ning sellepärast oli ta sageli pidanud kannatama näguripäevi. Siiski need polnud talle valmistanud mingit kibedust, kuna tal puudus eriline nõudlikkus oma maise isiku suhtes.

Kuigi kaasüüriline talle midagi ei maksnud, ei pannud ta seda pahaks, sest ta pidas Rõigast oma külaliseks. Oma vastandkaraktereist hoolimata nad sobisid hästi, nad tundsid sellest koguni lõbu, kuidas nad sõbralikult kõrvuti elades teineteisest siiski mööda elasid.

Nüüd on tekk libisenud üle Umbjärve näo. Raseeritud pea on jälle täis kasvanud tuhakarva harjasköva juukseorast, mis pealae poole hõreneb. Ka nägu on kõrrepõllutaoline. Kuid kogu ilmes on talupoeglikku ja

visa energiat. Sellest kõnelevad eriti tugev lõug ja kinnipigistatud huuled.

Päike on Habibi külje juba mõnusalt soojaks haudunud ja kass on läbi une nurrugi lasknud, aga nüüd on vari uuesti hakanud peale roomama, endine mugav soojus lendub ja loom pilutab oma unise silma, keerab enese selili, ja näe, ongi juba püsti. Ta haigutab, tõustes küüru kõigil jalgadel, ja ütleb siis tagasihoidliku näu sirmi suunas. Kuna keegi ei vasta, hüppab ta üles aknalauale välja vahtima. Äkki köidab ta tähelepanu aknalaua alt ilmunud rõskuseputukas, kes juuspeeni katsehaarmeid kahele poole liigutades oma sajal jalal hakkab tema poole jooksma. Habib silmitseb teda kogu aeg väga uurivalt, aga kui putukas liiga lähedale tuleb, tõmbab ta ennast aknanurka ja sirutab pehme käpa mängides välja. Putukas ehmub liikumatuks, tõmmates kõik sada jalga kõhu alla, kuna kass teda nüüd käpaga mitu korda puudutab nagu mingit puru. Suurt jahilusti siiski ei teki, pigem on see naeratav üleolu, mida saadab uudishimu. Äkki on aga niiskuseloomal kõik sada jalga all ja ta on vilksti kadunud. Habib vahib korraks üle lauaääre alla, kõrvad kikkis, rahuneb peagi, tõmbab käpad sisse ja laskub kõhule ning paneb silmad naeratades kinni. Kaua see uni ei kesta, sest äkki on ta istuli ning viskab tagumise jala ette, kaotab aga seejuures tasakaalu ja prantsatab põrandale. See äpardus ei takista poolelijäänud toimingut jätkamast: jalg taeva poole, näksab kass äärmise ägedusega valgete udemete seest mingit röövikut, kes talle ikka veel liiga teeb. Seepeale järgneb pikk puhastamine ja naha lakkumine. Roosa keel nilpsleb ka üle parema käpa, millega hakatakse puhastama nägu, kõrva ja pealagegi.

Prantsatusest ärkab Rõigas. Ka Umbjärv ajab silmad lahti, aga ei liiguta ennast.

Habib jookseb piimatassi juurde, aga kuna see osutub ikka veel tühjaks, siis teeb ta oma näu juba palju tungivamalt.

«Habib tahab välja,» ütleb Umbjärv.

«Habib tahab piima,» vastab Rõigas ja hüppab asemelt. Ta värskendab oma nägu kraani all, kuivatab ja viskab mõned hilbud ümber, et siis ust lahti keerata ja

trepikotta astuda. Habib tõstab kohe saba püsti ja triigib end vastu uksepiita. Ta teab, et nüüd saab piima: igal hommikul on ukse taga suur piimapudel ja tema on esimene mativõtja.

Rõigas tuleb aga väljast tühjalt tagasi.

«Sigadus!» hüüab ta. «Juba jälle puudub! Juba kolmandat hommikut puudub! Kas lööb keegi selle üle või ei saadeta enam! Igal juhul häbematus!»

«Noh, mis siis, et puudub,» vastab Umbjärv voodist, käsi rahulikult pea alla pannes.

«Igal hommikul on olnud. Juba kaks kuud. Ja nüüd äkki ei ole... Kindlasti tehakse siin kuskil sohki. Peavad meile iga päev tooma. Ja nüüd ei too!»

«Sa ju tead, et keegi ei p e a tooma.»

«Jah, aga seniajani on toodud. Nüüd mine veel linna mööda otsima, kust on toodud ja kes on saatnud! Igal pool, kuhu aga vaatad, korruptsioon! Keegi ometi pidi selle piima meile tellima, eks ole? Ja miks meie seda nüüd ühel ilusal päeval enam ei saa? Ütle, miks? Peab ometi mingi põhjus olema. Olen kindel, piimatooja pistab raha oma tasku, muud midagi. Või arvad sa, et siin on tegemist eksitusega? Ja et ühel heal päeval ole veel nii hea ja maksa kuu arve kinni! Ilma et kelleltki midagi oleksid tellinud. Lihtsalt sigadus!» Ja Rõigas virutas jalaga kassile, kes talle ikka veel küsivalt otsa vaatas.

«Kasi jalge eest!»

Siis süütas ta sigareti ja hakkas edasi-tagasi kõndima. Umbjärv ei liigutanud sõrmeotsagi voodis selili lamades. «Kui ei ole, siis ei ole,» oli tema sügavamõtteline otsus asja kohta.

Aga Rõigas ei saanud niipea rahu. Ka mitte Habib. Nende mugav harjumus igal hommikul kohe ukse tagant piima saada oli ajaga kombeõiguseks ja nõudeks kasvanud. Nüüd oli seda harjumust rängasti rikutud. Ei tulnud neile mõttessegi uurida, kelle lahke käsi see oli, kes pudeli ukse taha pani. Selle asemel et olla tänulik kingituse eest, mida nad senini saanud, olid nad pahased selle üle, et nii kaua kestnud heldus lõppes.

Umbjärv oli ammu juba aimanud, et piimasaatja võis olla ainult Kiki. Tema elas siinsamas majas, käis ateljees ajaviiteks voolimist õppimas, ja kui paar kuud

tagasi Umbjärv grippi haigestus, muretses Kiki temale puid kütmiseks, ning samal ajal hakkas järjekindlalt ka piimapudel ukse taha ilmuma. Kiki ise tõrjus küll vägisi tagasi arvamise, nagu oleks kõik tema teene. Aga Umbjärv juba tundis teda, ta oli neid haruldasi inimesi, kes head teevad isegi salakesi.

«Misjaoks sina ennast ärritad?» küsis Umbjärv. «Ega sinul ju seda piima õigus saada ei olnud.»

Umbjärv märkas otsekohe, et ta oli viltu ütelnud, tarvitades kogemata «sinul» «meil» asemel ja seda isegi rõhutades. Rõigas ägestus veelgi enam:

«Ah kas ma pean selle piima veel s i n u l e välja maksma? Kas see piim oli siis määratud ainult sinule? Kas pudeli küljes oli sinu aadress? Viimaks heidad sa minule ette, et mul pole ka õigust sinu juures ööbida?»

«Seda ma ei ole ütelnud,» vastas Umbjärv liikumatult lakke vahtides.

«Noh, see puuduks veel!» vastas Rõigas.

Ta võttis madonna peast oma oktoobri, lükkas sellest käisega kord üle, pani ta pähe ja väljus, ust enese järel kinni tõmmates. Ta pööras trepilt tagasi ja ütles:

«Kui tuleb Hurt — mäletad meie koolivenda Hurta? Ta pidi täna minu poole tulema, — kui ta tuleb, siis ütle, et astuks meie klubisse. Nägemiseni!»

Kell kümme tuli proua Niinemäe poseerima. Skulptor Umbjärv, saviga määrdinud ürp seljas, hakkas modelleeritavat pead kohe mähkmeist lahti harutama, ilma et ta modellist enesest suurt oleks hoolinud.

«Just nagu surilinadest väljavõtmine,» mõtles Reet võikusevärinaga. Raske savilõhngi meenutas lahtist hauda. Ning Umbjärv ise oli surmtõsine.

Kaks nädalat tagasi oli Reet Niinemäe südame rindu võtnud ja otsustanud, tulgu mis tuleb, ennast modelleerida lasta. Ja nimelt kogu keha. Igaks juhuks ta oli kaasa võtnud oma supeltrikoo. Kiki, kelle poole ta oli enne sisse astunud, oli teda veel julgustanud ja ütelnud, et ega skulptor keha ei näe, vaid ainult vormi, aga trepist üles ateljee poole tõustes oli tal siiski häbi hakanud, ta oli ukse taga kõhklema löönud ja alles siis koputanud, kui oli otsustanud tellida ainult büsti. Kuid vaikset ja asjalikku Umbjärve enese ees nähes oli tal

kadunud igasugune põnevus ja uudishimu ning ta oli palunud modelleerida ainult oma pead.

Algul oli siiski üsna huvitav olnud jälgida, kuidas vormitust savitükist hakkas midagi aegamööda kasvama. Kui kunstnik pihkude vahel savirullikesi veeretas ja neid siia ja sinna juurde pistis, mõtles proua: «Ei tea, kas ka jumal inimese nõnda pidi voolima — kobades, katsetades, juurde lisades, maha kraapides?»

«Kas te ka ennast olete voolinud?» küsis proua Niinemäe.

«Ei. See on ka võimatu. Keegi ei tunne ju ennast. Ükski peegel ei aitaks,» seletas Umbjärv pikkamisi, peatudes iga lause vahel, nagu oleks ta lausedki nagu savirullikesed.

«Aga jumal lõi inimese o m a näo järele.»

«Sellepärast ei olegi tal see asi hästi õnnestunud,» hakkas Umbjärv veeretama. «Ütleme, et tal peeglitest puudu ei olnud, aga see ei aita: iga enesepeegeldus on petlik. Jumal võib väga hästi näha, kuidas see tema loodud maailm välja näeb, aga kuidas ta ise on, seda ta ei tea. Nagu meie ennast ei tunne, nõnda ei tunne ka jumal ennast. Aga ega see patt ole — ennast mitte tunda. See koguni takistab loomist. Eneses-sorimine teeb viljatuks. Ja sellepärast ma mõtlen, et kui jumal siiski nii viljakas on olnud, siis ei ole ta enesest mitte palju mõelnud.»

Need mõtted tulid esile väga pikkamisi ja nagu kuhugi tühjusse kõneldes, sest pea kallal nokitsedes oli Umbjärv peaaegu unustanud, et tema ees istub elav inimene. Ta peaaegu kohmetus, kui modell äkki elama hakkas ja hüüdis:

«Seda ma pean oma mehele ütlema! Jumaluke, kui palju tema neid asju on uurinud! Kui mul ainult meeles seisaks, mis te mulle nüüd ütlesite.»

Siis aga lõi ta endale suu peale:

«Ah sa taevas, ma ei tohi ju sõnakestki mehele ütelda, et ma siin olen käinud. See peagi on ju saladus! Sünnipäevakingitus! Nüüd oleksin sisse kukkunud.»

«Ma kõnelesin kõike seda sellepärast, et te katsuksite natuke loomulikum olla,» seletas tüki aja pärast Umbjärv. «Ma tunnen ikka, nagu vaataksite teie alati

peeglisse ja seaksite ennast selle peegli järele. Katsuge mõtelda muust, mitte enesest!»

Kui kuri see kujur ometi olla võis! Keerdlaud, kus Reet istus, oli nagu piinapink, nagu hambaarsti operatsioonilaud, kus ei tohtinud ennast liigutada. Vahel oli Reedal otse nutt kurgus, et kõiges selles poseerimises polnud mitte midagi romantilist, nagu ta oli lootnud. Istu siin nagu ohver. Hoia ennast alati pingul, nagu valvel, nagu enesekaitsel. Ja siis heidetakse pealegi ette, et sa ei käitu korralikult. See, kuidas skulptor ühe käega lauast kinni võttis ja seda ühes modelliga ühteja teistpidi keerutas, oli nii ebaviisakas, nii hoolimatu, peaaegu julm!

Aga ennäe, juba hakkasid üldkontuurid selguma, välja tulema nagu mingist udust.

Voolitav leidis, et kõike on Umbjärv liialdanud: kõhnust, põsenukke, kaela pikkust. Kust ta üldse on võtnud selle nii terava ja õhukese nina? Ka kühmuke selle keskel on liiga silmatorkav; põsed tal nii lohkus küll ei ole ja huuled pole ka nii kitsad. Ja see koguilme — kas ta siis tõesti on nii teravajooneline, nii tõsine?

Nüüd aga oli veelgi raskem poseerida, sest kuju küpsemaks-muutumisel oli tähtis iga millimeeter. Oli tunne, et mida sarnasemaks ja ilmekamaks kuju saab, seda varjamatumalt tuleb ees seista. Kui kunstnik huultele vaatas, siis ei saanud enam päris loomulik olla, vaid tuli naeratada, kuidagi edvistada. Aga see polnud ei viisakusenaeratus ega õnnenaeratus, vaid mingi viril lõige, mida kujur ei saanud arvesse võtta.

Kui modellil enesepeegeldustunne kadus, kui ta ära väsis ebaloomulik olemast, kui ta peaaegu tukkuma jäi, siis oli Umbjärvel hea töötada. Magav loom oli Umbjärve modelli-ideaal. Kas ei tahtnud ta enese ees istujat unne suigutada?

Pingutustest ei olnud kunstnikulgi puudu. Mitte et ideaalse vormi tabamine nii kergesti ei õnnestunud, vaid ka sellepärast, et modelliga tuli alati pidada mingit kahevõitlust, sest too tahtis iga pilgu eemale tõrjuda ja oli tunne, nagu oleks iga üksikasjalisem silmitsus ühtlasi teise haavamine. Umbjärv ei olnud neid skulptoreid, kes modelli meelt lahutab naljatamistega ja

juttudega, kes teda paneb nõnda unustama oma situatsiooni ja siis ise nagu mängides tabab õige ilme.

Reet Niinemäe tundis ennast päris ära vaevatud olevat, kui äkki uksele koputati. Ta virgus ja kadus kiiresti sirmi taha. Umbjärv teadis, et proua ei taha, et keegi teda siin näeks. Ta viskas niisked mähised kuju ümber ja läks ust avama.

Oli Joel Hurt, kes Rõigast taga küsis. Umbjärv oli alles mõtlemas, mis ettekäändega kõige parem oleks tulijat ukselt tagasi saata, kui see temast juba mööda astus, ilma et tähelegi oleks pannud korteriperemehe väikesi tagasitõrjuvaid liigutusi.

«Ma olen nii uudishimulik sinu tööde suhtes... Olen sinust palju kuulnud. Vabanda, et ma nii sisse tungisin.»

«Mul siin parajasti töö ees,» kogeles Umbjärv.

«Ega ma sind palju kinni ei pea. Lähen kohe,» vastas Hurt, peatudes kiiresti siin ja seal mõne kuju ees, mida leidus küll maas, küll laual, küll postamentidel, isegi kapi otsas.

Hurt seisatas käsiloleva töö ees, mille ümbert mähis oli lahti libisenud.

«Huvitav!» hindas Hurt pead ja uuris seda igast küljest. «Kes on see naine?»

«On keegi,» vastas Umbjärv, andes märku, et modell ise on seal sirmi taga ja et ei ole kuigi sobiv temast kõnelda.

«Ah nii. Ma lähen kohe. Pidin nimelt Rõikaga kokku saama. Ütle talle, palun, lühidalt, et mul ei vedanud. Ja et sõidan ära maale. Sügiseni. Siis katsun uuesti õnne, aga juba teisest otsast.»

«Ei vedanud? Ja milles siis?»

«Läksin välja liiga suurte plaanidega. Tegin linnaisadele pisut fantastikat. Nad pole sellega harjunud. Kukkusin projektiga ilusasti läbi. Aga tühja, mis sellest nüüd veel rääkida!»

«Ma ei ole midagi kuulnud. Ei ole lehti järjekindlalt lugenud.»

«Ega seda lehtedes veel pole. See häbi tuleb paari päeva pärast. Tahan siit enne kaduda. Niisiis tervita Rõigast.»

«Sa saad temaga kokku Töötu Intelligentsi Klubis.»

Umbjärv andis aadressi ja palus mõni teine kord sisse astuda, kui ta on vabam. Hurt oli juba ukse juures.

«Sügisel oled siis tagasi?»

«Näeb. Võib-olla otsin õnne ka mujalt.»

Reet Niinemäe ei läbenud enam paos olla. Ta oli hinge kinni pidades pealt kuulanud sõnaahtrat juttu, oli Hurda ära tundnud, selle, kelle jalgrattale ta kunagi sirelioksa oli kinnitanud ja kes ära sõites kordagi enam tagasi ei vaadanud. Nüüd oli ta siin, siinsamas, paari sammu kaugusel, jälle ära minemas.

Ta astus sirmi tagant välja ja küsis:

«Teie vist mind enam ära ei tunne? Ei seda kuju siin ega mind? Aga mina teid küll, juba häälest.»

«Tõepoolest, preili, ma ei mäleta...» kogeles Hurt punastades.

«Ma pole enam preili!» naerdi vastuseks. «Kõik ütlevad ikka preili! Kas minus siis tõesti midagi proualikku ei ole?»

«Proua Niinemäe, härra Hurt!» katsus kunstnik Umbjärv kohmakalt tutvustada.

See nimi ei ütelnud Hurdale kuigi palju.

«Tahes või tahtmata, ma kuulsin teie juttu pealt. Ja pidin kohe ennast näitama. Te ütlesite, et olete läbi kukkunud... Teie liialdate! Kas te siis ei tea, et just teie projekt meeldis kõige rohkem?»

«Nii? Vaadake, see teie pea seal, see meeldib jälle minule kõige rohkem,» naljatas Hurt vastu.

«Teile meeldib? Ta ei ole aga sugugi sarnane...»

Tuldi ukse juurest tagasi ja asuti kuju vaatlema. «Kust ma ometi teda tunnen?» mõtles Hurt.

«Kust siis teie projektide saatusest teate?» küsis Hurt. «Ja kuidas teie neist üldse huvitatud olete?»

«Oo, ma tean mõndagi, mida teie veel ei tea!» vastas Reet Niinemäe kelmikalt Hurda otsa vaadates. «Tean näiteks inimesi, kes teie peale vihased on!»

«Teie arvate vist — kahjurõõmsad?»

«Ei, kas te siis sedagi ei tea, et teie kava võetakse edaspidi aluseks? Vaadake, mina tean seda! Ja kui mõned teie peale vihased on, siis sellepärast, et teie tahtsite raekoda mujale viia ja mõned majad eest maha lõhkuda.»

«Ma pole isegi kolmandat auhinda saanud...» vastas Hurt.

«Auhind on iseasi. Teie projekt ostetakse ära. Ja majad lõhutakse maha, ja selles see teie süü seisabki.»

«Viimati teen liiga teiegi majale?»

«Ei, seda küll mitte. Aga selle-eest on üks mõjuv perekond ärevil. Nad on juba kõik välja nuhkinud ja nad võivad veel teie plaanid nurja ajada. Raha neil on ja risti nad ette ei löö.»

«Kuidas te kõike seda teate?»

«Kas see siis nii ime on? Siin on üldse raske midagi salajas hoida. Näete, ma käin siin kunstniku juures. Ja see kõik pidi väga suur saladus olema, aga nüüd — sedagi teate juba teie. Kui teie minu saladusi teate, eks mina või siis ka teie omi teada.»

«Mis nüüd minu teadmisest! Ma niikuinii kellegagi läbi ei käi. Oma vanu sõprusigi pole mahti saanud üles soojendada.»

«Kas te siis tõesti nõnda üksindust armastate? Mul oli teist hoopis teine ettekujutus, tollest ajast, kui teie... võõrastel maatüdrukutel aitasite võid kokku lüüa...»

«Ah sa taevas! Jah, nüüd tuleb mul kõik meelde... Ja nüüd siis olete soliidne proua?»

Hurt haaras impulsiivselt naise käe oma pihku ja kummardus seda viisakalt suudlema.

«Proua küll, aga mitte soliidne! Kuidas te seda arvate? Kas ma olen siis tõesti nii palju muutunud? Vananenud?»

Skulptor oli vestluse kestel poolelioleva pea kallale asunud ja kasutas nüüd oma modelli eneseunustust selleks, et mõnda vormi korrigeerida. Ta oli õnnelik, ta oli unustanud teiste juuresolu, oli süvenenud oma töösse. Ent kaua see ei kestnud, sest ennastleidnud paar kippus minema.

Oli nagu endastmõistetav see nende koosminek, see õhinal vestlus, vanade mälestuste üleslõkendus. Kergete sammudega laskusid nad treppidest alla, proua Niinemäe ees, Hurda arvates nii haruldaselt sale ja nõtke. Magusat rõõmu hoovas läbi kogu Hurda olemuse, kui ta pilk langes õlgkübara varjust väljarulluvaile pruunidele kiharaile.

Naine pööras äkki oma pea tahapoole, kuid samal hetkel pidi ta trepiastmel komistama. Hurt haaras kohe ta palja käsivarre, mis oli jahe ja habras.

«Ei, jätke!» vabastas naine oma käe. Kuid üleslöödud pilk oli tal täis andumust ja lubamisi, mis panid Hurda kiiremini sulama kui kunagi varem. Nagu ammu-ammused tuttavad kõndisid nad kaua teineteise kõrval, lobisesid, naljatasid, imestades ühtlasi, kuidas säärane vastastikune usaldus võib üleöö tekkida.

«Nagu mõni kiirehitus!» naljatas Hurt.

«Pealegi ilma projektita,» vastas Reet.

«Ja ilma võistluseta.»

«Arvate?»

Kui nad vanalinnast välja jõudsid tänavat mööda, mille lõppu Hurt tulevase raekoja oli kavatsenud, näitas proua Niinemäe kaht hoonet, millest üks oli vana madal kollaseks värvitud puumaja pagarikringliga ja teine värskelt krohvitud ja moderniseeritud väike elamu. Hurt luges sildilt: Taras.

«Lähme siit ruttu mööda,» ütles proua Niinemäe. «Et keegi aknast ei näeks. Muidu läheb põrgu lahti.»

Nagu kaks vandeseltslast hiilisid nad sellest kardetavast kohast mööda.

«Pidage neid kahte maja silmas,» seletas Reet, kui nad juba kaugel olid. «Nad ei ole küll jumal teab mis asjad, aga nende omanik, oi, kui te ainult teaksite! Nende käest ma kuulsingi teie kohta. Nad ei luba kunagi oma maju maha lõhkuda. Eriti proua.»

Hurt mäletas uduselt seda paari Orajõe pool.

«Proua Taras mind ei salli,» jätkas proua Niinemäe. «Ma ei tea ise, mispärast. Ta üldse ei salli enesest nooremaid. Ja sellepärast katsub ta teisi naisi ikka vanemaks teha. Hoidke nende eest!»

Jalutus oli liiga ruttu lõppenud. Proua Niinemäe seisis oma ukse ees ja sirutas käe.

Kui Hurt tagasi vanalinna poole astus, olid ta sammud haruldaselt kerged, ta ei märganud, kuidas tänavad kadusid ja majad möödusid. Ta tuju oli rõõmus, peaaegu laulev, kui ta Töötu Intelligentsi Klubisse astus, et Rõikaga enne ärasõitu veel paar sõna vahetada.

Seda enam rabas teda siin kasarmulik rangus ühenduses lohakuse ja koristamatusega.

Juba eeskojas küsis üks rõugearmiline mehike, kes koosnes tõsidusest, argusest ja sõnakuulmisest:

«Keda te soovite?»

Kui Hurt oli oma soovi avaldanud, koputati uksele ja jäädi ootama. Et seest mingit vastust ei kuuldunud, ei tahetud Hurta sisse lasta.

Ta avas ukse ise, vastu keeldu. Tuba oli täis suitsetatud ja sigaretiotsi vedeles kõikjal. Rohelise kattepaberiga lihtsa laua taga istus Ants Rõigas mustas särgis ja heleda kaelasidemega. Ta oli oma korrektuuridega nõnda ametis, et ta peadki üles ei tõstnud. Jooksupoiss seisis tikksirgelt laua kõrval ja ootas sõnakuulelikult käske. Säärsaapad jalas, barett kuklas, istus diivanil noormees, samuti mustas särgis, ja luges hooletult ajalehte. Oli veel kaks-kolm isikut, kes tasakesi omavahel juttu ajasid. Hurt tahtis kohe laua juurde astuda, aga rõugearmiline mehike kargas tema juurde, peatas teda käisest ja sosistas:

«Ärge teda praegu segage! Oodake, ta kutsub ise!»

Rõigas luges oma trükiparandeid edasi, ilma et ta kedagi oleks märganud. Ta oli siin nagu mingi võimukandja, mingi pühak. Hurdale näisid need alandlikud tunded olevat naljakad ja naeruväärt. «Teeskleb,» mõtles ta.

«Ega ma mõne raportiga tule,» raputas Hurt rõugearmilise mehikese oma käise küljest lahti ja astus laua juurde:

«Tere, Ants! Kui sul praegu aega ei ole, siis ainult paar sõna.»

Rõigas lõi pilgu alles nüüd üles. See oli sõdurlik ja mitte sugugi sõbralik, nagu Hurt oli harjunud nägema.

«Palun siit lahkuda!» hüüdis Rõigas kõigile teistele, kes toas viibisid, samal ajal kui ta püsti tõusis ja Hurdale kätt pakkus. Nagu väepealik jäi Rõigas sõnatult pealt vaatama, kuidas ta käsku täidetakse. Kui tuba puhas, pakkus ta Joelile suitsu ja istet:

«Sa imestad? Pole midagi imestada! Kõigepealt distsipliin, nõnda tuleb kord majja. Seda tuleb harjutada, ja kuidas veel!»

«Sulle on vanad buršikombed kõvasti külge jäänud.»

«Pole siin midagi naerda. Konvendivaim kulub ka sinule ära. Ja kogu riigile.»

«Natuke hilja mul rebaseks hakata!» naljatas Hurt vastu.

Pool tundi hiljem olid vanad koolivennad lõunat söömas «Musta Hundi» restoranis, kus Rõika mõtteosalised taotsesid õhtuti koos istuda. Nüüd oli restoran peaaegu tühi.

«Noh, nüüd on sul tuju siis halb?» küsis Rõigas.

Temagi kõrvu oli juba ulatunud teade, kes võistlusel auhinnad saanud.

«Halb? Ei, sugugi mitte! Vaid suurepärane.»

Ja tõesti, Hurda tuju oli kõike muud kui halb. Seda mitte ainult äsjase ootamatu kohtumise tõttu, vaid ka nende rõõmsate teadete tõttu, mis ta proua Niinemäelt oli saanud.

«Ära tule mulle rääkima!» ütles Rõigas. «Kui ikka pika töö ja vaeva peale nõnda ümber käiakse... Aga oled ise süüdi! Kes sai sinule auhinda anda, kui sa nagu karu oma pesas istud, kui sind keegi pole näinud ja kui keegi sind ei tunne! Miks sa mind varem üles ei otsinud? Mina oleksin sul need asjad aidanud joonde ajada.»

Kelner tuli eelsöögiga ja napsiga.

«Noh, terviseks!» jätkas Rõigas. «Oled mul muidu kena vennas, ainult natuke naiivne! Loodad oma geeniuse peale, kui meil kõik asjad käivad küünarnukkide varal ja tagatreppide kaudu. Armas jumal, kuidas saab žürii ausat otsust teha, kui ta sind nägupidi ei tunnegi! Aga see on ju kõik paljas kõmetimäng! Sest kes usuks, et linnal raekoja ehitamisega üldse tõsi taga on? Nemad ja raekoja ehitamine! Noobel žest muidugi, et vaat mida kõike me ei taha teha! Ei tea, kust nad need miljonid välja võtavad, kui ei jõua solgitorusidki linnast läbi ajada? Puha bluff! Kahju, et sa seda enne ei teadnud!»

«Aga kuidas?» vaidles Hurt vastu. «Milleks siis üldse raha kulutada võistlusele, kui seda tõsiselt ei võeta?»

Rõigas tõstis jälle klaasi ja võttis suupistet, pani siis noad-kahvlid tagasi taldrikule, et käsi vabaks saada oma mõtete avaldamiseks.

«Kas sa siis veel ei tea, milleks niisuguseid võistlusi

korraldatakse? Omamehele on ju tarvis raha ja au sokutada, võõrale aga vaja pirn anda, et ärgu tükkigu vahele ja ärgu ajagu oma nina liiga kõrgele! Vaat mis! Kõik muu on kõrvaline!»

«Sa armastad liialdada!»

«Mina liialdan? Kui sa ei usu, siis võiks Umbjärv sulle jutustada imelugusid, kuidas isegi tema erialal sokutatakse omameestele auhindu ja ostusid ja tellimisi. Nõnda kõigil aladel ilma erandita! Ela mõni kuu siin ja hoia silmad lahti, siis usud ka sina. Oled arhitekt, hüva, unistad võib-olla toredaist majadest, asfalteeritud tänavaist, parkidest, tiikidest, platsidest, jumal teab millest kõigest. Sul võivad kõik plaanid käepärast olla, jah, isegi premeeritud, kõik aina esimesed auhinnad, aga kas sa arvad, et sa küünevõrdki saaksid midagi teha, senikaua kui seal eesotsas istuvad kambamehed, kes ainult omavahel jagelevad, kauplevad ja sahkerdavad? Need saadanad on ju ennast kõigi juurtega igale poole sisse ajanud, katsu veel lahti kangutada! Kes hilja tuleb, see ilma jääb. Või kuidas sina mõtlesid siin ennast sisse süüa? Kui sul pole ees onupoegi ja häid tuttavaid, siis pühi suu puhtaks.»

Rõigas ägestus järjest enam. Ta tühjendas sageli klaasi, ja vaevalt midagi hamba alla pistes jätkas ta:

«Üldse on häbi praegu mingit kohta pidada, auhinda saada või avalikku tellimist. Igaüks arvab, et oled selle saanud pugemisega, määrimisega, kahtlaste teenete eest. Kes vähegi enesest lugu peab, see hoiab sellest rämpsust eemale. Ja annab meile õiguse. Küll me neile onupoegadele kord veel näitame! Juba neil on kananahk seljas, nad teavad ju, et tuleb kord päev... Nad katsuvad meiega leppida, aga oodaku! Me pole nii närused, et lepiksime mõne koorukesega. Kas kõik või mitte midagi!»

«Luba küsida, ma ei saa hästi aru, kes need «meie» on?»

«Meie? Tule ükskord mõnele koosolekule, siis näed, kes see meie on! Igatahes me pole see käputäis mehi, kellele võim on kätte jäänud, kui jalgealune ammu on kadunud. Seal nad pingutavad, nii et õmblused rebenevad, lapivad kokku uusi põhiseadusi, sulevad meie ühinguid, keelavad koosolekuid. Aga kui nad ka vana-

jumala panevad põhiseadust tegema, meie hääletame maha! Sa peaksid nägema neid põlevaid silmi, seda meelepaha, seda kättemaksuviha, mida rahvas tunneb . . .»

«Rahvast üles kütta pole raske,» vastas Hurt rahulikult. «Maha karjuda oskab igaüks, aga pane ta ka midagi üles ehitama!»

«Kõigepealt tee puhtaks! Praegu meid muu ei huvita. Ka sina ei saa uut hoonet üles ehitada, kui sa pole enne vana aset puhtaks teinud.»

«Mida te siis vähemalt tahate? Mis kavad, mis plaanid teil on?»

«Vabanda, aga see on kaunis loll küsimus! Ja nõnda kuuleme iga päev küsitavat. Aga me pole mingid parteijäärad, kes aina lubavad teha seda ja teha teist. Meie ei luba midagi, meie o l e m e. Mõistad? Me kanname teostust enese loovas minutis! Meis kõneleb rahvusterviku hing ja see hääl juhib meid. Kas sellest ei jätku?»

«Aga seda tunneb ka iga teine,» katsus Hurt vastu ütelda, kuid Rõigas ei näinud seda uskuvat. Ta sai koguni pahaseks.

«Kuidas julgeb üks erakonnamees tulla ütlema, et tema esindab kogu rahvast? Kuulaku, mis rahvas temasuguse kohta ütleb! Näidaku ta kord oma nägu meie koosolekul: ta vilistatakse otsekohe välja, ta trambitakse silmapilk maha, niipea kui ta suu lahti teeb.»

«Kas see ongi siis teie rahva hääl?»

«Jah, see on rahva hääl! Ja kes seda häält ei kuule, häda sellele!»

Rõigas ei tõstnud enam klaasi terviseks. Ta silmad ergasid ja ta jõi üksi.

«Massi instinktidel on kergem mängida kui kaartidel,» osatas Hurt. «Aga kuhu te nõnda välja jõuate, kui nii pimedas edasi tormate? Jooksete vastu seina ja veristate pea. Ilma selge mõistuseta ja arukuseta ei pääse te kaugele!»

«Kas on ajalugu kunagi selge mõistus edasi viinud? Aru on see kõige narrim ja armetum osa inimeses. Kaaluda, kahelda, vahtida, suu-silmad ammuli, — kurat võtaks, tarvis on elul sarvist kinni haarata! Riskimist on tarvis, eneseusaldust, julgust, mehemeelt — vaat

seda kõike on tarvis! See on, mis võib mägesid liikuma panna!»

«Mägesid liikuma? Kellele seda musta kunsti vaja?»

«Kas sa siis ei tunne, et see rahva tume, müstiline jõud, mis nüüd liikuma on hakanud, on suurem, püham, kõrgem kui kunagi enne. See võib imet teha! Nüüd kas sünnime ümber või sureme! Üks kahest. Rahvas on juba tee valinud. Ja ta liigub! Liigub, mõistad?»

«Milleks?» küsis Hurt. «Vaene rahvas, kes peab ikka ainult liikuma nagu nööri otsas. Eile veel oldi selge peaga demokraadid, täna joostakse juba pimesikku ja otsitakse juhti.»

«Sa näed ju, kuhu oleme demokraatiaga jõudnud: rappa! Kas me peame sinna ära uppuma? Demokraatia? Puudutasin vist sinu pühadust? Aga on ainult üks pühadus olemas — rahvus. Ja siin ei tohi olla kümmet arvamist ega mingit demokraatiat. Kes teisiti arvab, sellel suu kinni!»

«Aga, armas Rõigas, ega siis kõik inimesed sinu viisi tunne ja mõtle.»

«Peavad! Ja loril lõpp.»

«Võib olla ka teisi kogemusi, teisi vaateid . . .»

«Teisi vaateid ja kogemusi pole meil vaja! Süda tuksub mul siin, näe, ilma kogemusteta, iseenesest. Ja tuksub rahvustervikule. Mul pole muud vaja kuulda ega teada.»

«Nõnda pimesi sa võid kogu oma südamega vastu seina joosta!»

«Ah, jäta lori! Sina kelgid veel oma vana vaimuga, kui kogu maailm ennast teisele küljele pöörab. Sinusuguste suu oleks tarvis lihtsalt kinni toppida! Külvad ainult lahkhelisid. Neid pole meil vaja. Me peame üks tervik, üks rahvustervik olema. Iga lahkheli on mürk.»

«Jah, aga kas sina ise ei sünnita lahkheli? Ja mis siis, kui ühel päeval just sinusugustel suu kinni pannakse?»

Rõigas vahtis uduste silmadega Hurda otsa ega vastanud midagi. Alles tüki aja järel, kui vahepeal oli vaikselt söödud, algas ta uuesti:

«Sul on õigus. Misjaoks need lahkhelid meie vahel? Milleks me siin üldse vaidleme? Parem kõneleme muust. Jutusta parem, sõber, kuidas sa kõik need aastad oled elanud? Ja mis plaanid sul ees on? Nüüd sa siis sei-

sad katkise küna ees? Ei vedanud? Löö käega! Aga mis sa mõtled edaspidi peale hakata?»

«Jääb oodata, kuni õnn sülle kukub.»

«Tead mis?» ütles Rõigas ettepoole kummardudes. «Astu meie klubisse! Jah, ära head nõu põlga! Meil on tublisid toetajaid, niisuguseid rahajõmme majaomanikke, kes meie liikmeile kohe valmis on tööd muretsema.»

«Noh, aga tööd saades ma peaksin teie klubist jälle välja astuma...»

«Kes seda ütleb? Iga töö on ainult ajutine.»

Rõigas katsus oma häält tugevasti alla kruvida, vaatas ringi ja lausus:

«Täiesti omavahel öeldes, mitte selles pole asi, et sa tööd saaksid, vaid... ei lähe rohkem, kui ainult mõni kuu... Ainult mõni kuu... Mõistad?»

Ta pilgutas silmi ja tegi rusikaga käänamisnõksu.

«Võid mind uskuda! Selles ei ole mingit kahtlust!» ütles ta jälle kõvemini. «Ja siis pead ka sina juba teist keelt kõnelema! Sina oled mees, missugust otsida annab. Sul on seljataga tugev staaž, sinusuguseid saab sõrmedel lugeda. Sind ei tohi vaka alla panna. Pealegi kus sul on niisugune mees sõbraks nagu mina. Kas sa arvad, et mina sind kunagi hätta jätan? Mina olen sind teinud arhitektiks, mina pean sulle ka väärika koha muretsema. Selle sa saad! Kujutle ise, mis ülesandeid sa saad, kui s e e kord sündinud on... Sina ütle ainult oma sõna. Ja su sõna saab teoks! Kõik teised lurjused aga paneme seina äärde! Ei, ära karda midagi, see oli niisama... ilus ähvardus! Või sa viimaks kahtled rahvusrinde võidus? Sa ei usu? Siis tule vaata, kuidas meil osakondi üle kogu maa sigib nagu seeni. Isegi kaitseväes on meie mehi, neid on igal pool, igas ametkonnas, kohtus, koolis, raudteel, postil, maal, linnas. Meil on oma nimekirjad, me teame, kes on õige mees, kes kahtlane, kes lausa vastane. Kõiki me võlla ei tõmba, sest me tahame näha, kuidas mõned nadikaelad ükskord tulevad meie poole põlvili leiba paluma. Roomates peavad nad tulema ja pattu kahetsedes, et me saaksime neile enne nagu kord ja kohus näkku sülitada! Terviseks! Kes pole meiega, see on meie vastu! Vanu patte me nii kergesti andeks ei anna! Las tulevad kanossasse

paljajalu. Siis on, mille üle lõbu tunda. Kui kord võim on meie käes, siis, pea silmas, meie seda enam kellelegi käest ei anna. Mõistad? Mitte kellelegi enam! Me pole enam nii rumalad, et hakkame sõdima sõrmedega, kui meil on rusikad. Seda ma usaldan sulle sõbramehe poolest. Pea seda silmas, Joel! Ja kui nüüd sina pärast seda kõike, mis ma sulle olen ütelnud, julgeksid meid reeta, siis, pane kõrva taha, seda sulle ei unustata! Siin olen ma järeleandmatu. Mõistad?»

«Sa ära lobise mulle nii palju saladusi! Seinad võivad kuulda.»

«Seinad olgu vait! Aga sina, minu vana koolivend, pead kõik mu saladused kuulda saama, sest ma tahan sind nõnda kinni mässida, et sa minu küüsist enam ei pääse.»

Ja Rõigas, kes Hurta kord oma südamesõbraks nimetas, kord vaenlaseks pidas, kord teda usaldas ja kord teda ähvardas, arvas heaks teda õhtuks siiasamasse tagasi kutsuda: õhtul oleks siin veel teisigi sõpru koos ja nii saaks Hurta ühiselt pihtide vahele võtta.

«Kõik esimene sort,» kinnitas ta Joelile õhtustest kaaslastest, «nagu sina. Ka naistepoolist saab, nii kesköö paiku. Mõistad? Ma olen teistelegi seletanud, et sa kindlasti tuled. Ära mind sisse vea!»

«Ei saa kuidagi. Olen otsustanud ära sõita.»

«Ah, lori, kuhu sa sõidad? Tahad ainult kõrvale puigelda.»

«Mul juba vend jaama vastu tellitud.»

«Las ma sean selle asja joonde. Telegrafeerin, et tuled homme. Üsna lihtne.»

«Ei, see ei lähe.»

«Miks? Sa põlgad meie seltskonda?»

«Jätame! Mul pole lusti. Ja üldse ma ei taha niisuguste mustade asjadega tegemist teha!»

Rõikas kihvatas viha.

«Mis sa ütlesid? Mustade asjadega? Kui kaalul on terve rahva saatus! Sinule see on must asi?»

Rõigas tundis end solvatuna.

«Jah, kaalule panete te kogu rahva saatuse küll. Aga just oma mustade plaanidega. Vaadake ette, et te ise endid ära ei kõrveta!»

«Ohohoo!» hüüdis Rõigas. «Saab näha, kes julgeb

meid puutuda! Ma ei kõneleks nii avameelselt, kui meil seljataga oleks ainult tühine käputäis. Meil, kurat võtku, leidub tuge veel mujalgi, seal, kus keegi ei tea arvatagi! Mehi, raha ja relvi! Ütlen sulle viimast korda, Hurt, kui sa seda oma üleolevat grimassi näost ei jäta, siis võib su käsi halvasti käia, väga halvasti.»

«Mis see on? Kas ähvardus?»

«Ei, ainult viimane sõbralik nõuanne!»

«Ja pärast seda?»

«Pärast seda võime seista silm silma vastu, ja siis ei ole enam halastust!»

Restorani ukse ees läks kumbki ise poole.

«Hüvasti siis!» hüüdis Rõigas. «Vaata ette, et sa meelt pöörad, kui veel pole hilja! Sest me puutume veel kokku!»

«Ehk teine teisel pool barrikaadi!» vastas Hurt.

5

Jaaniõhtu on väikesele jaamaesisele enne rongi tulekut palju noort rahvast kokku meelitanud. Õhtu on veel valge ja väga avar, kuigi päike on loojunud. Oodatakse, kuni jaama taga vana linnuse asemel tõrvasteriit põlema süüdatakse.

Joel Hurt astub vagunist oma pakkidega ja vaatab ringi. Keegi pole talle vastu tulnud. Seda parem. Saab segamata kõndida, mõtteid mõlgutada. Võiks isegi põigata mõnele jaanitrallile, anda ennast juhuse hooleks, kuigi kümneaastane ajavahe on teda tagasihoidlikumaks teinud. Aga on hellitada häid mälestusigi südasuvistest hulkumistest, kus ööd olid nii lühikesed, lahtiste laugudega, ja kus vaevalt said käe nõtke piha ümber lüüa, kui juba päevavalgus vahele lõi. Siis oli ruttamisi risti läbi kaera või odra, mis aga otseteele ette juhtus, oli magamisi võõrais küünides ja ristikheinarõukude all, oli sügavaid ja tõsiseid vaidlusi lõkke ümber, oli ka kiirtutvusi, mis lõkendasid üheainsa valge öö ja unusid päikesetõusuks.

Nüüd on kõik teisiti. Nüüd see pole enam uljalt vilistav vander, kes läbi öö astub, vaid soliidne arhitekt, kelle vesihall spordiülikond ärataks võõrastust, niipea kui ta mõtleks mõnele jaanitulele läheneda. Ka sisemiselt on ta irdunud sellest elust, kuhu ta kunagi lapsena tervenisti kuulus. Kuivõrd ta on võõrdunud — see äratab Joel Hurda enesegi uudishimu.

Ta pöörab välja suurele sirgele maanteele. Siin pole teisi jalakäijaid näha, ainult auto vuhiseb vastu ja puistab hingelämmatavalt palju tolmu. Ka mõni jalgratas sõidab harva mööda. Metsa tagant tõuseb heledasse

taevasse rõõmus rakett. Järv heinamaade ja soode keskel tundub olevat lame ja igav, aga seal üle, kaugemal ja kõrgemal taeva serval, näeb juba kolm, viis, kaheksa tuld.

Joel on kadunud kuhugi sügavasse enesesse, kui teda äratavad ta enese tümpsuvad sammud sillal. Ta vaatab, kuidas jõevesi tasakesi roogu liigutab. Nagu hallid putukad kaovad järve poole heinasaod ja soe hoovus kannab ninna niidu lõhna, mida on nii mõnus sisse hingata maantee tolmu vahele.

Tee viib mööda endise mõisa hiigelaida kaares müüridest. Valgeks lubjatuna ja trellitatuna on see nagu mõni kindlus või vangla. Ülal katusel vastu õhtutaevast seisab plekist tuulelipp väljalõigatud aastaarvuga 1764. Kui Joel siit viimati mööda sõitis, seisid telliskivist väravapostid viltu ja tallikatuseid sasis tuul, nüüd on häärberiesisesse parki asetatud puhtad valged pingid, teed on kruusatatud ja vastset väravat ehib valge emailsilt mustade tähtedega: H a a b j ä r v e p õ l l u t ö ö k o o l. Kõrged pärnad ja püramiidkuused on küll endised, aga nende taha on tekkinud uusi moodsaid hooneid ja alt veskipaisust jookseb üles elektritraate.

Ka ülal Haabjärve mäel on nüüd kuulda kilkamist, laulukõõrutust ja suurt kõnekõminat. Kümme aastat tagasi oleks Hurt kindlasti sammud sinnapoole seadnud, aga nüüd ta seda enam ei tee. Ta pöörab sealt möödaviivalt maanteelt hoopis kõrvale ja valib otsema jalgtee läbi metsa, mis on üksildasem, aga seda mälestusrikkam. Madal, kiire jõgi suliseb pahemat kätt; üle jalgtee lookleb sageli kühmus puujuuri, kuhu hämaras võib komistada. Varsti see tee puude vahel tõuseb, jättes kärestiku alla liivaseinte vahele. Juba ongi jõutud mingi vana varemetüki juurde, mille müüridele tuleb ettevaatlikult ronida. Sealt näeb üle latvade õhtutaevast ja Orajõede vesiveski katuseid ühes veskijärvega. Kõik need kohad on vanad tuttavad, sõbralikud ja soojad. Kui varemete juurest kohe jõe äärde laskuda, võib hämarast vahest eest leida neidsamu meeleolusid, mis siis, kui nad seal ühel niisama valgel ööl kõndisid, ees Orajõe, kõrval heledas kleidis tütarlaps, ja tema, Joel, taga teise tüdrukuga, kelle nimi ja kuju meelest haihtunud.

Veskitamm on maha lastud ning järvepõhja on jäänud ainult vähe vett. Kõik on endine: kulunud veskikivi vastu seina, väikesed jahused aknad, vaikiv maja. Siin on Paul Orajõe sünnikoht, siin on nad koos supelnud, sõudnud, kalu ja vähke püüdnud, sest Joel oli siin sagedane külaline. Siin on lobisetud ja plaane hautud, siit on Joel üksinda alla jõeoru poole laskunud, raamat peos. Ikka ta armastas lugeda nii tihedasti kirjutatud raamatuid, et üle ühe lause korraga ei saanud lugeda. Sest palju parem kui lasta ennast põnevusse kiskuda oli anda tööd oma mõtlemisvõimele. Tema lugemine oli nagu vesi üle veskiratta, ei kunagi vesi läbi liiasilma.

Vanale mõisnike metsakalmistule polnud palju maad. Teerada viis lähedalt mööda. Hämaras kuusemetsas polnud ühtki käbi kukkumas, ei ühtki häält kuulda peale omaenese pehmete sammude.

Miks pööras Hurt jalgteelt kõrvale? Miks tahtis ta tingimata sel öisel tunnil kalmistule minna? Otsus tuli peaaegu kaalumata, vahest liigagi järsku. See oli julguse proov, katse iseenese kallal, nagu neid varemgi oli tehtud.

Metsa tunneb Joel hästi. Juba, näe, paistabki puude vahelt maakividest aed, väike kabel, mõni raudrist, sammaldunud kiviplaadid rohus. Ümber aga valitseb pahaendeline vaikus.

Üle kiviaia on kerge ronida. Puid kalmistul ei kasva, ainult mets seisab kalmistu müüri taga, nagu teine müür, mis valgeöisest taevast läbi laseb ainult õige vähe hämarust. Madalaid lopsakaid põõsaid või kõrgeid taimi kasvab siin-seal mütsakus, ja kivitahkude vahelt otse nagu maa alt uhkab esile ronitaimi; neid jookseb isegi üle jalgraja. Sel taimvaibal astudes on tunne, nagu oleks rohi rasvane ja lääge, nagu lömastuksid jalge all paksulehelised juudakäpad või kivirikud. See on vastik ja isegi nagu pisut jube.

Keegi sunnib Joelit kiiresti astuma, aga sisemine pilkav hääl on tugevam. Sellegipärast hoovab midagi külma üle kogu keha ja Joelil hakkab häbi. Ta jääb seisma ja loeb pikkamisi numbreid. Nõnda ta saab küll eneseValitsuse tagasi, aga ebamugav on siiski. Katse on läbi ja milleks veel ennast piinata? Tarvis üle müüri tagasi ronida ja endist teed jätkata. Näe, seal müüri

ääres seisabki pink, hall, madal, kas mitte kivist tahutud? Sinna peale astuda, ja vups! oledki üle aia.

Käsi müüriäärele tõstetud, jalad pingil, annab Joel hoogu, et üles hüpata, kuid pink puruneb praginaga, mis tundub ses vaikuses otse kõuemürinana. Sähvatab tunne, nagu tõuseks tuhat kätt hauast ja tahaks ronijat tagasi sikutada! Ees on äkki pime kuusemets, kust tuleb läbi tungida, käed ette sirutatud, silmad kinni. Keegi kriimustab, keegi haarab kuuest, keegi tahab kübara peast viia...

Viimaks ometi hõrenevad oksad ja tüved. Joel ajab silmad lahti, seisatab ja tunneb südame kiiret peksmist. Siis hakkab tal häbi, katse on ebaõnnestunud, ta sooviks seda veel korrata, aga on selleks liiga väsinud. Ei midagi hinda Joel Hurt nõnda kui enesevalitsemist — ja nüüd...

Hommikulinnud juba vidistavad, kukk laulab talus, juba koidab. Iga samm kodutalu poole on tuttav, iga teekivi, põõsas, peenar tervitab südamlikult. On, nagu liiguksid pühal pinnal, ja Joel paljastab pea, et higi pühkida. Tuleks koguni kikivarvul astuda, et mitte iga ahervart ja põlluäärt tervituseks üles äratada. Kui pingul on nüüd vaikus, kui südanthaarav see hardus, mida hoovab vastu kodunurmedest! Ainult kuhu on siit jäänud tuuleveski? Ja kust on nii rohkel määral tekkinud neid majakarbikesi? Männik, mis kümme aastat tagasi ei ulatunud üle peagi, on ka juba metsatukaks tõusnud.

Põllud jooksevad endiselt kahel pool külavaheteed, kruusaauk on sügavamale uuristatud, põlluäärseid pihlakaid on maha võetud. Kes künnab nüüd siin ja kes külvab? Võõras, sootuks uus rahvas. Kes vähegi saanud, on siit jäädavalt välja lennanud maailma suurte tuulte kätte.

Nüüd on jalg juba oma talu põllul. Rõuna on küll vanema venna oma, aga mis tähendab omandiõigus nende kodutunnete kõrval, mis tärkavad ärakadunud pojas, kes siin on emapiima joonud ja kes nüüd võõrsilt koju tuleb.

Joel istub Koopamäel kivi otsas ja tunneb jälle, et pole õieti midagi muutunud. Kõik oli alles nagu eile, isa matuski, millele välismailt paariks päevaks sai sõidetud. Siis elas veel ema, nüüd on temagi läinud. Nii küürus,

endassesuletud, murtud oli ta, kui ta Joeli pärast isa matust oli hooviväravast välja saatnud pilguga, milles polnud midagi peale nurisemata armastuse, piiritu usalduse ja väärsammudegi õigeksmõistmise. Poeg aga oli läinud laia maailma, ilma et palju kodust oleks hoolinud.

Kaasikut all talu taga polnud enam näha. Kuhu oli jäänud see valgetüveline metsatukk, puhas ja karske, kerge kohinaga, mis kostis kuni tuppa, ja lõhnaga, mis sooja vihma järel oli eriti kange? Kust teadis meie linnasaks, et kaunis kaasik oli kaudselt läinud tema enese tasku?

Võib-olla võõraski märkaks selle maastiku ilu, mis siin suvehommikus tundub imelikult rõõsk. Mööda mäekallakut varjuliste uibuaedade ja metsatukkade vahele on ribamisi paigutatud kõik need talud, kelle heinamaad seal all sulavad ühte suureks oruks väikese jõega keskel. Teisel pool sood ja heinamaid aga, Laane- ja Tinnikuru pool, hakkavad metsad sinetama, kuna sinna vahele pistetud talud oma põllulappidega üles-alla hõljuvail künkail kaovad Võrtsjärve suunas seal vaateveerul.

Rõuna talu madalaist hooneist ei paista Koopamäele rohkem kui laudaots. Puud oma kahara rohelusega on inimese kätetööst üle kasvanud ja lämmatavad ning määndavad katuseid ja seinapalke. «Romantiline, aga mitte ajakohane,» mõtleb Joel. «Aeg oleks seda kõike tuulutama hakata.»

Joel pole siia mõtelnud tulla suvitajaks, kes joob värsket piima ja selitab päikeses, et siis ära minna kõrbenud seljaga ja raskema kehakaaluga, meeles ilusate suvepäevade rodu, kus ei tohtinud sadada ainustki tundi vihma. Ei tule ta siia ka takseerima viljasaaki ja etteheiteid tegema talu lohakile jätmise pärast. Ta on siin ilma erilise põhjuseta, ainult sisemise sunni tõttu, ilma tagamõtteta ja sihita. Ta ei teaks praegu ütelda, mis ta siin õieti tegema hakkab või kui kauaks ta siia jääb. Rõuna tundub talle olevat ainus koht, kus ta saab ennast elu ülesannetest ajutiselt lahti rakendada, et sellest nagu jõudu koguda.

Laudauks on pärani. Sõnnikuhunniku otsas näeb punase lehma tagupoolt. Tahras magavad hunnikus

lambad. Marjaaed oma haudjalt rõske lopsakusega on määndanud kõik postid ja latid, ning põõsad on ennast veelgi kaharamaks kohendanud üle teeäärse kraavi. Elumaja on päris küüru vajunud oma õlgkatusega, mida katab roheline sammal nagu samet. Nüüd oleks vaja ainult õueväraν avada, aga Joel seda ei tee, sest ta ei taha veel astuda inimeste-maailma. Värava kõrvalt õuenurgast võib leida meetrisügavuse allika, kus põhjaliiv on alati keemas, vett üles ajamas. Piimakarrad seisavad siin üle öö nagu vanastigi, ainult rakkeid on uuendatud. Vett niriseb siit vahetpidamata alla tiiki, mille ümber äralõigatud pajutüved oma noore oksastikuga seisavad nagu kahupeakaarlid. Ka kõige kuumemail päevil on siin jahe ja kalmuste lõhn ei lakka siit kunagi.

Tuks haugatab paar korda lahtisest eeskojast: ta on juba unustanud Joeli lõhna. Joel aga tema häält veel mitte. Külaline astub kiiremal sammul karjateed alla küüni poole. Tuks on värava taga, haugub kõvasti, ka siis veel, kui Joel enesele värskeis heintes magamisaseme on leidnud. Esimene päikesekiir tungib läbi laastuprao ja valgustab ämblikuvõrku paari küljes, kui Joel enne uinumist viimast korda silmad avab.

Talule polnud jaaniöö kuigi suureks rõõmuks. Oli patt niisuguse heinailmaga vara õhtule tulla. Nõnda vihtus siis peremees koos naiseisaga niita hilisõhtuni, peaaegu hilisööni. Jaanitule tegemisest ei võinud juttugi olla, ja kui Viiu, Tooma naise tütar esimesest abielust, julges sellest midagi niutsatada, siis kähvas Toomas, et pole meil kellelgi hagu niisama jumalamuidu tuhaks põletada. Aga vikati visaks luiskamiseks veel hilisööl oli Toomal lisapõhjusigi. Ta oli päeval Joelilt kirja saanud, et tulgu Toomas õhtul jaama vastu. «Ei mul ole aega voorimeest mängida, — kel janu, sel jalad,» oli ta endamisi ütelnud ja kirja põuetasku peitnud, ilma et sellest kellelegi midagi oleks hinganud.

Nüüd olid kondid pingutusest väsinud, aga und ei tulnud. Alma oli kuumusest ja umbusest oma lihavad liikmed voodis laiali laotanud, nii et vaesel Toomal, sel piitsavarrel, ainult veel voodi terav serv tarvitada jäi. Viiu norises teises toas, sääsed pirisesid, kiri kuuetaskus põletas ja nüüd hakkas ka see tüütult näriv valu rinna all vaevama.

Toomas oli tehtud sootuks teisest taignast kui ta noorem vend. Kui Joel elu mõrud pillid silma pilgutamata alla neelas, oli Toomas viriseja. Ikka oli vihm või põud tema viljale liiga teinud, ikka oli tema viljasaak väike, ka siis, kui salved ääretasa täis said. Pühapäeviti kõndis ta oma põllupeenrail enamasti selleks, et südant valutada vilja viletsuse või rõikheina rohkuse üle.

Kaua aega pärast isa surma oli Tooma tujudele kõige pikemaks piksevardaks Joel. Kes julgeks väita, et Toomal siis põhjust polnud nurisemiseks? Sest kes oleks mõistnud olla nii tark, et oleks osanud talu nõnda poolitada, et t e r v e talu siiski veel enda kätte jääks? Pahandas Toomas mis pahandas, aga oma maksukohustused venna vastu, nagu testament nõudis, õiendas ta korralikult. Polnud parata midagi, kaasik tuli maha võtta, linadega tuli maad kurnata, senti ei tohtinud välja anda hoonete parandamisele, lühiajalisi võlgu tuli peale teha.

Ühel talvisel päeval oli Toomas oma hobuse sidunud koolimaja käsipuu külge ja üle läve astunud vaatama, mis laat seal õige lahti on. Polnud seal muud, kui et üks kahvatupõseline noormees kõneles nii ilusaid sõnu, et need otsekohe Tooma südameni tungisid. Oli ikka hoopis mehisem jutt kui kirikuõpetaja oma. Ta kõneles sellest, kuidas maamees laseb ennast linnavurlede ja teiste päevavaraste lõa otsas vedada, kuidas talud pankrotti peavad minema ränga maksudekoorma all, kuidas keegi ei taha enam tööd teha, ja palju muud sellesarnast. Sellest päevast peale hakkas ka Toomas poliitikameheks, tellis endale rahvusrinde häälekandja ja kandis oma kirumised, pahandused ja irisemised üle riigi põhiseadusele, «marksistidele, plutokraatidele ja juutidele», nagu talle selgeks oli tehtud.

Alma keeras voodis selja Tooma poole, kuid võttis nüüd veel rohkem ruumi enese alla. Koer haukus edasi, rinde alt valutas.

«Kurradid!» pigistas peremees läbi hammaste ja ajas end püsti. Läbi akna polnud kedagi näha. Joel oleks koputanud. Et see koeraraisk seal ka oma lõugu kinni ei pane!

Toomas käis keeru väljas, Tuks rahunes seepeale, heitis majaesisele laiale kivile ning hakkas seal veidi urisedes tagumise jalaga pulstunud kaela kaapima. Toomas

võttis kapist natuke venituspulbrit ja katsus magama heita, enne aga andis oma voodinaabrile küünarnukiga üsna selgesti mõista, et ruumi on vähe. Naine oskas ennast laiutada, seda peab ütlema! Emal oli õigus, kui ta oli hoiatanud. Nüüd vaata, kui mitte ainult voodist välja ei suru, vaid ka talust! Hilpusid, jah, neid ta oskab küll tahta, nii enesele kui oma Viiule. Ja jaanipäeval kõnnib teine kalmistuteedel nagu paabulind. Kust mööda läheb, seal pistetakse pead kokku ja haletsetakse teda, Toomast.

«Kui nüüd Joel tõesti peaks tulema,» mõtleb Toomas, «siis, vaat, läheks koguni temaga surnuaiale, jätaks Almat-Viiut hoopis koju. Mis nad üldse tükkigu võõrasse surnuaeda! Meil isat-emat mullas, aga mis neil? Ei, oleksin ma siiski õhtul Joelile vastu sõitnud. Nüüd kes teab kas tulebki. Vihastas vahest ja sõitis hoopis tagasi.»

Nõnda läbi ränga rahutuse saabub Rõunale jaanipäeva hommik. Toomas on öö jooksul nii palju pahu vimmu pidanud alla neelama, et ta nüüd on väsinud, ei mõtlegi kuhugi sõita, mingu naine ise, kuhu soovib.

Perenaine Alma aga ei lase ennast häirida. Linnaproualik kübar peas, nägu rõõsk ja taigenpehme, suurrätt kahe käega kõhu peal, nii seisab ta ja ootab sõnalausumata, kuni Toomas hobuse pikkvankri ette rakendab. Ta ei hooli mehe väsimusest: see peab kaasa sõitma, sest egas perenaine kõlba üksi Viiuga sõitma; kes siis hobust ajaks, pealegi kus see autot kardab. Toomas ei suuda vastu ajada; seda tigedam on ta nüüd hobuse vastu. Kui see ei oska aisade vahele taganeda, saab ta hea hoobi näkku. Ning ka Viiu saab sajatada, et ei oska teine ohje lahti harutada.

«Jäta laps rahule!» hüütakse ukse juurest.

«Mis laps ta enam!»

Kiruda saab ka vilets vankrimääre. Ja kuhu põrgut see piits ühtelugu kaob?

Sel hetkel ilmub kauge külaline väravast nagu päästja, nagu rahutooja. Muidu nii napp oma rõõmuavaldustes, on Toomas venna ilmumisest nii heas tujus, et ta perenaisele kohe hakkab käske jagama kohvikeetmisest ja koogitegemisest. Ei saa olla enam mingit kirikusse-sõitu, kui nii haruldane külaline majas! Perenaine,

ime küll, ei mõtlegi tõrkuma hakata, ainult Viiu, roosas kleidis ja valgeis sukkades, tõmbab mokad mossi.

Joelile saab peagi selgeks, et siin talus valitseb teine toon kui vanasti ja et selle tooni andjaks pole keegi muu kui uus perenaine. Alma on lopsakas, elurõõmus naine neljakümne ümber, kes on nobe vestlema, kes januneb seltsi, kes sööb hästi ja magab alati head und. Hurtade külalislahkus pole olnud kunagi nii hoogne, vestlus mitte kunagi nii nobe. Eks siin aita kaasa ka see, et perenaine saab ennast kohe pühapäevaehteis näidata, pealegi nii haritud ja peenele noorhärrale, nagu seda on spordiriideis Joel maavillase ja toriseva Tooma kõrval.

See Rõunale tulnud uus toon avaldub kõige väiksemais pisiasjuski. Kohv maitseb teisiti kui Joel seda eluaeg on harjunud siin jooma; suur roosidega seinakell oma rahuliku käiguga puudub, selle asemel põksub kummutil ärataja. Majja on toodud teised toidud, teised kõnekäänud, teine kõnnak ja tempo, rohkem edevust, kergust ja rõõmu, mis tundub kõik nii vastuolus olevat Tooma iseloomuga.

Kohv joodud, viib Toomas oma venna kohe põldusid vaatama. Kuigi ilm on kuum ja Joel kaasa tuleb paljapeaga ja särgiväel, on Toomas enesele paksu villase pühapäevakuue selga tõmmanud ja uue kaabu pähe pannud.

Sõnu, nagu vanastigi, palju ei tehta. Toomas on Joeli silmis tublisti vanemaks läinud, ta käik pole enam nõtke ja selga on väike kühm kasvanud. Ta jätab inimese mulje, keda elu palju ei armasta. Kõneldes vahib ta maha, ja kui ta silmad kulmude alt üles lööb, siis ainult hetkeks.

Kuivõrd teistsugune paistab nüüd Joelile kodu! Öösel oli see romantiline, mälestuste kastepisarais, nüüd see on igapäevane pilt keskmise väärtusega põldudest, mida pole põhjust kiita, aga ka mitte laita, kuigi Toomas seda näib soovivat.

«Oder kasvab ju suurepäraselt!» ütleb Joel nagu viisakusest, kuna ta mõtted mujal viibivad.

«Ah, mis sa tühjast!» on vastus. «Varsti, näe, rõikheina täis. Jah, kõik oleks võinud siin parem olla, kui isa natuke ette oleks mõtelnud.»

«Ma ei saa aru, kuidas siin isa saab süüdi olla? Tema oli küllalt hoolikas. Ja ka arukas.»

«Hoolikas? Kas sa mõtled, et mina need aastad olen laiselnud? See talu ei ole vist kunagi nii kibedat tööd näinud kui minu ajal. Mis viga eemal olla ja . . .»

Toomas jätab lause kibedusest pooleli. Joel mõistab. Nad kõnnivad rukkinurme ääres ja Joel laseb pihust pehmeid päid läbi. Toomas pahandab rukki hõreduse üle, kaebab kartulite kängujäämise pärast, kõneleb lina tegemisest, millega oma võlgadest tahtnud jagu saada, aga mis ebaõnnestunud hinna languse tõttu ja mis ainult põldu kurnanud. Joel tunneb selgesti, kuidas teda nüüd siin nurmi pidi veetakse ainult selleks, et ta ometi näeks, millist rüüstamistööd ta siin on teinud . . .

Ta tõmbab peenralt kasteheinakõrre, hakkab seda närima ja ütleb:

«Oota mõni aasta, kuni ma jalad alla saan. Ma tean, et sul on raske olnud minu pärast. Ega ma seda unusta.»

Toomas, kes ees kõnnib, ei vaata ümber, vaid lausub omaette:

«Mis sa nüüd sellest . . . Mõne aasta pärast on kõik hilja. Ja sa ise oled ju pärast kõiki neid aastaid niisama tühipaljas, nagu sa siit läksid.»

«Minu aeg seisab veel ees. Ära arva, et minagi laiselnud olen või niisama lulli löönud.»

«Õppimine nüüd mõni töö!»

«Sa vist tahad ütelda,» parandab Joel, «et õppimine ei too kohe sissetulekuid? Oota natuke, aasta või paar, küll mina su pingutused ja kulutused kuidagi ikka tasa teen.»

«Sa ei ole mulle midagi võlgu,» vastab Toomas.

Nad on jõudnud üles Koopamäele, kust avaneb vaade üle kogu Rõuna ja veel kaugemale üle heinamaade ja soode. Aga see väljavaade ei paku nüüd Joelile midagi erilist. Toomas on väsinud ja istub maha. Joel jääb seisma.

«Isa armastas ju rohkem sind,» jätkab Toomas. «Ka ema. Nojah, mis sinna parata, kui sina olid andekam. Sind saadeti laia maailma, ja mina, mina pidin tallu jääma. Kadunud poega sallitakse ju ikka rohkem. Aga keegi peab ikkagi käsi liigutama, kust linnasaksad muidu süüa saavad.»

Joel vihastab:

«Jäta see jutt! Olen juba kuulnud! Tean, et mina olen kõiges süüdi! Aga mis edasi? Ütleme, et isa testament oli loll, et ta oleks võinud talu ainuüksi sinule õpetada. Aga mis edasi? Milleks seda meelde tuletada? Kas sa tahad, et ma selle raha, mis ma siit talust olen saanud, sulle pean tagasi maksma? Noh, ütle!»

Toomas vaikib. Temal niisugust tagamõtet ei ole olnud, ta on tahtnud ainult niisama seda asja sügada, sest et see nii kaua hinges on sügelnud ja kipitanud, on vahest tahtnud ka kuulda, kas Joel ise ka kõike taipab . . .

«Istu,» ütleb Toomas pärast kauast vaikimist Joelile. «Mul on sinule veel midagi kõnelda.»

Joel istub venna kõrvale rohu sisse maha.

«Ma tahtsin sinu käest küsida, kuidas sa . . . mis sa arvad minu naisevõtmisest?»

«Sinu enese asi, mis siin minul ütelda.»

«Ei, kuidas sa siis nüüd, üksinda minu asi? Ega ma ainult enda lõbu pärast . . . Mul ei olnudki mõttes . . . vanapoiss nagu ma olin. Ka ema ei lasknud sellest juttu teha. Et kui tema kord oma silmad kinni on pannud, tehku ma siis ise, kuidas süda lustib. Aga kui ma juba kord olen see halb poeg, siis . . . ema kiuste ja . . . sinu kiuste tegin selle tüki siiski.»

«Kuidas minu kiuste?»

«Ema arvas, et ka sina seisad vastu. Ta kartis, et Rõuna võib lõpuks jääda võõraste inimeste kätesse . . .»

«Aga mina ei ole seda talu kunagi enesele himustanud!»

«Sina vahest küll mitte, aga ema sinule . . . Kui mul plaanid Almaga poole peal olid, nägi tema õigesti ette, et ega Alma mulle enam lapsi ei anna. Lahutatud naine ja kõik, ema oli vastu. Noh, nüüd pärib sul talu Viiu, pahandas ta minuga enne surma, jumal teab kust ja kuidas korjatud laps . . . Veel halvemat ütles ta mulle. Aga mis ma pidin tegema? Ema ei saanud jalgade pärast liikuda, talitajat oli hädasti vaja. Alma võib kahe mehe eest töötada, kui ta ainult tahab. Ja ega see lahutus tema süü läbi tulnud, temale mõisteti ta kaasavara tagasi ja selle tõi ta kõik siia tallu. Kui teda ei oleks olnud, kes teab, kuidas siis Rõuna käsi oleks käinud.»

«Noh, siis on ju kõik korras,» vastab Joel rõõmsalt. Talle meeldib Tooma usaldav toon endise irisemise asemel.

«Mis sul siis nüüd veel muretseda? Sul tubli perenaine ja kasutütar... Kasutütrest võib saada veelgi tublim perenaine...»

«Ja sinul ei ole midagi selle vastu, kui Rõuna satub kord võõrastesse kätesse? Sul ei ole midagi võõra vere vastu?»

«Mitte kõige vähematki!»

«Minul küll! Mina ei saa sellega kuidagi leppida! Mida rohkem ma mõtlen, seda enam pean emale õigust andma. Talu pärijaks tüdruk ja pealegi võhivõõras...»

«Aga ega sa ometi veel surema hakka, et juba pärijast kõneled!»

«Pea see surmgi. Ma kardan, et mul hakkab seesama haigus tulema, mis isagi hauda viis. Rinde alt vaevab. Vahel päevad läbi. Teab kui palju mina suudan selle tööga vastu panna.»

Joel kardab juba, et nüüd hakkab jälle tulema hädaldamisi. Aga Tooma mõtted uuristavad teises suunas. Kui nad kodule lähenevad, lausub Toomas pärast pikka vaikivat mõtlemist:

«Ma olen endamisi tasakesi mõtelnud, et kui sinul kord laps oleks, poeg... et siis mul ei oleks palju peamurdmist, kellele Rõuna jätta.»

«Aga, taevake, mul pole naistki!»

Joelile teeb Tooma kauamõeldud ja tõsine mõte palju lõbu. Kui kaugel küll ühe venna mõttekäik liigub teise omast! Kui kinnikasvanud peab Toomas olema sellesse maakamarasse ja ta tulevikku! Joelile on küsimus lihtne: õiget talupidajat ei määra sugulus, vaid oskus ja armastus asja vastu; Rõunal ei puudu pärija, vaid ratsionaalne majapidamine.

Õhtu eel sõitis Toomas jaama Joeli asjadele järele. Kari tuli koju, perenaine oli ise talitamas, Viiu jooksis ringi tähtsa näoga, pilku ikka vilksti Joeli poole heites. Joel kuulis, kuidas plekist lüpsik esimestele sõõrutustele heledalt vastu kajas, kuidas siis hääl tumenes, kui piimajuga käis läbi kobrutava vahu. Kuskilt kerkisid üles ammuunustatud päevad ja õhtud. Seesama majaesine, seesama tiik oma pajudega, sooja piima siipsutused vastu lüpsikupõhja, seesama õhtupäike õunapuude ladvas... Nüüd olid ees võõrad inimesed... Siiski midagi õdusat-emalikku tundus hoovavat nüüdsestki perenaisest, midagi koduselt sooja.

Juba oli õhtusöök söödud, piim kurnatud ja allikasse külma pandud, kui perenaine Joelilt küsis:

«Noh, kuhu ma siis teid magama panen? Sinna kaugele küüni ma ei taha teid lasta, ega te mõni hulgus ole, kes küünides peab magama.»

«Ega tea, kas ma parem olengi,» vastas Joel naeratades.

Perenaine tõmbas kummutisahtli lahti ja hakkas padjapüüri ja linu otsima. Mindi aita, kus Joeli koolipõlvest roostetas üks raudvoodi. Aga puudus madrats või aluskott, ning nõnda tuli ikkagi selleks ööks heintesse minna.

«Siinsamas aida peal on heinu küllalt,» arvas perenaine, «lähme üles!»

Aidatrepilt viis redel üles. Voodipesu käe all, astus perenaine redelipulkadele, ise teise käega peelest kinni hoides. Joel järgnes talle imelikus erutuses, mida juba kaks sõna «lähme üles» olid sisendanud.

Ülal pidi tal hing sellest äkki pealelangevast erutusest peaaegu kinni jääma. See, kuidas ta aitas lina laiali laotada, kuidas ta katkendlikult kõneles ja perenaist puudutas, ilma et ta enesele midagi oleks aru andnud, oli nii eriskummaline.

Sel ööl oli sügav uni ainult Toomal. Ta oli enese alla võtnud üle poole abieluvoodist ja Alma ei julgenud millegipärast ennast liigutada ega laiutada. Joel oli lakas kohe end rahulikuks sundides lahti riietunud ja magama heitnud, kõik ainult selleks, et ennast peita muupealevajuva häbi eest. Ent vahepeal oli häbitunne muutunud nii masendavaks, et oli mehe maast üles kihutanud, sundinud teda uuesti riietuma ja alla minema.

Nagu varas hiilis ta nüüd läbi aia talust välja, tegi siis suure keeru, et üles Koopamäe poole minna. Vahel pigistas ta oma rusika kokku ja tegi nägematus suunas ähvardava liigutuse, vahel ta sülitas, vahel pigistas hammaste vahelt mõne ebamäärase sõna, aga siis Koopamäel ilusaid munakive nähes hakkas ta neid ükshaaval pilduma, algul sihitult, siis aga märki visates sarapuu-

põõsa pihta seal eemal tee ääres. Valges öös oli vahemaa petlik, kuid Joel ei jätnud enne jonni, kui kivid hakkasid märki minema, kukkudes sahisedes põõsasse. Nõnda ennast välja tormates ja väsitades, jalad kastest läbimärjad, käelihased valusad, jõudis ta tagasi.

«Paha enne,» ütles Joel juba rahunenult enesele, «ühe päeva jooksul kaks korda enesevalitsemist kaotada! Tarvis ennast ükskõik kuidas tööle rakendada.»

Kogu väsituse järel ei olnud kätest siiski veel lahtunud tunne ennistisest maadlusest. «Kõik oleks võinud ka teisiti minna,» mõtles Joel. «Toomas oleks võinud saada isegi poja!» Mõte oli jõle, aga hakkas peas surisema ja sädemeid pilduma. «Võib-olla oleks Toomas nõuski olnud . . . oma suures armastuses Rõuna vastu . . . Aga kas mina oleksin nõus olnud tema asemel? Ei iialgi! Aga . . . viimaks ongi Toomal niisugused kavalad-jõledad plaanid? Ah, lollus! Mõtted, vait!»

Ja Joel pööras teise külje, et rahu saada.

Järgmise päeva hommikul olid kõik oma töö juures ning keegi ei pööranud enam Joelile tähelepanu. Ta oli siin talus omaette jäetud, kui mitte üleliigne.

Kogu pere oli läinud Tagalaande heinale, Viiu oli ainsaks koduhoidjaks. Algul ta võõrastas, aga kui Joel kohvreid hakkas lahti pakkima, seisis ta põnevate silmadega uksel, näpud suus, ning kükitas viimaks kohvrite juurde maha, jälgides vähimatki asja, mis sealt välja tuli. Varsti oli Joel Viiu arguse täiesti hajutanud ja tema usalduse võitnud. Oma rõõmsa ümmarguse näoga, hästivormitud suuga ja elavate silmadega oli Viiu täiesti oma ema laps. «Ja miks ei võiks tema kord Rõuna perenaine olla?» küsis Joel eneselt, kui Viiu talle lauda kattis, nii kuidas ta oskas.

Oli nagu patt siin alaealisega kodus istuda, kui kõik teised töötasid. Joel otsis heinalised Tagalaanest üles ning ta pandi ka kohe tööle. Eileõhtust vahejuhtumit polnud nagu olemaski, perenaine oli rahulik ja lahke, Toomaski ei virisenud, sest lisatööjõud kulus üsna ära.

Juba vaadati Joelile mitte kui külalisele, vaid kui omainimesele. «Nii peabki see olema, kui ma ennast siin võõrana ei taha tunda,» mõtles Joel. Järgmisel päeval saadeti ta veskile, sest leivajahu hakkas otsa lõppema. Siis pidi ta sepale minema, metsast hagu vedama, isegi

õlgkatust parandama. «Põllumehe töö on väga mitmekesine, seda peab tunnistama, aga lõppude lõpuks ma pole ju põllumees,» hakkas Joel sisemiselt tõrkuma kohustuste vastu, mis talle endastmõistetavalt peale pandi.

Ta sulges ennast aita, kus ta kõik oma suvevaheajad koolieas oli mööda saatnud, kus valitses jahedus ja vaikus ja kus võis sorida oma vanu mahajäetud raamatuid ja pabereid, mis kõik olid peidetud vana kirstu põhja. Jahu ja suitsusingi lõhna imbus nii koduselt. Aga oleks eksitus arvata, et Joel siin rahule jäeti. Tuli üks ja teine vaatama, mis ta siin õige teeb, ja siis paluti teda appi tulla küll heinu vastu võtma, küll aeda parandama, nii et loomad enam läbi ei pääseks. Ka perenaine ei tundnud vähimatki piinlikkust teda panna maasikaid korjama, kohvi jahvatama, mesilaste pereheitmist ootama, hagu raiuma. Viimaks ei võtnud Joel neid töid enam kui süüdlane oma karistust, vaid palus juba, et teda rahule jäetaks. See oli üllatus, sellest ei saadud aru. Temale ei vaadatud enam hea silmaga. Ta oli siin talus kas kasulik või ülearune. Kolmat teed ei olnud. Ja tundus, et see pole mitte peremees või perenaine, kes teda käsutab oma vabast tahtmisest, vaid talutöö ise, mille sõnakuulajad peavad kõik vastuvaidlematult olema.

Ühel päeval, kui Joel parajasti tagakambris oma kohvri kallal kohmitses, ulatas perenaine talle ühe kirja.

See oli Paul Orajõelt.

«Kiki telefoneerib mulle juba teist korda, et ma Sulle tingimata kohe kirjutaksin. Linnaarhitekti valimine on kahe nädala pärast. Saada paberid. Läbiminek enam kui kindel. Või kõige parem, sõida ise kohe, võid minu juures peatuda.»

Joel luges seda telegrammilist kirja mitu korda ja ta rõõmul polnud piire. Kui see kõik tõsi on, siis ei või ju alguses paremat tahtagi. Kogu linna ehitused alluksid temale! Kogu linna ilme võiks nüüdsest peale painduda tema maitse järgi! Ons see võimalik, et unistused nii kiiresti on teoks muutumas! Kas tõesti tema julged plaanid on suutnud sedavõrd linnaisadele meeldida, või on mängus mõni sõbralik käsi? Ükskõik, tee on lahti!

Joel teatas, et ta juba homme siit sõidab, sest midagi väga tähtsat seisab tal ees. Ta äratas perenaises uudishimu kui mitte kadedust, Viius kurbust, peremehest vennale aga patsutas ta õlale ja ütles: «Noh, paremate päevade ots juba paistab!»

Õhtupoolikul istus ta aidas, laotas lauale linna plaanid, oma raekojakavandi mustandid, uuris neid igapidi, mõtete liikudes sajas suunas. Aga siiski oli juba aeg korraldada oma asju ja pakke. Kirstu põhja tuli uuesti tagasi seada vanad raamatud, mida ta oli sorinud. Nende hulgas leidus ka esiisade puukaantega piibel. Küllap see oli siia teiste raamatute hulka toodud pärast ema surma, sest keegi peale ema ju piiblit ei lugenud. Isa oli ikka õpetajatega vaenujalal olnud ja surigi uskmatuna. Ka Toomast ei huvitanud niisugused asjad.

Joel lõi kohe lahti viimased leheküljed, kuhu tavaliselt oli märgitud mitme põlve kuiv-asjalik kroonika. Siin leidusid kõik perekonnaliikmete sünni, ristimise, armulaual-käimise, laulatamise ja surma päevad. Viimasena seisis kirjas isa surmapäev, kirjutatud ema käega.

Joel võttis sule, et hakata sisse kandma ema surmapäeva, kui teda segas mingi vahelepandud asi lehe all. See oli lahtine ümbrik, sees ema käega kirjutatud kiri, pikk, aga lõpetamata. See oli määratud Joelile, aga nähtavasti oli miski takistanud selle ärasaatmist. Lugedes värisevaid, pliiatsiga joonelisele postpaberile veetud tähti, ei suutnud Joel tagasi hoida sisemist liigutust.

«Sina oled seal kaugel maade ja merede taga,» seisis kirjas, «pidanud nägema palju näguripäevi, aga minul on usku Sinusse, et Sa kord paremale elujärjele tõused kui meie kõik. Minu silmad seda küll näha ei saa, mina olen ühe jalaga juba hauas, aga ühte asja ma tahan Sinule südame peale panna, et Sina oma venda ei unustaks, kui Sa haljale oksale jõuad, sest tema on ikkagi Sinuga ühest sülest sündinud, nii et kui mind enam ei peaks olema ja kui Sa ükskord näed, et Su isamaja hakkab päris viltu vajuma, siis ära keela oma abi mitte. See oli Sinu isa tahtmine, et Sind koolitataks, Rõuna õpetas ta Toomale, aga kui mina ka oma viimast tahtmist saan ütelda, siis oleks see nõnda, nagu Sinu isa minule ise mitu korda suusõnal on kinnitanud, et kui Toomal tõesti

kord rasked päevad kätte peaksid tulema, et siis Sina selle eest hoolitseksid, et Sinu, Sinu isa ja vanaisa sünnitalu ei läheks pettuse viisil või mõnel muul teel võõraste inimeste kätte. Nüüd ma olen seda Sulle selge sõnaga ütelnud ja mu süda on rahul Tooma pärast, kes kõik ausasti on Sinule välja maksnud, mis temal iganes maksta oli, kuigi mõni asi temal üle jõu käima kippus. Aga mu süda ei ole veel rahul Rõuna enese pärast. Kadunud isal oli küll tahtmine teda lastelaste nimele kirjutada, aga tema silmad ei pidanud nägema, kuidas teie elukäik läheb, ja ta ei oleks mitte rahul olnud sellega, mis Toomas tegi, nagu minagi sellega ei saa leppida. Oli teine ikka viimase ajani mõistlik ja sõnakuulelik, aga siis pühiti tal nagu aru peast, ei tea, mis talle sisse söödeti, et ta ühe hilpharaka järele jooksma hakkas. Nüüd on siis majal uus luud ja mind pühitakse varsti välja, pikka asu mul siin ei saa olla, kus ma enam sõnakest vahele ei saa ütelda ja kus üks võõras laps enam maksab kui oma lihane ema. Kas siis Sinu isa ja vanaisa sellepärast nõnda ennast vaevasid ja higi valasid, et Rõuna ükskord jääks ühe lahutatud naise suguseltsi kätte, selle kätte, kel sündimiseau on juba ära riisutud. Sina küll nõnda ei oleks talitanud, aga nüüd ei ole enam midagi parata. Kui Sa sealt kaugelt kunagi peaksid koju tulema ja mind ei ole enam ees, siis leiad Sa, et see Su kodu on külm ja võõras, ja minu südamel on valus mõtelda, et Sa siit ära minema pead, sest et Sind siia enam ei taheta nagu mindki. Tuleb aeg, kus ka Toomal silmad lahti lähevad, aga siis ehk on juba hilja ja sellepärast on minu viimsed sõnad Sinule, et Sina seda talu silmist ei lase, ja kui peaks kord kätte jõudma aeg, kus Rõuna peaks Tooma käest ära minema kas surma läbi või mõne muu õnnetuse teel, siis ole Sina alati valmis, osta talu enesele ükskõik mis hinna eest, et meie veri siit eemale ei jääks. Sest minul on usku Sinusse enam kui Toomasse, ja enam kui ükskõik kellesse . . .»

Mitu korda luges Joel kirja üle, sulges tasakesi piibli, unustades sinna midagi sisse kirjutamata, pistis kirja tasku ja jäi, kaks kätt lõua all, trellitatud aknast üksisilmi välja vahtima. Kui kaugel oli tema kõigist neist hardaist traditsioonidest, kui võõras neile tundeile . . .

Ta ei talunud enam: algul üks, siis teine käsi langes lauale ja pea murdus nende peale.
Keegi jooksis aidatrepil.
See oli Viiu rukkilillekimbuga. Laps oli suur lillede-armastaja ja võis vahel suure kuhja igasuguseid taimi korjata Joeli pihku.
«Mis sa siin teed, onu? Miks sul silmad punased on? Kas sa nutsid, onu? Kas sa ei taha meilt ära minna?»
«Ei taha küll. Aga ... ega ma ei nutnud!» kogeles Joel. «Ma, näed sa, olin siia magama jäänud, sellepärast silmad punased.»
«Kas sul siis magades on punased silmad?» küsis Viiu. «Minul on ikka mustad. Ainult kui ma palju hõõrun, siis lähevad kollaseks. Kui ema koort õige palju hõõrub, siis läheb ka või õige kollaseks.»
Joel ei olnud lastest palju hoolinud, oli neist alati nagu mööda kõndinud. Nüüd oli järsku ta ees nii palju siirust, süütust, lihtsust ja südamlikkust, et ta sellest peaaegu ehmatas. See väike tüdruk lokkis juustega, ümmarguse, päikeses veidi roosakaks tõmbunud jumega, rukkililled peos, oli nagu ilmutus mingist teistsugusest maailmast, ning Joeli enese süda muutus järsku hellaks ja kergeks.
«Ja need lilled tood sa minule? Miks just minule?»
«Sina oled minu sõber.»
«Kas sul siis paremaid sõpru ei ole kui mina?»
«Mul on veel Maret, aga tema ei mõista kõnelda. Tema on alles väike ja rumal. Ma tegin talle rohelise kleidi ja punase rätiku. Tema ei kõnele ka siis, kui ma talle peksa annan.»
«Peksa? Miks siis kohe peksa?»
«Aga lapsele antakse ikka peksa, kui ta sõna ei kuule. Maret on minu laps.»
«Kas siis sinule ka keegi peksa on andnud?»
Viiu vaikis, lõi silmad maha ja sirutas lilled Joeli kätte.
«Kas ka isa? Või ema üksi?»
Viiu ei liigutanud ennast. Tal oli korraga nii piinlik, ta tahtis minema joosta, Joel sai käest kinni haarata.
«Aga mispärast siis? Kõnele mulle ära, ega ma kellelegi ei ütle. Noh ... Tule mulle lähemale!»
«Isa ütles, et ma ei tohi sinuga sõber olla,» nuuksus

ta. «Ja keelas ära, et ma ei tohi sinuga kõnelda ... Ma ei tohi sulle lilli korjata ... Ja öösel ma ei tohi norsata ...»
«Ja selle kõige pärast andis ta sulle peksa? Kuidas siis, kas käega? Või vitsaga?»
Tüdruk vaikis, silmadest hakkasid ainult pisarad jooksma.
«Ei! Ma ei tea midagi!»
Ja nüüd oli juba töinamine lahti.
Joelile paistis kogu see jutt kahtlasena.
«Tunnista mulle nüüd üles ja ära varja midagi. Kas isa peksis sind?»
«Ei peksnud.»
«Kas ta noomis vähemalt sind, et sa ei tohi minu sõber olla?»
«Jaa ... Ei!»
«Aga miks sa siis nõnda nutad?»
Tüdruk vaikis, ja tundus ainult, nagu oleks ta sattunud ahastusse onu kavatsusest ära sõita.
«Oota, ma näitan sulle midagi,» katsus Joel lapse ja enesegi mõtteid kuhugi mujale juhtida. «Vaata siia! Näed sa seda maja siin? Vaat, niisuguse maja ehitame kord ka siia! Kas oled nõus! Ilus kahekordne maja, punane telliskivist katus peal, sinu tuba on seal, vaata, see on sinu toa aken. Ja Maretile ehitame ka ühe maja. Aga kui ma tagasi tulen, siis on sul veel teisi nukkusid. Ühe nimi on Joel, jah, Joel, ja teise nimi ... teise nimi on Reet. Kõigile ehitame majad üles. Kas sulle meeldib nimi Reet? Reet on sinisilmadega laps, väikesed silmaterad, pehmed pruunid juuksed. Ja tal on häid sõpru ja keegi ei anna talle peksa ja ...»
Viiu kuulas ammuli sui. Ta uskus kõike liigutava lihtsameelsusega, ning see mõjus Joelisse nii, et ta hakkas ka ise kõike uskuma, mis ta seal ette luiskas. Ning kuskil sügavas ta tundis seejuures nagu hirmu ja jubedust. Ta kummardus ning suudles tüdrukut laubale.
Ja mõlemate pilgud olid nagu piduväravad, kust terve maailm võis sisse sõita.

6

Joel Hurt armastas tööd, see oli tal juba veres. Aga töö pidi olema meelepärane, mõttekas ja tulemusrikas. Kuidagi ta ei saanud õigeks tunnistada tööd töö enese pärast, kus see oli nagu põgenemiseks enese eest, uimastusvahendiks, et mitte näha «tühja» elu.

Ta polnud kõhelnud kandideerida linnaarhitektiks, kui talle oli mõista antud, et teda soovitakse sel kohal näha. Sest see oli ühtlasi tunnustus ta projektile, usaldus ta võimete vastu.

Tema esimeseks suuremaks ülesandeks sai nüüd kõigist senistest kavanditest uue raekoja projekti koostamine, aluseks võttes tema poolt väljavalitud asukoha sellele hoonele ja ka üldise stiili, kuna kaks auhinnatud projekti pidid andma palju kasulikke lisanäpunäiteid, eriti ruumide jaotuses ja mahus. Niisiis kogu linna palge muutmine tulevikus oli nüüd tema võimuses, ning ei olnud kahtlust, et tema vormiv kunstitahe jätab siia tõhusaid jälgi. Avanes suurepäraseid väljavaateid.

Täis vaimustust asus ta tööle. Ta pea kihas uutest kavatsustest, mida tuli hakata läbi suruma. Kergete sammudega ja peaaegu hõljuva tujuga ruttas ta mööda koridori oma bürooruumi, mis talle kätte oli näidatud. Virn pabereid lebas laual ja ootas läbivaatamist. Oli palveid tempelmarkidega, dokumente, kutseid koosolekuile.

Varsti poetus väikese koputamise järel tuppa hääletuil tenniskingadel üks büroopreilidest, tuues senistele paberitele lisa. Ta ei suvatsenud Hurda poole vaadatagi, nii jumala-ükskõikne pidi talle olema see, kes seal istus. Aga see pensionieale lähenev ametnik, kollased vurrud

põõsana üle suu, pliiats kõrva taga, kes järgmisena sisse astus ja lauale pani paberit, tinti, rõhknaelu ja paberinäpitsaid, ajas vähemalt paar sõna kodust-hubast juttu.

Kõnetunni esimesteks klientideks olid kaks mutikest linna vanadekodust. Ühe hallidele juustele oli tõmmatud must väike pitssall endistest headest aegadest, kuna must villane hoolikalt hoitud kleit ja muu välimus näitas kunagist väärikust. Teine oli riietuselt räpakam, kõnetoonilt hoolimatum, üldse nende tõugu, kellel pole suurt lugupidamist teiste vastu, küll aga häbematust kõigi suhtes, kes ei avalda lugupidamist nende vastu.

«Noh, mis siis teid siia tõi?» küsis Hurt ja pakkus istet. Istest ei hoolitud, sest asi oli liiga kuum selleks, et seda saaks toolil istudes rahulikult vaos hoida.

«Kas teie oletegi see linnaarhitekt või?» küsis südikam.

«Seda küll. Millega ma võin teid teenida, teile kasulik olla, teile vastu tulla?» küsis Hurt, kes polnud veel harjunud kantselei-ükskõiksusega ja kelle kõnetamistoonis oli veel sooja hõngu.

«Meie oleme linna vanadekodust,» esitles ennast soliidsem eidekestest, «ja meid saadeti siia hoolekandeosakonnast.»

«Hüva, milles siis lugu seisab?»

«Ah lugu või?» lõi nüüd vahele teine, sõnakam, ja nihutas oma naabri küünarnukiga pisut kõrvale. «Lugu on jälle sihuke, et meie majahoidja muretses omale uue kutsika. Ja nüüd on rahul ots! Haugub mis hull, hommiku kell viis hakkab teine juba peale, lõugab otse meie akna all, ei lase magada ega kedagi. No kas see mõni mood on! Näe, tema siin, peenem inimene, peavalude käes kannatanud, ei saa vahel ööd läbi sõba silma peale, ja nüüd on see koeraraibe muretsetud, haugub nii, et ei ole hoo ega voori vahet. Oli'nd endine koer, mis ta oli, aga magada laskis, seda peab ütlema . . .»

«Ei-noh, endine,» katsus teine vahele vabandada, «endisega võis ikka päris rahul olla. Ma olen koeri elus palju näinud, olen neid ise pidanud ja tean, aga nüüd see . . .»

«See on niisugune metsaline oma põrgulärmiga,» rabas teine sõna endale, «et mina annaks talle rebase-

kakku, kui tast teisiti lahti ei saa, aga kus tema! Tema ju koerte sõber. Kus sa sellega, koera tapma, ütleb, lähme linnavalitsusse, ehk seal saab seda asja kuidagi õiendada. Nojah, käisime hoolekandeosakonnas, sealt juhatati siia.»

«Ja mida te siis nüüd tahate?» küsis Hurt ikka veel lahkelt.

«Ega me muud ei tahagi kui uut koerakuuti. See vana on ju igavene logu, katus lagunud, vihma jookseb läbi, küljelauad mädanenud, ja kuidas ta veel haiseb, just meie akna all. Eile hommiku vajus teine päris viltu. Uut kuuti oleks hädasti vaja, aga selle võiks ehitada hoovi teise nurka, puukuuri kõrvale. Sedap me nüüd tulimegi.»

«Puukuuri kõrvale jah,» kinnitas teine, «las ta seal haugub, see ei sega. Aga nüüd ei saa uksest välja, kui tema juba oma lõrinaga kallal, ikka muudkui kleidiäärest kinni ja rebima. Mis tast veel siis saab, kui ta suureks kasvab!»

«Laske koer ketist lahti, las magab puukuuris!» arvas Hurt.

«Kus sellega, kallis härra! Ei seda kutsikat või keegi lahti lasta, siis on põrgu lahti, ta pöörab terve hoovi pahupidi! Näe, ükspäev oli teine ketist lahti, kandis raibe meie kotad kõik hoovi mööda laiali.»

«Kui nüüd arhitektihärra ise tuleks ja üle vaataks, see kuut on tõesti lagunud, uue kuudi võiks üles ehitada eemale,» arvas tagasihoidlikum eit.

«Mis seal veel vaatama tulla,» arvas teine, «asi on selge küllalt, meid te võite juba uskuda, jumala eest. Kirjutage ainult paber, et majahoidja peab uue kuudi kuuri kõrvale üles ehitama. Vanad lauad käivad ka veel... Mis see tal nüüd üles lüüa pole. Ainult luba ja käsk puudub. Seda võite ju teie anda.»

«Kui te majahoidjaga kokku ei lepi...»

«Kus sellega! Tema ei lepi iialgi kokku. Hea, kui te ise temast jagu saate! Ta on ise veel hullem kui ta kutsikas!»

«...siis on asi keerulisem,» lõpetas Hurt oma lause ja oli rõõmus mõtte üle, mis peast läbi sähvatas. «Teil tuleb esineda kirjaliku palvega. Mõistate, kirjaliku palvega, tempelmarkidega. Teil on tarvis majaplaan, noh, aitab ka hooviplaanist... Seal peab siis täpselt märgitud olema praeguse koeraputka asukoht. Ka tuleb teil ära märkida sellesama koeraputka tulevane asukoht. Esitate meile seesuguse palve. Ja meie võtame asja siin kaalumisele. Teate, linna asi, ega see nii kiiresti ja kergesti lähe. See on kuludega seotud ja meie peame vaatama, kas selleks ka raha jätkub. Näete isegi, et siin tuleb teil tegemist rahandusosakonnaga, hoolekandeosakonnaga ja siis veel ehitusosakonnaga. Võib-olla tuleb ka ehituskomisjonil kohapeale sõita. Tuleb välja töötada uue koerakuudi plaan, ja see tuleb enne mitmest komisjonist läbi lasta. Ja kui plaan viimaks on kinnitatud, ehk me saame siis teie kutsika ühest hoovinurgast teise üle viia. Aga nüüd, armsad külalised, ma ei pea teid enam kinni, vahest on teil veel mujale minekut...»

Kaks mutikest olid täiesti nõutuks jäänud sellest nõuandest ja kobisid Hurda lahke käeviipe peale toast välja.

«Ilus algus!» mõtles Joel üksi jäädes. Ta meeleolu püsis kaua lõbusana, aga kõnetunni lõpul hakkas teda vaevama mõte: «Kui viimaks tulebki ennast raisata selliste totruste ja tühja-tähja peale!» Sest tõesti, enamasti kõik jutuletulijad esitasid tühiseid küsimusi, pärisid, kas tuleb nõutada ehitusluba, kui tahetakse tuba kaheks jaotada, akent laiendada, korstnat parandada, plekkkatust pappkatuse asemele panna; kas ei tohiks tulemüüri sutike õhema ehitada; kas tohib vaheaeda okastraadiga üle tõmmata, et naabri kanad üle ei lendaks; millise värviga oleks maja kõige odavam värskendada. Oli tarvis anda sildilubasid ja ehitusmeistriga vägipulka vedada ehitusplaanist kõrvalekaldumise pärast, kuna see oli leidnud, et teisiti tuleb tulusam ja odavam.

Juba esimese päeva kaks kõnetundi rohkete jutuletahtjatega näitas, et tuleb talitada lühemalt ja järsemalt. Lauale kuhjunud kirjad aga kõnelesid sootuks teisest töökoormast, mis veel teha jäi. Oli vaja koostada eelarveid remontideks, oli vaja kinnitada arveid, oli tarvis rutata vaatama pooleliolevaid ehitusi, järelevalvepilguga läbi käia tänavaid. Linnamõisas nuriseti, et katus jookseb läbi; lastekodus nõuti rõdu barjääride ümberehitamist; kolmanda algkooli korstnais oli ummistus.

Sellest kõigest veel vähe. Hoopis rohkem aega tuli kulutada igasugustele koosolekutele. Üle tosina oli komisjone, kust linnaarhitekt puududa ei tohtinud, ja paljud neist istusid nüüd nädalas paar korda koos. Kõige lähem oli ehituskomisjon, kellega tuli aru pidada, kuigi see koosnes suuremalt jaolt võhikuist. Jah, ehitustöödest oli seal aimu ainult ühel, ameti poolest ehitusmeistril, kes siis ka oma teadmisi ja kogemusi armastas esitada niisuguse aplombiga, et Hurda seletused selle kõrval hoopis kahvatasid.

Hurt ei tohtinud puududa ei majanduskomisjonist, kes linna tuluallikaid korraldas, ei ka tööstuskomisjonist, kes valvas, et vabrikute ja töökodade ruumid poleks hädaohtlikud, ning kes kaalus uute tööstuste avamislubasid. Osalt langesid samad ülesanded tervishoiukomisjoni hooleks, aga küllap arvati, et ega kahekordne kärise.

Planeerimiskomisjon oli üks neid väheseid komisjone, kust Hurt meeleldi osa võttis, sest siin leidis ta eest arusaamist kaugemaist perspektiividest, huvi linna suurejoonelisema ilme vastu, ning eriti siin oli pooldatud tulevasele raekojale uut asukohta, nagu seda Hurt oma projektis oli ette näinud. Seisid ees ülesanded linna tühjade äärte planeerimises, tänavate õgvendamises, kruntide müümises.

Hurt istus meeleldi koos ka nendega, kes hoolitsesid parkide, puiesteede ning muruplatside eest, ning siin tuli vahel tegelda küsimustega, mis olnuksid õieti linnaaedniku eriala. Jah, isegi uute pargipinkide vormi, pikkuse, värvi ja paigutuse kohta päriti talt nõu. Vähe sellest, vahel tuli olla eriteadlane ka spordi alal, sest spordikomisjonis oli arutusel uue kelgutee loomine vastses linnaosas ning juba varakult taheti kindlaks määrata, milliseil tänavail on lubatud laste kelgutamine.

Hariduskomisjonis pidi ta alatasa nurinat kuulma, kuidas alg-, kesk- ja kutsekoolid peavad kitsaste ruumidega läbi ajama, aga vahel ka etteheiteid, kuidas hariduseandmisega liiale minnakse, sest kust saab tööinimesi, kui kõik nii rüsinal tahavad haljale oksale tõusta. Ta pidi kaasa töötama veel muilegi komisjonidele, kus hoolitseti linna majade, talude ja mõisate korrashoiu eest, samuti tapamajade, veevärgi, elektrijaama korra-

liku funktsioneerimise eest. Muidugi ei tohita unustada ka linna kinnisvarade hindamise komisjoni ja muid juhuslikke komisjone, mis ajutiseks loodi.

See oli tohutu hulk koosolekuid, kust Hurt juba ameti poolest pidi osa võtma. Komisjonide ja koosolekute vastu oli kõigil määratu suur usaldus ja armastus, sest siin saadi nii väga tähtsalt koos aega viita, siin ei tarvitsenud keegi eraldi vastutust rumaluste eest enda peale võtta, siin saadi ennast välja iriseda ja tublisti keeltki peksta, kui oli jõutud omavahel hubase meeleoluni.

Muidugi oli Hurdal õigus, kui ta ennakult arvas, et tolle kojamehe koerakutsika pärast võiks kokku ajada terve rea komisjone. Tähtsate nägudega oleks võidud tundide kaupa arutada, kes siis lõppude lõpuks on süüdi, kas koer, koerakuut, majahoidja või hoolekandealused, ning milline komisjon kõige vastavam oleks kõiki neid küsimusi arutama. Sest juhtus sageli, et Pontiuse juurest juhatati Pilatuse juurde, aga juhtus sedagi, et taheti teada kõigi komisjonide arvamist. Linnaäärse uue koolimaja spordiplatsi rajamise juttu pidi Hurt kuulama ehitus-, planeerimis-, puiesteede, spordi-, haridus- ja tervishoiukomisjonis. Ja kuna ta algul vastu ei puigelnud, siis valiti ta ise mitmes komisjonis aruandjaks linnavalitsuse ees. Nii õppis ta asju tundma kadestamisväärses mitmekülgsuses.

Leidus erilisi koosolekumaniakke, elukutselisi komisjonimehi, kirglikke sõnakerijaid ja -ketrajaid, kelle kord käima pandud kerilaudu ja vokke seda raskem oli kinni pidada, mida tühjemalt nad jooksid. Demokraatiat mõisteti nii, et üheski komisjonis ei tohtinud poliitilised erakonnad teisiti kui proportsionaalselt esindatud olla, seepärast olid komisjonid ka enamasti rohkeliikmelised. Siin oli paras koht lähivõitluseks eriti neile, kes suurel linnavolikogu võitlusareenil veel tõhusalt ei julgenud esineda.

Kõik need tähtsad sõnavõtud tühiste asjade puhul tundusid varsti Hurdale põgenemisena elu eest, millele kardeti otsa vaadata. Kallist aega tuli pillata jumalamuidu. Kümme kohustust ootas ukse taga, oli vaja rutata, et alles õhtu hilja pääseda oma peaülesande kallale. Miski ei aidanud, tuli kuulata mõttevenitusi nen-

delt, kellele sadistlikku lõbu tegi teisi kannatama panna oma sõnademulinaga. See pani närveldama rahuliku Hurdagi. Ta katsus koosolekuil lugeda, katsus vestelda kõrvalistujaga, et taltsutada oma kärsitust, katsus nii palju suitsetada, et see pidi tunduma teiste väljasuitsetamisena. Vahel ta tahtis otse karjuda kogu selle süsteemi vastu, kus iga kõneleja, kes enam vastu vaielda ei saanud, alustas sõnadega: «Nagu eelkõneleja juba tähendas.»

Me mõistame Hurda kannatamatust veelgi enam, kui meenutame, et ta oma elus peaaegu alateadlikult käis põhimõtte järgi: võimalikult vähema jõukulutusega võimalikult rohkem tulemusi. Juba koolipõlves tunde andes oli ta õppinud hindama aega, ning talle oli harjumuseks saanud ikka paar kärbest korraga tabada. Polnud küll viisakas ega hügieeniline, aga söögiaega ta kasutas ühtlasi ajalehtede lugemiseks; tänavanurki ületas ta diagonaalis; trepiastmeid võttis ta korraga kaks; kuue ja vesti ta ajas ühekorraga selga. Ta tundis alati, et aeg oma ülesannetega teda ootab, et vaja on ikka kuhugi rutata, ei ivakestki aega tohi ula elada ega muidu maha poetada. Ja ta ise pidas seda oma harjumust õigeks põhimõtteks, sest inimene polnud tema arvates loodud jõudeeluks, vaid maailma palet teiseks, paremaks muutma. Iga tühjalt jooksev koosolek, viljatult möödalastud päev tekitas tas tunde, nagu jääks ta maha, hiljaks, ning ööselgi tuletasid talle seda meelde unenäod minemaliikuvaist rongidest, millele ta peale ei saanud.

Ja nüüd oli ta ametiks istuda päevast päeva nende killas, kel nii ütlemata palju aega oli!

Polnud veel kuudki möödunud, kui Joel tundis end seotud olevat käsist ning jalust. Tal tuli elada taskukalendri järgi, kus päevast päeva ja tunnist tundi olid üles märgitud kõik kohustused. Argipäeva pisitöö hakkas ikka enam välja tõrjuma ta suuri unistusi vastutusrikkaist ülesandeist. Ta oli õnnelik, kui sai segamata anduda mõnedki tunnid oma projekti ümbertöötamisele. Tõsi küll, see projekti ümbertöötamine polnud enam seotud omaaegse loova fantaasia mõnuga, kuid oli ikkagi oaasiks kõigi pisikohustuste lämmatavas kõrbes.

Ent siingi polnud enam tegemist matemaatilise üles-

andega kabineti vaikuses, vaid iga samm oli kokkupuude elava inimesega, olgu ta asjatundja, võhik või muidutark. Linnavalitsuse poolt mõned juhtnöörid antud, rändasid raekoja projektid kõigepealt ehituskomisjoni. Ja siin kuulis juba nii palju eri arvamisi, kui paljudel mõttesse tuli sõna võtta.

«Mis mõte on niisugust majamürakat kodanikkudele kaela veeretada?» küsis üks asjatundja agulipoodnik. «Kelle kulul see loss mõeldakse üles ehitada? Eks ikka väikemehe tasku arvel. Kelle ees me uhkustame? Katsume parem niisama läbi ajada.»

«Kuidas on see üldse võimalik,» arvas keegi, «et esimese ja teise auhinna saanud projektid lükatakse kõrvale ja aluseks võetakse hoopis ukse taha jäetud kavand?»

Ehitusmeistrist komisjoniliige laskus juba üksikasjadesse: kõik need liiga suured aknad ei pidavat sooja ja kogu ehitis tulevat rohkem moodsas stiilis ehitada, lameda katusega, lihtne. Ta teadis veel oma tarka nõu jagada treppide, keldrite ja vundamendi suhtes. Seepeale asus ta kiitma diatomiiti kui meie maal uut materjali nii lagede ja sõrestiku täidisena kui isoleerimisplaatidena katuste ja seinte jaoks, jne.

Leidus ka neid, kes arvasid, et enne tuleks õige «üleval» pool maad kuulata, mida seal arvatakse lamedast või teravast katusest, sest ilma abirahadeta ei saa ju raekoda üles, kui aga talitada nende maitse vastu seal, siis kes teab... Kuid selline mõtteavaldus leidis hurjutamist rahvusrinde esindajate poolt, kes ligemal ajal juba lubasid otsa peale teha kõigele valitsevale korruptsioonile ja kes irooniliselt suhtusid kogu projektisse, mis niikuinii jäävat paberile. Ning vaidlused siirdusid nüüd poliitika alale tunniks-poolteiseks.

«Mina üldse ei poolda niisugust ehitust praegusel rahutul ajal,» lausus lõpuks üks komisjoniliige, kes kõigis oma arutlustes ikka sõjaasjanduseni pidi jõudma. «Linna ettevõtete koondamine ühte kohta on ajast ja arust moodsa sõjatehnika päevil. Sest niisugune hoonemürakas oleks ju kõige parem sihtmärk vaenlase lennukile. Kas te olete ka mõtelnud: ühest parajast mürsust jätkub, et kogu teie kaadervärki uppi lüüa. Ja mis siis mõtlete peale hakata, ah? Ei, meie aja printsiip nõuab

suuremat maskeerimist, laialiehitamist ja kokkuhoidu mõõtudes.»

«Ehitus peab vähemalt viiekordne tulema,» leidis keegi. «Liftidega ja igapidi moodne.»

«Rohkem sambaid ja üldse rohkem nassvärki välimuses,» arvas veel keegi.

Mitte teistsuguseks ei kujunenud pilt, kui linnavalitsuse osakonnad ja bürood olid ka omad arvamised esitanud. Vähemalt ühes suhtes kõneldi nagu ühest suust: iga osakond leidis, et just tema peaks asuma alumisel korrusel. Raekoda pidanuks seega ehitatama ühekordne. Üks linnanõunikest oli aga väga agar kaitsma kolme- või isegi neljakordset ehitist, sest siis poleks üksnes hoone ise nägusam, vaid jääksid ära ka kokkupõrked hoone ise nägusam, vaid jääksid ära ka kokkupõrked praeguste krundiomanikkudega, kelle poolt niikuinii olevat oodata suurt vastutöötamist.

«Teie arvate, et kõik on korras?» oli linnapea omalt poolt ütelnud, hoolikalt kavandeid uurides. «Aga mulle paistab, et te olete kõige tähtsama asja kahe silma vahele jätnud. Nimelt raekoja kella. See on teil mõeldud ainult esiküljele. See ei lähe. Kujutage enesele ette: kui vanalinnast tuleb kodanik ja tahab oma kella õigeks seada, kas ta siis teie arvates peab tegema pika reisi raekoja ette? Teie torn on ju neljakandiline. Hüva, tehke ta siis ka nelja kellaga! Meie demokraatlikul ajal peavad kõik ilmakaared võrdsed olema!»

Algul vaidles Hurt peaaegu igaühele vastu, et visalt kaitsta oma seisukohta, aga siis nägi ta, et see kõik on asjatu jõukulutus. Ettepanekute kirevus kõneles ise tema kasuks. «Maitset tuleb dikteerida,» mõtles ta endamisi, «ja see on seda kergem, mida suurem segadus maitseis valitseb.»

Oli päris jube, kuidas tema raekoda kord lamedaks litsuti, kord mitmekordseks tõsteti ja kitsaks koondati, kuidas aknaid ahendati, torne ümmarguseks ja jälle kandiliseks moonutati. Nagu läbi tuulte ja tormide oli Hurt pidanud sõudma, kuid lõppude lõpuks oli jälle tasakaal käes. Kõik närimised, nokitsemised, nõuanded ei suutnud esialgsesse kavasse tuua kuigi palju muudatusi. Ta võttis küll arvesse terve rea praktilisi näpunäiteid ja soove, kus temal enesel silma või kogemusi polnud, aga kogu ehitise stiil ja laad jäi endiseks. See

kunstilise ilme säilimine arvamiste hoobisaju all täitis teda rõõmu ja salajase uhkusega. See aitas teda vastu pidada isegi selles pisitalituste keerises, kuhu ta päevad kadusid.

Ühel päeval tõi post Hurdale väikese ümbriku visiitkaardiga. Helmut Taras ja proua paluvad teda homseks enese poole kohvile.

«Mis see tähendab? Vaevalt nad tunnevad mind, miks nad kutsuvad? Nähtavasti suurem seltskond kokku aetud, nagu see nüüd moes. Oli vist ainult kuulujutt, et nad minu peale pahased on. Siiski, jätan minemata.»

Aga järgmise päeva hommikul helistati ja paluti tingimata tulla, sest võib-olla saab Taras Hurdale kuidagi kasulik olla.

Kuidas sai Taras Hurdale olla kasulik? Oli neil aga temast ettekujutus!

Siiski Joel andis järele, lihtsalt uudishimust, ja läks.

«Olen vist esimene,» ütles ta palitut ja kübarat ära pannes.

«Ega meil polegi teisi oodata,» vastas proua Taras ning palus külalist edasi astuda sellise lahkusega, nagu oleks saabunud kauaoodatu või nagu oleks tal peidus tagamõtteid.

Mitte vähem lahke polnud ka härra Taras, pakkudes otsemaid hõbedasest lauakarbist sigarette. Või soovib härra Hurt välismaiseid sigareid?

Külaline vaatas ringi ja proua Taras tundis sellest heameelt, sest ta teadis enesel olevat vastuvaidlematu maitse. Omateada ta oli saali sisustanud kallihinnaliselt. Suur pärsia vaip võttis poole põrandat enda alla. Biedermeiermööbel ilutses saalis puhtaläikeliseks renoveerituna. Laua kõrval kolmejalgsel alusel seisis suur messingnõu, täidetud mitmevärviliste sügislilledega. Seintel antikvariaatidest kokkuostetud maale. Neile kahele maastikule hollandi koolist oli proua eriti uhke, sest isegi Raudkatsidel polnud midagi seesugust vastu seada. Suur tilgutitega lühter lisas kogu toale pidulikkust.

Proua Taras ootas kiidusõnu, Joel Hurt ootas vastuvõtu tagamõtet. Mõlemad olid visad tulema.

«Kas teie ei leia pärast välismaad siinse elu liiga kitsa olevat?» küsis proua Taras.

«Oo ei, mul on nii palju tegemist, pole aega sellele mõteldagi.»

«Valmistate vist kõvasti uue raekoja ehitamise vastu?»

«Ka seda.»

«Kas te siis usute, et raekojast asja saab?» küsis härra Taras naeratades.

«Miks mitte?»

«Ma mõtlesin niisama. Et linna asjad, võivad venida. Teil seal sada komisjoni, igal komisjonil ise arvamine, eks ole?»

«Seda'nd küll. Sellega tuleb juba arvestada. Ega see pole mõni väike eratöö.»

«Kas teil on palju eratöid?»

«Pole selleks aegagi.»

«Aga neid te siiski ei põlga?»

Hurt pidi ettevaatlik olema, sest juba liikus tema kohta kaebusi, et ta linnatööde kõrval liiga palju eratöid enese peale võtab.

Hiljem kohvilauas hargnes jutt juba avalikumalt.

«Vaadake,» ütles Taras, «ma olen teist ainult head kuulnud, ja lõppude lõpuks ega meil neid arhitekte siin ka jalaga segada pole... Kui teil aega on ja kui teil eratööd keelatud pole, siis võime ehk edasi kõnelda.»

«Esialgu niisuguseid kitsendusi veel pole.»

«Seda parem. Meil on siin, omavahel öeldud, grupp rahamehi, kes tahaks üles ehitada ühe korraliku kaubamaja, nii-öelda suure ja eeskujuliku ärihoone, nagu meil siin linnas veel pole.»

«Kuhu te selle hoone olete mõtelnud ehitada?» küsis Hurt, kui Taras oli oma kavatsusi juba lähemalt tutvustanud.

«Siiasamasse, oma krundile. Ma olen kuulnud, et tulevane raekoda tahetakse ka siia kõrvale ehitada, sellepärast ma just teie poole pöördusingi. Ma olen mõtelnud, et te võiksite väga hästi juhatada mõlema hoone ehitamist ja ühtlustada minu pärast ka nende stiili. Teil ei võiks ju selle vastu midagi olla?»

«Vaat kus rebane,» mõtles Hurt, «teeb ennast lolliks, nagu ei teakski, kuhu raekoda ehitatakse. Või on ta krunt suurem?»

«Ja veel üks asi,» jätkas Taras, «aga see jäägu täiesti meie omavahele. Minu plaan ja tingimus on niisugune, et kaubamaja peab enne valmis saama kui raekoja vundamentki on rajatud! Sest tont võtku, ma tahan õige näidata, kui kiiresti asju tuleb ajada!»

Niisiis Hurt pidi Tarase ettepaneku järgi hakkama võistlema ise omaenese suurprojektiga ja kõigile demonstreerima, kuidas võimas erakapital ühisettevõtted üle trumpab!

«Teie krunt peab siis kaunis suur olema?» küsis nüüd Hurt.

«Kuidas nii?»

«Noh, kui sellele peab ära mahtuma üks raekoja tiib ja peale selle veel teie kaubamaja...»

Taras võttis täiesti kohtlase ilme, nagu kuuleks ta sellest alles esimest korda.

«Mis te räägite? Raekoja tiib minu krundile? Kas sa kuuled, Marta, nad on mõtelnud midagi meie krundile ehitada! Aga armas jumal, keegi pole minult midagi küsinud! Või tõstetakse meid siit lihtsalt välja? Tullakse ja lõhutakse majad üks-kaks-kolm maha? Mis see peab tähendama! Mina ei saa aru, kuidas saab minu tagaselja üldse niisuguseid otsuseid teha! See on ju kuulmatu! Teie kindlasti eksite.»

«Ei, ma tean seda,» vastas Hurt rahulikult.

«Jah, aga kuidas see on võimalik? Mina elan siin juba kaua aastaid, maksan oma makse korrarahulikult juba kaua aastaid, maksan oma makse korralikult, ja keegi ei arva heaks minule ütlemagi tulla, et maa minu jalge alt kistakse lihtsalt ära! Ütelge, kuhu peame siis meie minema, kas lageda taeva alla? Või olete seal linnavalitsuses nõnda helded, et saadate meid oma vanadekodusse? Annate supiköögist vahest prii suppigi pealekauba?»

«Ma ei tea,» laotas Hurt käsi, «küllap linn ostab teie käest krundi ära õiglase tasu eest. Teisiti ma ei oska seda seletada.»

«Õiglase tasu eest? Mis see siis peab tähendama? Missugune tasu on õiglane?»

«Küll juba lepite tasu asjus linnaga ise kokku.»

«Ei mõtlegi! Mina ehitan siia oma kaubamaja üles, ja mina tahan näha...»

Taras oli kohvilauast üles tõusnud ja hakkas pisut

läbipaistva ägedusega edasi-tagasi käima. Ta proua oli kogu aeg seda juttu pealt kuulanud, aga kuna mees äkki vait jäi ja oma ägedust ei osanud enam hästi edasi mängida, siis võttis tema ohjad enda kätte.

«Meie tahame veel näha, kes üldse julgeb oma kätt siia meie majade külge ajada!» hüüdis ta ja seadis ennast rünnakuvalmis. Ta toon kerkis kiiresti ähvardavaks, ja kui Duunja köögist tuli temale midagi sosistama, kärgatas ta: «Käige siit minema!»

«Nad võivad tarbe korral ju ka rekvireerida,» ütles Hurt proua hädalduste lõpul.

Aga see oli aina õli tulle valamine.

«Ah rekvireerida? Katsugu nad! Kas te arvate, et meie oleme nagu lambad, laseme ennast rahulikult ära veristada? Või arvate, et minu mehel raha puudub rattaid käima panna seal, kus tarvis? Imelik, igaüks võib sul kõrist kinni haarata, taskud tühjaks teha ja on veel aus mees pealegi!»

«See oleks ikkagi üldsuse huvides...» katsus Hurt veel vastu ajada.

«Mis üldsus? Kes see üldsus on? Niisamasugused inimesed nagu meiegi! Või palju viletsamad. Istuvad seal linnavalitsuses ja arvavad, et võivad praalida! Oodaku nad, küll nad sealt varsti laiali jooksevad, nii et kannad välguvad! Kel nüüdsel ajal natuke varandust kogutud, see on neil pinnuks silmas. Teate, milles viga seisab? Minu mees ei ole nende kambast, ja nüüd nad teda kiusavad. Küll nad veel saavad kõva rusikat näha, küll nad veel kahetsevad!»

«Nähtavasti olen ma siia kutsutud selleks, et mind läbi sõimata,» mõtles Hurt.

«Ja muidugi,» sähvas Taras omalt poolt, «kõik on ju nende neetud parteimeeste temp! Aga kui nad kord pukist lendavad, siis ei ole küll nende vastu mingit halastust, seda ma ütlen!»

Veel kaua kiruti, pahandati, ähvardati ja valati oma südant Hurda ees välja. Aga siis võeti pehmemad toonid.

«Vabandage, et me külalise ees nõnda oma pahameelt väljendame, aga te peate meid mõistma. Nii see edasi minna ei tohi!» seletas Taras, kui nad söögitoast tagasi saali tulid.

Hurdale oli selge, et Taras teab väga hästi, kuidas asjad raekoja ehitamisega seisavad.

«Vaadake,» ütles Taras juba rahulikumalt, «kui see raekoja plaanide tegemine suuresti teist ära ripub, siis laseb see asi vahest ennast kuidagi kohendada. Marta, ole hea, too see konjak sealt siia! Vahest võib teile veel valada? Meil tuleb veel palju juttu ja mina olen harjunud juttu ikka niisutama. Niisiis, kui päris asjalikult vaadata, kas siis tõesti minu krunt on teile nii hädatarvilik? Mis te nii suure maalahmakaga peale hakkate? Milleks te oma raekoja peate kahele poole välja venitama nagu mõne harmooniku? Mis te sinna majakolaskisse mõtlete sisse panna?»

«Võimalikult kõik linna asutised. Niisugune on nõue ja see on ka arusaadav.»

«Ei ole sugugi arusaadav. Võtame näiteks kasvõi linna raamatukogu, nüüd ta on teil vist kolmes kohas laiali ja nõnda ka rahvale lähemal. Aga siis? Te teate ise, kui palju ruumi ta enese alla võtab. Iga juntsu hakkab teie ilusaid treppe kulutama ja teie puhtaid uksi määrima. Mulle on kõneldud, et on neidki, kes tulevad lugemissaali käsi soojendama, igasugu pätid, kelle higilõhnast kõik koridorid haisema hakkaksid. Ei, raamatukogu võiksite väga hästi uuest hoonest välja jätta. Ja nõnda veel mitme teise asutisega. Ega te siis linna vanadekodu sinna mõtle koondada ja igasuguste linna ettevõtete kontoreid? Nii et hea tahtmise juures saaksite selle hoone ehitada palju väiksema. Võiksite ta hädakorral ka paari korruse võrra kõrgemaks ehitada, oleks ilusamgi, ja isegi sügavamale, sest arhiivid, seifid, rahakapid, need võiksite maa alla... Eks ole?»

Sellised arvamused polnud Hurdale uudiseks, neid oli komisjonides sõelutud, neid oli erajutuajamistel esitatud. Taras aga läks kaugemale:

«Lõppude lõpuks ei tarvitseks teil muud teha, kui ainult üks tiib veidi lühemaks kärpida, nii et see minu krunti ei haaraks.»

«Aga siis võiksid tulla teised krundiomanikud samasuguste soovidega...»

«Ah, mis need seal,» ja Taras osutas pöidlaga põlglikult üle õla, «kas te neid ka mingiteks omanikkudeks

peate? Nemad on kindlasti õnnelikud, kui nad oma kapsaaedade eest tubli hinna tasku saavad pista.»

Hurt kujutles nii selgesti oma kauaunistatud uuslinna poole ujuvat luike tiibadega, millest üks Tarase soovil oli lühemaks lõigatud, teine aga losa järel. Taras nagu taipas Hurda mõtteid ja ütles:

«Te võib-olla arvate, et nii ei tule hoone ilus? Aga ma ju ütlesin, et minu kaubamaja võib üles ehitada stiilis, mis raekojaga sobib. Isegi täpselt samas stiilis. Oleks nagu raekoja jätk. Ei midagi, mis silmale valus oleks ka kunsti seisukohast. Annaksin teile täiesti vabad käed, kui te ainult mu krundi päästaksite sellest ähvardusest. Te võite täiesti kindel olla, et igal juhul peab kaubamaja enne kerkima kui raekoda! Ükskõik missugune arhitekt kunagi raekoda hakkab ehitama, oletame, et see polegi teie, siis peab ta tahes-tahtmata ikkagi arvestama meie suure kaubamaja välimust. Te näete siis, sel moel võite te koguni kindlustada oma stiili läbiviimist.»

Nagu läbi paistis, ei seisnud küsimus üksnes Tarase krundis, mida linn tahtis tal käest võtta, vaid juba varem kavatsusel olnud kaubamaja ehitamises, mida võidi nurja ajada, ning lõpuks tugevas jonnis. Tarasel võis õigus olla, et ta oma kaubamaja kiiremini valmis saab kui linn oma raekoja plaanid, ja kes hakkaks siis veel suurt kaubamaja maha lõhkuma, et platsi saada raekojale? Nõnda suudaks ta linna kavatsused sassi ajada ning Hurt teeks nüüd ainult tühja tööd. Kas aga suudab Hurt Tarasest ette jõuda? Vaevalt, sest linna veskid jahvatavad laisalt.

Hurt vaatas teisel pool lauda istuvat kuivetut, lüheldast meest, kelle kitsad kokkupigistatud huuled väljendasid niisama palju tahtejõudu kui jonnakust. Sel väikesel rahakal mehel oli siis võimu nurja ajada ettevõtteid, mis olid kogu linna ja üldsuse omad! Ta pakkus kompromissi, sest see kompromiss oli talle kasulik, kuna linna keskuse nihutamine otse tema tulevase kaubamaja külje alla avas äritsemisele ilusaid väljavaateid. Teisest küljest, rahamehe ettepaneku vastuvõtmisega nihkuks ka raekoja ehitamine tema huvipiirkonda ning see muudaks selle väljavaated reaalsemaks.

Aga mida oleks tähendanud Hurdale Tarase ette-

paneku vastuvõtmine? Allaandmist erakapitali huvidele, pankrotitunnistamist linna kui terviku võimule, oksa saagimist, millel Hurt ise istus! Tema kui eraarhitekt oleks pidanud endale kui linnaarhitektile sohki tegema, nimme viivitama ja venitama linnaasjadega, kuni eraasjadel kindel käik sisse saanud, ühe sõnaga, saboteerima iseennast. Ta oleks pidanud reetma oma unistusi linna palge põhjalikust muutmisest, maha salgama üldsuse huvid, mille teenistuses ta tundis ennast olevat.

«Üldsuse huvid?» naeratas Taras kuivalt. «Teie siis ei tea, mispärast just minu krundile hammast ihutakse?»

Hurt naeratas paljuteadvalt vastu. Oli ju tema ise raekoja asukoha leiutajaks; mitte keegi teine, ja jumaluke, kes peaks siis temast paremini teadma . . .

«Teie ei tea siis pooli asjugi!» jätkas Taras ja hakkas Hurdale agaralt selgeks tegema, et kõik pole muud midagi kui selle kahe linnanõuniku intriigid, kellele tema paaril korral äritehinguis on jala peale astunud ja kes nüüd juhust kasutavad, et temale kätte maksta. Argumendid olid päris veenvad, nii nagu neid Taras esitas.

Hurdal oli tunne, nagu oleks ta kuuehõlmapidi sattunud kuhugi rihma ja hooratta vahele.

«Ja siis olen ma mõnikord ka rahvusrinde mehi toetanud. Ka see on neil pinnuks silmas. Olen nüüd teile pisut telgitaguseid näidanud. Ma usun teie ausust ja seda, et te seal olete kõik võtnud puhta raha pähe. Aga nii lihtne see asi ei ole! Tõesti ei ole, uskuge mind!»

Vähe aja pärast ta küsis äkki:

«Kui palju palka te õige saate?»

«Kakssada krooni.»

«Ja selle näruse summa pärast oma käsi siduda? . . . Teie vääriksite paremat! Eraarhitektina teeniksite võrratult rohkem.»

«Võib ju olla, aga . . .»

«Aga?»

«Kui ei ole ennast veel sisse töötanud, jalgu alla saanud . . .»

«Ma olen aga teist teie erialal väga palju head kuulnud.»

«Ei tea, kes küll need asjatundjad võisid olla?» küsis Hurt imestusega.

«Juba žürii liikmed ei jõudnud teid küllalt kiita ja hiljem ka pastor Niinemäe, minu hea sõber, ja teised.»

Kui Hurt püsti tõusis, et ära minna, küsis Taras:

«Noh, kuidas siis jääb?»

«Lubage veidi mõtlemisaega. Asi on küllalt komplitseeritud.»

«Ma loodan, et see, mis me siin rääkisime, jääb meie omavahele,» ütles Taras väga sõbralikult, katsudes isegi Hurdale palitut selga aidata.

Joel tuli ära väga segaste tunnetega. Nagu oleks kiusaja ta ees seisnud, näidanud mäe otsast kuningriiki ja ütelnud: vaata, see on kõik sinu päralt, kui sa ainult minu ees kummardad.

Kui ta läbi udutseva vihma koju jõudis ja palitu seljast viskas, tundis ta, et ta käed ja nägu on üleni niisked. See polnudki nagu vihmast, see oli nagu ühiskonna närususest, millest ta oli pidanud läbi astuma.

7

«Ah sa taevas, mis see küll pidi olema?» mõtles Kiki oma voodiks korraldatud kušetil äkki üles ärgates. «Kas ma pidin midagi ostma? Kuhugi minema? Kedagi ootama?»

Äratuskell polnud veel kuuski. Kiki nõksatas istukile ja patsutas peoga haigutavale suule, keeras siis end täisnurga võrra vastu seina. Teki viimane veerand libises alla, jalad tõmbusid sinise öösärgi nagu varjava tiiva alla. Tsirrdi! rebenes midagi ja ta jäi hinge pidades kuulatama, pilk silmanurgas.

Täielik vaikus.

Tasahiljukesi kummardus ta nüüd üle põlveääre vaatama: suur varvas oli särgipraos. Käed ümber jalgade, lõug põlvedel, hakkas ta kelmi väljatükkijat tunnistama. Inetu, kõver, lapergune varvas, aga ilma selle kondita, mis Reet Niinemäe juures nii palju hirmu tekitab. Meenus Michelangelo voolitud Moosese varvas, mida ta Itaalias oli imetlenud, siis kui ta seal viibis fiktiivsel pulmareisil: võimas ärasuudeldud varvas, mille üle temagi oli tahtnud kummarduda, et proovida pühaduse maiku oma huultega.

Kiki liigutas end, särk tõmbus sitku ja rebenes nüüd põlve kohalt. «Ah, mis see küll pidi olema?» Mitte ei tulnud meelde. Ja Kiki jäi uuesti unistama Itaaliast, Vesuuvist, kuhu otsa ta mõtleb sõita eesli seljas ja kust ta siis alla kraatrisse vaatab, südames niisugune kihk ennast alla visata. «Kas kukuksin käpuli nagu kass? Või läheksid jalad ees? Või käed? Ah jaa, kass... Ja muidugi kass!»

Kiki laskis jalad põrandale. Põrand oli jahe, väljas sadas vihma. «Jälle astusin vist pahemaga.» Ta haaras toolilt õhtuse paki ja ruttas tagasi kušetile, tekki maast kaasa tõmmates.

Need olid Umbjärve püksid, mille sisse oli mähitud kass, hall läikiv kass, alles eile õhtul ahjust tulnud. Kiki kooris oma looma välja, asetas ta jalutsisse, et teda vahtida, siis maha põrandale, siis lauale, käänates oma keraamikakatsetust kord seda-, kord teisipidi. Kas ta julgeb aga seda Hurdale kinkida? Kas ta temale meeldibki? Vahest on teine nagu Rõigas, kes nii hoolikalt voolitud koerast väljagi ei teinud? Glasuuril pole ju viga, ja see ilme...

Umbjärve pükse tuli kohendada, Rõigas oli neisse oma suitsetamisega augu kõrvetanud. Vehkinud teine sigaretiga kogu aeg liikumatult istuva Umbjärve nina ees ja teinud selgeks, mis tähendab dünaamika, kuni olid tundnud kärtsahaisu. Jah, sokke parandada, seda teeb Kiki hea meelega, aga põlenud pükse paigata? Ja kui kaua ta peab seda Umbjärve üldse parandama? Vahel Rõigastki? Lahkusest õiguse teinud, viskavad nad ühe hilbu teise järel Kiki kätte: muudkui paranda!

Aga kui Rõigas veel edaspidigi mõtleb selliseid kirjutusi oma lehes lubada Hurda vastu, siis Kiki, vaat, ei astugi enam üle ateljee läve, või visaku Umbjärv oma toaseltsiline üle ukse. Kui nad ka siis veel oma hädadega tulevad ja tema ukse taga koputavad, teda alatasa tülitavad, siis läheb Kiki üldse siit majast minema, võtab korteri kuhugi linna äärde, kuhu nad juba tulla ei viitsi.

Niisuguste hirmsate kavatsustega peas silmitseb Kiki oma kassi ega taha kuidagi niiti ja nõela otsima minna.

See on haruldane juhus, et Kiki tõrkuma hakkab. Sest tema on juba kord nõnda loodud, et ta ikka kellelegi peab head tegema, kedagi koristama, kellelegi midagi kinkima, kedagi lohutama, ennast peaaegu unustades. Kõige hea eest ta ei taha kunagi mingit vastutasu, isegi mitte tänu, sest kui südamlik see ka poleks, jätab see teda enamasti ikka külmaks. Palja tänumeele pärast ei liigutaks Kiki sõrmegi. Ta saab oma hüvituse mujalt. Talle pakub nimelt erilist naudingut kuulda noomimisi ja etteheiteid oma liialdatud helduse ja raiskamise pärast. On nii väga-väga hea kuulda pahandamisi heategude puhul. Kui heldus on voorus, nii tunneb Kiki vaistlikult, siis on liialdatud heldus juba nii suur voorus, et katab üleni kinni kõik muud pahed ja patud.

Ta enese tarbed on vähesed, ta lepib toiduga, mis pood talle valmilt annab või mida ta ise saab kiiresti valmistada. Ta ei tea kunagi oma pesu ja riiete tagavara, ja kui tal meelde tuleb midagi osta, siis ta ka ostab. Vahel polegi see ta ise, kes mõttele tuleb tualetti uuendada, vaid need on kas proua Niinemäe või Orajõe, kes talle selleks märku annavad. Siis võib ta end koguni vägagi maitsekalt riietada, kuigi see maitse tema igapäevases elus on nagu vaka alla maetud. Juhtub aga, et keegi kiitma hakkab ta kleiti, kingi või prossi, kui ta võib need võtta ja sealsamas kiitjale kinkida. Õnneks juhtub seda harva, sest ilusat riiet teise seljas kadestatakse rohkem vaikides kui kiidetakse avalikult.

Kogu Kiki varandus mahub ühte kohvrisse, mida pole raske treppidest alla kanda, kui ta oma korterit mõtleb vahetada. Ja seda juhtub sageli, sest tubade väljaüürijad teda hästi ei armasta tema elukommete pärast: kui tal tuju tuleb laulda, siis laulab ta ka öösel; kui ta kuskilt grammofoni saab, siis keerutab ta plaate hommikuni; ta võib lihapanni priimusele jätta ja joosta ise poodi või Umbjärve ateljeesse ning jääda sinna tunniks või paariks lobisema, ning siis on kogu maja pahandust täis.

Kohver ise kannab hoiukohtade rebitud numbrite kõrval veel nelja-viit märki hotellidest Berliinis, Pariisis, Nizzas, Roomas. Need olid olnud veidrad, aga ilusad päevad ta elus, kui ta ajalehekuulutuse peale oli saanud ühe kiilaspäise ja paksukõhulise isanda platooniliseks reisikaaslaseks ning sellena läbi sõitnud poole Euroopat, ilma et tal oleks olnud muid kohustusi täita, kui mängida teiste ees pulmareisi. Vanamees oli palju sigareid suitsetanud, palju veine joonud, elanud läbi kõiki illusioone, aga pulmaöö oli jäänud tulemata. Ühel hommikul oli see kummaline kaaslane Hôtel Negrescost kadunud, ning kui Kiki oli alla läinud oma toa võtit ära andma, oli talle ulatatud ümbrik väikese tänusedeliga ja väga napilt kalkuleeritud reisirahaga kojusõiduks. Sellega oli Kiki tagasi Pariisi sõitnud, saanud

mõnda aega Dôme'i terrassil kohvi juua, kus ta sõlmis juba uusi tutvusi kunstnike seas. Ta oli neile modelliks olnud, kehvadel päevadel tikandustöid või baatikrätte teinud, siis Luxembourg'i aias lapsevankrit kärutanud, vahepeal ära õppinud masinakirja, aga kahjuks ilma prantsuse ortograafiata.

Ta armastas ahnelt romaane neelata, aga ühtki raamatut tal enesel polnud. Need olid kas jäädavalt lugeda viidud või ta jättis mõne, mis tal juhtus olema, korterisse maha, kust ta ära kolis. Raamatute ostmine käis tal üle jõu, laenukogude käperdatud lehekülgi ta ei sallinud, ja nii võttis ta ühest tuttavast raamatukauplusest uusi raamatuid koju, et neid lugeda niisama, lahti lõikamata. Olid väga magusad need kinnised leheküljed, kust sisu tuli välja urgitseda nagu vähil kõige hõrgemat liha kitsa sõrakoore alt.

Reet Niinemäe tundis Kiki nõrkusi juba koolipõlvest saadik. Ta teadis ka, kui vajalikud on Kikile noomimised, kuigi see teadmine ta enese ürmimistel hoo ära võttis. Vahel ta oli siiski Kikile ütelnud, et võtku see ometi eeskujuks Niinemäed, kes on ju kah kõigiti hea ja helde, aga ikka ja alati mõistlikult, piiri pidades. Vaadaku Kiki ise: Niinemäedel on seetõttu varandust kogutud, talu ja maja, aktsiaid siin ja seal, aga kas seda kõike muidu oleks?

«Ega sa ise küll seda ei arva,» oli talle siis Kiki vastu naernud, «need on sul ainult Ilmari sõnad.»

Kõik teadsid Kiki iseärasusi ning Kikil oli hea meel, et nad teda tagaselja nii väga manavad ja kahetsevad, tema üle pahandavad ja haletsevad. Hea meel sellepärast, et nad teda pidid tuuseldama tema enese arvates mitte halva, vaid hea pärast, vooruse pärast, mida neile enestele oli vähem antud. Nad küll kahetsevad teda, aga tegelikult ainult kadetsevad!

Väga valjult oli Kikit läbi võtnud proua Orajõe, kellele Kiki oli kingituseks toonud ühe antikvariaatselt ostetud mokaserviisi.

«Mõtle ometi, Paul, kuidas see inimene raiskab!» oli ta oma mehele ütelnud. Ja Kikile enesele: «Sa oled ju päris pöörane! Ma annaksin sulle otsekohe selle kingituse tagasi, aga ma tean ju, et sa ei võta.» Ning uuesti Paulile: «Mõtle ometi, mis ta veel proua Raudkatsile kinkis: tead, selle salli suurte tikitud roosidega, sa ju nägid, mis tal siin kord ümber oli võetud, eht hispaania sall!»

Orajõel polnud kahjuks sallist palju aimu.

«Ja sina narr kingid selle salli proua Raudkatsile, nagu poleks temal veel küllalt oma hiina ja jaapani öökuubedest! Häbi oleks tal pidanud olema seda sinult vastu võtta!»

«Aga mis ma sellega ikka oleksin peale hakanud?» oli Kiki katsunud vastu vaielda. «Tema ihaldas seda salli nii väga, alati ta kordas mulle, ta ei olevat kuskil, mitte kuskil nii ilusat näinud. Minu käes oli see riidetükk ka juba mitu aastat seisnud, oli mul lihtsalt jalus. Ma mõtlesin, et las ometi mõni teine ka rõõmu tunneb. Koid oleksid ta viimaks niikuinii ära söönud.»

«Kuulge, Kiki,» oli siis härra Orajõe vahele löönud, «kuulge, mis ma nüüd teile ütlen. Helde te ju olete, kõik riided kingite seljast ära, palju siis puudub, et ka ihu ära kingite pehmest südamest...»

«Aga Paul, mõtle ometi, mis sa kõneled!»

Kiki oli üsna vait jäänud, tal olid hakanud pisarad jooksma, mitte solvumisest, vaid magusast haledusest, et Orajõe on ikka päris tõsiselt vihane ja võib sind veelgi tõsisemalt materdama hakata, kuigi sa oma sisimas tead, et sa teisiti ei oska, et oled süütu märter, kes õige asja eest aina hoope peab saama...

Sellesama salli pärast oli ta noomida saanud ka pastor Niinemäelt, kes küll oli kiitnud kinkija head tahet, aga laitnud selle teostust: heategevale seltsile oleks Kiki pidanud salli kinkima, aga mitte rikkale prouale. On küllalt lapsi, kellel pole hilpugi selga panna. Heategu olgu ikka kasulikult tehtud, aga mitte uisapäisa.

«Sellest sallist oleks võinud tõesti saada mõni pluusike lastele,» oli Kiki kohkunult Niinemäele vastanud, «mõni pearätik või püksike, teate, tõesti ma lähen ja ütlen proua Raudkatsile, et ta midagi heategevale seltsile annaks, ei, ma annan parem ise midagi...»

Mis pidi vaene Kiki peale hakkama, kui tal puudus omandiinstinkt ja võime põhjalikult enne järele kaaluda, kellele mida iga kord kinkida? Ta lubas ennast parandada, ta tundis ennast hirmus süüdlasena. Nüüd,

kui ta selle kassi täna Hurdale viib, talitab ta kindlasti targemini.

Aga Umbjärve pükstega on lugu halvem, sest Umbjärv ja Rõigas on Kiki iseärasustega juba nii harjunud, et hakkavad teda ekspluateerima. Vähe sellest, et nad ei oska ammugi mitte enam tänada, — sellest pole ju külma ega sooja — nad irisevad ja turtsuvad pealegi! Kui nad korralikult noomidagi oskaksid! Kuidas Kiki seda paika Umbjärve põlveotsale ka ei seaks, rahul ikkagi ei olda, vähemalt Rõigas mitte, kuigi see temasse ei puutu. Ja neil on õigus: Kiki tõesti ei oska säärast tööd. Tal ei ole mingit sisemist eneseõigustust nende nurisemise vastu seada, ei midagi, mis teda rahustaks.

Sellepärast siis ei olnudki nii lõbus Umbjärve pükse paigata, ei, see oli koguni kurb, ja Kiki langetas mõne suure pisara oma nõela- ja niidikasti, kust otsis sõrmkübarat, ja mõtles kurbi mõtteid, kuni ta kušetil kükitades nõelus.

Ei olnud tal aega ega harjumustki oma tuba koristada: rebenenud öösärk jäi padjale, niidid-nõelad tekile, pooleli joodud kohvitass toolile.

Ateljees võeti teda vastu tusaga, nagu ta oli ette aimanud. Umbjärv vähemalt vaikis, kuna Rõigas, nagu taibates, kuhu see kass seal kaenla all viiakse, hakkas Kikile ette heitma, et ta on oma hinge neetud parteimeestele ära müünud ja nüüd läheb neile veel ka meelehead viima. Rõika irvitus halvas sedapuhku kõik Kiki kavatsused.

Ta jooksis tagasi oma tuppa, ja viskas kassi kušetile.

Järgmiseks hommikuks olid Rõika pahandamised lahtunud ja Kiki võttis oma paki julgemalt kaenlasse. Enne tööleminekut jooksis ta veel juuksuri juurde, et end nagu mõneks pidulikuks sündmuseks ette valmistada. Siin uuendati ta kulmudevibud, mustati ripsmed ja kohendati garbosoengut.

Ent see, kelle pärast end nõnda seati ja ehiti, polnud täna sugugi tujus. Juba mõnda päeva oli Hurt olnud tusane, karm ja hoolimatu, ning korts kulmude vahel oli ainult magades siledaks tõmbunud.

Inimestega iga päev kokku puutudes oli Hurt neis avastanud jooni, mida ta ise polnud osanud kujutellagi. Ta ei mõistnud näiteks, miks see ehitusmeister pidi

tema lauale maha jätma viinapudeli. Meeleheal — kui see pidi olema meelehea — polnud ju mingit otstarvet. Kui Hurt oli mehe tagasi hõiganud, oli see vabandanud, et ta ei oskagi teisiti, ärgu pandagu pahaks, antagu väga andeks. Kord oli Hurt saanud kimbu roose. «Küllap mõnelt austajalt,» oli ta meelitatult arvanud. Aga siis ühel päeval oli talle ekspress toonud ilusa äratuskella. Ei teadnud ta aimata, kes selle võis saatnud olla ja kas see oli mõeldud nöögiks või rõõmutäheks. Ja selliseid kinke oli järgnenud muidki. Koogid ta oli saatnud lastekodusse, veinipudelid haiglasse, lilled jätnud vaasi. Mis oli kõigi selliste annetuste tagamõte, kui aimugi polnud, kelle poolt nad tulevad? Võib-olla avaldati sellega tänu, et Hurt mõne vea oli kahe silma vahele jätnud, et kuskil jälle mõni tüssamine, mõni väike kelmus oli korda läinud; võib-olla avaldati lihtsalt rõõmu, et ei tulnud kardetavat sissekukkumist või karistust või mõnikord isegi kontrolli kasvõi õige asja puhul. Võta kinni inimeste hingeelu! Aga Hurt oli muutunud neist altkäekinkidest kuidagi kahtlustavamaks ja hellemaks. Iga kingitus oli nagu märgiks, et kuskil midagi logiseb.

Paar päeva tagasi oli ta oma lauält leidnud suure ilusa sirklikasti. Ta oli kohe rutanud suurimasse joonistustarvete kauplusse. Juba pakkimispaberist oli Joelile ilmne, et sirklikast oli sealt ostetud, lühikeste järelepärimiste järel selgus seegi, kelle poolt. Kindlasti ehitusmeister Rooselg, kes oli vähempakkumise teel enese peale võtnud ühe linnamaja kapitaalremondi.

Päev hiljem oli Rooselg tulnud Hurda kõnetundi.

«Pole veel saanud pooltki tööd ära teha, aga näete, olen omadega põhjas. Ma võiksin ju ka kergemalt läbi tulla. Vähe lupja seintele, kord pintsliga üle põranda. Aga vaadake, ei taha nii alt vedada. Nimi peab ausaks jääma! Nüüd olen siis talade juures. Katsusin läbi, terved mis terved. Kõlbavad veel paarkümmend aastat vähemalt. Kas ei saaks nii . . . omavahel . . . Nüüd on palgihinnad pööraselt tõusnud. Vaadake ise . . .»

Rooselg esitas Hurdale võrdlemiseks endisi ja nüüdseid arveid.

«Võtsin rumalast peast pakkumise endale. Nüüd on kõik kallim, värnits, naelad, tööpalgad . . . Jumala eest,

te ei usu mind, aga ma oleksin omadega täiesti läbi, kui . . .»

«Leping on leping,» vastas Hurt jahedalt. «Mis saan mina sinna parata. Teie olete kohustatud seda täitma, kui talad ka veel viiskümmend aastat vastu peaksid. Ja sähke, siin on teie sirklikast. On tulnud valel aadressil.»

«Mis sirklikast?» oli Rooselg teadmatust mänginud. Aga Hurt polnud lasknud ennast kõigutada, ähvardanud tunnistajatega. Ning oli järgmisel päeval lubanud tulla ehitust vaatama.

Järgmisel päeval seisiski palgivirn õues ja mõnda vana tala oli juba kohalt kangutama hakatud. «Ei läinud läbi,» oli Hurt endamisi rõõmustanud.

Ning täna hommikul oli Hurt korraks sealt läbi käinud enne bürootundi tulekut. Talle oli tundunud pisut kahtlane see kiirus, millega talad uutega olid asendatud ja põrand peale löödud. Rooselga ennast polnud kohal ja töölised vaikisid. Alles siis, kui Hurt käskis üht põrandalauda üles kangutada, tunnistati üles, et nood eilsed palgivirnad olid siit õhtul mujale nihkunud ja et tõesti uuendatud on ainult kaks tala.

«Mis teha?» oli Hurt mõtelnud raekoja poole sammudes. «Nüüd on ta mul siis teist korda peos. Kas anda nüüd õpetust, nii et ta mäletab? Võib-olla ongi ta mul raekojas ees.»

Rooselga polnud, küll aga oli büroolaual paberisse mähitud pakk.

«Juba jälle!» ümahtas Hurt vihaselt, tõusis ja läks teenijat otsima, et aru pärida. Koridoris põrkas ta kokku Kikiga.

«Olin just teie poole minemas,» laulis Kiki ja vaatas Hurdale otsa silmadega, mis kõrgemale joonistatud kulmude tõttu paistsid nii lahkelt-lahtised.

«Lähme siis! Palun!»

Hurda toon oli nii range, et Kiki ei saanud teisiti, kui pidi tema järel käima kikivarvul. «Ah sa taevas, kui õnnetul ajal ma olen tulnud!» mõtles ta ust enese järel kinni tõmmates. Hurt polnud niigi lahke, et oleks teda lasknud enne sisse astuda.

«Teate, ma tõin teile kassi, ega te ei pahanda?»

ütles Kiki kelmika argusega, enne kui Hurt sai midagi oma ametlikus toonis sisse juhatada.

«Mis kassi? Mul polegi muud tegemist kui aina koerte ja kassidega!» pahvatas Hurt vihaselt. «Kus see kass on?»

«Seal sees!» osutas Kiki pakile.

«Ah see!» hüüdis Hurt kergendusohkega. «Niisiis teie poolt?»

«Kas teile ei meeldi?» venitas Kiki oma küsimust, nagu ikka pooleldi lauldes. Hurt oli paki lahti saanud.

«Ja mis tagamõttega te selle minule olete toonud?» Hurda toon oli veel ametlik ning Kiki oli algul nõutu.

«Ma niisama . . . Teil on siin nii hirmus palju pabereid, ma mõtlesin, et tuul tuleb, puhub laiali, vahest panete peale. Teate, ma voolisin seda nii-nii kaua. Umbjärv ütles ikka, et modell sureb kätte ära, enne kui ma ta ükskord valmis saan. Teate, see hall kass seal, kes ikka aknal kärbseid püüab . . . Ma tahtsin juba eile tuua, aga Rõigas rikkus tuju ära. Ütles, et see on siis jälle üks altkäemaks . . .»

«Kas ütles, et jälle altkäemaks?» küsis Hurt ootamatu ärevalt.

«Jah, nii ta ütles. Ja kui teie nüüd kah küsite, et mis tagamõte sel kassil on, siis ma hakkan ka ise mõtlema, et ongi viimaks altkäemaks. Kas ma olen väga halvasti teinud? Viimati mõtletegi, et tagamõttega . . . Aga ma arvasin, kellele ma ta ikka kingin. Teil on niisugune ristlips ees ja ma arvasin, et teie vist armastate kasse. Kas ta on väga halvasti välja tulnud? Ta ei kõlba kuhugi, eks ole? Teile vahest ei meeldi, et ta lamab? Ta ehk peaks jooksma, hüppama või hiirt püüdma? Seda ütleb ka Rõigas: ses kassis polevat dünaamikat, mis kass see on, kes ainult magab! Ja kel pole küüsigi! Aga ütelge ometi, kuidas ma oleksin talle küüsi saanud teha?»

Juba oli Kiki oma sõnadele andnud vaba jooksu:

«Või oleksite paremini tahtnud koera? Mul oli ka koer, selles oli küll hoopis-hoopis enam dünaamikat. Ta urises, karvad kõik turris. Mul polnud ju muud modelli kui ikka üks ja seesama peni taga aia. Läksin iga päev mööda ja ärritasin teda. Jooksis alati suure lõrinaga plangu poole, ma muud ei tahtnudki. Üks päev vaatasin,

kuidas ta suu oli, teine päev, kuidas kõrvu hoidis. Rõigas sai ta endale. Temale ta vahest sobis, tema on ju ise niisugune naljakas, aina uriseb ja on turris. Eks ole? Aga kui ta vahel vaikne on ja hea, siis võib ta ka minu peost toitu võtta. Tal enesel on ka koeraprofiil, kas te ei ole tähele pannud? Ta oskab koera viisi uluda, oskab pead kätele panna justkui käppade peale. Muidugi siis, kui ta tahab, kui tal on hea tuju. Nüüd tal seda ammugi enam ei ole. Ja sellepärast ma talle kinkisingi, et tal oleks parem tuju. Ma ütlesin, et nüüd peate mulle ka kätt andma. Aga teate, kui ta selle käe andis, siis oli see just nagu selle koera käpp, mis mu isal oli. Ah, ma olin siis veel päris-päris tillukene. Suured metsad olid ümberringi ja vahel oli väga jube ja vahel öösel oli huntegi kuulda. Siis ma peitsin ennast ikka teki alla ja palusin jumalat, et nad lähemale ei tuleks. Ja ei tulnudki. Jah, Rõigas, ime küll, ei pahandanudki, kui koera sai. Ja siis ma arvasin, et egas teiegi ei pahanda, kui ma kassi teile annan . . .»

«See kass on vist teie suurest metsast, kus need hundid ümberringi uluvad?» katsus Hurt oma vahemärkust Kiki kõnetooniga irooniliselt ühte viia.

«Ei ole,» vastas Kiki seepeale väga naiivselt, «mu isa oli siis juba ammu surnud, kui ma selle päris oma kassi leidsin. Muidugi mitte selle siin. Rikit ei saakski voolida, ta oli ju kolme jalaga. Ma leidsin ta linnapargist. Koerad olid vaesekese päris veriseks kiskunud, ainult narmad veel. Tõin ta koju, andsin piima, soojendasin hõlmas, puhusin peale. Ja tuligi elu sisse! Ja siis ep ma ristisin ta Rikiks. Igal hommikul lonkas ta ikka kööpadi-kööpadi tuppa, ta oli nii hirmus tark. Ma vahel kardan niisugust tarkust. Kui mõnikord üksinda toas istusin ja mõtted jooksid niisama omapead, siis tema muudkui vaatab naeratades otsa, saab kõigest-kõigest aru, otse kontrollib sind. Mul oli nii suur hirm tema ees, et ma viimaks ei saanudki teisiti, tõin rebasepille. Ma pidin ju ära sõitma, kuhu ma oleksin pidanud tema jätma? Kaasa võtma? Jah, võib-olla oleksin pidanud kaasa võtma. Linna ma teda ei saanud jätta, keegi teda ei sallinud peale minu. Rebasepilli ma panin leiva sisse ja palusin teda, et võtku ometi ja söögu. Mitte ei tahtnud. Vahtis mulle otsa, kui teda käskisin. Ta nagu tahtis

ütelda, et võta ise enne. Viimaks sõi ikkagi ja mul enesel olid pisarad silmis. Ta oli nii hirmus-hirmus tark, küll ta juba aru sai, et mul on valus, kui ta rebasepille ei võta, ja et ta peab. Nii ta siis sõi, kõndis veel nagu ta oli, ikka kaks-kolmat, kaks-kolmat, ja oligi otsas.»

«Ja teil ei olnudki hale?»

«Miks ei olnud, väga hale oli. Nutsin mitu peatäit. Siis läksin alla aeda, palusin luba teda matta, vooderdasin haua sireliokstega ära ja nutsin jälle. Kui ma nüüd seda siin voolisin, siis oli vahel tõepoolest tunne, nagu tõuseks savi käe all kõrgemale ja silitaks ennast vastu minu kätt . . . Kas kassil on hinge? Kas teie ei tea? Teie olete ju nii hirmus tark, teie peaksite seda küll teadma, te ei taha ainult mulle ütelda. Ma vahel mõtlesin, et seda kassi ma ei kingi kellelegi, see on nagu tolle lonkaja mälestuseks. Aga siis jälle mõtlesin, et vahest teen mõnele rohkem rõõmu. Aga nüüd näen, et ta teile sugugi ei meeldi . . .»

Hurt sulas vähehaaval selle kestva lobisemise soojuses.

«Ega ma nii halb polegi, kui ma teile paistan,» ütles ta viimaks. «Ma tahaksin meeleldi päris ehtsalt tänulik olla, aga ma ei saa. Hinge tahavad mul välja võtta. Kus sa saad rahulik olla! Hakkad igal pool aina tagamõtteid otsima, kui mitte otse jala-ettepanekuid.»

«Ei, tänu ma ei tahagi. Ega ma sellepärast! Kui teil ainult natukegi hea meel oleks . . .»

«Ma usun, et mul seda oleks paljugi, kuid ainult . . . Nojah, mis ma sellest kõnelen! Sada asja, sada pahandust. Ja igaüks läheb südamesse.»

«Viimaks olen minagi selle saja hulgas?»

«See puuduks veel!»

«Niisiis te ei pahanda sugugi minu üle?»

Alles nüüd nägi Hurt nagu esimest korda enda ees noort naist kaharate lokkis juustega, rohekaid silmi kitsaste ja kõrgete kulmudega, värvitud huultega, mille jooned olid nii teravalt jumestatud. Kikil oli aeg ära minna. Uksel sähvatas tal peast läbi mingi idee, ja enne veel kui see sai selged piirid võtta, usaldas ta selle Hurdale:

«Täna õhtu on meil bridžiõhtu. Kas te soovite kaasa mängida?»

Õieti ei olnudki mingit bridžiõhtut kavatsetud, mõte tuli Kikile nüüdsama pähe, aga kui Hurt jaatava vastuse andis, ruttas Kiki kohe telefoneerima proua Niinemäele, kas ei saaks seda õhtut tema pool korraldada. Partnerina tuli veel arvesse Kiipsaar, mitte ainult sellepärast, et ta bridžist kunagi ära ei ütelnud, vaid ka Kiki poolvaistliku arvestuse tõttu, et ajakirjanik võiks linnaarhitektile kuidagi ehk kasulik olla.

Õhtul oli Kiki varakult Niinemäede pool. Pastor ise oli mootorrattaga maale sõitnud ristseid pidama ja Reet oli üksinda kodus. Ta oli elevil Hurda tulekust, askeldas köögis, jagas teenijale õpetusi ja proovis kord üht, kord teist kleiti selga. Ta küsis Kikilt nõu, mis selga või jalga panna.

«Ja kuidas meeldivad sulle minu uued kulmud?» küsis Kiki omakorda.

Proua Niinemäe tundis ennast pisut riivatud olevat Kiki vabadusest kohelda oma nägu nii vabalt, nagu tema ise ei tohtinud.

«Liiga silmatorkav. Enne oli parem,» vastas proua Niinemäe ükskõikselt. «Kelle jaoks ta peaks küll ennast ehtima?» mõtles ta endamisi.

«Tead, Reet, mis mulle Hurt ütles? Tema ütles, et minu silmad pidavat nüüd päris kuivaks jääma. Nad olevat liiga lagedal. Mina vastasin, et ega minu silmad pole kunagi märja koha peal olnud. Milleks te kulmud nii kõrgele olete tõstnud? küsis ta. Vastasin: aga ikka selleks, et silmaring oleks hästi laiem, sest teil on ta nii hirmus-hirmus lai, ja kui mina nii pisi-pisikeseks jään teie kõrval, siis hakkab häbi. Sellepärast siis. Tema ütles, et minu vaade olevat alati nii lahtine ja otsekohene, mitte nii nagu teistel.»

«Kas ta tõesti nii ütles? Tahab ainult meelitada, ja sina muidugi usud!»

«Oi, Kiipsaar ütleb mulle palju rohkem meelitusi.»

«Sina muidugi võtad kõik puhta raha pähe?»

«Aga miks mitte?»

«Mina siiski kahtlen, kas Hurt oskab niiviisi meelitusi ütelda.»

«Kuidas kellelegi.»

«Ah ei! Tema on alati nii tõsine, nii asjalik. Jah, vanasti küll, kui ta veel üliõpilane oli, siis ma mäletan . . .»

«Oi, sa peaksid teda nüüd lähemalt tundma! Mina näen ju teda iga päev. Ta on nii-nii naljakas! Nagu kass, tahaks päris silitada. Aga tujukas, oi, kui tujukas on ta! Täna ta oli hommikul nii tusane. Nii tusane, et mul oli päris hirm. Aga tead sa, ma panin ta varsti naeratama! Ja kui ta naeratab, siis on ta sootuks teine inimene, sootuks teine. Mina arvan, et temas ongi kaks inimest. Ikka peab tal asja olema meie kantseleisse, jälle tuleb ta sisse ja ise ikka jälle vilksti minu poole. Tal on vahel ümber kirjutada kõiksugu koletarku kirju. Ootab, kuni valmis tipin, üks käsi minu tooli õrrel, teine laual, aga ma tunnen, kuidas ta brr . . . hingab otse minu kaelale. Otse juuste alla! Nende otsad liiguvad ja teevad kõdi. Ja mina muudkui mõtlen, et masin ei tohi, ei tohi kunagi tilldi teha, sest siis ta hammustab. Sellepärast ma tipin talle ikka lühemad read. Sest kuidas see läheks, teiste nähes . . . Ei, see ei lähe kuidagi!»

«Sul, Kiki, on aga päris hullud ettekujutused!»

«Kuidas nii? Ei ole sugugi hullud ja ei ole sugugi mitte ettekujutused. Sest nõnda ma ise tundsin. Ja kui ma talle valmiskirjutatud paberi kätte andsin, ei julgenud ma pilku enam üles lüüa. Mõtlesin, et mu silmad on päris alasti.»

«Aga Umbjärvele sa julged küll alasti poseerida?»

«Oh, Umbjärv on sootuks teistsugune! Umbjärve ma ei oskaks üldse häbeneda. Kuidas ma saaksin teda häbeneda!»

«Hurt, arvad sa, on kardetavam?»

Et oma kasvavat ärevust varjata, hakkas Reet siin ja seal askeldama, toole tõstma ja kaardilauda korraldama.

«Jah, mul on päris hirm temaga üksi jääda. Ma näiteks ei julgeks teda enda poole kutsuda. Või siiski? Ei vist . . . Tema vaatab vahel niisuguste silmadega otsa, tead sa, ise kõneleb ei tea mis tõsistest asjadest, aga silmad kõnelevad hoopis millestki muust. Temal on ikka tagamõtted ja tema arvab, et ka minul on tagamõtted. Ta nagu hiilib vahel nurga tagant, just nagu kass hiirt.»

«Nüüd sa fantaseerid jälle, kulla Kiki! Sa kõneled temast, nagu oleks ta jumal teab mis imeloom.»

«Ei, imeloom ta polegi,» naeris Kiki, ikka Reeda lähe-

dal liikudes ja ennast välja puistates. «Ta on lihtsalt kiisu. Ja sellepärast ma kinkisingi talle täna oma kassi. Tead, sellesama, mida ma Umbjärve juures nõnda kaua voolisin. Aga siis hakkas mul häbi. Sest ta võib-olla arvas, et mul on tõesti tagamõtteid . . . Aga mis tagamõtteid võis minul olla?»

«Ega sind tea! Oled temast nii vaimustatud . . .»

«Ah mis! Tema ei näegi mind. Tema mõtted on jumal teab kus või kelle juures.»

Ei, nüüd paneb proua Niinemäe siiski endale selga selle rohelise lillelise siidkleidi, mis nii hästi istub, vahetab ka kingad nende punaste vastu, mis on nagu rihmadest punutud.

Ta lõõritas parajasti peegli ees ennast ümber riietades, kui tulid mõlemad oodatavad ühekorraga.

Kiipsaar kui vana bridžimängija ei tahtnud hetkegi aega raisata. Teistele aga tundus mäng ainult vabandusena ja ettekäändena millekski muuks. Kaardilauda pastori perekonnas ei olnud ja proua Niinemäe oli vaibaga kaetud laua keset saali asetanud otse tolle haralise, lehtedevääte jäljendava armatuuri alla, kust nagu oksastikust tõusid üles küünlad, kunagi kindlasti ehtsad, nüüd aga ümber meisterdatud elektripirnide jaoks. Thorvaldseni Kristuse kipsjäljend seisis akendevahelisel raamaturiiulil. Nurgas pandi raadio käima. Tuba oli üldiselt lage, ebamugav ja maitsetult-kaine. Ei puudunud kummipuu ja trümoopeegel. Läbi armatuuri oksastiku langes ebaühtlast valgust lauale ja nägudele. Ei saanud nii kergesti tekkida intiimsust ega mugavust. Ning esiotsa tunduski, nagu istuks laua taga neli võõrast, peaaegu vaenulikku inimest.

Algul mängis Kiki Hurdaga paaris. Ta oli hajameelne, pakkus huupi, kalkuleerimata, mängis lohakalt, tehes vigu ja tuues järjest kaotusi. Kui Hurt mänguvabaks jäi ja oma kaardid lauale ladus, läks ta Kiki selja taha teda aitama. Siis tekkis Kikil tunne nagu kirjutusmasina taga, mil ta ridu lõpuni ei julgenud tippida. Ta täitis siis veel ainult mehaaniliselt Hurda käskusid, ilma midagi mõtlemata.

Vastaspaar võttis mängu hoopis tõsisemalt. Nad olid vilunud ja võrdsed kokkumängijad ja pakkumisel teineteise jõudu kobades eksisid nad harva. Kui aga juhtus

mõni väärsamm proua Niinemäe poolt, siis võis Kiipsaar vihaselt seletada:

«Kes siis passib, kui ma kogu aeg olen pakkunud ärtut ja alles viimaks pakun kolm ruutut! Oleksite pidanud ütlema neli ärtut! Nii ei saa ju mängida!»

Proua Niinemäe katsus siis veel terasem olla, ta oli niigi mängukäigust huvitatud, koguni hasardis, kombineeris kiiresti ja osavasti, mängides nii kindlalt, et Hurt otse imestas. Võit või kaotus, ilus või halb mäng näis talle niisama tähtis olevat kui Kiipsaarelegi. Vabal hetkel ta ei läinud Kiipsaare selja taha, vaid katsus tema vastas istudes üht või teist kaarti maast näidata, mida peale heita või välja käia. See aga oli vastumeelt isekale Kiipsaarele, kes mitte kunagi ei tahtnud käia seda kaarti, mis talle oli kätte näidatud. Kui ta vähegi sai, siis võttis ta maast, vähemalt esialgu, ikka teise kaardi.

Kui järgmine rober Kikile Kiipsaare partneriks tõi, siis oleks võinud arvata, et Kiipsaarel on nüüd põhjust palju pahandada. Aga tegelikult polnud ta nüüd kaugeltki mitte enam nii range nagu proua Niinemäega. Ta nagu ei lootnudki Kikilt nõudlikumat mängu, ta muutus ise pehmemaks, etteheited kaotasid oma teravuse ja ta hakkas vahel iseennast süüdistama ettevaatamatuses. Samal ajal oli Hurt ennast kokku võtnud, nii et koosmäng proua Niinemäega läks sujuvalt ja võrdse pingega. Otse kahju hakkas, kui rober nii ruttu lõppes ja jälle tuli kohti vahetada.

Mees mehega, naine naisega: võitlus käis nüüd vastassugupoolte vahel. Meeste kontakt oli tugev, naistel lõtv. Ei aidanud isegi head kaardid ja proua Niinemäe õige pakkumine. Mänguhuvi oli kõigil langenud, peale Kiipsaare.

Kui proua Niinemäe mängijaid söögituppa palus, ei saanud Kiki kuidagi kätte oma lobisemistooni, miski halvas teda ja ta pidi ainult pealt vaatama, kuidas Hurda huvi kaldus ikka rohkem proua Niinemäe poole. Kiipsaar hindas üle kõige joogi- ja toidupoolist ning Kiki tundis ennast hoopis mahajäetuna.

«Teate,» ütles ta viimaks Kiipsaarele, kellele parajasti teed valati, «teate, kes mind täna hommikul noomis? Rõigas! Ja mispärast?»

Kiki kõrgendas häält, et ka need kaks teineteisesse haakunut seal kuuleksid:

«Mina olevat ennast Hurdale ära müünud! Jah, just nii ta ütles . . .»

Kõik jäid kuulatama. Küsiti, kuidas? Mis see tähendab?

«Ka mina küsisin temalt, et mis see tähendab ja milles ma jällegi süüdi olen. Jah, mina kandvat kõik saladused härra Hurdale kätte ja sealt minevat nad edasi parteimeeste kätte. Ma katsuvat hea olla mõlema poole vastu. Ma olevat väga kahtlane isik kahe leeri vahel. Aga kas siis just kahtlane peab olema, kui hea tahab olla kõigi vastu? Ja mis hea ma siis lõpuks ikkagi ära ei ole! Vaadaku ette, ütlesin talle, kui ta julgeb veel kord härra Hurta puudutada! Silmad kratsin välja! Just nii ma ütlesin. Ja nüüd ma kardan nii väga . . .»

«Mida te siis nii väga kardate?» küsis Hurt.

«Et ma tal kratsingi silmad välja! Nad hauvad seal midagi teie vastu. Mul on niisugune tunne, et nad tõesti midagi seal hauvad.»

«Ah tühja,» vastas Hurt, «ma pole enese teada mingit roima korda saatnud. Mis nad siis ikka saavad teha? Kohalt lahti kangutada? Nagu ei leiduks mujal tööd!»

«Seda ütlesin minagi Rõikale, et küll mina leian igal pool teenistust. Minu pärast ta olgu päris mureta, hakkan kasvõi pesunaiseks.»

«Kuidas, kas siis teie ka mõtlete ära minna, kui . . . ?» küsis Kiipsaar.

«Aga muidugi! Naised pidavat kõik ametiasutustest kaduma, ütles Rõigas. Nad mingu kööki ja laste juurde. Meil kantseleis on kõik hirmu täis, et viimati tehaksegi lahti, kui see rahvahääletus läbi läheb. Lubavad meil kõik hääletada rahvusrinde poolt. Et vahest siis saab ennast veel kuidagi päästa.»

«Lollus!» hõikas Kiipsaar. «Me alles näeme! Tarvis sellest õige üks paras artikkel kirjutada!»

«Kirjutage kindlasti!» hüüdis Kiki.

«Kui ma kõik oma kaardid välja laon,» jätkas Kiipsaar, «küll neil siis mõnigi plaan käes sassi läheb. Ja kõigepealt sellel, kes sealt enesele profiiti tahab lõigata.»

«Kes see on?» küsis proua Niinemäe.

«Taras muidugi.»

«Taras?» küsis Hurt. «Mis teie temast siis teate?»

«Tean seda, et ta ei mõtlegi oma krunti raekoja alla anda, vaid tahab sinna suurt kaubamaja üles lüüa ja on oma kampa meelitanud terve rea rahamehi ja jäljed viivad isegi linnavalitsusse . . . Kui sel kaubamajal tõepõhja all on, siis võib kindel olla, et ka raekojast saab asja. Sest mis mõte neil muidu oleks kaubamaja just sinna ehitada? Ei saa aga kaubamajast asja, noh, see on siis märgiks, et raekodagi niipea üles ei ehitata. Sest kellel oleks siis erilist huvi või kiirust? Plaanid võivad siis kalevi all kopitada aastaid . . .»

«Ei, minu mees ütles, et kaubamaja ehitatakse kindlasti üles,» kinnitas proua Niinemäe elavalt nagu mingit rõõmusõnumit Hurdale.

«Kust teie mees seda nii kindlasti teab?» oli Hurt huvitatud.

«Tema on ise ka sinna segatud, aktsionär või midagi selletaolist . . . Tarasega ikka nad ajavad neid asju . . .»

«Ah tema ka?» küsis Kiipsaar üllatunult.

Proua Niinemäe märkas nüüd, et ta oli midagi ennakult välja pahvatanud.

«Aga jumala pärast, mitte sõnagi minu mehest! Või kui midagi temast kirjutate, siis ainult seda, et tal ei ole midagi raekoja ehitamise vastu, et ta on suur Hurda austaja, et ta üldse . . .»

«. . . on kena mees!» naljatas Kiipsaar.

Lauast tõustes oli kõigil ülendatud tuju.

Kiipsaar püüdis Kikilt teada saada linnaametnike meelsust, omavahelisi intriige või korruptsiooninähtusi rahvusrindelaste ridades, niipalju kui Kiki neist oli kuulnud.

Samal ajal oli proua Niinemäe Hurdaga kadunud teistesse tubadesse. Ei olnud neis ruumides Hurdal küll midagi vaimustavat näha. Isegi poolik vaip, mida proua Niinemäe igavusest sõlmis, oli pigem kriiskav kui maitsekas. Hurt tundis teravalt ja tunnistaski seda, et proua ei sobi kuigi hästi siia nende kainete ja igavate seinte vahele, kus nõudlikum maitse peab kängu jääma. Jah, ta tuleks siit otse välja kiskuda ja ümber istutada kaunimasse ümbrusse! «Kas ongi härra Niinemäel seda

meelt,» mõtles Hurt, «mis väärikalt hindaks selle naise loomulikku nõtkust ja graatsiat?»

Kui nad Niinemäe töötoas kõrvuti proua pronksbüsti silmitsesid, puutusid kokku nende käsivarred, ja see tekitas mõlemas nii mõnusa tunde, et kumbki ei raatsinud ennast paigalt liigutada.

Varsti kohtusid ka nende pilgud. Tekkis sõnatu, aga kirglik sisemine kahekõne, magus ja tähendusrikas.

Kui nad hiljem tagasi saali astusid, tundis proua Niinemäe enese täielikku võitu Kiki üle, kuid katsus seda varjata. Bridž, mida nüüd uuesti alustati, ei saanud enam endist hoogu sisse.

Kesköö paiku saabus koju Niinemäe ise. Ta oli nagu ikka sõbralik ja väga rõõmus, et naisel oli seltsi olnud. Ta ise oli tagasiteel mootorrattaga kraavis käinud ning oli lõdisenud külma vastutuule käes, mis paratamatuks tegi kuuma punši.

Mida rohkem Kiipsaar jõi, seda enam ta ägenes, seda enam ta igatses kellegagi tüli norida. Juba ta oligi pastori enese kallal:

«Vanasti ehitati kõrts kiriku külje alla,» ütles ta, «nüüd aga kaubamaja raekoja räästa alla. Räägitakse, et ka teie, härra Niinemäe, aitate kaasa?»

«Kust te niisugust juttu olete kuulnud?»

Proua Niinemäe põles nagu sütel. Kes oli ometi käskinud teda perekonna saladust edasi kõnelda! Nüüd lobiseb siis Kiipsaar kõik jälle edasi. Ja tema, Reet, jääb süüdlaseks.

Aga Kiipsaar taipas isegi, et oli usaldust kurjasti pruukinud, ja veeretas süü Tarasele, kes hoobelnud, kui palju temal juba kaaslasi on selles tehingus.

«Sellistele asjadele kulub ära teie õnnistus, seda ma mõistan, aga misjaoks te lasete iseennast kahtlasesse afääri tõmmata? Sellest ma küll aru ei saa.»

«Kuidas kahtlasesse?» küsis Niinemäe. «Miks peaksin mina vastu töötama mehele, kes meie kirikut on kõige suuremal määral toetanud? Kas Taras on kellegi vastu kunagi ülekohtune olnud? Kas ta on mõni priiskaja, et ta ainult oma isiklikkude mõnude eest väljas oleks? Kes teda tunneb, teab, kui omakasutu see ettevõtlik vaim on. Ta ei saa öözelgi rahu, ikka on ta pea täis uusi

plaane ja kavatsusi. Ja uskuge, sellest on kindlasti kasu kogu meie rahvale.»

«Nuppu ja plaane sel mehel on, kes seda eitab! Eks ole seegi tema idee, et rahvusrindelased nüüd äkki on hakanud rivikorras armulauale marssima? Jumala õnnistusega peab siis nüüd rahvahääletus läbi minema.»

«Mis selles siis halba on, et rahvas nõnda kirikusse tagasi tuuakse! Kirik peaks aina rõõmu tundma,» arvas pastor.

«Nojah, ka siin kasud kahasse: nemad saavad teilt vananaiste hääled ja teie neilt jälle reklaami!»

Kui Kiki Hurda ja Kiipsaare seltsis mööda öist tänavat kodu poole kõndis, olid mehed omavahel nii elavalt poliitilisi küsimusi sõelumas, et nad Kiki peaaegu unustasid. Kiipsaar lahkus esimesena, tal oli juba peas valminud pikk kirjutus ajalehele, ta ei mõtelnud enne magamagi minna, kui see on paberile pandud.

Kiki katsus nüüd oma tavalise laulva ja naiivse lobisemistooniga tagasi võita kõik, mis ta vahepeal oli kaotanud. Ta kõneles tikerberimoosist ja kollastest roosidest, mida ta armastab, grammofoniplaadist, mida ta vagunis kuulnud ja mille järgi ta ilusa laulu ära õppinud. Kas Hurt ei kuulaks? Ning ta hakkas laulma. Laulust jätkus terveks tänavavaheks, nii et hilised vastutulijad vahtima jäid. Siis lobises ta oma lauluõpetajast, kellele ta kunagi nii palju flokse saatnud, et see peapöörituse saanud, ja kellest ta olnud nii suures vaimustuses, et laulmisest pole midagi välja tulnud. Ta pihtis oma unistustest kord pääseda lavale mängima Ofeeliat . . .

Kõik asjata. Hurt ei kuulanud, ta mõtted uitasid mujal, ta ei naeratanudki ega tulnud üles jooma teed tikerberimoosiga, ka siis mitte, kui Kiki tunnistas, et moos on keedetud Niinemäede talus . . .

Viimaks üles oma pisikesse tuppa jõudnud, süütas Kiki põrandal priimuse, et juua üksinda oma teed tikerberimoosiga, kobis kõigi jalgadega üles toolile, jäi pimedas üksisilmi vahtima lillakat leeki, kuni see niiskunud silmades näis laiuvat ja haaravat enese alla kogu toa, kogu maja ja kogu maailma.

8

Oli alles pime, kui Hurda vana passija Mari oma võtme abil tagauksest sisse tuli ja tube koristama hakkas. Peagi küdes töötoa ahi ja tuuletõmbus lõngutas selle augulist ust. Saali ja magamistoa vahelise ahju juures tuli juba tasa talitada, sest peremees magas alles. Kasehalud süles, astus Mari ettevaatlikult üle läve pimedasse tuppa, et minna kikivarvul otsejoones ahjusuu poole, kui ta äkki ootamatule takistusele komistas. Ta kukkus kätega vastu pehmet asja, kuna halud põrandale prantsatasid.

«Issa pojuke,» õhkas vanainimene ja kobas kätega ringi.

Kust võiski tema teada, et eilse päevaga oli senine tühi saal muudetud kabinetiks? Eile õhtu eel oli veoauto ukse ees peatunud ja üle läve oli sisse tassitud uus kirjutuslaud, kaks nurmkana-värvi riidega polsterdatud tugitooli ja diivan juurdemonteeritud lugemisriiullauaga. See Hurda enese plaanide järgi meisterdatud diivan asuski keset tuba, kõigil risti jalus, kuna talle veel polnud leitud päris parajat paika.

Kolinast ärkas Joel. «Ilus sisseõnnistus!» käis tal läbi pea. Ta hüppas voodist, tõmbas palitu ümber, avas ukse ja tegi valgust.

«Päev algab ju ilusasti!» hüüdis ta. Puuhalg oli üle diivani värskelt vahatatud lauapinna uisutanud, jättes sinna kauni kaare.

«Armas jumal, ma ju ei teadnud,» ahastas vanainimene nõutult ja isegi mitte taibates puid kokku korjata. «Oleks ma ometi hingestki aimanud . . .»

«Noh, siis korjake vähemalt see rämps kokku!»

Sõnalausumata küürutas passija maha, et käsku täita. Peremees oli vihane, kuidas ta võis ometi nii halvasti ütelda! Kõlisevad, kuivad kasehalud, ja temale — rämps?

«Kas siis tuba valgeks ei mõistnud teha!» pahandas Hurt edasi.

«Ma arvasin, et . . .»

«Siin pole midagi arvata!» lõikas Hurt lause pooleks ja lõi vaheukse kinni. Aga kui ta jälle voodiservale istus, hakkas tal vanainimesest hale. «Olgu peale,» ütles ta endamisi, «pühadekingituse saab ta niikuinii suurema.» Ta viskas palitu jalutsisse ja heitis ise tagasi voodisse. Ta oli kogu öö halvasti maganud, kuna vastne mööbel kõrvaltoas oli mitmel korral kõvasti praksunud ja teda üles ehmatanud. Kui muretu oli elada hotellitoas või siingi enne ümbersisustust: võisid kinganööre kinni siduda, jalga hoolimatult ükskõik millisele mööblitükile tõstes. Nüüd aga . . .

Poonimisvaha tärpentinilõhna ujub ukse alt ninna. Puhastatud kingad pannakse hilju ukse taha, nagu saaks Joel nüüd veel magada. Väljast kostab lumelabidate kraapimist, kuljuseid ja möödaminejate kõnekõminat. Aeg on tõusta.

Joel tõmbab siseluugid lahti ja paneb nad kahele poole kokku. Selle hommikutunni kohta on väljas haruldaselt valge. Öösel on lund sadanud, aknaraamidel lebavad nagu muhedad kuhjad udusulgi, aeglasi räitsakaid vajub juurde. «Täna on jõululaupäev, ja siis tulevad kolm puhkepäeva. Mis hakkan ma peale?» Meenuvad katked minevikust, lapsepõlvest, uisutamised kodu jäätanud heinamaal, toredad sõidud saaniga läbi päikesepaistelise härmatises metsa.

Joel võtab ukse tagant kingad. Parajasti kui ta on näopesemise lõpetanud, tuleb passija kohviga.

«Härral on siin mõned kirjad. Vist juba eile õhtust saadik postkastis.»

Põski kuivatades ja käterätikuga tilkumise eest hoides kummardub Joel laua kohale. Venna käekiri. Harilikult saab Joel sugulastelt kirju siis, kui on matuseid, ristseid või pulmi. Kuu algul oli Joel oma vennale saatnud sada krooni, märku andes, et see on mõeldud

seemnerahaks Viiu koolitamisele. Küllap on nüüd kirjas mõni varesejalg ka Viiu poolt.

Aga ei, Toomaga on juhtunud midagi eriskummalist! Ta ei virisegi kirjas madalate linahindade üle, ei nutagi viletsa saagi ega tervise pärast. Toomas tunneb ennast suurepäraselt, arstidki pole tal leidnud mingit viga, olevat ainult närvid, muud midagi. Kahju ainult kliinikukuludest, need võtnud ära ligi kolmkümmend krooni, ülejäänud seitsekümmend annetanud ta rahvusrindelaste kohalikule osakonnale, Viiu koolitamisega pole ju veel tulipalavat. Toomas pidavat nüüd Joelit tänama kõige selle eest, milleks ta järsku on saanud: teda valitud otsemaid kohapealse rahvusrinde osakonna juhiks ja rahvusrinde maakonnakonverentsi saadikuks. Käidavat suure hoolega koos laskeharjutusi tegemas ja pärast pühi saadavat kätte tellitud baretid. «Naine ütleb ikka, et ega sa mõni poisike enam ole, et niisuguste asjadega jahid, aga mina tunnen oma soontes nagu uut verd... Kas sina ei ole kah mõni juht juba? Vabadussõjas sind küll polnud, aga eks sa ole ilma selletagi hakkaja vaimuga. Kas sa ei tuleks meile kõnelema? Rõigas, sinu koolivend, kõneleb meil teisel pühal. Oleks ikka nagu suurem mõju, kui kõneleksid sina, oma nurga mees ikkagi, ja lõpuks ma võin ju oma meestele ka üles tunnistada, et ega nad seda suurt kingitust minult muidu poleks saanud, kui mitte sina...»

«Idioot!» pomises Joel, kägardas kirja kokku, läks kabinetti ja viskas selle paberikorvi. Tagasi tulles hakkas ta ennast uuesti pesema.

Kui ta kohvi juues tassi kogemata ümber tõukas ja laudlina üle ujutas, lendus äkki kogu ta pahur meeleolu ning asemele tuli trots, mis kangekaelselt küsis: «Noh, näeb, mis siis nüüd järgmiseks tuleb? Hommik algab ju suurepäraselt! Kus siis päevgi teistsugune.»

Kohtumine Rõikaga teel raekotta polnud ka eriti meeldiv.

«Noh, vennas,» hüüdis Rõigas kätt juba eemalt ette sirutades, «näed nüüd ise, asi kipub meie meestel vägisi hästi minema!»

Tõepoolest, pärast rahvusrindelastele soodsat rahvahääletust ja neile jälle lubatud tegevusvabadust oli kõigis ametiasutistes ja mõjukohtades alanud suur üleminek ja võidujooks rahvusrindelaste poole, et ähvardaval pöördehetkel mitte ukse taha jääda.

Rõika toonis oli ärritavat üleolekut, peaaegu ülbust. Hurt vaatas ta laia suu paljaid hambaid, punast nina ning lausus: «Te võite nüüd kõik muidugi joobnud olla... oma võidust. Aga ma arvan, et teie võit on suurem, kui te seda ise kanda jaksate.»

«Mis sa selle all mõtled?»

«Ei muud midagi, kui et teie isegi ei tea, mis nüüd edasi. Rahva olete küll üles kruvinud, aga mis nüüd peale hakata, see on teil tume.»

«Ära, kulla vennas, sina hakka meie pärast muretsema! Muretse parem enese eest. Sinu sõbrad pangu varsti oma kolid kotti. Kas sul ka endal natuke hirmu nahas pole, mis? Varsti on linnas ohjad meie peos, noh, siis vaatame järele, kelle laulu sa hakkad laulma!»

See muide sõbraliku ja naljatleva tooniga öeldud lause oli siiski nii häiriv, et häälestas Joeli tuju üpris tusaseks. Muidugi, Rõigas oli nüüd võidumees, varsti ka võimumees, ja laiutas ennast vastikult.

Raekotta jõudes leidis Joel eest tühjad koridorid. Täna polnud siinpool kellelgi toimetusi, kõnetund oleks võinud äragi jääda. Ta viskas palitu lähema tooli õrrele, salli ja kaabu veel otsa. Varsti tuli teenija:

«Linnapea saatis teile selle lehe. Kui te läbi olete lugenud, siis palus ta alla kabinetti tulla.»

Ahah, seal see oligi! Pikk joonealune, punase pliiatsiga ääristatud. Allkiri: Madis Mugul. Nüüd, sel segasel ajal, kus homne päev paistis hoopis tihedas udus, oli ju igamees kutsutud teistele suud-silmad tolmu ja prügi täis lööma, muidugi korruptsiooni väljajuurimise ettekäändel. Trükisõna aamid olid roiskvett täis, seda teadis Joel väga hästi, ja kui ta ennast tooliseljale nõjatas, et lugema hakata, siis oli ta ette valmistatud kõige suuremaks üllatuseks.

Oli följeton ühe linna suurusehullustusest, mille nakatanud keegi rahvuslikest huvidest eemalseisev arhitekt, uhkete fassaadide janune õilishing, kelle pilli järgi linnaisad aina tantsivat.

«See on muidugi vastus Kiipsaare kiiduartiklile,» mõtles Joel ja süütas sigareti.

Hurdast oli tehtud tüüpiline küünarnukimees, kes endise linnaarhitekti välja söönud ja kavalate intriigidega oma konkurendid ning nende projektid võistlustel kõrvaldanud, et iseennast läbi suruda. Nüüd siis hakatavat sama mehe kapriiside põhjal suurima korterikriisi päevil kiiresti ilusaid maju lammutama, et ruumi teha mingile luksushoonele, kuigi keegi ei tea, kust selleks summasid võtta. Korruptsioon, näide ühe vaimuparuni maskeeritud auahnusest, mis rahvale nii kallis maksma tuleb.

Joel oli juba ennakult kangeks tõmbunud, nagu vahel kerges riietuses vilu ilmaga välja minnes. Kaua kustutas ta oma sigaretti tuhatoosi vastu ja talle kerkis silmade ette kunagi Orajõe veski uhiuude liiasilma öösel tundmatute käte poolt tehtud auk, talle meenusid linnapargis sügisel väljakistud hekk ja kummuli pööratud pingid, meenusid salaja pooleks saetud, aga püsti jäetud õunapuud kodutalus.

Ta tõusis, nõjatas lauba vastu aknaruutu ja vahtis alla tänavale. Madis Mugul! Kes oli Madis Mugul? Joel teadis, et see mees oskas soravalt kirjutada ja teda loeti, sest ta väljendas ennast alati pigem teravalt ja isiklikult kui asjalikult, niisiis kõigiti huvitavalt. Keelepeksudes ta oli alati kodus ja kunagi ei jätnud ta rõhutamata, et teda kihutab sõna võtma ainuüksi õiglane soov pahesid välja juurida ja et ta on ise rippumatu ühestki parteist või kildkonnast. Kiipsaar oli ütelnud, et Mugul põeb Jehoova-kompleksi, see tähendab, ei salli ühtki teist jumalat enese kõrval, on püha vihaga kättemaksja ega jäta nuhtlemata, kes tema nime kurjasti pruugib. Kiipsaar aga oli teda oma artiklis riivanud. Kui Kiipsaar ka nüüd mõtleb vastata, siis on juba ette teada, mis tuleb: karmist jumal-isast muutub Madis Mugul jumal-pojaks, kelle saatuseks on kannatada mõnitusi ja teotusi ja kes valmis on teiste pattude pärast ja oma tõe nimel kasvõi märtrisurma minema. Madis Mugul ei kuulunud tugevaselgrooliste liiki, kuigi tal oli välja arenenud etteaimamisvaist: kõige suuremat opositsiooni tegi ta võimu juurest minejaile ja seda nimelt võimu juurde tulijate selja taga. Nüüd oli ta siis juba rahvusrindelaste eeskojas.

Kui see Madis Mugul juhtuks vastu tulema, ei jätaks

Joel talle kinkimata parajat kõrvakiilu. Kuidas see äkiline käeliigutus oleks hingele otse palsamiks.

Nüüd aga tuli minna alla linnapea kabinetti.

«Olete juba lugenud?» küsis linnapea laua tagant tõustes ja oma mureliku ning tähtsaks tehtud näoga Hurda poole pöördudes. Istet pakkudes istus ta ka ise, selg vastu toolikorju, küünarnukid käetugedel ja sõrmed risti.

«Olen,» vastas Hurt.

Linnapea näis ootavat, et Hurt hakkab ennast kuidagi vabandama.

«Noh, kas mõtlete vastata?» küsis ta viimaks.

«Vastata? Ei,» ütles Hurt kuivalt.

«Aga ... ma mõtlen, et teiega seoses on heidetud varju ka linna ehitusosakonnale, jah, kogu linnavalitsusele. Nii see ei või jääda! See on siiski enam kui teie isiklik asi.»

«Tähendab, teie ise mõtlete reageerida? Kas kohtu kaudu?»

«Ei. Teil tuleks avalik seletus koostada. Kohtu ähvarduse võite lõppu lisada, see on alati tugev trump. Nii. Kõigepealt, ütleme, teete selgeks, et raekoda ei mõtlegi keegi enne ehitama hakata, kui vastavad summad ja krediidid olemas. See võib kesta aastaid. Ka krunte ei mõelda enne omandada jne. Küll te juba ise teate ...»

«Nii? See on mulle uudiseks. Ehitusega pidi ju alustama kohe, kui projekt kõik instantsid läbi käib? Ressursid on ju olemas ja krediidilubadus ...»

«Seda nüüd küll. Aga praegused ajad, näete isegi, on väga segased. Tuleb oodata nende selgumist. Ei saa enne midagi suurt ette võtta, kui ümberringi meeleolud pole stabiliseerunud. Vaevalt kuu aja pärast on meil linnavalimised. Ootame ära, ega midagi ei põle. Rahvusrinne paistab õige tugev olevat, ja kas on mõtet jonni ajama hakata? Nõnda võivad nad raekoja ehitamise plaani hoopis nurka visata. Peame talitama tasa ja targu, see tuleb asjale kasuks. Kui meie neisse nüüd suhtume päris leppimatult, siis ei ole neil halastust meie ega kõigi meie projektide vastu.»

«Väriseb juba,» mõtles Hurt endamisi.

«Ah jaa,» jätkas linnapea pärast lühikest vaikust,

«veel teine asi. Teie peate seletama ka seda, et uue raekoja projekt ei ole kaugeltki kinnitatud ja et selles mõeldakse muudatusi ette võtta, arvestades kõigi linnakodanike huvisid. Kõik see võtab rohkesti aega. Ja kui linnavalimised peaksid muudatusi tooma linna valitsemisse, siis on edaspidi võimalus muidugi arvestada ka uusi näpunäiteid ja soove . . .»

Joel Hurt tundis, kuidas põsenukid kuumaks läksid.

«Ma pidingi teile teatama, et eile tulime linnavalitsuses arvamisele, et siiski ka teie ümbertöötatud projekt . . . nõuaks veel kord väikest ümberkohendamist.»

«Ja-ah?» küsis Hurt iroonilise ükskõiksusega.

Linnapea tundis ennast kuidagi süüdlase olevat ja hakkas vabandama. Tema ise polekski vahest sellele seisukohale asunud, ta oleks toetanud kaht linnanõunikku, kes ägedasti sellele vastu raiusid, aga vaat teised nõunikud. Jah, nemad ei tahtnud õigeks pidada, et ühelt majaomanikult — pealegi kellelt? Taraselt — vägisi krunt käest ära võetakse. Tarasel on suuri teeneid linna ees. Ta on paljudele töölistele tööd andnud, on linnapargile kinkinud komplekti haruldasi noori puid, kõnelemata sellest, et ta on linnavalitsusele andnud odavat ehitusmaterjali, tsementi jne. Kõige selle tänuks nüüd tema majad maha lõhkuda ja närust summakest kahjutasuks pakkuda? Ei, see ei lähe. Ja pealegi see oleks ka hädaohtlik.

Linnapea oli ärritusest püsti tõusnud. Ta tuli Hurdale üsna ligi ja teatas poolsosinal, ise silmi pilgutades:

«Taras olevat pealegi tulevane linnapea! Jaa . . . Oleks asjatu temaga vägikaigast vedada. Asja enda huvides, te saate sellest aru, oleks kasulik, kui me juba aegsasti kõik ette plaanitseksime. Niisiis meie otsustasime, et te peate veelgi ühe väikese paranduse ette võtma oma projektis, enne kui me ta volikogule esitame kinnitamiseks. Tarase krunt jäägu mängust välja. Ma usun, see laseb ennast seada. Natuke tööd ju see teilt nõuab, aga teie käes läheb kõik libedasti, olete raskemagagi hõlpsasti toime tulnud. Pealegi me otsustasime selle eest teile eri tasu anda. Üldse, teate, polegi nii otstarbekohane kõiki asutisi ühte paika koondada, võtame näiteks linna raamatukogu ja lugemissaali . . .»

Ja nagu suurt leiutist hakkas linnapea kiitma ammu

tuttavaid kavasid. Hurt vaikis ikka veel ja linnapea tundis ennast veelgi enam süüdlasena.

«Mina isiklikult . . . jah, vaadake, minu vaated erinevad nii mõneski küsimuses linnavalitsuse seisukohtadest, aga pole midagi parata!»

«Nõnda siis, teil on suur hirm?» küsis Hurt teravalt ja külmalt.

«Hirm?» tõrjus linnapea etteheite tagasi. «Ei mingit hirmu! Kus on siin hirm? See on linnanõunikkude täiesti kaine kaalutlemise tulemus.»

«Olete mul otsekohe öeldes argpüksid, teie ja teie nõunikud!» pahvatas Hurt välja, ilma et ta oleks suutnud oma viha taltsutada.

Linnapea ei olnud ette valmistatud nii häbematule kallaletungile ühe lihtsa ametniku poolt. Muidu ikka rahulik ja mõistlik, kaotas ka tema hetkeks tasakaalu:

«Ma ei kutsunud teid siia mitte sellepärast, et teilt häbematusi kuulda! Ma lihtsalt nõuan teilt kui alluvalt ametnikult, et te vastuse koostaksite. Ja muud midagi!»

Ta andis märku, et jutt on lõpetatud. Aga Hurt oli täna kõigeks valmis. Ta vaatas ainiti linnapea otsa:

«Oma samme võite teie ise õigustada, ilma minu kaasabita!»

«Teie ei mõtle siis vastust koostada?»

«Ei! Mul on villand kõigest sellest supist! Nüüdsest peale narrigu neid raekojaplaane keegi teine edasi! Mind palun aga rahule jätta! Mina teie narrimängu enam kaasa ei tee.»

«Kas te tahate sellega ütelda, et te panete oma ameti maha?»

«Jah!»

«Just nüüd, kus meil kõige raskemad katsumised ees seisavad?»

«Te võite kõik maani looka painduda, aga ega see teid veel ei päästa. Ega teile sellegipärast armu ei heideta!»

«Ma ei teadnud, et ka teie juba nende poole hoiate . . . Või on teilegi mõni soe koht reserveeritud?»

Hurt neelas selle kahtlustuse alla.

«Ma võin siis nüüd minna?» küsis ta.

«Ei, oodake, palun!»

Ei olnud linnapea viisiks vahekordi liiga teravaks ajada ja siis lahtiseks jätta. Teravaks võidi ju sõnades minna, aga ikkagi... Kas Hurt ei võtaks suitsu ja ei istuks?

Ei, suur tänu.

«Lõppude lõpuks ma saan teist aru,» seletas linnapea leplikuma tooniga. «Teie projekt... olete selle kallal palju vaeva näinud, olete võib-olla isegi südamega selle juures olnud... Nojaa... Aga mõtelge siiski hästi järele, enne kui teete lõpliku otsuse. Nüüd see oli ehk tulise peaga tehtud. Oleme asjatult ägedad olnud. Seda poleks tarvis olnud. Kaalume rahulikumalt järele. Vaadake, kui te arvate, et teil ehk on palka vähe ja tööd liiga palju, siis laseb see ennast kuidagi seada. Paneme edaspidi ametisse arhitektiabi, muist teie kohustusi võiks väga hästi ka linnainseneri peale veeretada... Anname teile võimaluse vabamalt eratöid ette võtta... Tublit tööjõudu ei tahaks siiski nii kergesti kaotada...»

«Minu tööjõudu te kiidate muidugi nende lõpmatute istungite ja koosolekute pärast, kust ma ennastsalgavalt olen katsunud osa võtta? Mu peatöö aga, mille küljes ma olen rippunud, mida ma tõesti kogu innuga olen teinud — ma mõtlen raekoda —, sellega ma jään kõigile teile ainult jalgu. Igaühel on siin õigus vahele segada, igaühel õigus muuta ja moonutada. Ei, nüüd on küllalt!»

«Aga härra Hurt, kui te meile tulite, siis pidite teadma, et ühisettevõttes tuleb alati arvestada paljude tahtega. Demokraatliku korra juures ei saagi teisiti. Lihtsalt ei saa. Jah,» laotas linnapea käsi, «kui n e m a d asemele tulevad, vahest siis muutub kõik teiseks, vahest siis ei küsita midagi teise inimese huvist...»

«Mis demokraatiasse puutub, siis lubage, et ma sellest siiski teisiti aru saan kui tujude järgi tantsimisest.»

Ja talle tuli meelde lugu mehest, tema pojast ja eeslist, kuidas nad kolmekesi linna poole kõndisid ja vastutulijad naersid: et küll peab mees ise suur eesel olema, kui ta ei oska looma seljas sõita. Istus siis mees eesli selga, aga naerdi jälle välja: vaadatagu ometi egoisti, istub nagu piiskop eesli seljas ja laseb lapsel kõrval vantsida; kui aga poiss eesli selga läks, naerdi jälle, ja nüüd ronisid nad juba mõlemad vaese looma turjale. Kui seepeale irvitustel enam aru ega otsa polnud, sidusid nad eeslil jalad kinni ja võtsid ta kahe vahele õlale. Kas see polnud tõeline lugu uue raekojaga?

«Teate,» ütles Hurt, «mulle näib, et õigus on neil, kes ütlevad, et kõik teie hiiglakavatsused on välja mõeldud ainult reklaamiks. Ainult mina narr olen neid tõsiselt võtnud. Nüüd aga küllalt! Minu otsus on kindel.»

9

Kui Hurt linnapea kabinetist lahkus, oli ta tuju ootamatult kerge. Ta ruttas jõululaupäeva õhinas sisseostusid tegema. Ta oli rõõmuelevil, tegi juttu kaasostjatega, ja käed pakke täis, tuli koju nagu jõulumees.

Puudus ainult veel kuusk. Seda oli vaja otsima minna, sest mis jõulud need on ilma jõulupuuta.

Turu äär oli kuuskedega otse palistatud, neid lamas hunnikus ja seisis jalgadel. Ostjate pilgust katsusid müüjad kohe soovi ja maitset välja lugeda, seda enam, et kaupa kippus ülearu olema ja õhtu lähenes. Kellel vähegi huvi oli kuuskede vastu, selle kannul käis kari poisse, kes kojuviimise eest lootsid saada väikest teenistust.

Joeli tähelepanu köitis äkki mustas lühikeses kohevil kasukas daam ta ees, kes, nägu krae vahele tõmmatud, ühe kuuse juurest teise juurde astus.

Joel peaaegu hõiskas sisemiselt, kui ta ära tundis Reeda.

«Teie!» hõikas proua ennatlikult ja sirutas käe. «Kui kena, et aitate mul otsida! Kuusk peab olema väike, aga käbidega, tingimata käbidega. Mitte kuidagi ei leia niisugust.»

«Miks siis just käbidega?»

«Ega ma endale. Meil on seal üks vanapreili üleval, sellele. Ta ise on haiglane, aga kuusk peab just käbidega olema. Vist loodab nõnda mehele saada.»

Nende kannul liikus juba kahekordne saba. Ja kui nad kuskil peatusid, kuuldus selja tagant läbisegi hääli: «Lubage mina viin koju! Ei, mina, palun, mina! Tema on juba viinud, mina tahan ka teenida!»

Tuli ühe pikema puu otsast latv maha võtta ja kaks poissi said selle kojukandmiseks. Reet ütles aadressi ja Joel maksis raha ette, kuigi Reet hoiatas: «Aga mis siis, kui nad oma teed lähevad ühes kuuse ja rahaga?»

«Uskuge,» ütles Joel, «mul oleks päris hea meel, kui nad seda teeksid.»

«Teie ajate ju päris hullu juttu,» naeris Reet.

«Sugugi mitte! Inimesed on palju vähem sulid, kui me seda arvame. Ma vean alati eneses kihla niisuguste väikeste aususeproovide juures. Tahaksin ükski kord näha, et ma kaotaksin. Keegi ei julge odavalt riskeerima hakata. Uskuge, inimesed on ausamad, kui me ette kujutame.»

Reet, kellele väikesed valed iseenesest võõrad polnud, vaatas Joelile imestunult otsa. Kas oli Joel kaval või tõesti ilma kogemusteta?

Poisid olid juba silmist kadunud. Joel hõikas tühjalt möödasõitvat voorimeest. Reet ei tõrkunud, vaid tõmbas kasukakrae veelgi enam koomale, kui saani istus. Ta lootis poistele järele jõuda, aga Joel meelitas väikest ringi tegema nii ilusa ilmaga, nii pehme õhuga, nii värske lumega.

Reet andis järele, kuulas Joeli rõõmsat juttu ja laskis ennast sõidutada linnast välja. Juba olid viimased majad kadunud. Voorimehe selg seisis pukis nagu suur müür, mille varjus oli nii õdus viibida. Helisesid kuljused, hobune sörkis värskeis lumejälgedes, teeäärsed puud sirutasid pea kohale lumekoormas oksi, hakkas langema videvik. Valge väli kaugete metsasakkidega avardus ees, vasakult poolt heki tagant kiherdus üles linnast sõitva rongi suitsu. Oli nii lõpmata vaba ja hea, unusid tööd ja päevad, unusid kohustused ja mured. Joel oli oma käe sirutanud taha saanikorjule ja Reeda selg oli usaldavalt sellele vajunud.

«Ja kujutlege,» ütles Reet, «minu mees on mind alati ka talvel maale kaasa kutsunud. Ma ei ole kunagi tahtnud. Aga nüüd näen, kui tore see on. Tingimata sõidan teinekord kaasa.»

«Kas teile siis meeldivad kõik need ristsed ja matused?» küsis Joel.

«Ei, seda mitte, aga sõit ise.»

«Ma usun,» katsus Joel vastu vaielda, «ega see sõitki

siis vist nii kena pole, kui just p e a b kuhugi sõitma. Aga kui pole sundust, kui sõidad, kuhu iganes tahad, ja pealegi kui su kõrval istub . . .»

«Tss!» pani Reet sõrme kelmikalt oma suule ja osutas peaga voorimehe poole.

«Ah, täna ma ei hooli mitte millestki!» hüüdis Joel. «Täna peab üldse kõik teisiti olema. See kronu seal ees peaks palju kiiremini sõitma, ja kraavi peaksime ka lendama! Hei, voorimees, andke piitsa!»

«Mis teiega täna on?» küsis Reet Joelile otsa vaadates pilguga, kus ühevõrra oli ehmatust, imestust ja kaastundmust ja mis Joelile pööraselt meeldis.

«Täna on pööripäev mu elus! Teate mis? Tulge õige täna õhtul minu jõulupuule! See oleks suurepärane! Kas olete nõus? Kas te julgeksite?»

«Aga härra Hurt! Kelleks te mind peate? Mina peaksin teie poole . . .?»

Jah, proua Niinemäel on õigus, kuidas võib Joel niisuguseid rumalusi kõnelda? Ta jäi vait ja mõtteisse. Proua pani käe Joeli käele ja ütles:

«Nüüd aga on aeg tagasi sõita. Hakkab juba pimedaks minema.»

«Me ei sõidagi tagasi! Jaa, jaa, ei sõidagi tagasi! Olen teie ausust kurjasti kasutanud, olen teid linnast välja varastanud, ja nüüd ma teid enam tagasi ei anna. Ei, mitte kellelegi!»

«Aga armas inimene, mis te minuga peale hakkate?» küsis Reet endise pilguga.

«Ükskõik mida. Söön teid kasvõi ära.»

«Kasukaga?»

Paar jõõrakut halvaks muutunud teel tegid Joeli silmis kogu edasisõidu mõttetuks, aga ümberpööramine oleks olnud nagu allaandmine. «Las hakkab tundma hirmu, paluma . . .» mõtles Joel jonnakalt. Aga proua Niinemäe ei mõtelnudki paluma hakata, tõmbas ainult kasuka koomale.

Õhtune lumi oli võtnud ümberringi sinkja helgi, lähemale nihkunud metsatriip tumenes suurelt ja süngelt. Taevas oli täis ohtusid.

«Mul hakkab külm,» tunnistas Reet pärast pikemat vaikust. «Jalad juba külmetavad.»

Joel andis käsu ümber pöörata ja katsus saanitekki

ümber Reeda jalgade seada, hoolitses ja muretses nüüd niisuguse agarusega, et see Reedale nalja tegi. Vahetati isegi istmeid, et tuul kallale ei pääseks.

Linna esimeste majade juurde tagasi jõudes ja kuskil aknas jõulupuud nähes ütles Reet:

«Ma kutsuksin teid oma jõulupuule, aga . . . see siiski ei lähe. Oleme sel õhtul harjunud ikka üksi olema. Ainult oma koduses ringis . . .»

«Nagu minagi seekord,» vastas Joel. «Ainult mitte ringis, vaid punktis. Sest olen ju üksi.»

«Päris ihuüksinda?»

«Nagu kunagi poissmees.»

«Ah, poissmehed pole kunagi üksi. Ennem ollakse seda abielus.»

See lause tuli Hurdale meelde hiljem, kui ta kodus päeval ostetud pakke avas. Ta oli ikka veel sedavõrd kõrgendatud meeleolus, et ei märganudki oma üksindust.

Kui ta nüüd lehest Mugula artiklit uuesti luges, ei tundnud ta enam sugugi solvamist. Mis läksid talle veel korda kõik süüdistused? «Asjata raisatud ilukõne ja kõlbeline agarus!» mõtles ta ja pistis lehe paberikorvi. Ta võttis kapist halli praolise glasuuriga taldriku ja asetas sellele puuvilja. Homme ta läheb konjakipudeliga kunstnik Umbjärve poole, teisel pühal teeb visiidi Orajõedele. Nüüd aga hakkab ta lugema, isegi viimased arhitektuuriajakirja numbrid on veel läbi lehitsemata.

Aga kui ta paberikorvi laua alt välja tõmbas, et pakkimispabereid sisse toppida, oli sellesse visatud ajaleht end ninakalt püsti ajanud. Ja kui palju Joel talle uusi pabereid ka peale ei surunud, ikka pistis ta teiste hulgast oma nina üle ääre välja. See oli nagu väljakutse. «Sinust saame veel soojagi,» ütles Joel endamisi, tõstis paberikorvi kõige täiega ahju ette ja avas selle ukse.

Äkki helistati. Joel võttis kuuldetoru:

«Halloo!»

Ei mingit vastust. Kes see ometi võis olla? Nähtavasti valeühendus. Joel kükitas uuesti ahjusuu ette ja hakkas ükshaaval paberikorvi sisu põletama. Leekiv tuli kiskus pilgu ja kõik mõtted enesesse. Kuhugi sisemisele kujutlusekraanile ilmus Reeda pisut ehmunud, pisut

hämmastunud, pisut kaastundmusega looritud pilk. Väljas lõi kell kuus.

«Nüüd istub ta kirikus,» mõtles Joel. «Ta mees mustas mantlis valgete lõkadega seisab altaris ja hoiab paksu piiblit kõhu kohal. Kas mõtleb nüüd Reet veel saanisõidust, või palub jumalalt andeks oma väikese kergemeelsuse, millest ta mees veel midagi ei tea? Kas Reet sellest üldse temale midagi kõneleb? Vahest ehk ainult Kikile? Või ongi ta juba kõik ära seletanud? Ja tasakesi minu üle naernud?»

Oli vaevalt pool tundi möödunud, kui jälle helistati. Nüüd oli see uksekell. Joel tõmbas oma kodukuue krae üles, et varjata paljast kaela, ja läks läbi töötoa ust avama.

Algul oli ta Reeda ja Kiki tulekust rõõmsalt üllatatud, aga varsti järgnes sellele mingi pettumus, peaaegu nukrus. Kas sellepärast, et Reet ei tulnud üksinda, vaid oli kaasa võtnud kõlblusvalvuri? Või sellepärast, et Reet liiga kiiresti oli näidanud oma kiindumust, kuna Joel oleks tahtnud tema pärast enne igasuguste raskustega võidelda? Või sellepärast, et ta ise oli koduriietuses, toatuhvleis?

«Tulime siit mööda,» ütles Kiki oma laulva tooniga, «ja mul tuli mõte, et kui õige astuks üle läve sisse. Ega te ei pahanda? Tuli kange uudishimu, et kuidas teie uus mööbel ka välja näeb.»

«Luiskab,» mõtles Joel, «nagu ikka, võtab süü enese peale.»

Külalised ei tahtnud kuidagi üleriideid seljast võtta. Et vaatavad niisama ja lähevad kohe jälle edasi. Aga silmitseda oli palju, juba töötoas. Kiki laskis enesele seletusi anda seinale riputatud visandite kohta, naeratades ise aukartlikult, pärides naiivselt kõige lihtsamaidki asju ja liginedes teeseldud pieteediga igale tühisele esemele.

«Ma olen neis asjus nii rumal, nii rumal,» laulis ta. «Kas see ongi uus raekoda?»

«Ei, see on suvila kaupmees Kindlamile. Siin, näete, on elumaja, siin ait, siin saun. Veidi harjumata stiilis, mis?»

Joel näitas oma õppeaja kavandeid, visandeid mõningaist ümberehitustest ja majaplaane, mis temalt tellitud.

«Jumal, kui palju teil tööd on! Kuidas te sellega hakkama saate? Kust te selle aja võtate?» küsis Kiki.

Reet oli hajameelne, liikus ühe joonise eest teise ette, ilma et midagi lähemalt oleks silmitsenud.

«Eks mul ole ka abilisi,» vastas Joel Kikile. «Edaspidi tuleb mul neid veelgi juurde võtta.»

«Siis on ikka õige, et teil on palju eratöid?» küsis Reet äkki uurivalt. See tundus nagu etteheide.

«Ja ka eraelu,» vastas Joel ja palus külalisi tahapoole astuda.

«Minu kass!» hüüdis Kiki laual oma keraamikat nähes.

«Ei, minu kass!» vastas Joel.

Reet oli kõige vaesem, temal polnud siin midagi omaks tunnistada.

Ta silmitses seinal Joeli akvarelle arhitektuuriliste motiividega, vaskset hiina tuhatoosi laual, üht kopenhaageni portselanvaasi, mille sina talle meeldis. Kiki astus ettevaatlikult nagu kass, et mitte midagi riivata, ja uuris aukartlikult iga mööblitükki. Ta oli isegi oma mantli nagu kesta diivanile poetanud, et vähem ruumi võtta. Ka Reedal oli soe hakanud ja ta oli lasknud kasuka seljast võtta. Aga pakutud madeiraklaasi ta ei puudutanud.

«Ma ei tohi ju, ma võin ennast ära anda,» mõtles ta.

Ta oli siia tulnud vargsi, kähku-tekkinud sisemise sunni ajel. Pastor Niinemäe teades pidi ta abikaasa, kui kodus jõulupuu korda seatud, kohe kirikusse järele tulema, aga vaevalt oli Ilmar sametmütsi pähe pannud ja läinud, kui Reet kontrolliks oli telefoneerinud ja siis otsekohe Kiki poole sõitnud. Üksi oleks nii näotu olnud tulla, aga imelik lugu, nüüd oli Reedal natuke piinlik ja ebamugav, ta peaaegu kahetses, et oli tulnud, kuna samal ajal Kiki oli ennast osanud nii mugavaks lobiseda, Joeli kogu tähelepanu enesele tõmmata, valmis kõiki tema tahtmisi täitma, klaasi klaasi järel jooma, edvistama, kes teab, isegi maha jääma, kui Reet ära läheb.

«Aga kus on siis teie jõulupuu?» küsis Reet äkki.

See oli Joelil hoopis ununenud.

«Küllap teil vist mõni seiklus ees oli, et selle ära unustasite,» naeris Reet ja vaatas kelmikalt Joeli otsa.

Ta tundis end Kikist jälle üle olevat. Aga juba oli Kiki nobedalt jutustamas oma unustuslikkusest:

«Mõtelge, sain täna postilt paki. Lähen järele, ootan pikas sabas, kuni ette jõuan. Küsitakse isikutunnistust. Näitan siis ette ja saan paki ilusasti kätte, alles pärast märkan, et isikutunnistus on kadunud. Vist jäi postkontori. Polnud enam aega tagasi minna. Ega ta kaotsi ikka lähe, igaühel on ju oma isikutunnistus, eks ole, mis ta teise omaga peale hakkab? Lähen siis raamatukauplusse, see jällegi rahvast puupüsti täis. Sinna siis unustasingi oma postipaki maha. Alles kodus märkasin.»

«Aga raamatupakk? Kuhu see jäi?» küsis Joel naljatades.

«Seda ma ei tea isegi, kuhu. Sest ma ostsin veel kilu, sprotte, jõulupuuehteid, käisin pesukaupluses, sain tüki väga peent valget lina, tahan jõulu ajal pilutama hakata, mulle meeldib pilutus väga. Kas teile ei meeldi? Jah, kui koju jõudsin, olid sisseostud alles, ainult raamatud puudusid.»

Kiki silmad olid täis naiivsust ja edvistust. Kohevile friseeritud juuksed torklesid igasse külge, nagu elektrit täis.

«Te vaatate mu kõrvarõngaid?» küsis Kiki Joelilt ja tõstis oma punased küüned kõrva juurde. «Üks hea inimene kinkis. Kuidas teile meeldivad? Või ei meeldi?»

Rohelised tilgutid valvakate juuste varjust oleksid kindlasti enam sobinud pikerguse näoga.

«Silmade värviga siiski lähevad,» ütles Joel.

«Raamatuist mul pole kahju,» tuli Kiki tagasi oma endisele juturajale. «Keegi ikka neid loeb. Mis minagi nendega? . . . Ma saan neid niikuinii lugeda kui palju süda iganes soovib. On päris huvitav mõtelda, et keegi läheb varastatud raamatupakiga koju, hakkab lugema, eks ole? Aga ega see lugemine varastatud raamatust polegi nii kerge. Või arvate, et siiski? Mina ei usu, et keegi saaks varastatud raamatust lugeda, et keegi üldse saaks raamatuid varastada. Inimesed pole ju üldse nii halvad, nagu neid selleks peetakse.»

Joel punastas. See oli üks Joelilt laenatud lauseid! Reedaski lõi midagi keerdu, ta heitis kiiva pilgu kord Joeli, kord Kiki otsa. Joel oli enesest võitu saanud ja katsus retušeerida:

«Varastatud raamatud võib maha müüa ja saadud raha eest uusi raamatuid osta, muidugi, kui varas üldse raamatusõber on.»

Reet istus diivanile ja hakkas ajakirju sorima. Ta kahetses jällegi, et oli tulnud. Kell sai varsti kaheksa, kirikuteenistus võis iga silmapilk lõppeda, oli vaja minna. Ta katkestas Joeli-Kiki kahekõne järsku üles tõustes. Ei, Kiki võib jääda, Kiki peabki maha jääma. Tema aga peab ruttama.

Ent Kiki tuli kaasa.

Kui Joel jälle üksi oli jäänud, kajas kõrvus veelgi nagu Kiki lobisemist, aga selle seest kerkis üha selgemini esile Reeda sale kuju, nii kuidas ta seal diivanil istus, väike ja habras, selg sirge ja põlved karskelt koos, vasakus käes illustreeritud ajakiri, parem käsi laulatussõrmusega leheküljele pandud, kuna järsku üleslöödud pilgust võis ühtaegu välja lugeda õrnust ja hirmu, andumust ja karskust.

Joel ei püsinud enam toas. Õhk väljas oli pehme ja puhas, aknaist säras vastu jõulupuid. Inimesi liikus hõredalt. Kõigil oli, kus olla, ainult Joel hulkus sihitult ühest tänavast teise, peas katked endistest jõuluõhtutest, hinge tagapõhjas vägisi üleskippuv ja raskesti tagasitõrjutav kurbus üksindusest. Mida kaugemale, seda vähem suutis ta vastu panna sellele kurkunöörivale tundele.

Ta läks varga sammul mööda kiriklast. Luugid olid seestpoolt kinni, pragudest imbus valgust ja vaikust. Tasaste sammudega vooris ses hämaruses inimesi linnast välja surnuaia poole. Joelgi läks rahvasummaga kaasa. Kalmuküünlad lumevallide vahel heitsid üles puude kohale taevasse imelikku valgust. Igast küünalt korraldavast käest, igast vaiksest sammust teeradadel hoovas nii palju soojust, et sellest midagi üle jäi ka juhuslikule siiasattunule. Kogu see ootamatu vaatepilt säästis Joelit tundmuste tulva eest, mis kogu aeg sisimas tammi taga salaja ähvardas.

Aga kui ta kalmistu peatänavast kõrvale käändus ja siis edasi kõndis, harvenesid tulukesed lumes, algas nagu suur unustuseriik, pime tühjus, millel polnud otsa ega äärt. Veel tõrjus Joel tagasi esileuhkavaid mälestusi

kunagistest hellustest. Aga siis haaras hingest kinni miski tugevam kui ta ise.

Kui ta ümber pöördus ja tagasi tulema hakkas, oli ta hing kuidagi puhtam, pilk selgem, samm ja süda rahulikumad.

Aga koju jõudes ja korteriust avama minnes tundis ta pimedas koridoris jalge ees mingit takistust. Tuld tõmmates nägi ta ukse ette pandud olevat väikese jõulukuuse, isegi küünlad otsas.

10

Notar Raudkatsil ja tema proual olid üpris head kavatsused, kui nad sel vaenukülvamise ajal, mil ajalehed ja suust suhu käivad kuuldused kõiki aina kahtlustasid ja mustasid, otsustasid enese poole kokku kutsuda kõige kirjuma seltskonna. Miks ei tohtinud tõsine demokraat eraelus klaasikest kokku lüüa rahvusrindelasega? Miks tuli vastast ikka vaenlaseks pidada, keda ei tohi teretadagi, vaid kellest pidi nägematult mööda hiilima? Puhtakujuline harimatus! arvas proua Raudkats. Välismaal kindlasti pole niisugust kohvikukeelepeksu ega avalikku laimukampaaniat nagu meil. Tuleks au sisse tõsta kultuurne kodu, kasvatada traditsioone, mõõdupidamist ja teisest lugupidamist. Tuleks asutada midagi salongitaolist. See oli proua Raudkatsi veendumus, millega ta mees ka täiesti päri oli.

Raudkatsid kuulusid linna soliidsemate kodanike hulka, mehe sissetulekud võimaldasid lahedat elu, lapsi neil polnud, sugulasi nad ei tundnud, veel vähem allkirju nuruvaid sõpru, sest Raudkats kui notar oli harjunud veksleid protestima, mitte žireerima. Temast ei teatud ka kõige parema tahtmise juures midagi halba kõnelda, ainult vahest seda, et ta oli pedant, see tähendab, ta ei lükanud sõbramehe poolestki veksli protesti edasi. Kodus pidas ta täpseist kellaaegadest kinni, hoidis oma raamatukogu eeskujulikult korras ega laenanud sealt kellelegi. Jutukas ja pealetükkiv ta seltskonnas ei olnud, võiks koguni ütelda, et ta teiste sekka kuidagi ära kadus.

Prouale seevastu heideti ette ta uhkust, ta välismaareise, ta peenutsemist ja tõusiklust. Laused nagu: «Kui

ma viimati Londonis käisin . . .» või «Ah, kui ma ainult Pariisile mõtlen . . .» ärritasid. Tekkis isegi kuuldusi, et ta välismaal käivat hangeldamas. Teati ka kõnelda, et tal on välismaal armuke. Ja kuna ta iga kord oma reisilt tulles vaimustusega kõneles kontsertidest, millel ta käinud, siis polnud kahtlust, et ta armuke on helikunstnik.

Oli vähemalt tõsi, et proua armastas kirglikult muusikat, tal oli ilus hääl, ta oli laulutunde võtnud, aga mis puudus, oli usk oma võimeisse. Raudkatside kodus musitseeriti sagedasti. Ja kui nüüd oli otsustatud kokku kutsuda suurem seltskond, siis polnud unustatud ka muusikat. Kohtunik Tiido pidi tulema oma tšelloga, doktor Arukask viiuliga, proua Raudkats pidi neid klaveril saatma ja ka ise laulma. Mis võiski paremini kokku viia vastakuti paisatud meeli ja taltsutada vaenulikkust kui ilus muusika? Polnud kahtlust, et ka Raudkatside korter oma avaruse ja stiilika sisustusega aitab tundeid õilistada. Aga mis peaasi — selle maja köögiga oli raske võistelda isegi proua Tarasel.

Õhtuks oli kokku kutsutud üle poolesaja inimese, tähtsamaid poliitikategelasi igast laagrist, ajakirjanikke ja seltskonnategelasi, kohtunikke ja arste, isegi üks kunstnik, kes oskas maale restaureerida. Proua Raudkats käis kärsitult köögi ja söögitoa vahet, et lauaga õigeks ajaks valmis saada ja siis viimasel silmapilgul ka ennast korda seada. Ta kuulis saalist klaveri sõrmitsemist: ah, kuidas võidi ometi nüüd nii väljakutsuva rahulikkusega mängida! Kas siis mehel tõesti midagi paremat teha pole? Uks avanes kiiresti. Armas jumal, kus on noodipuldid? Ja toolid? Ei tea, kes peaks neid saali tassima, ega ometi külalised? Ka veinipudelid on veel avamata. Ja suitsud, kus on suitsud?

Härra Raudkatsi vabanduseks öeldagu, et klaveri mängimine ehk pigemini sõrmitsemine oli ainus juhus, kus ta oma korralikkusest välja langes. Kui tal muidu märkamata ei jäänud kasvõi millimeetriline raamatu või paberi kõrvalenihutus kirjutuslaual, siis ei hoolinud ta klaveril põrmugi taktist ja helipuhtusest, vaid mängis tuntud klaveripalu niisuguste rubatodega, mis proual kogu vere keema ajasid. Kõige meelsamini aga armastas ta helides niisama uisapäisa sorida, puudutada

üht või teist klahvi, siis kuni lõpuni kuulatada, maha vuristada mõningaid passaaže, proovida igasuguseid akorde, kõik ilma sihita, ilma plaanita. Proua Raudkatsile jäi andeksandmatuks mõistatuseks, kuidas tema läbi ja läbi korrektne mees võib nii tundide kaupa ennast unustada. Aga tõtt öelda, ses mõistatuses oli omajagu ka veetlust.

Ka seekord ei lasknud mees oma rahu rikkuda, aga pikapeale ta siiski ei suutnud naise kärsitust välja kannatada ja muutus ise närviliseks. Sedap oligi proua oodanud, sest nüüd sai tema oma rahu tagasi. Kui siis mees, näost üleni punane, ähkis ja puhkis pikka korki pudelikaelast välja vinnates, hüüdis tema üleolevalt, aga sõbralikult: «Aga armas meheke, milleks nõnda närvitseda!» ning heitis ise rahulejääva pilgu üle kogu oma laualavastuse. Eesriie võis tõusta.

Esimestena saabusid Tarased, juba enne määratud kellaaega. Oli ka põhjust. Kella viie paiku oli Taras helistanud rahvusrindelaste naiskluppi, kuhu ta teadis oma naise läinud olevat must-valgeid lippe õmblema, mis pärast võimulepääsemist pidid seniseid sini-must-valgeid asendama. Klubist vastati, et pole seal ühtki naist ega mingeid liputalguid. «Nüüd on ta mul peos,» mõtles Taras, «mis häbematu ninapidivedamine! See on see teine noorus kõigi oma võidmiste, voolimiste, värvimiste ja operatsioonidega! Nüüd on ta mul peos!» Ning kui abikaasa läbi langeva lobjaku koju jõudis, oli Taras üleni täis laaditud kõige sõgedamat viha. Juba eeskojas kergendas ta ennast sõnavalinguga, lisades sellele veel parajalt kibeda kõrvakiilu. Seesinane välk selgest taevast vallandas omakorda otsemaid kogu naise viha, kelle märg vihmavari seletuste andmisel pooleks murdus. Tõusnud tuulispask keerles edasi ka teistes tubades: söögitoas lendas põrandale laudlina ühes kohviserviisiga, sellele järgnesid seinataldrikud ja lillevaasid. Viimasel silmapilgul õnnestus siiski päästa kaht veneetsia küünlajalga, millega Taras kabuhirmus kööki jooksis. Duunja kargas sealt appi, ilmus kogu oma tüseduses söögitoa lävele, toetas käed puusa ja kärgatas: «Kui teie siin oma märatsemist ei jäta, toon silmapilk politsei. Juba ammu oleks teil aeg hullumajja!» Seepeale nuttis proua tubli peatäie sohvapatja

oma mehe nurjatu vahekorra pärast Duunjaga, meeski härdus, aga varsti olid nad mõlemad kangestunud jonni, mis hakkas tavaliselt sulama ikka alles teisel või kolmandal päeval. Aga täna polnud harilik aeg, ees seisis paratamatu küllaminek ja see tundus otsekui päästerõngas uppujaile.

Sulamise esimesed tunnused tulid seekord nähtavale juba Raudkatside maja trepil. Taras vaatas kella ega mõtelnudki seda enese teada jätta.

«Oleme vist esimesed!»

See kui mitte päris sõbralikus, siis vähemalt leplikus vaimus poetatud lause tundus prouale järjekordse etteheitena. Ta ei lausunud musta ega valget, aga treppidest üles jõudes ja hingeldamisel kätt rinnale pannes pudenes temaltki jahmatav lause:

«Ah, kaelakee olen koju unustanud!»

Mees oli kohe valmis tagasi minema, aga kuna proua keelas ja juba helistas, mõtles Taras: «Täna tahan ma teda valssi tantsima kutsuda, saab näha, kas annab korvi. Ei usu siiski . . .»

Orajõed saabusid hilinemisega. Prouat oli kurjasti vaevanud aimus, et ta mees saab õhtul jälle kokku preili Ormusega. Sellest varjatud kartusest hakkas pea valutama, aga Paul, ah, see Paul ei mõtelnudki koju jääda, vaid sai koguni erilist minekukihkugi. Ta pakkus oma väikesele naisukesele peavalutablette ja kavatses minna üksi. Ei aidanud midagi, Heleene neelas tabletid ja tuli kaasa. Vaevalt olid nad trepikotta astunud, kui selja taga keegi paraadukse uuesti avas. «See on nüüd preili Ormus!» tundis proua otse selgenägelikult kogu oma seljanahaga, aga hetk hiljem haaras keegi tal familiaarselt puusadest, et teda trepiastmeist üles aidata. Oli advokaat Tamberg oma rumala moega kõigele meeldivale käsi kohe külge ajada. Aga hüva seegi, et Tamberg; mõtelgu Paul nüüd veel tiivaripsu lööma hakata, küll ta siis näeb . . . Ja proua Orajõe sattus vana poissmehest advokaadiga juba ennakult elavasse vestlusse.

Kõnekõminat kuuldus ülaltki. Seal seisis ukse taga doktor Arukask, see pudelpiltilus mees, mustad vurruudemed piki ülahuule äärt, ja soputas oma palitu kopranahkset kraed lumest puhtaks, viiulikast trepi-

otsale pandud. Ta oli lõbusas vestluses paari daamiga, kuna kaks lahutamatut üliõpilast, Kukemelk ja Karneol, tema vaimukuste üle muretult naeru kõhistasid. Keegi polnud märganud kõlistada, ometi olid kõigi pilgud pööratud ukse poole, nagu peaks see iseenesest avanema. Alles kui proua Tiido järele jõudis, taipas tema nupule vajutada.

Viiulikast näpu otsas, teises käes kõrgele tõstetud kõvakübar, laskis nüüd doktor Arukask kõiki enese ees sisse, jagades kergeid kummardusi daamidele. Milline neist polnud tahtnud olla tema patsient? Ta tundis neid kõiki läbi, teadis nende kopsude lubjastusi, nende vererõhke, südamehäireid, pimesoolelõikuse armisid. Ja kui proua Tiido temast möödus, meenus millegipärast katsepuder proua soolikais röntgenivalgustuses ja ta kitsa vaagna vari. «Sabalülini läbi nähtud,» mõtles ta hetke, «aga ikka pagana tume see naine!»

Kui saabus Joel Hurt, käis tema pilk tahtmatult üle eeskojas rippuvate üleriiete. Tal oli suur lootus üle kaua aja kohata proua Niinemäe väikest, sihvakat kuju, kuulda ta heledat naeru, tunda ta lähedalolu, teda puudutada, otsida tema paljulubavat, aga aralt tagasitõmbuvat vastupilku.

Tuttavat kasukat aga polnud. Hurt otsis mujaltki silmadega, teretas õpetaja Niinemäed, aga hoidus midagi tema proua kohta küsimast.

Saali pidulikkust tõstis laest rippuv suur tilgutitega kroonlühter pronksis ja mustas. Vaip üle kogu toa summutas samme. Alates toolidest ja lõpetades klaaskapiga, kuhu oli paigutatud portselanesemeid, oli saali sisustus läbi viidud ampiirstiilis, ainult muusika kuulamiseks oli siia kokku tassitud toole kõrvaltubadest, isegi korvmööbel ei puudunud.

Hurt oli üllatatud, kohates siin Rõigast, keda mujal seltskonnas kunagi ei nähtud. Rahvusrindelaste löömamees tundis ennast siin nagu võõras ümbruses, liikus umbusklikult ja rahutult ühest kohast teise, suitsetas palju ja kõneles hoopis vähe. Muidu ikka lööpimisele ja hooplemisele kalduv, oli ta siin tõsine ja tagasihoidlik.

Doktor Arukask hakkas juba oma viiulit häälestama, kõnekõmin vähenes, kroonlühter ja seinalambid kus-

tusid ning põlema jäi vaid jalaga sirmlamp, heites täit valgust ainult mängijate sööri. Külalised võtsid kiiresti istet. Proua Raudkats andis klaveril kogu aeg a-d, vahel akordiga, vahel ilma. Härra Tiido pusis kaua oma tšello keerpulkade kallal, käänates neid vahel kogu rusikaga. Viiulimängija oli oma instrumendiga aegsasti hakkama saanud ja vahtis nüüd humoorikalt kord naaberpilli, kord publiku poole. Aga juba võis ta viiuli lõua alla seada, nüüd asetas ta ka poogna keeltele, noogutas korraks peaga ja siis see algas.

Kõik katsusid tähelepanelikult jälgida, aga kahju küll, vanast kammermuusikast lugupidajaid leidus vähe ja igaühe mõtted hakkasid varsti uitama, kuhu juhtus. Kõik pahandasid endamisi kõva kõneluse üle teises toas, üliõpilane Kukemelk pühkis piinlikkusest higi ja tema naaber Karneol vahtis kogu aeg etteheitvalt ukse poole, olles hüppevalmis seda parajal ajal kinni tõmbama. Aga polnudki enam tarvis, sest juba hakkas trio töötama ihust ja hingest. Paljud asusid uudishimulikult jälgima tšellisti katkendlikke poognatõmmakuid üle tagumiste keelte, kust tuli kuuldavale midagi röhkimisetaolist. See oli iseenesest väga lõbus, ka doktor Arukase mäng kütkestas mõnes suhtes: ta lõi nimelt parema jalaga takti ja vahel nõksles kaasa kogu ta ülakeha ühes viiuliga. See kõik vähendas tunduvalt kahetsust kaotatud ajast.

Orajõel polnud midagi selle vastu, et hämarus ühes muusikaga kestaks igaviku, sest tema seisis vastu uksepiita ja otse ta ees preili Ormus mustas siidkleidis, loppsakast juuksesalgust kiherdudes üles erutavaid lõhnavarjundeid. «Peaks nad kauem saagima,» mõtles Orajõe ja ta sisemuses pakitses üksainus meeletu tung enda ees seisjat sõrmede vahele kahmata.

Üliõpilane Kukemelk oli aga vahepeal vallatud juba teisest hirmust. Ta kõrval tugitoolis kavatseti norskama hakata. Juba kontserdi algul oli see vanamees silmad sulgenud ja pea käe najale toetanud, nüüd aga oli käsi otsaga juba juustesse jõudnud ja nina käisesse. Õnneks algas triol varsti agooniaosa ja Kukemelk võis kergemalt hingata. Majaproua laulu ajal, keda ta mees saatis, kadus kõigil unekae silmist, kui mitte viisakusest, siis sellepärast, et oli jõutud õhtu kava viimase numbrini ja söögitoast kostis klaaside klirinat: seal ootas midagi tähtsamat.

Kukemelk oli prouast ja ta ettekandest ülimalt vaimustatud, ta plaksutas ka siis veel, kui kõik tuled olid uuesti põlema pandud.

«Teie hääletämbrit kuuldes võib tervet maailma hakata vallutama!» hüüdis ta ja suudles tänutäheks proua kätt.

«Mulle jätkub, kui ma teidki vallutan!» oli põgus vastus.

Preili Ormus ja Paul Orajõe tema kannul nihkusid doktor Arukase lähedale, kes oli oma viiulit kasti panemas.

«Mulle on alati mõistatuseks jäänud,» algas preili Ormus, «kuidas see võimalik on, et teie üldse olete hakanud viiulit mängima?»

«See näib teile imelik?» küsis Arukask edevalt, käed viiulikastis, silmad küsijal.

«Mina ei leia selles midagi imelikku,» vastas preili Ormusele proua Tiido õlgu kehitades. «Arstid on ju sageli suured muusikud.»

«Aga teil pole seda sugugi tarvis!» jätkas preili Ormus, ilma et oleks proua Tiido märkusele tähelepanu pööranud. «Teil on ju hea praktika, teie olete terve, meeldite naistele . . . Milleks veel viiul?»

Proua Tiido tegi põlgliku liigutuse.

«Vaadake, preili,» naeris Arukask, «viiul on mulle ka naise eest. Miks ei peaks ta meeldima ja miks ei peaks ma temal mängima? Ta on salapärane, teda ei näe läbi, ta laulab seda, mis sa oskad temast välja meelitada. Ja siis see sirge kael, õlad, talje, puusad . . . Ainult jalad puuduvad. Amputeeritud naine, ühe sõnaga. Aga meeldib.»

«Ah, need arstid! Alati on nad küünilised!» ütles proua Orajõe, kes oma meest polnud silmist lasknud, vaid ühes Tambergiga kogu aeg tema lähedal püsinud.

«Meiesugune rahvas on kõigega harjunud,» tähendas preili Ormus. «Mis on meile üks äralõigatud käsi või jalg? Ma mäletan üht ülespoodud naist, kellel käedjalad olid otsast lõigatud ja ära põletatud, torso aga oli kuuris suvel kuivaga täitsa mumifitseerunud . . .»

Proua Tiido süütas sigareti, et hajutada amputeeritud jalgade lõhna. Araverelisemad kadusid eemale.

«Aga teate, mis eriti huvitav oli? Laiba lõhn! See polnud sugugi harilik, vaid tuletas meelde mingi lille lõhna . . .»

«Pagana vitaalne tüdruk,» mõtles Orajõe, sisemiselt kohkudes, väliselt naeratades. Advokaat Tamberg, hoides käsi kuuetaskuis, küsis:

«Teie olete küll elavaid, küll surnuid nuusutanud, ütelge, kas see ka tõsi on, et hea nina tunneb surija lehka juba kakskümmend neli tundi enne tõelist surma?»

«Selles pole kõige vähematki kahtlust!» vastas preili Ormus.

Seal rünnati juba söögilauda. Ka preili Ormus suundus sinnapoole koos advokaat Tambergiga, jätkates juttu surmast, millest mõlemad isemoodi olid üle kasvanud, ja elurõõmust, mida mõlemad isemoodi pooldasid.

Proua Taras seisis rahulikult laua ääres teiste otsijate ja taldrikuile-tõstjate killas ning mõõtis toite oma kriitilise pilguga. Mis seal siis õige ära polnud! Faasan? Päh, see võis väga hästi ka kalkun olla! Ta korjas taldrikule raasukese igalt vaagnalt ja valis endale väikese laua, kust võis segamatult tähelepanekuid teha kleitidest ja kingadest. Siig oli kuiv, majoneesiõli polnud esmajärguline ja mitmekihilises pasteedis domineeris vastikult sidrunimaik.

Juba ligines lauale härrade laine. Majaproua palus kõiki julgemalt võtta ja oli ise sisemiselt täiesti rahul ühisest sõbralikkusest. Vastaste vahel valitses leplik meel, isegi Kiipsaar lõi oma klaasi kokku rahvusrindelastega. Kuskil ei puhkenud teravaid vaidlusi ning majaproua võis uhke olla sellele üldisele õdusale tujule kui oma loomingule.

«Noh, ja teie?» küsis ta üksi seisvalt Rõikalt. «Ikka tõrges, ikka seltsimatu? Ei, see ei lähe!»

Ta võttis noormehel käe alt kinni, et teda viia naiste seltskonda. Aga Rõigas tõrkus vastu, madaldas häält ja palus vabandada, kui ta kohe lahkub. Tal seisvat kohe ees rongisõit.

«Ah, rongini on teil veel mitu tundi aega,» vaidles proua vastu.

Sellegipärast ei püsinud Rõigas täna ühelgi toolil ega üheski seltskonnas. Äsja oli talle ulatatud kellegi tundmatu poolt toodud kirjake ja nüüd ta oli hajameelne ning sõnaaher. Varsti ta oligi kadunud, ilma et keegi tema minekut oleks märganud.

Joel Hurt vestles doktor Arukasega saalis madala klaaskapi kõrval, millele oli asetatud pronksist hiina lohe laialiaetud tiibadega.

«Kirurgil,» seletas Arukask, «peab parem käsi niisama täpne olema kui viiulimängimisel vasak käsi. Mõni narr arvab küll, et kirurgi kohus on ainult lõigata sealt, kus teised juba on diagnoosi teinud, aga tõtt öelda, käsi lihtsalt vääratab, kui ise pole diagnoosi teinud. Kõige tähtsam on, kui sulle vahele ei segata, kui sind usaldatakse. Naisi näiteks on võrdlemisi hea lõigata, nad usuvad kõike, nad ei tule oma nõuandmistega, nad ei ütle, kuidas pead tegema anesteesiat, nad ei sega vahele ka pärast, kui haavad hakkavad kinni kasvama . . .»

«Pole tõesti midagi hullemat kui võhikute vahelesegamine,» arvas ka Hurt oma kogemuste põhjal. «On sul klient niisama iseteadev kui rumal, siis laseb ta enesele juba ehitusmeistri poolt augu pähe rääkida. Arhitekt on talle siis eluvõõras narr, tema ise aga suur asjatundja. Kui aga kliendiks juhtub olema mõni mitmepäine asutis, noh, siis pole tarkustel enam aru ega otsa. Igaühel on ju oma tahe.»

«Ma ütlen alati, ilma kõva rusikata ei saa kuskil läbi,» segas Taras vahele, kes viimast lauset oli kuulnud.

«Mis minusse puutub,» naeris doktor Arukask, «siis rusikaga mina oma erialal küll midagi ei saa peale hakata. Ikka ainult sõrmedega, ja sedagi äärmiselt ettevaatlikult.»

«Nüüd ei kuule muud, kui et rahvas olevat haige, aga katsutagu kord haiget rusikaga ravima hakata!» ütles Hurt.

«Kes on see, kes rahva haigeks on teinud?» hüüdis juurderutanud Kiipsaar. «Rahvusrinne oma ässitustega!

Ja milleks? Selleks, et ise tohterdaja osa mängida ja hiljem patsiendile esitada hästi suured arved!»

Juba lõi vaidlustuluke lõkkele, juba kogunes huvitatuid kobarasse. Rahvusrindelaste lehe toimetaja hakkas Kiipsaarele tuliselt selgeks tegema, kuidas ainult ühte on tarvis ja see on — juht. Tõeline juht on niisugune mees, kellele ei tohi üldse ligineda väikekodanliku moraali nõuetega, sest juht seisab peajagu teistest kõrgemal. Moraal on välja mõeldud ainult pisikeste inimeste jaoks.

«Nii et teie juht võib igal ajal ka altkäemaksu võtta, varastada, valetada, sõna murda, eks ole?» küsis Kiipsaar irooniliselt.

«Selge,» vastati talle. «See, mis pole lubatav meiesugustele, võib juhi käes saada tugevaks relvaks.»

«Aga rahvas peaks juhist ikka ka nagu eeskuju võtma?»

«Juhist ei saa eeskuju võtta. Tema on ainus ja jäljendamatu. Tuleb ainult sõna kuulda ja käsku täita, ja see on kõik.»

«Nonoh,» protesteeriti siit ja sealt.

«Pole siin midagi nonoh!» lõi ajalehetoimetaja vahele. «Asjade käik viib meid ise juhi poole, kas me tahame või mitte. Pealegi kiiremini, kui te seda arvate.»

«Ühe sõnaga: üks kõigi eest ja kõik ühe järel?» küsis keegi naiivselt, ja seepeale puhkes naer.

«Aga armas kolleeg,» ütles Kiipsaar, «teie juhti tuleks maast-madalast toitma hakata nagu emamesilast, muidu on raske teda ära tunda.»

«Küll tema juba ise tunneb oma kutsumust parajal ajal!»

«Aga armas jumal, ta võib põrunud aruga olla!»

«Siis poleks tal võimu ega väge antud teiste inimeste üle.»

«Kuidas antud? Kes andis?» ägestus Kiipsaar. «Ainult pime mass võib seda anda. Massil aga on vaja silmad lahti kiskuda. Seda teie muidugi ei taha!»

«Misjaoks?» vastas ametivend Kiipsaarele. «Mass on alati õnnelik, kui ta pime on ja keegi tema eest mõtleb. See on hukatus, kui teie tahate massi teadlikuks teha! See on marksism, millele Hitler otsa peale tegi.

Ka meil on sel marksismil ja demokraatial viimne tunnike käes.»

«Noh, seda veel näeme!» alustas Kiipsaar ja tahtis jätkata, aga proua Raudkats oli jaole saanud. Tema oli see vaim, kes ringi liikus ja hoolega jälgis, et poliitilised vaenlased karvupidi kokku ei läheks. Ta lämmatas vaidlustulukese, hajutas rühma ja viis Kiipsaare vägisi tantsima.

Saalis oli Paul Orajõe juba tükk aega väsimatult preili Ormusega valssi keerutanud. Nende kannul tantsis advokaat Tamberg proua Orajõega, vanamoeliselt teineteisest kaugele hoidudes. Proua Orajõe teritas kõrvu, sest tema Paul oli ringikeerutamiselt üle läinud rahulikumale sammule ja sosistas nüüd hingeldades preili Ormusele:

«Ma pean ... ma pean teile tegema mitu komplimenti. Esiteks, teie olete meie daamide hulgas ainus preili ... ainus neitsi nõnda ütelda ...»

«Aga Paul, kuidas võib nõnda!» mõtles proua Orajõe, eelmisele paarile veelgi lähemale nihkudes.

«Ja siis,» jätkas Orajõe, «teie tantsite nii hästi, nagu oleksime meie juba ammu-ammu kokku tantsinud. Ja siis olete teie nii täis elu, et surmgi võiks teile ainult nalja teha. Ja lõpuks, lõpuks need ... need teie lohud põskedes ...»

«Nagu teie proualgi,» naeris preili vastu ja vaatas ise üle õla proua Orajõe otsa. See lause rahustas prouat, kes nüüd heitis armu oma partnerile. Näolt higi pühkides jäi see Hurda kõrvale seisma.

«Näete, vanaks hakkan jääma,» kõneles Tamberg. «Ei jõua enam kuigi palju vastu pidada, palavaks võtab. Mis teil viga, elu seisab teil alles ees. Aga küllap teiegi kord näete, kuidas see vanadus äkki peale vajub, ei tea isegi kust. Ja tuleb teine tasa ja õige kavalalt. Kõnnid tänaval ja äkki märkad, et kuule, vennas, sa ju ei käigi enam päris sirgu. Katsud siis rinna ette ajada, aga see on kuidagi ebamugav ... Mugavam on nii veidi-veidi looka vajuda. Ja nii see algab ... Aga mis ma siin filosofeerin, ma ei taha ju teid kinni hoida!»

Sellegipärast ei lasknud ta Hurta lahti, vaid targutas edasi imeliku resignatsiooniga, mida ta nagu oleks taht-

nud iga silmapilk tagasi tõrjuda. Jah, tema tundvat üha selgemini, kuidas ta seisab kõigi inimeste lõbude ja kannatuste serval, mitte enam keskel. Kõik tantsivat temast nagu mööda, ka siis, kui ta ise kaasa tantsib. Ning ta pihtis veelgi edasi:

«Igal õhtul, kui ma pihku võtan hambaharja ja veeklaasi, tunnen, et vahemaa eilse ja tänase vahel on lühem kui eilse ja üleeilse vahel, et kõik vajub alla kuidagi kiirendatud tempos... Algul see otse üllatas, aga nüüd katsun meelekindel olla ka selle paratamatuse vastu.»

Hurt kuulas ainult poole kõrvaga, kuna ta silmadega jälgis proua Raudkatsi, et teda parajal momendil tantsima paluda. Aga ikka tiirlesid seal tema ümber trabantidena need kaks üliõpilast, Kukemelk ja Karneol. Siis aga kadusid kõik kolm äkki silmist ja Hurt jäi rahulikumaks. Selle-eest aga keegi teine jälgija muutus nüüd hoopis rahutumaks. See oli proua Taras, kes kogu aeg oli tahtmatult pealt näinud üliõpilaste keksimist majaproua ümber. «Vastik mõtelda, kuidas see elatanud abielunaine ometi nende noorte poisinolkidega koketeerib...»

«Ei tea, kuhu teie proua on kadunud?» päris proua Taras mööduvalt notarilt. «Ma pole teda enam tükil ajal näinud.»

Ah, kui paksunahaline võis see härra Raudkats ometi olla! Ei kõssagi, kui ta naine praegu jumal teab kus ameleb! Ei, minu Helmut küll nii tuim pole! Ning äsjane perekonnatüli paistis proua Tarasele äkki sootuks uues valguses.

Majaproua jälgi polnud aga nii kerge ajada, sest tema oli oma kahe saatja seltsis sulgunud eemale raamatukogutuppa, mis polnudki määratud piduliste tarvitada.

Kuni Kukemelk ja Karneol uudishimulikult raamatupärasid takseerisid, nõjatas proua Raudkats pehmele nahkdiivanile. Askeldustest pisut väsinud, tundis ta end hetkeks tuhanded penikoormad eemal kõigest sellest rimast seal taga seinte. Siin oli ometi rahulik nurk, kus võis veidikese mõnuleda, ilma et keegi seda pahaks paneks. Karneol saadeti kohvi ja likööri tooma. Vaevalt oli see läinud, kui Kukemelk leidis tarviliku olevat

proua ette seisma jääda ning viinast niiskunud silmadega sugereerivalt otsa vaatama hakata. Noormehe tõsidus paistis nii naljakas ja hale, et majaproua pidi tahtmatult naeratama.

«Kuulge, proua...» algas Kukemelk, sõrmed vaheliti alla pööratud.

«Nüüd tuleb armuavaldus,» mõtles proua meelitatult, valmis reageerima suure üllatusilmega.

«Teie ei tohi olla nii halastamatu...»

«Mina ja halastamatu?!»

«Jah, ärge olge nii vali, nii külm oma palava austaja vastu, halastage tema peale!»

«Aga armas inimene, võtke ometi mõistus pähe! Te muutute igavaks, kui te joobnud olete.»

«Oi, ärge nuhelge mind nõnda rängasti!»

«Jätke juba, vestelge ometi mõistlikult, ärge tulge kohe ennast minule välja puistama, kui pisut viina olete võtnud! Kainest peast ei julge te mulle otsagi vaadata.»

Kukemelk kummardus alla kuni proua randmeni, et seda suudelda:

«Andke mulle andeks, kui ma nii pealetükkiv olen!»

«Taltsutage ennast parem, noormees!»

«Teie käsul, armuline proua.»

Veri valgus talle näkku, kui ta nõnda otseti peaaegu sülle oli kukkumas, nii et proua teda teise käega pidi tagasi sirgu lükkama.

«Ei mingit käsku! Kõik peab tulema iseenesest.»

«Kõik, mis mul iseenesest tuleb, tuleb teist.»

«Ärge rääkige rumalusi, ajage end püsti ja minge lõbustage ennast!»

«Ma lõbustun ainult teist, ainult teist.»

Kukemelk võttis proua kõrval prantsatades istet ja hakkas tema käsivart mööda suudlustega ülespoole ronima, kui Karneol tuli kohvitasside ja likööriga kandikul. Varsti pärast seda pistis nina üle ukse proua Taras, aga ainult selleks, et ehmuda ja vabandada. Ta oli tõepoolest üllatatud. Poolhämaras koridoris jäi ta seisma, tundes äkki enese selga vajuvat kogu maailma ülekohtu. Imelik, kuidas külalised on siia kutsutud ainult selleks, et majaproua saaks oma kavaleridega kõrvaltuppa põgeneda ja teiste eest varjul nii häbene-

matult amelda! Ja ta mees, see ei näe midagi, laseb kõigel sellel sündida! Samal ajal kui tema enese Helmut teda läbi peksab ainuüksi tühipalja kohvikus käimise pärast...

Ta võttis käekotist taskurätiku, pühkis silmi, nuuskas nina, ja veidi ennast kogunud, puuderdas üle kõik oma meeleolu jäljed. Kuskilt sügavast ujus nüüd pinnale hoopis uus tunne, heldimus ja uhkuski oma mehe puhul, kes vähemalt oskas mehiselt armukade olla. Ta läks kiiresti tema juurde, haaras tal käisest ja hüüdis etteheitvalt ning ühtlasi leebelt:

«Vii mind ometi kord ka tantsima!»

Kõige üksikumana sel õhtul tundis siiski end Kiki. Kõigi nende jõukuse otsa jõudnute ja muretute keskel häbenes ta oma lihtsat riietust, isegi oma nõudlikkuse puudust. Ses ümbruses, kus viljeldi nii palju lihvitud kombelisust, ei saanud ta eriskummaline loomus end kuidagi lahti lüüa. Oli vist traditsiooniline eksitus, et Kikit alati teiste sekka suurde seltskonda kutsuti. Aga mis võis Kiki sinna parata? Võib-olla võlus tema iseäralikkus, tema seikluselu, tema naiivsus, millest keegi ei teadnud, kus on see teeseldud, kus ehtne, tema ekstsessideni ulatuv heldus. Mõned pidasid teda siin kontvõõraks. Ta oli kogu õhtu kõrval seisnud ja pealt vaadanud, kuidas külalised ahnelt taldrikuid täitsid ja oma noosiga eemale ruttasid nagu kassid, kui paras tükk kuskilt kätte saadud. Ta ise polnud veel ühtki toitu puutunud, kuna keegi teda polnud selleks sundinud. Kes olekski siin suurt huvi tundnud selle vastu, kas ta viimasel ajal ka midagi hamba alla on saanud ja kas ta tuba ka küllalt soe on? Hurda järel kohe teenistusest lahkunud, oli ta end täiesti juhuse triivida jätnud. Ta oli küll tihedamini hakanud külastama Umbjärve ateljeed, oli seal härjasilmi praadinud ja kohvi keetnud, aga oma priimuse jaoks puudus ammu õli, samuti nagu ahju jaoks puud.

Ta oleks nii väga tahtnud, et keegi oleks tulnud ja teda põhjalikult läbigi noominud, juba ainuüksi sellepärast, et ta kuskilt kinni ei hakka, vaid lohakalt kõik oma peost laseb ära pudeneda, siis sellepärast, et ta kogu siinses külluses naiivselt seina äärde jääb ja askeetlikult lepib sellega, kui ainult teised söövad ja

joovad, ja üldse sellepärast, et ta on nii mõistmatu, nii mittepraktiline, nii põhiliselt eluvõõras.

Rõigas oli temaga pisut kõnelnud, aga ainult omaenese tähtsaist asjust, oli temale midagi usaldanud, midagi salapärast ja ohtlikku, ja siis läinud, ilma et oleks küsinud sedagi, kuidas käsi käib.

Siis oli Hurt tulnud, pärinud seda ja teist. Algul oli nii raske vastata, sest miski nööris kurku, miski takistas avalikuks saamast. Aga kui Hurt teda sundis kohvi jooma, konjakit võtma, küpsiseid sööma, libises ta vähehaaval tõrksast vaikimisest oma tavaliste fantaseeringute vette, kus ta ennast ikka õdusalt tundis. Ah, ärgu arvaku Hurt, et Kiki on eluvõõras, oo ei, temal seisab ees midagi õige-õige tähtsat, suur-suur pööre elus. Mehele minevat ta, jah, kuigi mitte veel homme või ülehomme, ei, sest enne tahtvat ta saada heaks näitlejaks.

«Jah, heaks näitlejaks! Või arvate, et mul pole annet? Olen viimaste päevadega Ofeelia osa täiesti kätte õppinud. Kas arvate, et see osa mulle ei lähe? Alguses ma muud ei tahagi kui dubleerida. Lähen hommepäev teatridirektori juurde, deklameerin talle ette. Teen seda kindlasti paremini kui tema proua. Või pean ma nimme halvemini mängima, sest muidu nad ehk ei anna mulle luba esineda? Aga oodaku nad, kui ma kord lavale pääsen...»

Ei läinud kaua, kui Kiki oli jõudnud otsaga teatri asutamise plaanideni. See võtvat küll aega, sest vaja enne raha hankida, palju raha... Aga Kiki on ka sellele mõtelnud. Ungaris on tal üks tuttav poiss, István nimi, mustlase verd, näitleja.

«Ta on mulle kingitusi saatnud. Oi, see poiss on rikas, mitu tuhat tiinu maad ja lambaid ja ilus kooguga kaev pustas ja... Oodake, ma näitan teile seda postkaarti lambakarjaga, mis ta mulle saatis...»

Ta soris hetke käekotis, ei leidnud aga postkaarti, oli koju unustanud.

«Ta armastab mind kangesti. Kirjutab, et sõitku ma kohe tema juurde. Kujutelge, istume Gellert-hotelli rõdul, mustlane mängib kõrva ääres, hommikuhämaruses tõuseme laua tagant, tuju suurepärane, kõnnime piki Doonau kallast, kastanid õitsevad...»

«Nüüd ja kastanid?»
«Ei, mitte nüüd, vaid kui ma juba seal olen. Kõnnime piki kallast, sillad paistavad opaalses udus, tuju on nii hea, jalad kerged. Oi, seda poissi peaksite teiegi tundma . . . Mina küll teda suudelnud ei ole, aga tema mind küll. Oo, ärge arvake, et ma nii kättesaadav olen! Iga õhtu käin siis teatris, vaatan, kuidas ta mängib, õpetan talle eesti keelegi ära ja siis tuleme kord siia tagasi, tuleme tagasi, asutame oma trupi, oma teatri, üürime hoone . . .»
«Te mõtlete siis ära sõita? Aga millal?»
«Kasvõi kohe! Noh, ütelge ise, mis hoiaks mind siin veel kinni? Mitte miski. Üleeile põletasin juba ära oma laua ja lombaka tooli, tuba sai nii soojaks, oli nii hea kükitada ahjusuu ees ja vaadata üksisilmi tulle. Priimuse viin Umbjärvele. Peegli ja vaiba jätan majaperenaisele. Mis ma nendega ikka peale hakkan? Rõigas on mulle juba ammu lubanud sõidupileti muretseda, kui tal hästi läheb. Ja küllap ma kuidagi ka välispassi saan . . »
«Nii, nii, noh, siis on sõit ju päris kindel. Aga teate mis?»
Hurt jäi tõsiselt Kiki otsa vahtima, ilma et ta teda siiski oleks näinud, sest mõtete eesriie oli vahel. Aga juba oli ta oma otsuse teinud ja lausus nüüd kindlatooniliselt:
«Homme tulete minu poole! Kell kümme hommikul. Täpselt kell kümme. Pidage meeles! Te unustate oma Ofeelia, viskate peast kõik näitetrupid. Ei, ärge vaielge vastu! István võib teile ju ikka jääda ja kord võite temaga Gellert-hotelli rõdul istuda. Enne aga on mul teie jaoks tööd. Numbreid liita te ju oskate ja jooni tõmmata? Niisiis hommikul kell kümme. Ja nüüd — terviseks!»
See ootamatu käänak lõi Kiki ühes ta mõttemänglusega roopast hoopis välja.
«Ma pean siis . . .» alustas ta aralt. «Kuidas? Ma ei mõista . . .»
«Jah, peate!» lõikas Hurt mõtte pooleks. «Ei mingit vastuvaidlust!»
Kiki pea käis keerdu, kui nad lauast üles tõusid, et tantsima minna. Ta liibus kõigi oma liikmetega Hurda

külge ning ta sõrmed liikusid kobavalt mööda Hurda õlga, kuna ta lahtised kiharad kõditasid tema nägu. Hurda käsi libises Kikil peaaegu ümber kogu piha.
Veidi hiljem, kui raadiomuusika oli lakanud, ütles Kiki, silmis tänumeel segatud andumusega:
«Teate, mul on teile üks palve, suur palve. Ma enne ei julgenudki . . . aga nüüd ma julgen.»
«Noh, lausuge aga välja!»
«Kas te ei võtaks kedagi täna enda juurde öömajale?»
Ettepanek oli välja öeldud nii häbelikult, et Hurdal Kiki pärast nagu veidi häbi hakkas. Kiki aga parandas kohe:
«Ei, mitte mind, mitte mind, jumal hoidku!»
«Aga keda siis?» küsis Hurt ränka pettumust teeseldes.
«See on saladus,» sosistas Kiki. «Sellest ei tohi ükski hing midagi teada.»
«Te äratate päriselt minu uudishimu.»
«Noh, kas olete nõus? Ja annate sõna?»
«Kes see niisugune salapärane isik siis on?»
«Rõigas,» ütles Kiki tasakesi, enne ümber piiludes. «Temal ei ole täna kuhugi pead panna.»
«Aga ta oli äsja ise siin?»
«Ta pidi kohe ära minema. Tal seisab väga tähtsaid asju ees, väga tähtsaid, ja just täna öösel. Umbjärve poole ta ei tohtivat enam minna. Noh, siis andsin mina temale oma korteri võtme . . .»
«Seda parem, näete nüüd ise, et teil enesel ei ole enam kuhugi minna . . .»
«Ei, ei, tema ei tohigi minu juurde kauaks jääda. Võib-olla ta ongi juba minu toast kadunud. Mina ei saavat neist tema asjadest midagi aru. Mina pidavat ainult suu pidama. Ja teilt küsima, et kas ta võib hädakorral teie poole tulla natukeseks, ainult natukeseks. Või siis Niinemäe poole. Aga Reet pole siin ja Ilmariga ma ei julge nõnda äkki kõnelda. Ma ei julgenud ka teile kohe kõnelda, sest viimati olete mulle väga pahane. Aga ma nägin, kui hea te võite olla, ja sellepärast ma julgesingi . . .»
Hetk hiljem juhtus Hurt mööda astuma proua Tarasest, kes teda peatas. Tal olevat Hurdale midagi ütelda,

mis vahest teda võiks huvitada. Kas nad ei läheks sinna raamatukogutuppa, kus neid keegi pealt ei kuula?

Proua Taras oli salapäraselt elevil ja edvistavalt lahke. Ta võttis magusa naeratusega istet samal nahkdiivanil, kus ta ennist oli majaprouat silmanud. Istudes tõstis ta ühe jala teise üle, nii et Hurdale ei võinud tähelepanemata jääda ta ihukarva sukkades sääred kuni põlvedeni. Proua rabas kleidi kiiresti jälle üle põlvede.

«Kas te ei leia, et siin on nii mugav nurgakene? Kui nüüd siia meile ka veel kohvi muretseda . . .»

Hurt oli teenistusvalmis. Proua Taras mitte vähem, kui Hurt tagasi tuli:

«Kas võib teile panna ühe tüki suhkrut või kaks?»

Kuna Hurt oli galantne, siis poleks proua Tarasel tõtt öelda olnud midagi selle vastu, kui nüüd mõni kade pilk oleks üle ukse sisse vilksatanud, olgu see kasvõi proua Raudkatsi enese oma.

«Teie tahtsite mulle midagi tähtsat kõnelda?» küsis Hurt viimaks.

«Jaa! Ma kuulsin, et te pole enam linnaarhitekt. Minu mehele meeldis see väga, et te tema nõu järele talitasite.»

«Kas ta tõesti arvab, et ma tema nõu järele talitasin?»

«Aga muidugi! Teate, mis minu mees vahepeal on teinud? Ta ostis kõik need krundid ära, kuhu linn oma raekoja kavatses ehitada. Kaubamaja tuleb nüüd sinna asemele. Ta kõlbabki sinna rohkem, eks ole? Ja ma olen nüüd nii rahul. Sest kogu aeg oli mul hirm, et muudkui tullakse ja lammutatakse meie korter. Nüüd nad peavad kogu oma raekoja mujale kandma, katsugu nad nüüd veel!»

«Nii,» vastas Hurt kuivalt. «Kas see oligi see saladus, mis te mulle tahtsite ütelda?»

«Ei, veel midagi! Lähemail päevil pöördutakse teie poole. Mõned aktsionäridest soovitasid küll üht teist arhitekti, aga olge kindel, mina viin läbi, et see ehitus teie kätte läheb.»

«See on ju teist väga lahke, proua, aga . . . seda ülesannet ma enese peale ei saa võtta.»

«Kas teil on siis nii palju tööd ees?»

«Ei, mitte seda! Aga mul on teisi põhjusi.»

Proua Taras vaatas hämmastunult Hurdale otsa, kes sugugi rõõmus polnud tema suure lahkuse üle.

«Ma ei saa aru . . .» kehitas proua Taras õlgu.

«Arhitektilt tellitakse plaan ja ta teeb selle plaani, miski muu ei tarvitse talle korda minna,» see Tarase lause Orajõede pool oli Hurdal veel selgesti meeles. Või ongi lõppude lõpuks arhitektile ükskõik, kellele ta maja ehitab? Ei, vähemalt seekord mitte! Oma suurunistuste hauale ta tõrgub püstitamast hangeldamishoonet, tehku seda teised!

«Ah, küll te juba nõustute,» arvas proua Taras varsti, «tujudest saab üle . . . Ainult jumala pärast, ärge sellest kellelegi hingake, mis ma siin teile kõnelesin. Kui mu mees teada saaks, et ma teiega sellest juba olen kõnelnud, pealegi nelja silma all . . . Oi, ta saaks vihaseks! Ta on ju mul nii armukade! Jaa! . . . Teie ei oska ettegi kujutada, kuidas veel! Lähme siit kiiresti minema, muidu hakkab ta mind otsima, ja kui ta meid siit kahekesi nõnda eest leiab . . .»

See salapärasus oli naiivne, aga Hurt ei aimanud, kuidas proua Taras alateadlikult rahuldust sai sellest, et ta võis oma mehele natukegi kätte maksta oma saladuste edasilobisemisega nelja silma all.

Vastu hommikut juhtus midagi ootamatut, mis kõiki häiris. Ilmus nimelt politsei, kes asus kiiresti seesolijaid kontrollima. Küll seisti sellele vastu ja protesteeriti, aga miski ei aidanud. Otsiti Rõigast, kes aga oli teab millal ja kuhu ära kadunud.

Kiipsaarel kui ajakirjanikul oli varsti teada, et öösel oli rahvusrindelasi puistatud.

«Kes see julges! Katsugu nad!» suurustles Taras.

Kiipsaar mainis nimesid, kes on areteeritud, ka Tambergi korter olevat läbi otsitud. Tamberg ei uskunud. Kuidas oli see üldse võimalik! Suurima rahuga läks ta raamatukogutuppa telefoneerima. Kui ta toru käest pani, suutis ta vaevalt veel jalul seista. Kust nad ometi teadsid? Kes oli reetja?! Ta oli äkki väga väsinud ja heitis diivanile pikali ning ta silmade ette kerkisid hetkeks kõik ta laialipuistatud lauasahtlid, rahvusrindelaste salajane arhiiv, mis tema juurde hoiule toodud.

Pidulised hakkasid kiiresti lahkuma. Proua Raudkats oli õnnetu, et tema nii õilsasti kavatsetud katse luua

kokkukõla pidi lõppema niisuguse dissonantsiga. Ta tundis ängistust ja hirmu. Tamberg oli veel äsja nii pikka juttu ajanud vanadusest ja surmast, proua oli temale veel soovitanud meelelahutuseks ette võtta välisreisi, aga Tamberg oli käega löönud ja naljatades nimetanud teist välisreisi, seda, kust pole tagasitulekut.

Natuke hiljem askeldasid doktor Arukask ja preili Ormus lamava Tambergi ümber, proovisid pulssi ja jälgisid hingamist. Seepeale jooksis preili Ormus kähku süstimisvahendite järele.

Ja nüüd oli korter nii tühi ja õudne, midagi polnud teada, ei seda, mis väljas juhtus, ega seda, mis dr. Arukask haige seisukorrast arvas. Mustad tšello- ja viiulikastidki tundusid suletud surnukirstudena.

Notar Raudkatsile tuli äkki meelde Tambergi küsimus, kas võib surnulehka ära tunda juba kakskümmend neli tundi enne surma, ja ta arutas endamisi: «Mina oskan ju päris pimesi vahet teha Haut-Sauternes'i ja Barzaci lõhna vahel, vahest tunnen ka nüüd ära . . .»

Ta tahtis raamatukogutuppa minna, aga Arukask lubas seda alles siis, kui preili Ormus tagasi tuli.

Toas polnud mingit erilist lõhna. Tamberg lamas selili, lõug lõdvalt rippu, silmad kummaliselt pärani. Temaga oli asi läbi. Taheti ta suu kinni siduda, aga suures erutuses ei leitud midagi kohast, kuni preili Ormusele magamistoas käe alla sattus prouale Kiki poolt kingitud sall. Sellega ta siis tõmbaski surnu suu koomale, suurt sõlme lagipeale jättes. Siis vajutas ta silmalaud alla, nagu büroolaua kaane.

«Ühe tunniga jääb lõplikult kinni,» tähendas ta asjalikult majaprouale, kes nõutult pealt vaatas. Sõna «lõplikult» kõlas nii ahastama panevalt, et proua kähku saali kadus, silmad vesised. Ta võttis istet klaveripingil, näris taskurätiku otsa ja tõmbas seda sitku. Hambad aga ei pidanud kinni ja käed kukkusid klahvidele, sealt välja lüües veidra kimbu lahkhelisid.

Hurt oli Raudkatside juurest koos Kikiga lahkunud. Kiki toa leidsid nad maani täis suitsetatud olevat. Rõigas lamas diivanil palitu all ja külmetas. See lõdisemine ei vähenenud väljaski, kui Hurt teda mööda tänavaid enda poole viis. Õnnelikult pärale jõudes ei võtnud

Rõigas mütsigi peast, vaid hakkas kohe kõigilt ahjukülgedelt sooja otsima ja konjakit nõudma.

Joel kraamis välja oma tagavarad, valas klaasid täis ja vaatas Rõikale otsa.

«Noh?»

Mida kõike polnud ses lühikeses silbis! Parastamist, üleolekut, hoiatamist, kättemaksu, kahjurõõmu, kaastundmust, isegi võimalust mängida nagu kass hiirega, kuid kõike seda ainult tibatillukeste annustena.

Seal ta siis istus nüüd, see Hurda vaenlane ja koolivend, käed lõdvalt põlvede vahel, pea ees maas.

«Nüüd on siis mäng läbi?» kordas Hurt.

Rõigas ei vastanud midagi, võttis ainult klaasi ja tühjendas selle, ilma üles vaatamata. Mis ta seal veel küsib! Kui ainult teaks, kes on reetjad, käänaks kaelad kahekorra! Oli siiski hea, et ustavad sõbrad kirjakese saatsid ja et viimasel silmapilgul sai plehku panna. Siit nad teda juba enam otsida ei tea. Kui see Kiki ainult oma suu peaks!

Kui juba oli sooja saadud, juhatas Joel oma külalise magamistuppa. Revolvrit öölauale asetades tähendas see:

«Et sa siia kedagi sisse ei lase! Kes tuleb, saab kohe habemesse!»

Joel seadis ennast teise tuppa magama, aga und ei tulnud. «Imelik, nüüd siis anna oma vaenlasele tahtmatult peavarju, nagu enne jõulu neile tahtmatult raha andsid!»

Ajalehepoiste kange kisa taga akna äratas magajad. Lehe eriväljaanne teatas rahvusrindelaste organisatsioonide ja ajalehtede sulgemisest, läbiotsimistest, kinnivõtmistest, sõjaseaduse maksmahakkamisest. Joel luges ja luges, hingas sügavalt, nagu oleks ta äkki vabanenud painaja kütkeist, nagu oleks umbsest ruumist pääsenud välja värske õhu kätte. Ta koputas Rõika uksele ja küünitas lehe.

«Noh?»

Nüüd oli ses silbis juba rohkem muret Rõika isikliku saatuse pärast kui kahjurõõmu.

«Ma loodan, et sina mind ei reeda,» vastas Rõigas lugemist lõpetades. «Need abinõud meid ei kohuta. Halb on ainult see, mis nad sealt Tambergi juurest kätte

said. Nimestikud, kavad, plaanid... Aga ka see ei kohuta!»

«Niisiis sa ei mõtlegi veel jätta?»

«Sinna poolegi mitte! Huvitavam aeg seisab alles ees.»

«Aga kui ma praegu lähen ja helistan...»

«Seda sa ju võid. Aga sa ei tee seda.»

«Oled sa nii kindel?»

«Ma ei ole enam milleski kindel. Aga ma ei usu, et sina viimane jätis oled... Mina võiksin seda juba ennem olla. Kui sa praegu näiteks s e d a teeksid, võiksin ma päris rahuliku meelega sulle siinsamas kuuli kerre saata.»

«Ära hoople!»

«Ei mõtlegi! Sina usud veel inimese aususesse? Mina ammugi mitte enam! Tead, sõber, mis ma vahel tunnen? Ma tunnen, et üksainus väike nõks, ja ma olen ise... see kõige seam siga! Ma võiksin oma parima sõbra reeta, ma võiksin oma truima seltsimehe laibast üle astuda. Aga teinekord, tead... teinekord... on niisugune tung mõnda kahejalgset õnnelikuks teha... ja mõnikord on siin rinnus niisugune tunne... et...»

Ei, seda odavat pateetikat pole vaja! Joel käänas pea kõrvale, et mitte olla tunnistajaks inimlikule nõrkusehetkele. Rõigas ei suutnud vastu panna enesehaletsemise lainele, mis tast üle käis, kuni ta äkki rusikaga vastu lauda põrutas ja siis kärgatas:

«Kurat!»

«Kuule, vennas, sa oled väsinud, mine õige tagasi magamistuppa ja ära oma nägu näita! Mind ootab juba töö.»

Rõigas kuulas alistunult sõna.

Täpselt kell kümme oli Kiki kohal. Ta tuli oma tavalise koketeriiga, aga Hurt võttis ootamatult range tooni, seletades lähemalt töö laadi, mis Kiki siin pidi tegema hakkama. Kiki oleks nagu tahtnud protesteerida selle külma tõsiduse vastu, talle tuli hetkeks meelde Hurda meelas ja kirglik ümbertvõtt tantsu ajal, aga kõik oli nüüd asjatu: Kiki ripsmed võisid kuivõrd tahes pikendatud olla, tema kulmud üles tõstetud, tema pilk kelmikas ja kõnetoon edevalt mänglev, siin joonestuslaudade vahel ei tulnud sellest kõige vähematki mõjule. Karm ja

askeetlik töödistsipliin oli piksevardaks, mida mööda Hurt otsekohe sai ära juhtida ka Kikist tekkinud elektri.

Kui Hurt pärast päevatööd oma tuppa tagasi tuli, ei leidnud ta eest vähematki jälge Rõikast. Pagulane oli haihtunud, otsekui muinasjutus võtmeaugu kaudu.

II

11

Pastor Niinemäe mootorsõiduk, millega ta maal koguduses käis lapsi ristimas ja jumalasõna jagamas, oli oma külgkorviga midagi auto ja mootorratta vahepealset. Usklikele ei meeldinud see värdjas sellepärast, et pastoril ei kõlvanud üldse kaksiratsi istuda; ka sosistasid naised isekeskis, et hingekarjasel ei sobi oma naise voorimeheks olla; aga kui sportlik pastoriproua juhieksami oli ära teinud ja ise sadulasse istus, mees külgkorvis, siis polnud pahameelel enam piire. See oli lausa hoop kristlikele kombeile, ja juba paaril korral leidis pastor kummid lõhki olevat lõigatud. Nüüd seisis ratas kirikla õues ja Niinemäe oli selle ümber askeldamas. Sõit pidi minema Soekurule koos arhitektiga, et vaadata, kas suvila on juba katuse alla saadud.

Niinemäe, nahkmütsis, autoprillid silmade ees, jalas pruunid saapad sama värvi säärevarjudega, ootas, kuni Hurt külgkorvis rohelise läbipaistva tuulevarju taga istet võttis, siis viipasid mõlemad proua Niinemäele köögitrepil, mootor hakkas põrgulärmi tegema ja nõksatas minema.

Munakivid linna serval põrutasid sõitjaid tublisti, kuid siis tuli maantee, sile ja lai, ning kevadine karge tuul vuhises kõrvust mööda. Telefonipostid ja veel raagus puud muudkui vajusid mööda. Seda teed oli Hurt rohkem kui aasta tagasi jõululaupäeval pastoriprouaga välja sõitnud. Kas Niinemäe seda peaks teadma?

Põldudel aeti esimesi vagusid, taamal sinetasid metsad.

Juba ammu enam polnud Joel maal viibinud. Sügisel oli ta oma venda vaatamas käinud, kui see pärast mul-

lust rahvusrindelaste soputamist oli omadega vahele jäänud ja paar suvekuud kinni istunud. See täitsa ootamatu külma vee juga oli mehe tervisele liiga teinud ja ta majapidamise segi paisanud. Ta naine oli vahepeal silma heitnud sulasele, nii et Joelil ei tulnud üksnes anda rahalist toetust, vaid hakata ka venna ja ta naise vahel lepitajaks.

Niinemäede perekonnas oli Hurt viimasel ajal sagedaseks külaliseks. Mida avameelsem pastor oli, seda vähem lusti tundis Hurt midagi niisugust ette võtta, mida ta oleks pidanud tema eest varjama. Kuidas sa tarvitad teise headust ja usaldust kurjasti!

See aga ei takistanud Joelit ega Reeta otse pastori silma all peaaegu lapselikult hullamast või teineteisele sügavalt silma vaatamast. Niinemäe polnud armukade, ta aina muheles, tundis heameeltki, kui nägi vahel oma naist otsekui lapseks muutuvat.

Suvila ehitamise mõte oli üles kerkinud läinud suvel, kui Reeta sai Soekurule sundida ainult paariks nädalaks. Mis suvitus see on, oli Reet ütelnud, vanas rõskes majas, kuhu päikest sisse ei pääse ja kus terve suguselts sul kukil istub. Ja kuidas ometi Reet muidu armastab maal olla! Kui see olukord edasi kestab, võta kinni, mis patuseid mõtteid ta viimaks igavusest välja ei hau. Suvila ehitamist õhutas ka pastori soov, et Reet mõtleks temale tänumeeles, võib-olla koguni igatsevaltki seal maaüksinduses, kui tema vahetevahel oma tsikliga sinna külla sõidab. Nii see ehitus siis algaski.

Hurda projektide hulgas oli see teine, millele ta oli andunud kogu oma innuga. Ta tahtis sellesse ehitusse tuua midagi, mis iseloomustaks Reeta. Kui oli maju, mis vaikisid, maju, mis kõnelesid, ja maju, mis laulsid, siis pidi suvilast saama maja, mis tantsis. Nii oli Hurt tasakesi mõtelnud, aga seda oli raskem täita kui mõtelda. Niinemäed olid talle ehitamisel vabad käed jätnud. See vabadus oli alati arhitekti unistuseks olnud, aga nüüd muutus see otse raskuseks. Ta oli katsunud teada saada Reeda salajasemaid soove. Neid polnud aga eriti palju ning see vähenõudlikkus sai koormaks. Niinemäe omalt poolt soovis ainult, et suvila tuleks «uhke», nii et teisel pool järve autobussis sõitjad küsiksid: ei tea, kelle see maja peaks olema? Ja veel: köök pidi tulema moodne,

elektripliidiga, vahest siis tulevad Reedal ka köögihuvid, perekonnahuvid. «Kinder, Kirche, Küche,» mõtles Niinemäe, «kui meeldivad, kui sügavad sõnad!»

Kahel pool teed tõusis kuusemets, tuule vuhisemine kõrvus kadus, aga poripritsmeid lendas nüüd laias kaares üle kraavigi ja sõitu tuli aeglustada. Hurdal tekkis tunne, nagu istuks ta süstas ja sulistaks mööda veepinda. Sagedail kurvidel tuli ennast tasakaalus hoida, igal jõõrakul ennast kangeks tõmmata, ja kui ratas päris teepervele sõitis, kus oli kuivem, haaras käsi instinktiivselt korvi äärest kinni.

Hurda hajuvil mõtted kogunesid ja selginesid, kui välja jõuti tahedale ja sirgemale maanteele.

«Kaks paralleelset joont läbi õhu,» mõtles ta, «kaks igikohtumatut mõttelooklust . . . Mis see mask mõtleb mu kõrval? Kas telefonipostist, kuhu ta praegu otsejoones sihib? Trahh! Tema ühe hetkega taevas, mina, mina . . . korjaksin oma kondid kokku, toibuksin . . . Kas siis tõesti Reet . . .? Ei, ei, isegi siis mitte! Igatahes mitte abielu! Kulla prillimees, pole sul karta midagi, ela aga edasi! Nõnda, kihuta aga sellest postist siin julgesti mööda ja ka tollest seal! Miks su käsi praegu vääratas? Stopp. Ma ei mõtle enam kukerpallist. Või mõtled sina omakorda? Et — trahh, mina laubaga vastu posti, sina aga lased õnnelikult edasi? Ah, narrid mõttejupid!»

Hiljem hakkasid mõtted ehituse ümber liikuma. Kas see suvila seal viimaks samuti südamevalusid kaasa ei too nagu raekodagi? Mõlemat oli ta ju nii südame lähedale võtnud? «Kui kogu oma hinge asjasse paned, siis maksab elu sulle kätte,» mõtles Hurt ebausklikult, aga külma rahuga, «elu on ju kade.»

«Vaene Kiki,» mõtles ta edasi, «tema on vist minu küljes kogu oma südamega kinni, sest muidu ei veaks tal nii halvasti. Isegi jooned tõmbas ta mu töötoas alati viltu. Kaua ma teda siis nõnda oleksin saanud pidada? Ja kui ta mind Umbjärve ateljees katsus modelleerida, ebaõnnestusid kõik katsed. Miks? Armastus teeb silmad pimedaks. Oota, kuidas ütles Umbjärv? «Neutraliseeritud», modell peab neutraliseeritud olema, siis alles saab ilmekust välja võtta. Modelli vastu tuleb olla vaenulik, kasvõi õige natuke, sest vaen loob distantsi, mis kunstis

on loojale vajalik ja mida sümpaatia ei anna. Kes ütles kord, et kaisutan loodust, aga ainult selleks, et teda maha murda? Ja kas ei kõnelnud üks kirjanik, et niipea kui ta läheb midagi päris siiralt pihtima või oma südamelähedasi mälestusi muutmatult romaani poetama, siis veab kohe viltu, ja et kõik elust kopeeritud kujud, keda ta sümpatiseerib, võtavad vägisi udused piirjooned? Nagu oleks see elu reetmine, kui avaldad oma intiimsused varjamata ja muutmata, ja elu maksab kätte. Ja ka peategelane on sellepärast kõrvaltegelastest ebamäärasem, et autor paneb sinna sageli liiga palju ennast, armastus teeb aga pimedaks, ja keda siis enam armastatakse kui mitte ennast. Kas olen mina oma modelli vastu küllalt vaenulik olnud, et mul mu arhitektooniline portree õnnestuks? Kas Reet tunneks selles ära oma graatsiat, oma proportsionaalsust? Vähemalt hea tunne peaks tal tekkima majast, kui see mul õnnestub. See mõte portreest, sellest ei tohi kellelegi hingata! See paistaks pentsik olevat. Siiski, hoone peab õnnestuma, Reeda vastu ma olen ju küllalt «neutraalne» . . . Või mitte? Seda halvem suvilale! Noh, aga täna vähemalt peaksin hoopis kainelt nägema, tellingud ja palgid teevad ikka kaineks . . .»

Sõiduk läks ühest künkast üles, teisest alla, tee peal käis vinta-vänta ja mõtted lõigati jälle juppideks. Ent siis laskus tee lõplikult allapoole ja kaugel välgatas järv.

«Nüüd, kui ehitus pooleli on,» käis läbi Hurda pea, «on mul veel õigust siia sõita, aga kui maja valmis saab, siis hüvasti, arhitekt! Skulptor vähemalt tohib oma nime aluse sisse graveerida, kirjanik tühise värsirea alla pista. Milline maja aga kannaks arhitekti nime? Meie saatus on jääda anonüümseks või siis ainult mõne harva spetsi teada. Meie eneste loomissaladust ja loojauhkust ei oska keegi aimata ega jagada. Kas ma Reedalegi kunagi saan edasi anda neid elamusi ja pakitsusi, mida ma olen tundnud temale ehitades? Mis võib see mühakas siin mu kõrval kõigest sellest aimata? Unistab vaid elektriköögist. . .»

Niinemäe peatas sõiduki madala lepiku ääres, osutas oma suure nahkkinda nimetissõrmega paremale ja vasakule ning ütles:

«Siit algab Soekuru. Varsti näete üle järve ka ehitust.»

Varsti keeras mootor suures kaares pika vana kõrtsi moodi kivimaja ette ja põrin lakkas. Oldi pärал. Mehed tõusid püsti, sirutasid oma kangestunud liikmeid ja hõõrusid käsi.

Viltuvajunud etteehitatud puutrepile ilmus hallis lüstriinkuues vanamees, suus pika pitsiga suits. Kogu ta välimuses polnud midagi tüüpilisest talutaadist, pigem meenutas see puhtaksaetud näoga tüse kogu mõnda hallijuukselist inglise riigimeest.

«Ah sina oled, poju!» hüüdis ta liigutatult, sirutas kaks kätt ette, tuli alla ja raputas tugevasti Ilmari kätt. Hurta teretas ta õige pealiskaudselt.

Toad olid pungil täis vana mööblikoli, nähtavasti kokku ostetud mitmelt oksjonilt. Väikeseruudulistest akendest, mida lillepotid varjasid, tuli ainult vähe valgust sisse. Esimesed jutud aetud, ilmus nähtavale ka perenaine oliivrohelises maavillases kleidis, kaelas pikk kulduurikett vöö vahele pistetud uuriga. Hurt haistis kõikjal koirohtu.

«Näete,» ütles vana Niinemäe Hurdale, kui neid teise tuppa kohvile paluti, «elame siin kahekesi kõigest muust maailmast nii eemal, mis? Aga linnakombeist ei saa lahti! Oma paar korda päevas peab eht kohvi saama. Ja ilma hea tubakata ei saa ka läbi. Kui Ilmar viimati väljamaal käis, tõi ta mulle kasti sigareid kaasa, oo, meil enestel pole kaugeltki niisuguseid. Kus sellega! Mis? Ja Martellist oskan ma ka lugu pidada. Memm, otsi kapist välja see kolme tärniga!»

Memm ei armastanud ei mehe praalimist ega tema käsu täitmist. Tuhakarva juuksejunn kuklas, kõrvad potivormi näol paljad nagu kaks sanga, valas ta kohvi ega mõtelnudki konjakit otsima minna (toogu ise!), vaid katsus Joeliga juttu teha. Vana Niinemäe liigne kiindumus oma pojasse ei meeldinud memmele hästi. Oli nagu kade. Ta katsus siis ennast maksma panna teisiti, paha tuju ning jonniga.

Ta kõneles Hurdale, kui raske on elada koos pooleteramehega; ta pahandas, kuidas suvel kõik põõsad aias tühjaks tehakse ja sügisel kõik õunapuud, kuidas jõmpsikad armu ei anna ka hernepeenraile. Seda juttu jät-

kus kogu kohviajaks ja oleks jätkunud pärastisekski, kui jutustaja Ilmariga poleks välja läinud, et sellele pärisperemehele veel muudki ära kõnelda, mis südamel kipitas.

Vana Niinemäe asus nüüd oma lemmiktegevusele — paberossitoppimisele. Ta võttis istet vanal sohvatükil ja palus ka Hurta istuda. Nuusutatagu ainult, kui hea tubak tal on, puhas konterbant, laevameeste kaudu saadud. Niinemäe lükkas kesta vastu rinda täis, näpistas otsast narmad ja pakkus Hurdale proovida.

«Mu naine tüütas teid ära oma hädadega, mis? Mina ise olen juba harjunud, jaa, mina ei pane teda enam tähele. Joriseb mis joriseb, ma ei kuulegi. Oo, kui ma mõtlen, missugune mu esimene naine oli, Ilmari ema! Vaat oli naine! Pehme ja hea südamega, ikka heas tujus. Niisugust annab otsida, mis?»

Hurt märkas, kuidas paberossitoppija silmad niiskusid sisemisest liigutusest.

«Ilmar on osalt oma emasse läinud, jaa! On teine vahel, kui mõtlen, liigagi lammas. Kas pole tõsi, mis? Aga teisest küljest jälle, kas olete tähele pannud, kui palju tal oidu peas on, oii!»

Niinemäe laksatas keelega.

«See on tal minust. Jaa! Kui te ainult teaksite, kuidas mina oma nupuga olen elus edasi saanud! Oo, ega varandust saa koguda ilma kavaluseta, mis? Aga näete nüüd isegi: poeg mul suure koguduse õpetaja, igaüks tunneb, teab teda. Või te isegi pole kuulnud, kuidas ta jutlust ütleb, mis? Päris vee võtab välja. Pagana poiss mul!»

Vanamees võttis taskurätiku ja pühkis silmakurusid.

«Ja raha, sunnik, oskab ka teha! Mis? Kas ei ole õige? Kus on ikka majasid ja aktsiaid! Alguses ma aitasin teda ise jalgadele, aga endal peab ka ikka mõistust olema, mis? Või arvate, et suur kogudus, küll ta juba seda korralikult koorib, mis? Ei noh, kus sellega, ega nüüd enam endine aeg pole! Kui ma teda tudeerima saatsin, oli õpetajaamet etemgi kui advokaadi- või tohtriamet, aga siis tulid kõik need mässud ja muud. Mis sa nüüd näljasest kogudusest veel võtad või saad? See ju sandikopik, mis? Noh, see kirikuamet tal ju ka ainult veel auametiks. Saab ehk ükskord praostiks

või... annaks jumal, piiskopiks! Mis? Pagana poiss mul! Pagana poiss... Ärge mõtelge, et tema selle viletsa palga pärast ainult... Kus sellega!»

Kui poega küllalt kiidetud, siirdus vanamees omaenese eluteeneid hindama. Ta alustanud lihtsa kelnerina, kogunud raha, hakanud jaamaeinelauapidajaks. Aga kes tahab edasi jõuda, sel peab ikka oma konks olema ning ta peab ka midagi kaalule panema. Vana Niinemäe seadnud siis nõnda sisse, et tema korteris igal kellaajal võidud head äraolemist teha. Viina, sakuskat, naisi, muusikat...

Ja häält salapäraseks madaldades jätkas vanamees:

«Kooriti seal tagakambris siis üks rikas vene kaupmees jumalapaljaks — muidugi olete seda omal ajal lehtedest lugenud, te ei mäleta enam —, kaotasin kõik õigused, aga uskuge mind, minu enese käed olid enejumalapuhtad. Mis mul teiste taskust otsida, kui eneselgi seda va puru segada, mis? Ainult mu naine, kadunuke, ei kannatanud välja, läks mulda, rahu ta põrmule! Sai siis poja nimele see vana kõrtsimaja muretsetud, maad juurde ostetud, uus perenaine võetud, isegi teine poeg kasvatatud, see nüüd juba gümnaasiumi lõpetamas, jälle tark poiss, aga natuke haiglane ja iseäralik...»

Vanamees oli oma suurde karpi juba mitu rida paberosse ladunud. Ta suitsetas vahetpidamata, tarvitades seejuures pikka pitsi, et suits oleks hästi jahe ja vähem mürgine, naine ju niikuinii särtsu ja mürki täis.

«Aga kes siis teie olete?» küsis ta äkki vahele. «Ilmari sõber vist? No muidugi, egas mina oma jutuga muidu nii kaugele poleks läinud. Ega siis Ilmar oma sõpru kunagi halvasti vali. Tema sunnik juba teab, tema oskab, mis? Küllap teilgi on umu ja oidu!»

Vana Niinemäe pilgutas kavalalt silmi ja ulatas suitsu.

«Jah, häid sõpru on Ilmaril laialt ja elada ta oskab, aga ainult ühes asjas on teine narristi teinud...»

«Nimelt?»

Niinemäe vaatas mõtlikult enda ette ja siis Hurda otsa, nagu kaaludes, kas maksabki poega halvast küljest valgustada.

«On omale ahtra naise võtnud,» ütles ta peaaegu

sosinal ja müksas üle laua Hurta käsivarrest. «Kas ei ole õige, mis?»
«Kuidas te võite nii ütelda!» hüüdis Hurt kuidagi puudutatult.
«Jah, nii see on! Minu Ilmari juures viga küll ei seisa. See on kindel. Mis nad siis ootavad! Näe, minul ei aidanud ühest pojast, võtsin teisegi kasulapseks. Aga nüüdsed ajad, võta neid kinni, mis? Ma ei ole ikka veel otsa peale saanud, kas nad ei taha või ei saa . . .»
Jutt oli Hurdale piinlik, ta kortsutas kulme ja katsus jutulõnga mujale viia. Aga vanamees jätkas:
«Muidu minia ju ilusa plaaniga, kas pole? Mina armastan teda väga. Kui ta suvel siia tuleb . . . Alati heas tujus, toad ja metsad lõõritust täis. Jah, ilus hääl raipel!»
Seda ütles ta jälle siiralt liigutatuna. Ning jätkas häält madaldades:
«Minu memmele ta ei meeldi. Ei aita teist majapidamises, siit see vimm siis. Ja üldse ei armasta midagi näppude vahele võtta ega kööki minna. Aga muidu, noh, minu Ilmar pole halva maitsega.»
Nüüd oleks Hurt tahtnud, et jutt Reedast jätkuks. Ta hakkas üht ja teist pärima ta elust siin maal. Ega Reedal suurt isu siin suvitada polegi, pisut nagu kitsas see elamine talle, seletas vanamees. See väike pööningutuba üleval ei kõlba ikkagi õpetajaprouale. Aga kui uus maja valmis saab, küll siis proua ei tunnegi enam igatsust linna järele. Suvila tuleb hästi uhke ja seisusevääriline. Hurt peaks seda nägema.
«Sedap me siia tulimegi,» tunnistas nüüd Hurt. «Mina olengi selle maja plaani tegija.»
«Ahah,» vastas Niinemäe, ilma et eriliselt üllatatud oleks olnud. «Ilmar, jah, rääkis, et keegi on aidanud tal maja plaani kokku seada. Või siis temal enesel palju aega niisuguste asjadega tegemist teha, mis? Ega tema siis niisugune jonnakas ole, et ei võta hea sõbra nõu kuulda. Hea südamega teine, mis? Kas pole õige?»
«Halb ta ju pole kuidagi, jonnakas ka mitte. Jättis mulle täiesti vabad käed . . .»
«Näete nüüd ise, missugune ta on! Mis? Kooner pole ta ka mitte. Küll ta teilegi tasub töö ja vaeva eest. Ilma tema juba kedagi ei jäta. Kus sellega! Seda ärge

kartke! Tema on mul niisugune poiss, et rühib ikka ise tööd ja pole kade, kui ka teine tööd saab. Nii olin ka mina: egas mina kedagi ilma jätnud, kes ikka tööd tegi, see ka palka sai.»
Niisuguses enesekiitmise ja teiselt poolt hädaldamise vahel peab siis Reet suvitama, mõtles Hurt, kui nad pastoriga koos läksid ehitust vaatama. Et see asus vanast majast eemal nende küngaste ja metsatukkade taga järve ääres, see meeldis Hurdale, sest polnud kahtlust, et Reet tuli kõigest sellest sompunud õhust lõplikult ära eraldada. Ta pidi enese ümber saama kauni maja, avara aia, vaba looduse, puhta järve. Hurt tundis, kuidas tal eneselgi tekkis tahe elada siin maal, iha enese küljest maha hõõruda aastaist ja inimestest kogunenud kõnts ja vastu minna uuele elule, millele salapäraselt magusa mõtte annaks ühe naise kuju kuskil silmapiiril.
Suvila katusel ilutses vanik. Ehitus praeguses järgus seisis aga hoopis kaugel sellest kujutelmast, mis temast arhitektil olnud. Kõik oli siin veel toores ja silumata. Mis Hurta otse häiris, oli töö ebatäpsus: põrandalauad seisid ebatasaselt, akende antslagid olid tehtud kõverad, lengid niisuguste valtsidega ja uksed viilungitega, mis Hurta vihastasid. Majaplaanist oli siin-seal omavoliliselt mööda hiilitud.
«Pean siia sagedamini sõitma, muidu rikuvad hoopis ära,» tunnistas Hurt.
Niinemäe ise aga oli ehitusega kõigiti rahul. Valati parajasti tsementtreppi maja eest kuni alla järveni. Siit jookseb Reet alla, pruunid käsivarred tasakaalu hoidmiseks üles tõstetud, mõtles Hurt. Niinemäe arvutas kõrvalelükatud tellingulaudadel, kui palju on hoone juba rohkem maksma tulnud kui kalkuleeritud ja kui kallilt ta peab hoone kindlustama. Hurda pilk uitas üle järve nurmedele metsasiilude vahel, hallidele taluhooneile. Mis oleks, tärkas äkki mõte, kui ise siia natukeseks puhkama tuleks? Käiks iga päev siin töid juhatamas. Autobuss tooks igal õhtupoolikul teda linnast siia, hommiku vara saaks jälle tagasi oma tööde juures olla. Soekuru vanamaja õhku ta küll välja ei kannataks, ja inimeste selts ainult segaks teda. Peaks kuskil mujal ööbida saama . . .

«Pole suvitamiseks vaiksemat nurka kui see siin,» ütles Hurt Niinemäele. «Ma imestan, et siit veel suvituskohta pole välja arenenud.»

«Oo, mul on suuri kavatsusi!» tunnistas Niinemäe. «Aga sellest on pisut vara kõnelda. Siin käib niikuinii juba üksikuid suvitamas. Näete seda veskit seal järve otsas? Seal oli läinud suvel Kiki mõne nädala ja ka kunstnik Umbjärv. Tuleb vist tänavu jälle. Ongi Reedal seltsi. Muidu tal ju igav. Paljuke siis minusugune aega saab maal käia.»

Mõte siia suvitama sõita, niipalju kui töö lubab, oli Hurdal kohe küps.

Kolm päeva hiljem oli ta juba Soekurul tagasi, aga vanade poole ta sisse ei astunud, vaid läks omnibussist otsejoones ehitajate juurde, kes parajasti ametis olid krohvimisega. Siin ta uuris põhjalikult kogu ehitust, ning jaganud tarvilikke näpunäiteid, hakkas järvekallast mööda edasi minema. Metsaalune valendas ülastest, oli paiguti rõske, nii et tuli suunda muuta ja otsida üles maantee. Siit avanes korraks pilk üle valge suvila, mis oma proportsionaalsusega tõi Hurdale hea tuju. Ta pööras kõrvalteele, et välja jõuda lähemasse tallu, mida ta suvila trepilt teisel pool järve oli näinud.

Karjakrants võttis Hurda vastu suure haukumisega, kuskilt ukse vahelt pisteti uudishimulik pea välja ja tõmmati kohe jälle tagasi. Habemik vanamees höövelldas midagi räästa veere all nii suure hoolega, et tulijat tähelegi ei pannud. Rehetoa lahtisest uksest paistis suur ahjukolask ja selle ees koldekividel piimakausse reas nagu suuri vesiroose.

Toas kahel pikal pingil istuti viiekesi suure savikausi ümber, küünarnukid õdusalt laual ja puulusikad käes. Sissetulija tervitus võeti ükskõikselt vastu ja söödi rahulikult edasi. Igaüks võttis lusikaservaga jahuputru, kastis selle rasvasilma ja ootas vaikides, kuni teised sedasama olid teinud. Nõnda jätkus see vaikne toiming ühesuguses rütmis väärika aeglusega, ilma et keegi oleks lasknud ennast häirida. Ükski lusikas ei jäänud käigus vahele, nagu mõla, mis õigest taktist välja langedes oleks võinud kogu paadi viltu viia.

Keegi ei küsinud midagi, keegi ei palunud lähemale astuda.

«Kas peremees on kodus?»

«Eks ise näinud. Aga mis temast tahate?»

«Oli niisama asja.»

Karjapoiss turtsatas naerda, sest peremehest tuli võõras ise mööda, nüüd aga küsib, kas ta kodus on.

Tagatoast tuli välja perenaine, pikk ja kuivetu, põsed auku vajunud, mustakirju rätt lõua alt kinni seotud. Kui ta oma suu avas, välgatas üksik alumine hammas, vildak ja kollane. Ta vaatas altkulmu võõra otsa, ei lausunud sõnagi, tuli laua juurde, vaatas korraks üle ja saatis tüdruku, selle heledaripsmelise, paja juurde putru tooma.

«Ma tulin kuulama, kas teil siin ehk suvitajale ruumi juhtub olema,» ütles Hurt lahke ilmega.

Perenaine, ikka tõsine kui kirikus, ei lausunud ka nüüd sõnagi, vaid tüüris otsekohe välja. Seal viibis ta tükk aega. Hurt katsus vahepeal seesolijatega jutujärjele saada, ta kõneles ilusast ilmast, päris kalapüügi võimalustest, aga keegi ei pidanud oma kohuseks vastata, ainult putru söödi edasi suurema nohinaga. Hurt võttis palumata istet akna all pingil, millele oli pandud kannel. Seda katsus ta küll seda-, küll teisipidi mängida, aga suurt asja sellest ei tulnud, jah, karjapoisski tundis end võõrast kaugelt üle olevat.

Viimaks ometi astus sisse vanamees, pikk hall habe täis höövlilaastukesi. Temas oli rasket väärikust ja midagi sellest sammaldunud õlgkatusest, mille all ta väljas töötas. Hurt pani kandle kõrvale, tõusis püsti, aga vanamees ei pannud teda tähele, vaid istus lauda ja käskis enesele süüa anda. Kõik näisid teda kartvat.

«Teie olete vist peremees?» küsis Hurt viisakusest tasakesi, aga temale ei suvatsetud ikka veel vastata.

Perenaine kummardus vanamehe kõrva juurde ja ütles:

«Võõras küsib, kas sina ikka oled see peremees.»

«Pole minult veel keegi saanud minu talu võtta. Pean seda kuni oma surmani ega anna kellelegi. Mis tema sellest siis tahab?»

«Mina ei taha muud teie käest kui üht toakest üürida,» ütles Hurt vähekuulvale vanamehele hästi kõvasti, «seda ärklituba sealt ülevalt.»

Hurt arvas, et kõige lühem tee ka inimese juurde on

sirgjoon, aga selles ta eksis rängasti. Enne kui teise mõtteõue pääseda, oleks tulnud astuda hoopis kõveraid kõrvalteid. Oleks tulnud kaua kõnelda ilmast ja viljasaagist, siitkandi inimestest, sugulastest ja tuttavatest. Aga Hurt tuli suure paki ja palavaga ning paristas rabinal kõik kohe välja. See ebaviisakas komme solvas vanameest ja ta andis kohe ka vastuse:

«Ei meilt saa midagi!»

Hurt märkas oma eksitust ja katsus seda parandada. Kulus ligi pool tundi, enne kui ta sai pisut usaldust võita. Kõik tarvilised kõrvalteed käidud ja sissejuhatused tehtud, algas ta uuesti:

«Teil siin üleval on vist üks ärklituba?»

«Tüdruku jaoks on küll.»

«Kui me nüüd tüdrukule leiaksime magamiseks teise koha . . .»

«Aga kust sa süüa saad?»

«Ega mina palju söögist . . . Mis ma võtan, selle maksan otsekohe kinni.

«Mina annan toitu ainult oma töötegijaile.»

«Ega minagi ole armuleivasööja. On minulgi omad tööd.»

«Mis tööd sa siis mõistad? Logelejaid ja suvitajaid mina ei salli. Neid hulgub siin ringi, üks tuleb mune otsima, teine kanu. Sügisel käivad õunavargil. Ja ikka poolalasti teised nagu metsalised. Ei mina neid salli. Mis töö peal sina siis oled?»

See, et tegemist oli mingi meistermehega, pani vanamehe mõtlema. Ta läks perenaisega tagatuppa, et ühiselt nõu pidada. Otsus tuli lõpuks soodne. Ainult et Hurt pidi muule lisaks sauna ära parandama ja sinna veekuumendajad torud sisse seadma.

Hurt nõustus kõigega, maksis käsiraha ja sai toa veel samal õhtul kätte.

Pööningutuba oli pikk ja üpris kitsas. Keset tuba seisev korstnajalg kandis pruunikaid suitsupigijugasid, mis toale andsid vänge rehetoalõhna. Mõlemale poole akent toanurkadesse asetatud kolmekandilised riiulid olid ääristatud pabersakkidega, ja need, kui välja arvata akna kõrval rippuv ja roosa paberroosiga kaunistatud virildav peegel, olid toa ainsaiks ehteiks. Aga Hurt oli vähenõudlik. See, kes teistele kauneid maju ja

mugavaid kodusid ehitas, võis ise nurisemata leppida armetu voodiloksiga kasvõi lahtisel pööningul.

Ühel päeval, vaevalt linnast saabunud, nägi Hurt läbi akna eemal järvel üksikut sõudjat. Ta ruttas kohe alla. Pidades kogu aeg silmas paati, läks ta põldude vahelt alla kaldani.

Kogu järveäär hingas kaski ja luhti. Kalu sulpsles rahulikus vees. Hurt päästis oma paadi lahti ja hüppas sisse. Iga mõlatõmmak laius kaarena üle vaikse veepinna kuni vesirooside ja jõepudelite kasvukohani, pannes need tasakesi liikuma. Varsti oli ka paat ise sealsamas ja libises välja ulgujärvele, suurde vaikusse enese ees.

Tarvilik hoog sees, tõmbas Hurt mõlad sisse ja jäi kuulatama, kuidas nende otsadelt vett alla tilkus ja kuidas ta enese süda kõvemini peksis. Ta oli koosi võtnud kauge paadi suunas, aga kui ta jälle üle õla vaatas, oli see kadunud. Järvel polnud enam kedagi näha, peale vaikse õngitseja seal ees keset roogu. Kuhu see paat, hele täpp keskel, võis nii äkki kaduda? Ainult kas kuhugi roo sisse või sinna saarekese varju, mida kattis tihe põõsastik ja mõned üksikud kõrgemad lehtpuud.

Hurdas ärkas saagilust ja ta sõudis nobedalt saare poole. Vaevalt oli ta sellele liginenud ühelt poolt, kui teise otsa tagant parajasti teise paadi nina välja vilksatas. Hurt pööras oma paadi kohe ümber, et teisele otsejoones vastu minna, aga kui ta nüüd, võidurõõm hinges, selja taha vaatas, olid teisest paadist kadunud kõik jäljedki. Kumb see seal oli: kas Kiki või Reet? Et mõlemad neil päevil pidid maale tulema, seda oli Hurt Kikilt eneselt kuulnud.

Kui nõu ei aidanud, siis tuli võtta jõuga, ning Hurt ei pööranudki oma paati enam ümber, vaid hakkas kõigest jõust edasi sõudma, et nõnda ikkagi viimaks järele saada. Saare nurgale jõudnud, nägi ta aerutatavat juba lahtisel järvel. Seal vähemalt ei saadud enam eest ära põgeneda, ja kui üks paat ees ristles, tuli teine iga tõmmakuga üha lähemale. Nõnda ajas Hurt oma saagi roo ja veekasvude mõrda, kust enam polnud edasipääsu. Kahkjassinises kleidis sõudja tõmbas mõlad alistunult nagu lind oma tiivad kokku ning jäi saatust ootama.

«Käes!» hõiskas Joel ja laskis oma paadi libiseda Reeda paadi kõrvale, kuhu kohe tormakalt sisse hüppas. Reet pidi tahtmatult kahe käega servadest kinni hoidma, et tasakaal ei kaoks. Rõõm ja hirm korraga näos, nii võttis ta tulija vastu.

Üks paat seoti kiiresti teise järele, Joel istus aerudele, Reet tüüri juurde. Ilma et oleks tarvitsenud peale vaadata, seisid Reeda sihvakad, beeži sukatatud sääred kogu aeg Joeli silme ees, põlved hoolega koos nagu kord Joeli toas diivanil istudes.

«Teie ei olegi nii väga üllatatud minu siinolekust?» küsis Joel, kes kogu aeg oli mõtelnud esimesele ootamatule kohtamisele ja nüüd veidi nagu pettunud oli, et Reedale kõik nii endastmõistetavana tundus.

«Teie siinolekust mitte, küll aga teie ägedusest,» vastas Reet naeratades.

«Kust teie teadsite, et see mina olen? Või lootsite vahest kellegi teise olevat? Ja kui mind ära tundsite, ehk pettusitegi . . .?»

«Aga kust siis teie teadsite, et see mina olen? Lootsite ehk ka kedagi teist taga ajada . . .»

«Süda ütles . . .»

«Kas te alati nii kindel võite olla, et teie süda tõtt kõneleb? Sinna sisse mahub teil ometi nii palju!»

«Mitte enam kui üks korraga!»

«Nananah!» naeris Reet. «Ärge mulle rääkige! Vähemalt mahub sinna ka see, kellelt teada saite, et mina juba siin viibin.»

«Keda teie arvate?»

«Noh, eks sedasama, kes minulegi seletas, et teie siin vargsi maal käite! See siis oligi see teie süda . . .»

Ennäe, ikka jälle peab Kiki see kupeldaja olema, kes nad siia järvele kokku toob! Ja mitte sattumus? Mitte romantiline saatus? Neetud naine, kes käib kannul nagu vari ja oma tahtmatute heategudega lõhub mõnegi illusiooni! Joel läks midagi kibedat ütlema Kiki kohta, aga hoidis keele hammaste taga. Puudub veel, et Kiki ise siin kuskil roos ei õngitse ja salaja ei jälgi, mis ta marionetid teevad.

«Kas sõuame õige Kikile külla?» küsis Reet kuidagi intrigeerivalt.

«Ei!»

«Nii te olete, nüüd ei taha teie temast midagi enam teada . . .»

«Jätke see jutt, palun! Ma ei taha mitte kui millestki praegu teada, mis meist kaugemal on.»

Oli hea nõnda sõuda, oli lõpmata hea tunda enese lähedal, enese ees seda habrast kuju, kes tüüris ükskõik kuhu ja kelle selja taha jäid ükskõik mis joomed ja mõlajäljed. Joeli jaoks ei eksisteerinud praegusel hetkel ei minevikku ega tulevikku, ei sidemeid ega kohustusi, ei mingit maailma peale selle kahe siin paadis ja kevade nende ümber. Kui Joel paadi peatas ja üksisilmi Reeda otsa vaatas, nagu oleks ta ihaldanud teda sealt paadipärast päris enese ligi varastada, sihtis Reet koketeeriva pilgu kuhugi ebamäärasusse ja hakkas mingit viisi ümisema, näol mahe naeratus nagu paitusest.

Nad randusid värskelt valatud tsementtrepi ees ja jooksid üles suvilat vaatama, mille põrandaid värviti. Joelile tundus, et kui ta nüüd kõneleb nende tubade mugavusest, puhtusest ja ilust, siis kõneleb ta Reeda ilust, ja kui ta vaimustatud on veetlevast väljavaatest järvele läbi selle akna, siis mõtleb ta Reeda silmadest ja nende veetlusest.

«See siin on punase-mooni-tuba,» seletas Joel punasega tapetseeritud toa uksel, «aga nüüd läheme lõosilmatuppa taevassiniste seintega. Selle teie kleidiga peaks see sobima. Aga,» ja Joel tõstis sõrme huultele, «kõigest sellest sümboolikast ei tohi te mitte üht silpigi kellelegi kõnelda, mitte kellelegi! Kas tõotate? Aga meil on veel nägemata nurmenuku- ja kassikäpatuba . . .»

«Aga miks pole pärnaõietuba? Mina armastan neid õisi üle kõige . . .»

«Pärnaõie? . . . Ma ei teadnud. Üleval on üks tuba veel värvimata, tahtsin, et see tuleks roheline, aga kuidagi ei leidnud rohelist õit. Olgu see pärnaõie värvi! Aga ärge hingake meie saladusest kellelegi! Las teised teavad söögituba, saali, magamistuba, mis see meisse puutub! Kui teie kord seda maja sisustama hakkate, siis ainult nende lillede tähe all — kardinad, mööbliriie, kuni lillideni vaasis . . . Eks?»

«Tore!» lõi Reet rõõmsalt käsi kokku. Mäng meeldis

talle. Ja pealegi, kui tähelepanelik Joel pidi olema, kui ta ära teadis peaaegu kõik tema lemmiklilled.

«Kas ma ka Ilmarile ei tohi ütelda?»

«Mitte kellelegi!»

«Aga mis siis, kui minu ja tema vahel pole saladusi?»

«Siis nüüdsest peale on!»

«Ma siiski kardan pisut . . .» tunnistas Reet ja vaatas Joelile küsivalt otsa.

«Mida siis?»

«Ah, see on lollus! . . . Ma mõtlen, et . . . kui see kõik ainult meie kahe teada jääb, kas see ei ole vahest patt? Kas te võtate vastutuse täiesti enda peale?»

«Täiesti. Ma olen harjunud vastutama kõige eest, mis ma ehitan.»

«Ma kardan, et teie ehitate minu ümber õhulosse . . . Aga kui mina ei oska neisse elama asuda? Või kui mul seal liiga kitsas hakkab?»

Reet oli aknalaualt kinni võtnud lepatriinu ja selle oma käeseljale pannud. Esimesest ehmatusest toibunud, oli see jalad välja sirutanud ja sibas nüüd mööda käeselga peopesani ja sealt jälle tagasi. Siis aga peatus ta hetkeks, ajas tiivad laiali ja lendas vastu Joeli kuube.

«Lähme siit minema!» hüüdis Reet ja haaras Joelil käest. «Teie olete selle ehituse küljes palju rohkem kinni kui mina. Teete mind nõnda viimaks armukadedaks!»

Kogu loodus ümberringi oli rõõskroheline ja lõhnas tugevasti õhtuses vaikuses. Metsa all mulluste lehtede korra vahelt keerutasid oma lehti välja piibelehed ja kuuvalurohud, mõni hiline ülane valendas veel tagasihoidlikult, niiskemad niidukohad kollendasid kullerkuppudest. Reet jooksis nurmenukkude järele nagu väike laps. Põldudevahelisel peenral hakkasid võililled vastu õhtut oma helendavaid päid kokku tõmbama.

Aga siis algas suur okasmets. Ülal punetasid ja rohetasid vastu noored käbid nagu väikesed sarvemugulad. Reet sirutas oma käed kõrgele, et neid kätte saada. Joel märkas äkki sel käsivarrel joont, kus päevitusepruun lõppes ja algas heledam ihu. Oli nagu kaks Reeta, üks päikeses küpsenud, loodusele ja ka Joelile lähedane, terve ja karske, teine pimedas kasvanud, imelikult võõras ja arg, meenutades Reeda lillekimbus seda sarapuupõõsa alt rohutult pinnalt leitud roosaõielist käokäppa lihava varrega.

Reet ei küündinud käbideni, ka mitte Joeli käed. Isegi roigas ei toonud neid maha. Joel tõstis Reeda üles. Jumaluke, kui kerge, kui vitspainduv ta võis olla, kui ta seal ennast ülespoole sirutas! Tal polnudki kaalu!

«Kuidas pole kaalu!» hüüdis Reet vastu, mööda Joeli keha alla libisedes, käbid võidukalt käes. «Ma kaalun tervelt nelikümmend kaheksa kilo!»

Joel tõstis veel kord Reeda kõrgele ja veel kord. See naine lõi ta meeled nõnda lõkkele, et kogu ta raskus oli kadunud. Nõnda kaotavad kivid ja palgid ehituses oma raskuse, kui nad on liidetud meeldivaks harmooniaks ja proportsiooniks.

Oli tagamõttetult hea kõndida ja joosta metsa all, teineteist ümber puutüve taga ajada, olla nagu kaks vallatlevat looma, kaks mänglevat kassipoega. Puudus tubade kombelisus ja inimeste arvustav pilk. Orav, see kohevilsabaline seal, ei hüpanud selleks eest, et joosta keelt peksma, ka pikanokaline rähn ei toksinud anonüümseid kirju nähtu kohta. Ainult loomulik vaist oli teejuhiks saanud ses süütus vabaduses. Joelile avanes eneses ja enese ümber maailm, mida ta sel määral veel polnud kunagi kogenud. Äkki ta tundis, et ta on osake mõõtmatust loodusest, mis sõbralikult ta ümber laotub, et ta sisemuses hakkab midagi pakitsema, mis nüüd tundub, jah, isegi väärtuslikum olevat kui kõik mõistuse mõõdetud jooned ja ka maise kire rahuldamise tarve!

See oli reetmise algus senisele tõekspidamisele, aga see reetmine oli magus.

«Nüüd on viimane aeg koju minna!» hüüdis Reet, kui oli märganud tihedat hämarust puude all.

Tagasi anda see tükk loodust kitsaile tubadele ja veel kitsamaile inimestele, sellega ei tahtnud Joel kuidagi leppida. Polnud ju Reeta keegi ootamas. Aina võõrad! «Tema» on ju linnas. Joel ei tahtnud Ilmari nime praegu suhu võtta, aga ka Reet hoidus sellest, nagu võiks Ilmar kõike kuulda, kui tema nime nimetatakse.

«Teistest tuleb veelgi rohkem hoolida kui temast,» ütles Reet. «Tema juba ise oleks hea, tema lubaks mind

hulkuma niipalju kui tahes. Tema ei keela mulle kunagi midagi, mis minule hea on.»

«Ma tean, ma usun, et tema on hea,» vastas Joel, «tema ei pahandaks isegi siis, kui me ööseks peaksime metsa jääma.»

«Ei, ta on tõesti kena minu vastu, nii mõistlik ja nii tark . . .»

«Jah, ta on tõesti kena, nii mõistlik, nii tark,» kordas Joel.

«Ei, teie ei tea aimatagi, kui ilusad silmad tal võivad vahel olla! Neis on headust nagu truu koera silmades.»

«Nagu truu koera silmades . . .»

«Ka suu on tal ilus.»

«Jah, ka suu on ilus,» kordas Joel. Reedale ei saanud vastu vaielda, tema läbi tuli vastu võtta kogu maailm ühes kõigi vaenlastegagi.

«Aga teie suu,» alustas Joel ja tundis, kuidas sõnad kuskilt hingesügavusest tulevad ja kohmetuna takerduma jäävad. «Teie suu on nagu . . .»

Võrdlus jäi tulemata, sest iga võrdlus oleks midagi vähendanud. Joel ainult loetles ilma kaunistusteta, paljalt, üksikuid kehaliikmeid tagasihoitud joovastusega, vaadates januselt iga liiget, mida parajasti nimetas.

«Teie suu . . . teie käsivarred . . . teie jalad . . .»

«Suu? Käsivarred? Jalad?» kordas Reet kelmikalt ja küsivalt, puudutades oma käega kõike, mida Joel mainis.

«Ja rinnad . . .»

Reet tundis äkki, kuidas puna üle näo valgus. Käed tõrkusid poolel teel. Ta hüppas püsti kivilt, kus nad istusid, ja tahtis ära joosta. Joel püüdis ta kinni, tõstis ta sülle, keerutas enesega kaasa, oma nägu temasse peites.

Kui nad tagasi järve äärde tulid, oli juba üsna hämar. Töölised olid maja juurest lahkunud, see seisis siin valgelt ja väga vaikselt ning Joel tundis eneses pakitsust alles nüüd kõnelema hakata, mida kõike ta on tahtnud sellesse majasse panna, mida kõike selle juures unistanud, kuidas öösiti palavikus töötanud, aga samas ta leidis, et see kõik on ju hoopis-hoopis kõrvaline.

Joeli paat oli juba lahti võetud ja liikus vastaskalda poole. Reet vibutas ülevalt käega ja ruttas minema. Veel oli näha ta jooksul ülestõstetud kätt, siis ei jäänud

muud ümber kui see peegelsile järv roheliste kallaste vahel, see õhtu, milles varsti nagu tuhandekordseks kasvasid äramineja sammud. Kuskilt kuuldus: Und das Schiff mit acht Segeln . . .

Ei, homme jääb linna sõitmata! otsustas Joel.

«See on reetmine!» noomis samas keegi sügavas. «See on reetmine,» kordas tumedalt iga peenral astutud samm.

Aga Joeli kõrvus jäi helisema ainult üks silp: Reet.

12

Päevad edenesid rõõmsalt, ilma et miski oleks varjutanud nende õnne. Nad hulkusid metsades, nad sõudsid järvel, neid nähti kõrvuti kõndivat põllupeenrail, ikka vallatades, ikka nagu muretult tantsides. Polnud olemas kellaaega nende jaoks ja tihti unustasid nad kogu päevaks söömise. Nende janu kustutas juhuslik allikas. Nad olid end täielikult juhuse juhtida andnud ja see oli nende vastu armuline. Kui keegi oleks pealt kuulanud nende juttu, oleks see tundunud äärmiselt tühine olevat, aga neile enestele paistis iga tühi-tähi ilmatu tähtsana ja mõnigi lapselikkus või koguni lapsikus maailma ülima mõttena. Vahel ajasid nad teineteist taga, vahel pagesid teineteise eest ära, et siis tunda seda suuremat lõbu kokkusaamisest. Kord tuli neil mõte kokku korjata kõik võimalikud sinise varjundid õites ja siis kogunes Reeda näppude vahele igasugu kurekelli, seebililli, mailasi, mesililli, lõosilmi. Teisel päeval asendas seda «harmoonia lillas».

Kord õhtul järvel, kui Reet paadininas istus, oli Joel paadile suure hoo sisse tõmmanud ja siis oma pea selili Reeda sülle lasknud. Nüüd ei tohtinud hingatagi, vaid ainult kuulata, silmad mõlemal suletud. Kostis koera haukeid, vankri põrinat, paadi kahinat vees, kaldast tagasitulnud laine loksumist, pea tuikamist südame taktis. Siis aga tundis Joel äkki sooja hingamist näkku, ta avas silmad ja nägi üle enese kummardunud nägu. Ta tõstis käed üles, et seda veel lähemale tõmmata, aga paat oli parajasti läbi pääsenud kaldalt vette murdunud suure kase alt, ning Reet vibutus uuesti sirgu nagu peost lahtilastud oks.

«Teil olid silmad lahti!» hõikas Joel, nagu oleks mängureegleid rikutud. Nad vahetasid kohad, ja Joel tundis nüüd ise, kuidas sülle usaldatud pea meelitab silmi pigem lahti kui kinni hoidma.

Reet armastas kõige enam käia rohelises kleidis kollaste lilledega, mis meenutas värvilt noort odrapõldu rõikheinaga ja mis teda ühte sulatas ümbrusega; pikkadel paadisõitudel eelistas ta aga kahkjassinist riietust, nagu oleks vaist talle kõrvu sosistanud alati ettevaatlik olla. Joel seevastu oleks tahtnud oma õnnest hõisata kogu maailmale, teiste kõõrdi pilkudest ta ei hoolinud, küll aga oleks ta soovinud, et Reet kõigile silma paistaks, otse kiirgaks. Aga Reet kandis kaugelenähtavat valget kleiti valgete tenniskingadega ikka ainult siis, kui ta mees oli linnast maale tulnud või tulemas. Ja kui Joel oma ärklitoa aknast või teiselt kaldalt nägi valget naisekogu, teadis ta juba, et nüüd on parem jääda üksi kui mängida kolmekesi võltsi mängu.

Kokkurääkimata, nagu iseenesest tekkinud leppemärke oli teisigi: kui «õhk puhas» polnud, siis leidis Joel Reeda paadi kinniseotuna suvila trepist vasakul pool, muidu aga ikka parempoolse rõnga küljest. Omalt poolt jättis Joel maal viibides oma valge toakardina avatud aknas lehvima, nii et seda oleks näha teiselegi kaldale.

Reet oli ikka aldis Joeli soovidele, ja ka ümberpöördult, aga see sündis nõnda, et teise soovi täitmine polnud kunagi sund, vaid enese vaba soov. Mida üks mõtles, seda teine ütles. Kõik puudutused, vargsi paitused, pigistused, mida abielunaine oli kodus harjunud võtma ainult sissejuhatavate meelitustena, muutusid nüüd omaette sündmusteks, magusaks poolteadvuseks, mis tuletas meelde neitsipõlve teadmatust. Oli, kui oleks lahtipuhkenud õis tagasi nupuks sulgunud, ja Reet tundis ennast nooremana kui kunagi enne. Mõni mänglevalt paljulubav liigutus Reeda poolt täitis Joeli üleni hingematva kirega, aga õnn paistis veelgi sügavam olevat seetõttu, et nad suutsid tummal kokkuleppel eemal hoiduda hea ja kurja tundmise puust. Nagu nad end päris vabadena ja õnnelikena tundsid alles siis, kui nad olid Soekuru talu piiridest välja jõudnud ja kui mets ning nurmed olid jumal teab kelle päralt, järv aga

mitte ühegi kalda omandus, nii oli Reeda keha (ja hingki) jagunenud vöötideks ja paikadeks, kuhu Joel võis vabalt oma suu suruda, ja teisteks, kust algas ainult Niinemäe omandus ja «patt». Väikest vastupanu võites tohtis Joel oma huultega riivata Reeda juukseid, kaela, põski, isegi rinda, aga mitte suud ega peopesi, sest need olid pühaks tabuks, mida tohtis puudutada ainuüksi too «ülempreester» ise, nagu Joel Niinemäed endamisi kutsus. Ning neil lühikestel valgetel suveöödel, mil koit hämarikku tabas, sai Joel Reeda huulenurki riivata kõige enam ainult vargsi, poolkogemata.

Päevil, mil Joel Reedaga maal kokku ei puutunud, tundis ta suurt ahastust. «Temal on vähemalt oma lohutaja,» mõtles ta, «aga mina? Töögi hakkab võõraks muutuma.» Säärane päev oli tal nagu raisatud, elust maha tõmmatud. Toas ta ei läbenud olla, väljas aga polnud kuhugi minna. Hulkuda või sõuda üksinda — milline mõttetus! Õngitseda? Milline idiootsus vahtida tundide kaupa õngekorki! Talus oli igaüks oma töö juures: perenaine kastis kapsataimi, peremees lõikus rehapulki, teenija niitis aias lehmadele heina, unistades neljapäevaõhtust ja ehaletulijaist. Ainult Joel ei teadnud, kuhu niisugusel õhtupoolikul minna, sest kõik hoiatusmärgid kõnelesid: ärge tulge!

Tuul kahistas vana pärnapuud ja jooksis õunapuude latvadest läbi, pääsukesi tiibles õues kiires kaares, kuskil aga vilistas kutsuvalt peoleo. Raamat kaenlas, läks Joel läbi aia, möödus rohtukasvanud keldrist, astus põldude vahele, pöörates järvele selja, ja võttis suuna peoleo vilele ees metsaservas.

Kui ta linnu oli oma vastuvilega üsna lähedale meelitanud, peletas ta selle tusaselt jälle minema ja suubus ise sügavamasse metsa. Ämblikuniidid vedasid kõditavaid jooni üle näo ja vahel tuli oksi avada kui uksi. Metsaalune vaikus sundis astuma pikkamisi, vahel seisatama, silmitsema mõnda sipelgapesa või vaigust tüve.

Seal köitis äkki tähelepanu imelik kaksiktüvi. Kuusk ja kask olid koos üles kasvanud, vastastikku teineteist toetades, kuusk oli aga viimaks võimust võtnud ja kase ära lämmatanud. Viimane oli küll kõrgemal end mitu korda ümber kuuse tüve keerutanud, teda nagu kallis-

tades, aga küllap kuuse juured olid mulla all end armastuses ja võitluses kase juurte ümber mässinud ja neilt hinge võtnud.

See vaatepilt pani Joeli kauaks mõtlema. Nagu pahu eelaimusi hõljus õhus. Kas siis armastuski pole viimaks muud kui kahe egoismi põimumine teineteise ümber, et üks saaks teist pikkamisi surmata? Ei, nõnda on see ainult metsas, nõnda on see ainult taimeriigis, kus valitseb puhas enesemaksmapanek teise hävitamise kulul! Kui raske on läbi pääseda noorest metsapadrikust, aga hiljem kerkivad sealt ainult üksikud puud kõrgemale ja lämmatavad oma lehekrooniga kogu varjujäänud nõrgema alametsa! Kuidas koduaias tuli sõstrapõõsastele appi tulla, sest noored saared ajasid end ikka ainult kõige paremate viljapõõsaste südamesse!

Joel leidis väikese heinamaalapi ääres mugava põndaku vastu päikest. Ta laotas kuue maha, et lamades lugema hakata. Väike ruske sipelgas jooksis üle raamatu ja teine üle käe. Putukas oli visa, tõmbus ära ajades kerra, haakus naha külge, mis varsti kipitama hakkas. Joel viskas sipelga väikesele kohedale mullahunnikule, mis oli auke täis uuristatud. Kohe ilmusid haavatud seltsilise juurde väikesed sanitarid, nuusutasid, kobasid ja hakkasid teda toibutama ja ära tassima. «Headus,» mõtles Joel, «loomas on juba kaastundmust,» ning talle meenus vana emane koer, kes jooksis lakast allakukkunud ja haledasti näuguva kassipoja juurde ning hakkas teda saba liputades lakkuma, isegi emakassile vastu urisedes. «Kas tekib headus emainstinktist, mida taimeriik veel ei tunne?» küsis Joel eneselt.

Ta nihutas kuue pisut eemale, pani pea vaheliti pandud kätele ja pigistas silmad kinni. «Headus ja eneseohverdus kui loomusund,» liikusid ta mõtted, «mida ei saa tegemata jätta, sest teist valikut pole. P e a d head tegema ja punkt. Kas vaba valik tähendab igakord ainult headuse eelistamist? Sugugi mitte. Kui valik tõesti v a b a oleks, siis oleks täielik õigus valida ka kurja. Kiki teeb head ainult loomusunni, mitte valiku tõttu. Ta teeks kurjagi ilma valimata, puhtast instinktist. Ta on süütu, aga kardetav segu taimest ja loomast. Aga Reet? Mis ime see on, et ma ei suuda nagu Reeda tuumani tungida? Ikka on ees midagi takistavat, nagu udu-

võrk. Kas Reet on hea? Kas Reet on halb? Ma ei tea, ei tahagi teada. Olen vist temale liiga lähedal, et teda hinnata. Tunnen ainult rõõmu, õnne igatsust, tunnen eneses tema liigutusi, tema naeru, tema paindlikkust, tema naha puudutust. Aga ma ei tea, missugune ta *ise* on, ta on minu jaoks väljaspool head ja kurja. Olen ta välja kiskunud perekonnast, kodusest kitsusest, omanditundest, ta enese karakterist. Oleme kahekesi osa loodusest, isegi mitte osa, ei, vaid kõiksus ise.»

Joel ei suutnud kõiki mõtteid kinni püüdagi, mis õhinal mööda tormasid. Vahel jooksis neid rüsinal mitmest suunast üksteise otsa kokku ja siis pudenes sellest kuhjast teadvuse poolele mõni selgem ja loogilisem mõte. «Meie eraldumine teistest,» mõtles ta, «on juba roim. Iga armumine on roim. Bioloogia sotsioloogia vastu... Kahe egoismi komplott kõiksuse vastu. See aga on reetmine ja roim. Kahe rakukese mäss organismi vastu. Jah, abielu liidab nad kasulikena uuesti ühiskonnaorganismi. Aga miski tõrgub minus kasulikkuse ja abielu vastu. Olen vist teel, mis lõpeb halvasti. Kuhu me kahekesi koos kasvame? Kas kägistab tema mind kord või mina teda? Või polegi see tema, kelle ümber ma olen keerdu löönud? On ainult mingi illusioon temast, mingi aluseta ehitis, mingi õhuloss? Olen ju ainult arhitekt. Ja see õhuloss variseb kord kokku ühestainsast hingepuhangust, ja siis, siis pole nagu üldse midagi eksisteerinudki?»

Joel virgus äkki sest mõttest ja ajas silmad lahti. Üheainsa raputusega ta oli vabanenud uneluste voolust. Ta tõusis püsti ja tundis eneses energia juurdekasvu ükskõik millisele saatusele vastuminemiseks. Ta sirutas end kogu kehast, käed rusikas, ja pomises endamisi: «Ainult elada! elada! kõik muu — ah, las lennata! Ja ometi kord ma mõtlesin, et elu pole nautimiseks...»

Järgmine päev oli pühapäev. Juba hommiku vara oli Reeda paat kinnitatud parempoolsesse rõngasse, õhk oli niisiis puhas, aga Joel istus pahurana toas, nokitses ühe oma ehitusplaani kallal, taga akna ulus tuul ja pööras aias õunapuude latvu pahupidi. Et just eilne ilm pidi jumalik olema, täna aga põrgu ise lahti! Jälle üks nurjaläinud päev!

Äkki koputati uksele. Kui see avanes, ei tahtnud Joel

oma silmi uskuda. Lävel seisis Reet ise tuule sasitud juustega, suur punane roosidega rätt pihale vajunud.

«Teie?! Kas ikka tõesti teie?» hüüdis Joel ja sirutas kaks kätt ootamatule nägemusele vastu. See kõhkles kelmikalt lävel, ei tahtnud sisse astuda ja naeratas vabandavalt vastu:

«Tuul ajas mind siia, ainult tuul... Ei saanud kuidagi enam tagasi. Võtsin tüüri välja ja siin ma nüüd olen. Nüüd aga peate mulle kohe appi tulema ja aitama tagasi sõuda. Üksinda ma ei jõua.»

Joel tahtis tulijat tormakalt kinni haarata, teda rõõmust sülle võtta, otse ära süüa, aga Reet tõstis hoiatavalt käe, tõrjus kõik puudutused tagasi ja hakkas uudishimutsevalt Joeli tuba silmitsema, ikka poolaralt kõndides, häbelik naeratus näol. «Mehe kaisutusest äsja tulnud...» vilksatas Joeli peast läbi ja see tegi teda natuke reserveerituks. Tekkinud viisakus oli ebamugav, ka ainsast toolist ses toas ei jätkunud kahele istumiseks, Joel oli siis ka kohe valmis Reedaga kaasa minema.

Tuul oli vali ja mõlemad pidid oma pead ettepoole kummargil hoidma. Reet oli oma rätiku kindlalt üle pea võtnud ja hoidis seda ühe käega lõua alt kinni, kuna teisega tõmbas järjest allapoole oma kleiti, mida tuul ikka üles tahtis rebida. Raske oli paati astuda, mis lainete käes viskles, veel raskem vastutuult sõuda.

Kuidagi õnnestus jõuda veekasvudeni, suure pingutuse järel isegi sealt edasi, aga siis murdus üks mõla ja paat hüples kui kooruke lainete mängida.

«Lähme Kiki poole!» hüüdis Reet. «Siit ei ole enam kaugel.»

«Minugi pärast,» vastas Joel.

Paat loksus viimaks liivasele põhjale, veel üsna kaugel veskist, iga laine nihutas paati kaldale lähemale, aga kummutas ka rohkem küljele. Sõitjail tuli otse vette astuda ja paati madalikku mööda edasi vedada, ilma et oleks saadud mahti kingigi jalast võtta. Läbimärgadena tuli seepeale metsast läbi minna. Aga see oli tihe ja tuuled ei pääsenud selle südamikku, ainult ladvad õõtsusid ja kohisesid.

Juba olid meie merehädalised hullamas ja teineteist puude vahel taga ajamas. Teerada kadus käest ja nad kujutlesid endid juba vennakese ja õekesena, kes metsa

on ära eksinud ja viimaks jõuavad nõiamajakese juurde. Õeke surub end kartlikult vennakesele lähemale ja nii nad astuvad huupi edasi, ikka ligistikku ja kaelastikku.

Aga ennäe, seal kingu otsas seisabki nõiamaja, vaja ainult üle pääseda sellest vahutavast kosest. Maja on hall, kõigi tuulte ja vihmade puretud. Suits tõuseb korstnast ja tuul kisub suitsu kohe narmaiks. Eesuks on kinni. Kätt silmade varjuks vastu aknaruutu tõstes näeb sees ainult tühje tube, ei ühtegi hingelist. Meie seiklejad avavad ettevaatlikult köögiukse. Pada poriseb ilma keetjata tulel, puhastatud haug lamab pika köögi-noa kõrval laual. Käsikäes ja tasakesi käiakse läbi kõik toad. Need on kõrged ja peaaegu tühjad, seinad vineeriga kaetud, seina ääres mõni voodi ja tool, üksik laud. Ainult ühes toas on elamismärke: söögінõusid, riideid, raamatuid vedeleb mööda tuba kõikjal laiali, laual vaasis piibelehed. Akna all seisab suur kauss saviga ja selle kõrval kuju, mida on voolima hakatud, aga mis pole veel ei looma ega inimese nägu.

«Kratt!» sosistab Joel salapäraselt.

Nad võtavad oma märjad jalad lahti ja hakkavad endid köögis pliidi ees kuivatama.

Alles tüki aja pärast ilmub Kiki. Ta juuksed on sorakil, ta kulmud luitunud, kogu ta loomulikkus võlts ja abitu. Ta lööb korraks rohekad silmad üle oma kutsumata külaliste, teretab aralt, nagu oleks ta ise siin kutsumata külaline, ja hakkab end vabandama.

«Hakkasin ajaviiteks kala keetma. Kas teile meeldib keedetud kala? Ma teen selle teile, tahate? Käisin all soola toomas, endal polnud. Kala ilma ei maitse ju? Mul oli tahvel šokolaadi, viisin selle alla, soola eest. Aga nüüd tuleb haug patta panna. Kas sina, Reet, oskad kala keeta?»

«Ainult elektripliidil,» naeris Reet vastu.

Otsustati ühiselt kala keeva vette lasta. See mahtus parajasti rõngana patta. Joel tõi kuurist suure sületäie laaste ja hagu ning pliidialune topiti täis.

«Mul ei ole teile ka mitte midagi pakkuda,» kurvastas Kiki. «Minu perekond jõuab siia alles pärast jaani. Kaupmees Raudveret te ju teate? Selle prouaga pean ma prantsuse keelt kõnelema. Oi, nad on nii lahked! Ma

ütlesin küll, et peale toa ja toidu ma ei taha mitte midagi, aga kus nemad! Šokolaadi on nad saatnud ja isegi elamisraha. Ja proua lubab mulle sügisel sõiduraha anda kuni Pariisini, sõidan temaga kaasa, ja vaat siis ma ei tulegi enam tagasi! Teate, Rõigas on ka Pariisis! Aga, pst, see on suur saladus. Tulge ma loen teile ta viimast kirja. Istvánile ma kirjutan ka, et ta sügisel Pariisi tuleks. Lähen siis nendega kahekesi iga õhtu teatritesse ja revüüdesse. Oi, teie peaksite kord nägema Mistinguette'i. Need jalad! Sina, Joel, kaotaksid kohe pea!»

Reet vaatas küsivalt, peaaegu etteheitvalt Joeli otsa. Joelit-Kikit sina-vahekorras? Kuidas võis Kiki teada Joeli nõrkust ilusate jalgade vastu? Ei, Kiki jalad siiski polnud võrreldavad Reeda omadega.

Reet võttis pliidi eest oma sukad ja hakkas neid jalga tõmbama. Ta sirutas sääre välja, see oli sirge ja sihvakas, ning Joeli pilk polnud sellel üks kord viibinud, seda teadis Reet. Kas ongi Mistinguette nii kardetav?

Kuni naised askeldasid, käis Joel läbi toad, silmitses nende tarbetut kõrgust, nende rumalat jaotust, nende tuimust.

Ta pilk peatus suurel ämblikuvõrgul akna ja kapi vahel. See oli ehitatud otse üllatusliku geomeetrilise taibuga. Arhitekt oli vaimustatud selle struktuurist, jah, isegi juhuslike kõrvalprobleemide lahendamise oskusest. Kas siin oligi tegemist loomusunniga? Kas polnud ämblik tuttav Eukleidese geomeetriaga? Väikesest uduse koega keskusest kiirgas laiali tervelt kakskümmend kaheksa sirget niiti, kõik võrdsete nurkade all. Nende otsad olid kinnitatud muist kapi, muist akna, muist aga nende vahele tõmmatud niitide külge. Kuna keskusest laialikiirgavad jooned polnud kaugeltki ühepikkused, siis oli nurkade võrdsus nõudnud niidi teise otsa kinnitamisel õige teravat silmamõõtu. Ja need heledamad täpid niitidel kindla vahemaa järel — kas polnud need keskusest mõõdetud kaugused, kust hiljem tuli joon läbi tõmmata? Hästi kalkuleeritud põhikonstruktsioonile oli spiraalitaoliselt vastupäeva veetud pidevat niiti, misjuures oli katsutud rangelt säilitada paralleelsust. Mis aga Joeli tähelepanu kõige enam köitis, oli oskus juhuslikke ülesandeid suurepäraselt

lahendada. Nii oli üks kogemata sisselipsanud defekt rööbikjoontes parandatud järgmise keeru ajal nii, et kahe joone asemele oli veetud ainult üks, see aga polnud vahelt kiirgjoonte külge kinnitatud, vaid hõljus kahe väikese kolmnurga vahel kummaski otsas.

Siin oli ülimal määral kõike, mida arhitektiltki nõuti: otstarbekohasust, energiasäästu ja ilu, geomeetria, mehaanika ja füüsika seaduste rakendamise oskust. Kas üldse inimese ehitamistungis oligi midagi rohkemat kui ämbliku omas?

Vastu akent rabises jämedat vihma. Mürkkollane vihmamantel selga visatud, pikk tork pea otsas, jooksis Kiki mööda jalgrada alla veski poole söögipoolist tooma. Reet tuli kurtma, et nüüd ta ei saagi enam selle vihmaga siit minema. Joel, kelle kujutlus Reeda läheduses kohe teise suunda hakkas hargnema, seletas, et nüüd siit majast ei pääsegi enam nii kergesti välja, vaadaku Reet ainult seda ämblikuvõrku: niisugused, ei, palju tugevamad nõiavõrgud on kõigi uste ette tõmmatud, ainult Kiki pääseb välja, temal on selleks juba niisugused sõnad.

Kui Kiki tagasi jõudis ja lauda hakkas katma, tuli kõigile meelde haug. Taevake, mis oli kalast saanud? Seegi oli nõiutud, pajast vahtis vastu ainult irevil hammastega suur pea ja pikk rootsik selle taga. Liha, jah, kuhu oli liha jäänud?

Märkamatult oli saabunud õhtu. Iga natukese aja järel tuli tubli sagar vihma, aga Reeda ja Joeli tuju oli hea ja ka Kiki pidi endastmõistetavalt nende rõõmude reel kaasa sõitma, olgugi et üsna pära peal.

Kui Kiki Joelile teises toas magamisaset oli korraldamas, sosistas Joel Reedale kõrva:

«Kaome!»

«Aga kuidas? Võrgud on ju uste ees?»

«Aknast!»

Reet ees, Joel kannul, nõnda nad lendasid juba nagu tuul üle märja ristikheinanurme. Kuhu oli jäänud vits, mida maha tuli visata, metsaks tagaajajate ette? Kuhu veetilk järveks? Keegi nagu tõepoolest lõõtsutas hämaras taga selja. Kuhu põgeneda? Püha ristike, kuidas pääseda? Näe, ainult sinna kase otsa! Kahar üksik kask seisis kingu otsas — sinna, sinna! Juba upitas Joel

Reeda alumisele oksale, juba oli ta ka ise järel. Suud lõõtsutasid, südamed kloppisid, raske oli hinge pidada, et kuulata, kas tagaajajad on juba kannul, kas juba nende kihvad närivad tüve kallal.

«Näete seda pilve seal, see ta ongi! Vajub maha, uputab meid ühes kasega!»

Nad teadsid küll, et kõik on ainult mäng, aga Reet liibus hirmust Joeli külge, puges tema hõlma alla, piilus sealt välja ning sosistas:

«Ma kardan, ma tõepoolest kardan.»

Ta päriselt värises. Joel katsus rahustada, aga mingi hirm nakkas temassegi.

Maja poolt kostis hallootamist. See oli seal nüüd lõpmata hea vaim, kes kahele peavarjuta, puu otsa põgenenud inimesele ulualust pakkus. Nad ronisid alla ja olid otsatu rõõmsad, et on siiski olemas hea haldjas, kes annab neile igasugu võluroogasid, sulepatju magamiseks, ilusa une nõiasõnu . . .

Aga kaitsehaldja unevõlumid ei mõjunud hästi, öösel kostis summutatud hüüdeid ühest toast teise, naksusid põrandad ja vaimud käisid ringi. Alles hommiku poole ööd, kui valgenema hakkas, jäid toad rahulikumaks.

Kuna sadu oli lakanud ja tuul vaikinud, läks Joel eilset paati siiapoole kaldale tooma. Samal ajal ruttas Reet järve äärde, vabastas end riietest, ja kuigi vesi oli jahe, hüppas ta vette ja katsus paadini ujuda enne Joelit.

See julge temp maksis end kätte kahepäevase palavikuga.

Kiki, kes kõike seda mänglust pealt vaatas, oli pisut nukker isegi siis, kui teda kaasa kisti hullama. Imelik küll, Reeda vastu ei tundnud ta nagu enam endist sõprust, aga Joeli pärast ta oli siiski rõõmus, sest Joelil oli ju hea. Ja kui Kiki süda tihti valutas, siis oli ta südamevalugi kuidagi magus, sest see tuli Joelist. Ta andestas Joelile kõik, ta ei suutnud midagi sinna parata, et ta Joelile mõteldes alati tahtejõuetuks muutus. Polnud ju tõepoolest kuigi palju kavalust tarvis, et Joeli ja Reeda vahekorda läbi hammustada, aga mis teha, kui keel ei nõrkunud isegi Niinemäele täit tõtt ütlema! Ainult nii palju suutis ta siiski linnas pastorile selgeks teha, et ta abikaasa maal sooviks teda siiski sagedamini näha.

Niipea kui ilm vähegi lubas, oligi Niinemäe maal. Ta ratta külgkorvist võeti välja suur pakk tururohelist, mida teenija koos preili Rosalindega varahommikul kokku ostnud. Polnud unustatud ka supelmantlit, kuna niisuguste ilmadega võis juba varbad märjaks kasta.

Reet, kes oli lootnud ainult Joeli tulekut, oli algul ebameeldivalt üllatatud, aga sai varsti enese üle võitu. Oli ainult tarvis järve äärde rutata, et Joelile aegsasti märku anda, kui ta peaks linnast tulema. Ainult ühte ta kartis, et kui Joel temaga viimati kokku ei saagi, siis ta ehk pahaneb ja sõidabki kauemaks ära. Seepärast haudus ta palavikuliselt plaane, kuidas temaga täna kasvõi pool tundi kahekesi olla. «Ilmar on sõidust väsinud,» mõtles ta, «heidab varsti magama, ja siis . . . ainult kümneks minutiks . . .»

Ilmar tõmbas juba kodus oma sinist-punast kirja supelmantli selga ja vajutas pika nokaga valge suvitusmütsi pähe. Ka rohelisi prille polnud ta unustanud. Ta naine, õhuke lilleline kleit üle punase trikoo, suur lina kaenlas, kepsles erutatult ta kõrval käevangus ja kuulas vaevalt mehe arutlusi suvila sissepühitsemisest ja sellest, keda kõike vaja kutsuda. Reet oli kõigega päri, erisoove tal polnud.

Kui järv künka tagant nähtavale kerkis, jäi pastor Niinemäe oma supeltalaaris seisma, käed risti kõhule pandud. Kui mitte prillid ja müts, oleks teda ta sandaalides ning harda näoilmega võidud pidada pühakuks, kes hakkab nägematule kogudusele enda ümber jutlust ütlema jumaliku looduse ilust ja sügavast mõttest.

Reet jooksis ees, tema astus aeglaste sammudega järel. Kiirustada polnud mingit mõtet, oleks ainult higistama võtnud. Seda rasvakest oli ka juba mitu head ruhimutäit ihu peale kogunenud, küll polsterduseks kõhule, küll üle turjalihaste, ja see tekitas mõnusa äraolemise vajadust ja sümpaatiatunnet padja, pehme aseme ja lamamise vastu. Pealegi see kiire künkaist üles ja alla käimine tõi sääremarjadesse väsimust, mida vahel teravalt võis unenägudes tunda, kui jalad ei jaksanud end päris sirgu ajada, vaid kippusid kokku vajuma nagu käänispeaga noad. Ei, kiirustada polnud mingit mõtet.

Supluskoht oli uuest suvilast veidi eemal põõsaste

varjus. Reet laotas lina maha, aga nõnda, et seda teiselt kaldalt näha ei võidud, sest muidu oleks see valge laik kohe kutseks olnud Joelile. Sinna pani ta Ilmari päikesevanni võtma, ise aga tõmbas kleidi kähku üle pea, tegi mõned liigutused õhus ja sööstis vette.

Varsti oli ta suvila trepi juures paati vasaku rõnga külge sidumas.

Joeli aknas polnud veel näha mingit märki: küllap omnibuss oli jälle hilinenud.

Tagasi ujudes oli Reeda süda hoopis rahulikum. Ilmar praadis ennast seda- ja teistpidi, kuumus oli päris kontimööda ega jäänud mõnult palju taha Soekuru saunalavast, kus nad vahel isaga võidu leili viskasid ja naha tuliste vihtadega mehemoodi läbi parkisid. Ilmarile meeldis, kui Reet veest välja tulles oli täis vallatuslusti, temale ratsa selga istus, teda seljale patsutas, teda kõrvadest sikutas ja jalatalla alt kõditas. Kui ennast küllalt väsitatud, pani Reet viimaks oma pea mehe seljale ja laskis päikest ka oma põlvedele.

«Tead sa, Ilmar, keda ma siinpool sageli olen näinud?» algas Reet oma pihtimist, sest oli siiski parem kuulujuttudest ette jõuda. Pealegi nõnda selili lamades oli see nagu kõnelemine kuhugi tühja õhku enese ees.

«Noh?»

«Arhitekti! Joel Hurta! Sa ei aimagi, kuivõrd ta selle suvila ehitamise on oma südameasjaks võtnud.»

«Ma olen alati ütelnud: tubli mees. Hoolitseb enam kui vaja.»

«Jah, aga mulle paistab, et ega tema ainult selle maja pärast . . .»

«Mille pärast siis?»

«Kui Kiki sinna veski juurde suvitama tuli, oli ka tema endale teisel pool järve toa üürinud. Seal ta peatubki, kui linnast tuleb. Ja mõlemad on nii salapärased . . .»

«Ah tühja!» ohkas Ilmar hooletult, nagu käega lüües, mida ta aga laiskusest ei teinud. «Ma ei usu, et Hurt Kikit hoiab. Kiki ise on see narr. Kui ta viimati linnas käis ja mulle jutustas, kuidas te seal koos havi olite keetnud . . .»

«Ah sa tead juba? Ja mina pidin sulle just jutustama hakkama, kuidas ma oma väikese palaviku sain.»

«See oli nende poolt siiski kena, et nad sind õhtul läbi vihma tulema ei lasknud. Sa oleksid läbimärjaks saanud, ennast põhjalikult ära külmetanud . . . Oleksid võinud kopsupõletiku saada. Teinekord ole ettevaatlik, et sa niisuguse tormiga oma hullusi taga ei aja. Paat oleks võinud ka ümber minna . . .»

«Aga ma oskan ujuda.»

«Paat oleks võinud tormiga teisele kaldale triivida, ja tule siis pikka teed läbi vihma tagasi. Õnn, et Kiki poole pääsesid. Nojah, see Hurt, ega ma ei usu, et ta Kiki pärast . . .»

«Aga kelle pärast siis?» ehmatas Reet.

«Kiki ise küll kinnitas seda, aga ma hästi ei usu. Egas Hurt poisike ole, et ta iga naise järel jookseb. Ah, mina tean!»

«Mida sa tead?» küsis Reet põnevalt.

«Kiki ise on temast kõrvuni sees! Kui ta linnas mulle kõiki neid seiklusi jutustas, siis muud ei kuulnud kui ikka Joel ja Joel . . .»

«Ära usu naisi!» vastas Reet ärevust maha surudes. «Ega Kiki nii kohtlane polegi, kui ta välja näeb. Kõneleb küll ikka Joel ja Joel, aga ise ootab kõvasti Rõigast tagasi, jah, Rõigast! Meil naistel on palju teravam pilk. See on hoopis Joel, kes Kikist sisse on võetud! Mina näen ju seda igast ta pilgust ja igast sõnast, kui ta Kikiga koos on või kui ta Kikist kõneleb.»

«Ah nii!» venitas Ilmar vastuseks. «Vaata mul vanapoissi!»

«Mis vanapoiss ta on,» katkestas Reet, nagu oleks Joelile ülekohut tehtud. «Ta on ju sinust palju noorem.»

«Noh, olgu, olgu,» vastas Ilmar leplikult. «Ma tahtsin ütelda, et ta on just selles eas, kus mehed kõige enam altari ette astuvad, nii aastat kolmkümmend, veidi alla või üle.»

«Ah, sina näed ikka elu muudkui ristimise, laulatuse ja matmise seisukohalt.»

«Oo, ma tunnen elu ka teisest küljest ja palju rohkem kui sina. Sa olid mul ikka päris nooruke, tulid ju otse leerist minuga altari ette. Ja nõnda ongi hea. Kui sa nüüd hiljem elu tundma õpid, siis ikka minu varjus. Ja sul ei ole midagi karta, sul on alati kaitsja ja nõuandja, kelle poole võid pöörata.»

Ilmar toetas küünarnukid vastu maad ja ajas pea püsti. Reet kartis, et nüüd vahest hakkavad ta mõtted kahtlasi teid tallama ja jälgi ajama. Ta silitas paar korda üle mehe juuste, see panigi pea uuesti maha ja soojendas ennast edasi.

Äkki silmas Reet eemal niiskes kaldakäärus meelespealilli. Ta hüppas üles, noppis neid laulu kõõrutades terve kimbu, tuli tasakesi mehe juurde, kes nüüd, silmad kinni, päikeses oma kõhupoolt paistis, ja kõditas nendega nina alt.

«Kas sa tead nende nime?» hõikas Reet tema kõrvale maha kükitades.

«Miks ei tea: ära-unusta-mind-mitte!»

«Nõnda ütleb Rosalinde! Neil on aga hoopis teine nimi! Lõosilmad! Kas sulle ei meeldi see nimi: lõosilm? Minule küll väga.»

«Ära-unusta-mind on hoopis õrnem.»

«Ma olen juba ammu ütelnud, et sul on Rosalindega üks maitse. Kas tema ka sel suvel maale tuleb?»

«Iga aasta ta on olnud. Kui nüüd uus suvila valmis saab, siis pole ju ruumipuudust. Oleks väga imelik, kui me just nüüd talle ära ütleksime.»

Ilmar ootas oma naiselt suuremat vastuseismist, aga Reet ei jätkanud enam seda juttu, vaid seadis ainult oma lõosilmi korda. Ta soovivat koju minnes korjata suure kimbu igasuguseid siniseid lilli, ainult siniseid, ja Ilmar pidavat ka aitama.

«Ah sa oled nobe ise korjama,» tõrjus Ilmar eemale tüütava plaani, kus tal selle kuumaga oleks tulnud nii palju kummarduda.

Kuni Ilmar ennast vees kastis, istus Reet linal, käed ümber põlvede, ja vaatas ringi, kas ikka veel Joelist pole mingit märki. Ta lootis samavõrra kui kartis tema tulekut.

Alles siis, kui abielupaar hakkas ära minema, ilmus vastaskalda roo tagant nähtavale üksik sõudja. Reet oli kahevahel, kas minna või jääda, kuid juba viskas Ilmar märja lina üle õla ja hakkas ees sammuma. Reet astus sõnakuulelikult tema jälgedes ega julgenud tahagi vaadata. Kui järve enam selja taga tunda polnud, haaras Reet mehel käsivarrest ja küsis, tungiva pilguga otsa vaadates:

«Sa ei kõnele mulle sugugi, mis sina seal linnas üksinda teed. Või on sul saladusi minu ees?»

«Kust sa, armas, niisugustele mõtetele tuled? Minul saladused?»

«Jah, kui ma sinust nii eemal olen, maal, üksinda omaette, sina aga linnas, teiste inimeste seltsis . . . Linnas sa kõneled mulle alati nii palju, kus sa käid ja mis sa teed, aga nüüd sa ei kõnele mitte midagi. Või mina tean, mis sa seal teed? Vaata, et sa mul üleaisa ei hakka lööma, nagu kõik su ametivennad . . .»

«Aga kulla Reet, kas sa oled siis minu kohta juba midagi halba kuulnud?» küsis Ilmar ja luges naise mänglevast kartlikkusest välja igatsust ja armastust enese vastu.

«Kui mina peaksin midagi kuulma,» vastas Reet, «siis ikka viimasena.»

Ilmar oli liigutatud oma abikaasa südameõrnusest. Ta tõstis käe Reeda õlale, vaatas enne ümberringi ja suudles siis teda üpris hellalt meelekohale.

Joel oli vahepeal Reeda supluskohale sõudnud. Liivas leidis ta eest ainult kahe jalajälgi: kergeid ja tuttavaid väga palju, raskeid ainult mõne üksiku, vee poole ja jälle tagasi.

«Nii, nii!» hüüdis ta valjusti, hüppas tusasena paati ja lükkas enese kaldalt minema. Ei, armukade ta Niinemäele polnud, seda mitte, aga jälle oli nagu raisatud kogu see maalesõit, see ilus ilm, vaba aeg, ja nii mõttetu paistis kogu see järv, see suvila seal ja see paadisõit siin. Reet lihtsalt narrib, keerles mõte Joeli peas. Viha ja ahastus surusid tavalise arukuse täiesti nurka. Kahekordseks kasvanud jõuga tõmbas ta mõlasid. Ta läheb nüüd otsekohe vallamajja, helistab linnast auto välja ning sõidab kohe minema. Aga keset järve oli see kava juba kahvatanud ja Joel võttis koosi pikuti järve veski poole.

Kiki istus parajasti lameda põhjaga paadis kobrulehtede vahel, roheline sametjakk seljas, juuksed kohevil, ja õngitses.

«Ära mu kala ära hirmuta!» hüüdis ta juba eemalt ja sihtis kogu oma sugereeriva pilgu korgile. «Näe, näkib!»

«Sinu õnne peale!» hüüdis ta äkki ja vibutas nööri välja.

Õnn polnud küll kuigi suur, aga konks istus sügaval särje kurgus, nii et Kikil tuli selle kallal kaua õiendada. Kala siples veel paadipõhjaski, suu verine.

«Kas sul hale pole?» küsis Joel.

«Miks ei ole hale! Kui ma ainult sellele mõtlen . . .»

Kiki võttis pika vingerdava vihmaussi, ajas selle konksu otsa, sülitas peale ja viskas nööri uuesti vette.

«Kas sa ei ole siis kunagi õngitsenud?» küsis ta Joelilt.

«Mina peaksin elava ussi konksu otsa ajama? Mõtle — elava ussi!»

«Mina ei mõtlegi sellele. Kui õngitsed, siis on mõtted nii-nii kaugel, et ei jõua neile ise järelegi. Kui nõnda mõtlema hakata nagu sina, siis ei saa üldse õngitseda ega kala süüa. Ükskord oli minul ka nii, et mitte ei läinud kanaliha suust alla, sest ma vaatasin pealt, kuidas teda tapeti. Aga ei ole vaja mõtelda, siis pole viga midagi. Kui ma hakkaksin järele mõtlema, siis ma ei saaks ka vähki süüa, ja ma ei armasta midagi nõnda kui vähki. Aga ei ole vaja midagi mõtelda, siis võtad ilusasti konna, nülid rahulikult ära ja paned kahva peale. Ta peab veel natuke liigutamagi. Aga see pole midagi. Kui ma väike olin, püüdsin ükskord terve pesatäie nastikuid kinni, tõin põues koju. Jooksid tuba mööda laiali, oli raske kätte saada. Olin kuulnud, et kui neil saba ära lõigata nagu sisalikul, siis kasvab uus asemele. Proovisin, aga ära kadusid kõik käest. Ja nüüd ma ei teagi, kas kasvab uus saba või mitte. Kuidas sina arvad?»

«Jäta see jube jutt! Läki üles, mul on sinule midagi tõsisemat rääkida,» ütles Joel pahaselt.

Ülal suvilas nägi Kiki Joeli kortsus laupa ja otsis talle mugavat istet, lohutavat vestlust, head kohvi. Ta ruttas kööki, jooksis alla tallu, askeldas hajameelselt ringi. Joel käis tühjades tubades, käed seljal, pilk põrandal, ja ootas, kuni saab Kikiga seista silm silma vastu, sest tal oli temaga kana kitkuda. Temale ei meeldinud ka Kiki alaline põgenemine hajameelsusse ja lobisemisse, millega nii mugavasti sai otsevastustest

kõrvale põigelda. Nüüd paneb Joel küsimused risti ette, Kiki peab vastama kas jaa või ei.

«Sa vaatad minu õnneämblikku?» küsis äkki Kiki, Joelit võrgu ees seismas nähes. «Teda polegi ju võrgus? Oota, ma kutsun ta kohe välja!»

Ta püüdis aknalt kärbse ja viskas selle võrku. Võrk võppus, aga ämblikku ei tulnud kuskilt nähtavale.

«Oota veidike!» ütles Kiki.

Vaevalt tegi toibuv kärbes esimese liigutuse, kui teab kust peidust suur pruun pehme kogu välja jooksis, kähku oma saagi paar korda ümbert kinni mähkis ning siis talle kallale asus oma pikkade, läbipaistvate, nagu kirjust tselluloidist jalgadega.

«Ma toon talle iga päev toitu,» seletas Kiki õhinal. «Aga surnuist ta ei hooli, kärbes peab veel natuke liigutama.»

Joelile sai äkki vastikuks see vereimeja ühes oma ehitusega, mida ta ennist nii imetlenud oli, ja ühe tõmmakuga rebis ta kogu võrgu puruks. Pika päästeniidi varal laskis ämblik enese põrandale. Joel hakkas teda otsima ja taga ajama.

«Ei, ära teda tapa!» hüüdis Kiki. «Ära tapa! Ämblikku ei tohi surmata: tuleb tulekahju.»

«Kurat teab, mis lemmikud sul on!» hüüdis Joel vihaselt. «Kes teab, mis roimadeks sa ise valmis ei ole! Piinad kärbseid ja kasvatad ämblikke! Ja istud siin järvekurus ise nagu ämblik, istud roos, õngitsed kalu, aga ise varitsed ja vahid üle järve, et kas me seal jälle kokku saame või kuidas! Nuumad meid oma headusega ja siis...»

Kiki toetas end vastu seina, käed selja taga, ja ütles õnnetut teeseldes:

«Kas ma olen nüüd midagi väga paha teinud? Millega ma nüüd olen eksinud? Kas ma pean siit ära minema? Kas ma ei tohigi enam õngitseda?»

Ta vaatas alt silmakurudest Joelile otsa. Tema pilgus oli jälle seda edvistust, mida Joel nüüd kõige vähem sallis. See tundus otse irvitusena.

«Vaata mulle silma ja vasta, kas sa oled kõik välja lobisenud?»

Joel oli vihane, võttis Kikil käsivarrest kinni ja pigistas valusasti.

«Aga kellele siis? Ja mida?»

«Proua Orajõele!»

«Proua Orajõe? Ma ei ole teda näinudki.»

«Valetad! Sa käisid hiljuti linnas?»

«Ma nägin ainult Niinemäed.»

«Sa kõnelesid temale?»

Kiki vaikis tükk aega, siis, kõrvale vaadates, lausus tasakesi:

«Ma tundsin ennast nii üksikuna, mahajäetuna... Teie hullasite siin nii väga... ma arvasin, et... teen head, kui ka Niinemäe seda teab...»

«Ah nii!» hüüdis Joel.

«Jah, ma sõitsin linna, läksin tema juurde ja... ütlesin, et Reet on palavikus... ja et tuli läbimärjana minu poole ja et sina olid siin ja et... Ma tahtsin veel midagi ütelda, aga mitte ei osanud, ma kõnelesin edasi ainult sinust... Sinust ja Reedast koos mitte ei saanud... Sinu pärast ei saanud, Reeda pärast vahest küll... Kas see on väga halb, et ma Reeda pärast oleks ehk saanud? Kas ma ütlen talle seda ja palun andeks? Oli nii rumal kõik! Mis ma sinna üldse läksin?»

Pika õngitsemise järel sai Joel viimaks nii palju teada, et Kiki oli linnas koos olnud proua Raudkatsiga, kellele ta kõnelnud, et Joel käib sageli maal suvila ehitamist kontrollimas ning on paaril korral proua Niinemäega koos järvel sõudmas käinud. «Jumala eest, mitte ühtki sõna rohkem!» Küllap proua Raudkats võis selle uudise edasi kõnelda proua Orajõele, see siis väikeste lisandustega oma mehele, kes siis Joelit tänaval kohates võiski muiates vihjata: «Noh, sõber, küll me juba teame, mis see tähendab, kui telefonist alati vastatakse: maale sõitnud! Nojah, valged ööd, paadisõidud...»

See alles täna linnas hommikul öeldud Orajõe lause oli Joelit väga häirinud.

Kui Joel enese rahustuseks oli kätte saanud kõik kuulujuttude-vahelised lülid, andestas ta juba Kikile õige veidikese, kuigi ta teda enne oli tublisti läbi noominud. Umbusk aga jäi, sest jutukera niit oli ikkagi hargnema hakanud. Kiki mässis siidpaberist välja suhkrutükid, mida ta kohvikust oli kaasa võtnud küla-

liste jaoks, kuna ta ise suhkrut kohvi jaoks ei tarvitanud.

Kui Joel teda veelgi oli ürminud, noominud ja temalt edaspidiseks tõotusi võtnud, tõusis ta püsti ja ütles:

«Nüüd ma lähen.»

«Ma tulen kaasa . . .»

«Nagu tahad.»

Joel tahtis veel täna kõige üle selgusele jõuda. Ta pidi tingimata kokku saama Niinemäedega, lõppegu see kuidas tahes.

Soekurul võttis tulijaid vastu vana Niinemäe, kes särgiväel, käised üles kääritud, aias kaevas. Noorpaar, ütles ta, magab üleval, mingu aga Kiki julgesti ja ajagu nad üles, nad juba küllalt lesinud.

Seekord oli vanamees Hurda vastu hoopis lahkem ning tituleeris teda vahetpidamata härra arhitektiks.

«Ma olen teist, härra arhitekt, palju head kuulnud,» ütles ta aiapingil külalisele ruumi tehes. «Te olete nii lahke olnud ja nii sagedasti meie ehitust juhatamas käinud. Oi, Ilmar peab teist väga lugu. Väga. Olete tubli mees! Aga . . . see, kes teil kaasas oli (vana Niinemäe osutas peaga), nojah, küll te ise teate. Mis? Kulmud, suu, juuksed, kõik värvitud. Läbi ja läbi võlts, mis? Kas see on teie maitse? Minu mitte. Mina tunnen inimesi! Oleme Ilmariga vahel kõnelnud . . . Nojäh, aga mis me nüüd sellest kõneleme. Teie eraasi, mis? Mis mina oma ninast sinna vahele topin.»

«Jah, nii on see inimeste asi,» mõtles vana Niinemäe, kui teised olid alla tulnud ja kui neljakesi oli mindud suvilat vaatama, «tormavad tulle nagu liblikad ja on alles takka järele targad.»

Suvila oli juba peaaegu korras. Lõosilmatuppa astudes pigistas Reet teiste nägemata nii hirmus tõsise Joeli väikest sõrme. Joel reageeris külmalt. «Küll ma tean,» ütles Reeda ilme väga etteheitvalt. «Miks me ei võiks kahekesi olla?» vastas sellele Joeli ilme. Nüüd pigistas Reet Joelit juba käsivarrest, jooksis siis vallatult oma mehe juurde ja palus abi Joeli vastu, kes teda näpistavat. Milline ulaklik jultumus! Joel võttis nüüd Kikil käsivarrest kinni ja nad läksid kahekesi välja. Joel katsus olla elav ja rõõmus ning nad jooksid tre-

pist alla järve äärde selle vallatusega, mida Joel ikka ainult koos Reedaga oli ilmutanud.

«Näed sa!» hüüdis Ilmar paljutähendavalt oma naisele läbi akna osutades.

Reet kippus teistele kärsitult järele. Ta tahtis järvele sõitma minna, aga Joel polnud ettepanekust vaimustatud, ja ka pastor, kel puudus Peetruse usukindlus, arvas, et nii suurt koormat kerge paadilest ei kanna. Lepiti siis üldiselt väikese jalutuskäiguga metsas.

Naised olid ette jõudnud, Niinemäe vaatas kavalalt Hurda otsa ja ütles:

«Teate, armas Hurt, ma olen teis päris pettunud.»

«Aga kuidas siis?» oli Joel üllatatud.

«Mina arvasin ikka, et te siin maal käite minu suvila ehitamise pärast . . .»

Joel seadis ennast kõigeks valmis.

«Nüüd aga näen,» jätkas Niinemäe, «et asi polegi nii lihtne. Olete toagi üürinud, niisiis suvitate siin?»

«Vahetevahel küll. Töö ei lase ju pikalt ega pidevalt siia jääda. Ma imestan koguni, et järvekallas pole veel suureks suvituskohaks välja arenenud, eeldusi oleks palju . . .»

«Jah, ilus järv, soojad ööd, toredad metsad — see pisut romantikat kulub teile sekka ära,» vastas Niinemäe, ilma et oleks lasknud end kõrvale kallutada.

«Olen vist peos,» mõtles Joel, «ironiseerib veel pealegi.»

«Ma siiski hoiatan teid kui oma sõpra,» ütles Niinemäe tasemini, «ärge asju liiga kaugele laske areneda! Kahetsete viimaks. Kiki on ju hea inimene, vägagi hea, aga . . . liiga kergete elukommetega. Olen Reetagi hoiatanud: kerged kombed hakkavad hõlpsasti külge. Kiki on kord minule kui hingekarjasele puhtast südamest üht ja teist pihtinud. Ma ei või kõike edasi kõnelda . . .»

Ja päris sosinal lisas ta:

«Jäägu see meie vahele: tal on isegi laps olnud. Sellest ta pole põrmugi hoolinud, on teise kuhugi ukse taha jätnud . . . Ma ei kõnele teile sellest halva pärast, vaid et te teaksite silmad lahti hoida. Aga ärge midagi sellest temale enesele hingake! Jumal hoidku!»

«Ah, muidugi mitte!» pomises Hurt oma rõõmu taltsutades.

Kiki polnud siis ikkagi midagi kardetavat välja lobisenud. Niinemäe aga, tundes, nagu oleks ta Kikile tagaselja ülekohut teinud, ruttas tema juurde lahke näoga ja hakkas midagi väga elavalt seletama.

Aegamööda said ka Joelit-Reeta tagasi oma muretu viisi ja peaaegu unustasid, et siin oli ka pealtvaatajaid. Hullates jooksid nad eelmisele paarile järele. Reet haaras oma mehel käe alt kinni. Kiki aga leidis, et teerada on neljale liiga kitsas ja käis üksinda taga. Reeda elavus jätkus nüüdki veel ning kahe mehe vahel kõndides jaotas ta end nõnda, et ühele vaatas armsa pilguga otsa, kuna samal ajal teist enesele paljutähendavalt ligemale tõmbas, ja et ühele pani oma pea õla najale, kuna samas teiselt õrna käepigistusega selle eest vabandust palus.

Joel nõudis sisemiselt endale enamat, aga kuna Reet ei saanud kahe mehe osi omal jõul ümber vahetada, siis laskis Joel käe lahti ja läks ära Kiki juurde, kes seal taga, metsatee kõrgeil rohtunud rööbastel, katsus omaette balansseerida. Aga Kiki oli nüüd ootamatult hoopis tõrksaks muutunud ega lasknud Joelil ennast puudutadagi. Ja kui Joel sellest hoolimata vägisi katsus aidata temal tasakaalu hoida, ajas Kiki nagu kass oma küüned välja. Jagelusest kasvas välja väike jõuproov ja Kiki pani käiku isegi hambad, nii et kui nad teiste juurde jõudsid, pidi Joel oma parema käeselja hoolega Reeda eest ära peitma.

Ainus, kes kõiki neid väikesi armu ja vaenu mängekaasa ei teinud, oli õpetaja Niinemäe. Tema tundis enese ümber oivalist idülli: lehed lõhnasid, linnukesed laulsid, ümber aina head sõbrad ja see suur rahu.

Nad olid jõudnud Soekuru piirini ja siit edasi ei suutnud Niinemäed enam ükski vägi meelitada, olgugi et sealt eemalt mäekünkalt oleks avanenud ilus vaade üle järve ühes roheliste kallastega. Tema tunnistas ilu ainult omal maalapil. Ning ta oli siiralt tänulik jumalale, kes laskis oma sulasele osaks saada neid silmapilke, kus armastus, headus ja hingeline rahu liitusid koos looduse iluga nagu üheksainsaks ülendavaks koraaliks.

13

Ühel südasuve pühapäeva õhtupoolikul peeti Soekurul uue suvila sissepühitsemispidu. Oli külalisi lähedalt ja kaugelt. Võis näha tolmunud autosid, vedruvankreid, jalgrattaid.

Peremehe tulekut oodati vanamajas, ja kui ta enda tolmust oli puhastanud, mindi koos üle kinkude suvila poole, kõige ees vana Arnemann pikas talaaris, suur läikiv kuldrist kaelas, lauluraamat käes. Ta astus pikkamisi ja väärikalt, raske pea ettepoole kummargil, ning pühkis aeg-ajalt taskurätikuga oma laupa ja nägu, kuna ilmalike ja vaimulike riiete ületsi kandmine selle päikesega higistama võttis.

Vaimuliku talitusega tehti kohe algust. Kahe käega väikest lauluraamatut lahti hoides ja sealt sõnu ette öeldes seisis Arnemann toanurgas suurelt ja tähtsalt, nagu seda silmapilk nõudis. Otse tema ette oli end asetanud Ilmar Niinemäe ühes oma abikaasaga, nagu oleks tegemist nende teistkordse laulatusega. Siia oma poja kõrvale, pisut tahapoole, oli nihkunud ka vana Niinemäe oma prouaga ja kasupoeg Luiga. Siinsamas seisis ka naaberperemehi, pastor Tuulik, preili Rosalinde valges brodeeritud kleidis, lai taevakarva lehv rinna ees, teine samasugune taga, ja edasi, juba ukse juures ja taga ukse, muud rahvast, nende hulgas ehitusmeister, pooleteramees oma perega ja arhitekt Hurt.

Vana Niinemäe teadis küll, et Arnemann on nagu iga teinegi surelik sisemiselt patune ja mõnede ilmalike nõrkustega koormatud, aga kuidas läksid tema sõnad siiski südamesse, nii et tahtmatult tuli silmi püh-

kida! Sõidust veel väsinud Ilmar Niinemäe sai kõnet jälgida ainult pealiskaudselt, kiire kihutamishoog polnud veel kehast lahkunud. Reet seisis liikumatult tema kõrval ega lasknud oma silmi lahti Arnemanni talaari mustast, riidega ületõmmatud nööbist. Kui temal siin seista oli väga ebamugav, ei kadunud preili Rosalinde näolt see õndsalik ilme, mida ta ikka kandis igal jumalasõna kuulutamisel. Tema oli ka viisi alustaja ja venitaja. Kui aga bajaanimees, keda vana Niinemäe tantsuks oli palganud, oma lõõtspilliga katsus koraali saatma hakata, pöördus Rosalinde ümber, väristas oma sõrmeotsadega nagu tiibadega ja sundis pilli vaikima.

Ilmar muutus tähelepanelikuks alles siis, kui hakati kõnelema temast kui tublist töömehest issanda viinamäel ja kui eeskujulikust perekonnapeast, Reedast aga kui ideaalsest abielunaisest. Sellise vägivaldse intiimsustesse tungimise pärast oleks Reet tahtnud maa alla vajuda. Ta vahtis enda ette maha ja hakkas närviliselt kingaotsa liigutama. Aga juba oli Arnemann oma jutlusega inimeste juurest jõudnud välja looduse juurde ning sealt edasi kõrgemaisse regioonidesse, kust kogu seda maapealset elu juhiti ja seati ja kust paluti õnnistust ka sellele majale.

Hurt seisis teises toas uksepiida najal tusase näoga. Ka teda oli Arnemann põgusalt maininud. Kogu see etendus oli tema meelest samavõrra igav kui asjatu. Oli, kui oleks võõras vatak tunginud siia majja, mille sügavamat mõtet ainult tema teab, ja hakanud siin omavoliliselt talitama. Äsja ta oli läbi käinud kogu maja ja oma suureks hämmastuseks leidnud kõigist tubadest koitanud sohvatükke, lonkavaid laudu, maitsetuid sirme, vildakaid toole, seina sisse löödud naelu, kuhu üleriideid oli riputatud. Kogu see koli, millest vanamaja pungil täis oli olnud ja mida ei osatud enam hästi kuhugi mahutada, oli siia kokku tassitud. Oli katsutud isegi aknaid kardinatega ilustada, ning kuhu vanad kardinaliistud pikkuselt ei sobinud, sinna oli kahe naela vahele veetud nöör. Lõosilmatuba oli täis sültikausse ja nurmenukutuppa oli üles seatud vaat koduõllega.

Juba mitu päeva tagasi oli alanud toitude valmistamine, ja vana Niinemäe, kulinaarkunstis vilunud, oli

ülemjuhatuse enda kätte võtnud. Uue suvila elektripliidisse oli ta suhtunud hoopis põlastavalt ja lasknud kõik road valmis teha vanamajas, kust neid veel praegugi suurte korvidega kohale toodi. Kogu selle mööbli ja toidu voorimises ühest majast teise oli meelsasti kaasa aidanud pooleteramees oma arvuka perega, lootes varsti pääseda vabanevasse vanamajja.

Pärast vaimulikku talitust siirduti vaatlema ehitust. Peremees ise rahustas arhitekti, et sisustus on muidugi veel poolik ja esialgne. Noorrahvas pudenes kiiresti laiali. Kõnniti läbi värskelt rajatud aed suvila taga, lehtmajad ja triiphoone. Kõik oli suurejooneline ja uhke, nagu noor ja vana Niinemäe soovinud. Majaesiselt kitsamalt terrassiribalt viis kolm-neli astet alla teisele, avaramale terrassile, mida kahelt poolt palistasid noored pärnad (see oli Reeda soov) ja mille keskel asetses neljakandiline tiik, graniidist naisfiguur keskel (ainult vähesed teadsid, et see oli kunstnik Umbjärve töö, modelleeritud Kiki järgi). Bassein oli kuiv, kuna veevärgiga polnud hakkama saadud.

Uuriti kaua kaht kipskuju kummalgi pool tsementtreppi, mis alla järvele viis. Ei jõutud nimelt kuidagi otsusele, kas see elukas, mille turjale väike laps paigutatud, on säga või mõni muu kala või koguni padakonn. Otsiti üles kunstnik ja toodi seletust andma. Aga Umbjärv oli väga napisõnaline ja tähendas ainult, et see on konstruktsioon. Keegi ei tahtnud end ka rumalaks teha ja nõnda lepitigi vaikselt selle liigitusega. Ainult kui vana Niinemäe oli oma sõbra maa-apteekriga kahekesi jäänud, osutas ta lastekujudele ja ütles talle külge müksates paljutähendava silmapilgutusega:

«Täis hällid, mis?»

«Jah, aga kui ainult jumal nõus on andma . . .» vastas vana kaardilauasõber.

«Ei nüüdne põlv enam jumalat usu. Nüüd on lastesaamine juba inimeste eneste teha . . .»

«Aga kas siis Ilmar ise ka ei usu?»

«Kus sellega, kuidas muidu! Aga vaat miniast ei saa hästi aru . . .»

Nad astusid paar astet allapoole. Apteeker jäi seisma ja ütles tasakesi:

«Jah, kõneldakse, et . . .»

«Mis kõneldakse?»

«Nii ja naa... Ka mina ise nägin kord, kuidas teie minia selle arhitektiga koos suples...»

Vana Niinemäe naeris aga oma sõbra välja:

«Meil on vist aeg juba oma kõrvad pea alla panna! Koos suples? Hahaha! No mis siis, kui suples, mis? Meiesugune arvab, et ohoi! Aga nooremad? Küsi Ilmari käest! Tema naeraks sind välja, nagu ta mind välja naeris. Oh teid vanu kände küll, ütles ta, ega siis nüüdsed noored niisugused pole nagu teie päevil! Eks Ilmar ole ka uue aja inimene!»

Nad olid alla järve äärde jõudnud.

«Näed sa?» ütles Niinemäe saarekese poole viibates.

Päike virvendas veest vastu, silmi pilutades aga võis näha, kuidas eemal saarekese juures vees sulistati ja poolalasti ringi kõnniti, ilma et oleks hoolitud piduliste pilkudest järve ääres.

«Näed sa?» kordas Niinemäe. «Meie ajal oli see patt, mis? Nüüd aga joostakse paljaste reitega ümber ja katki pole midagi. Ka Ilmar ütleb, et pole katki midagi! See on ju sport. Ilmar ise teeb ka sporti, jaa, temal ju see rõõmuratas. Kihutab, pime, vahel nii kui tuul! Aga kas ta kaelamurdmist kardab, oota enne! Pane meid nõnda sporti tegema, või koguni meie naisi, mis? Kuluks nõnda sporti tegema, või koguni meie naisi, mis? Kuluks neile päris ära. Muidu näod pilvis hommikust õhtuni ja kus seda nurisemist ja irisemist! Mis oleks, vanamees, kui oma mooridele sünnipäevaks õige supeltrikood kingiksime, mis?»

Niinemäe müksas apteekrile külge ja nad mügisesid naerda ning hakkasid trepist pikkamisi üles tulema, kuna oli sööma hõigatud.

Pärast õhtusööki, kui seltskond oli paljudeks rühmadeks jagunenud, istus üks osa külalisi, need, kes lugu pidasid mõnusast jutust, üleval teise korra rõdul. Peajutupuhujaks oli siin vana Arnemann, kel anekdoote ja tõestisündinud lugusid oli otse käisest raputada. Tema sõna oli lopsakas, hääl mahlakas ning tema punsunud ja ettepoole kaldunud näo miimikat oli nii tore jälgida, et raske oleks olnud mujale vaadata. Ta algas süütuist ja lihtsaist lugudest, segas neisse koomiliselt iseennastki, siirdus vahepeal poliitilistesse anekdootidesse, ning siis, kui õllekannusid juba õige palju oli

tühjendatud ja kuulajate ringis naisi näha polnud, viskas ta sekka ka mõne krõbedama nalja.

All tantsiti vahetpidamata, kuna järvelt kuuldus laulu ning kilkamist. Jalutati aias, metsaserval, rukkipõllu ääres, suvila ees terrassil, ning kogu pidustuse suminasse segunes selle mahedate kinkude vahelise järve kalda pehmet ja laiska suvitusmeeleolu.

Preili Rosalinde, jasmiiniõis näpu vahel, kutsus vanaproua Niinemäe, kes kogu aeg oli ringi koperdanud ja talitanud ning kes alles nüüd sai hinge tõmmata, üles roosade tapeetidega tuppa:

«Tulge doch vaatama, frau Niinemäe, see päris väikene tuba üleval! Ma saan teda nii netilt einrihtima! Tulge doch!»

Ja kui nad üles tuppa jõudsid, jätkas ta:

«Naa, mis ütlete teie selle juurde? Kas ei ole see nenna kui paradiisis? Palun vaadake veel see väljavaade! Prachtvoll, was?»

Vanaprouat jättis see väljavaade enam-vähem ükskõikseks, küll aga erutas teda saksapreili suur vaimustus. Kuidas tema ennast siin üldse laiutada mõtleb? Mis ta õige enesest arvab? Juba üleeile, kui ta oli siia maale sõitnud, oli tema vanaproua meelest kõige ilusamad mööblid vanamajast just selle toa jaoks valinud. Ta pidi siia appi sõitma pidustust ette valmistama, aga juba on tal mahti olnud seda vana biedermeiersohvat väikeste pitsidega ehtida, ja näe, juba on ta ka seinale riputanud oma venna suurendatud portree ja tulevase voodi kohale kinnitanud hõbetähtedega salmikese testamendist.

«Kas selle toa lubas Ilmar teile?» küsis vanaproua.

«Ja muidugi! Tema on ju, ach, nenna kena ja armas. Tema peab linnast minu toast see ilus teppihh kaasa tooma, ja ach, mötelda, ma oleksin päris unustanud, see roosa padi, mis mina ise olen oma vennale välja štikkinud. Ach, kuidas doch minu kadunud vend on väega armastanud keik minu käsitööd ja ikka ütelnud: Du bist der Geist der Gemütlichkeit! Ja mina tahan kah siin keik nenna jemüütlihh teha...»

«Aga mina ei mõista Ilmarit,» vastas vanaproua. «Ma ometi selge sõnaga ütlesin talle, et me ise vanamehega tahame siia ülemisele korrale kolida. Ma ei saa

aru, kuidas ta nõnda ühele ja teisele lubada tohib. Ma lähen kohe ja küsin Ilmari käest, kelle tuba see siin on.»

«Aga frau Niinemäe, frau Niinemäe!» hoidis Rosalinde teda tagasi. «Mitte täna, mitte täna! Nüüd on meil doch nenna rõõmus pidupäev! Ach, vaadake, vaadake, kui hästi ta mõistab seltskonda unterhaltida! Ja kuidas tema on lugupeetud!»

Nad vaatasid mõlemad aknast välja. Ilmar peatus terrassipingil ühe rühma juures ja kohe pakuti temale seal istet. Nüüd ta kõneles midagi, kõik kuulasid, mõned püsti seistes ja temale kohta valmis hoides. Ilmar aga ruttas juba teise laua juurde, andis teenijale käsu, et see tühjad limonaadipudelid ära koristaks ja uued asemele tooks.

Aknast väljavaatajate huvi pöördus otsemaid Reedale, kui see alt järve äärest üles jõudis kahe üliõpilase vahel ja basseini äärde seisma jäi, seal naerda lõkerdas ja teistest üldse ei näinud hoolivat. Ja nüüd viipas ta veel käega nii ebaviisakalt arhitekti poole, kes neist mööda tahtis minna.

«Pfui, kuidas võib nenna einfach olla! Aga Gretchen!»

Vanaprouaal oli kohe selge, mida preili mõtleb, ning korraga soikus nende endine jutt. Nad tõmbusid kardina varju, üks ühel pool lauda, teine teisel pool.

«Jah, niisugune ta on,» nurises vanaproua, kui nad olid vaikides luuranud, mis edasi sünnib. «Ennist käskisin teist kööki appi tulla, aga tema vastab nii pirtsakalt, et ega ta minu teenija ei ole! Noh, mis te ütlete? Mitte lillegi ei taha kunagi liigutada. Muudkui kõõrutab hommikust õhtuni, ja ka nüüd ei mõista ta ennast üleval pidada. Jookseb ainult poistega ringi ja ka selle arhitektiga, nagu poleks teisi külalisi olemaski! Et ta ka vaataks, kas midagi kuskil puudus on või . . .»

«Ach, frau Niinemäe, meie oleme juba vanad ja ei mõista see noorus!» naeris Rosalinde vabandavalt. «Ma ei taha ju Gretcheni kohta midagi halba ütelda, aga minul on vahel Ilmarist kahju. Ach, Ilmar armastab väega see jemüütlihhkeit! Ta on nenna õnnelik, kui ma teda lillekesega šmükin, ja ta on ikka tähelepanelik minu vastu. Mõtelda, ükspäev tuleb ta minu poole üles ja ütleb, kulla Rosalinde, olge nii armas ja õmmelge mulle doch seda kuuenööpi ette, mitu nädalat olen mina

juba mõtlenud, et keegi teda ette õmbleks. Ja mina olen tema sokid salaja alt üles tuua palunud ja ära nõelunud. Aga Gretcheni mina ei süüdista, tema on doch kui linnukene oksa peal.»

«Mis linnukene?» pahandas vanaproua. «Mõtelge, mis jutud tema kohta võivad tekkida, kui ta ennast nõnda üleval peab! Edvistab ainult ja lõkerdab. See mõni õpetajaproua! Ma lähen õige ja ütlen Ilmarile . . . Näe, näe, kuidas ta nüüd, käe alt kinni, tantsima jookseb!»

Mõlemad sirutasid kaelad õieli, kuni Reet alumisele rõdule kadus, kus kogu aeg tantsiti.

Tõtt öelda, Reeda lõbusus oli täna rohkem närviline ja liialdatud kui päris loomulik. Sisemiselt ta kannatas. Ta ei tundnud ennast kunagi päris kodus võõraste hulgas, temas oli palju looduslapse argust, mida maha surudes tal ilmesse ja liigutustesse tuli teisigi nakatavat ebasiirust. Ka Joeli ametlik viisakus ja tagasihoidlikkus teiste ees mõjus võõrastavalt. Joel nagu meeleldi hoidus temast eemale, suurendades veelgi ta üksindustunnet ja mahajäetust. Nõnda siis pingutas ta ennast ülilõbus olema, kui temaga kõneldi või kui teda tantsima viidi. Ta tundis enese nagu halvatud olevat, et ise midagi algatada või näidata teiste hulgas seda rahu ja tasakaalu, mis Joelil oli.

Vanaproua ei jätnud kasutamata juhust, et Ilmari tähelepanu juhtida Reeda ebasündsale käitumisele. Ilmar lõi küll käega, aga muutus tähelepanelikumaks ja hakkas Reeta otsima. Ta leidis ta viimaks metsa all jooksmas koos noorte tütarlaste ja üliõpilastega. Joel nägi abielupaari tasakesi vestlevat ja siis aeglaselt tuppa minevat.

Alles tüki aja pärast ilmus Reet uuesti nähtavale, aga rõõmutult, nagu longu lastud tiibadega. Ta silmad paistsid kahtlaselt punased olevat.

«Mis on?» küsis Joel ehmunult.

«Ah, ei midagi,» vastas Reet naeratades ja eneses midagi maha suruda katsudes. «Kas te ei tahaks tantsida?»

Nad läksid rõdule, tegid paar tiiru, aga tants oli kuidagi elutu, mõtted liikusid hoopis mujal. Tubades, kust nad läbi kõndisid, ei pandud neid tähelegi, kõigil oli

lõbus olla, joodi ja söödi, vesteldi, jutustati anekdoote, peksti keelt.

«Kaome siit!» sosistas Joel ja katsus Reeda käsivarrest kinni võtta, aga see vabastati kiiresti. Sellisena polnud Joel Reeta veel näinud.

Nad peatusid väikeses tühjas toas ülemisel korral. «Pärnaõietuba,» mõtles Joel, aga praegu oli kõige vähem kohane seda meelde tuletada. Reet jättis ukse lahti, nähtavasti selleks, et keegi ei saaks neid milleski kahtlustama hakata.

«Miks olete nii isesugune?» küsis Joel tasakesi.

Reet seisis akna juures ja vedas sõrmega ruudule jooni. Kogu ta olemisest paistis välja teadmatus, kurbus, abitus. Joel oleks tahtnud teda kuidagi aidata, aga sõnad olid temal eneselgi äärmiselt kitsid tulema. Alles tüki aja pärast, nähtavasti enesest võitu saades, ütles Reet, ennast nagu eemalt valgustades:

«Reet on halb. Reedaga ei olda rahul. Tema ei oska perenaine olla. Ta ei ole soliidne.»

Toonis oli juba veidi lapselikkust ja mänglevat üleolu, ning Joel läks rõõmsamaks.

«Reet ei saa aru,» jätkas ta, «mis päev täna on. Ta on liiga kergemeelne. Ei hoolitse küllalt vanemate daamide eest, ei istu nende lauda . . . Hullab liiga palju.»

«Kes seda ütleb?»

«Kõik . . . Isegi Ilmar.»

«Vahest olen mina süüdi? Vahest on ta midagi näinud? Kas ta vahest teab, et . . .»

Reet oli kunagi varem ütelnud, et ta oma mehele kõik ära räägib. Nüüd ehk oli Ilmar neid jälginud, märganud mõnda käepigistust, mõnda pilku, muutunud hääletooni. Aga olgu! Joel on valmis vastutust enese peale võtma.

«Jah, ainuüksi mina olen kõiges süüdi!» väitis Joel. «Ei, ärge vaielge vastu! Mina olen see patuoinas! Mul juba säherdune oina tunne,» katsus ta naljatada.

«Ei,» ütles Reet mõtlikult. «Ilmariga kõneldes ma sain aru, et temal on õigus. Ma olen kaugemale läinud, kui see sünnis on. Seda ei tohi enam!»

«Millal siis? Kas täna? Aga kuidas?»

«Ei, mitte täna! Igakord ma ei pane tähelegi, kuidas hullamistes liiga kaugele lähen. Nii kaugele, et ei julge temale enam kõike äragi rääkida.»

«Kas tema teab, et te midagi rääkimata jätate?»

«Ei! Ja see ongi paha.»

«Aga jumaluke, meie vahel pole ju midagi iseäralikku olnud!»

«Ma siiski tunnen ise, et . . . nii ei tohi enam.» Ja Reet lõi pilgu maha.

«Ah nii, ma mõistan!» hüüdis Joel kibedusega.

«Mida siis?»

«Te tahate, et ma enam siia ei tuleks? Nojah, maja on valmis, mis siis veel, milleks veel mina? Homme asute sisse elama. Mooramees on oma töö teinud, mooramees võib minna.»

«Ei, mitte nõnda, Joel! Mitte nõnda! Te olete vaba, te võite igal pool liikuda. Te võite vabalt ka siia jääda, aga mis mina?»

«Kuidas nii? Teil on nüüd ju oma suvila . . .»

«Minul? Ei, mitte minul. Ma ei tea isegi, kas siin üldse veel vaba nurka minu jaoks üle jääb. Vanad tulevad kõige oma koliga üle, siis Rosalinde, Lui, vanaproua õde ühes tütrega . . . Kuhu mina veel mahun?»

«See on ju . . . võimatu! Kuhu siis vanamaja jääb?»

«Sinna asub pooleteramees.»

«Tõepoolest, nii et . . .?»

«Nii et tuleb leppida kasvõi tema praeguse hurtsikuga. Mina lepiksingi sellega, kui ma ainult teaksin, et saan päris-päris omaette olla. Aga nüüd ei saa ma järvelgi enam ilma pealtvaatajateta liikuda . . .»

Mis tähendas, et Joel oli kogu oma hea tahte sellesse majasse pannud, nüüd oli sellest saamas vanakraamiladu, vangla, järelevalvepunkt!

«Ma lähen kohe ja kõnelen Ilmariga,» ütles Joel. «Nõnda see ei või ometi jääda!»

«Ah, see on asjatu! Kui vana Niinemäe kord oma tahtmise on ütelnud, ega siis minu mees kunagi vastu ei aja.»

«Aga teie?»

«Mina? Oma isa sõna on Ilmar alati valmis kuulama. Isa tahab siia üle kolida ja kolibki. Ka Rosalinde on kord juba niisugune lemmik, sinna ei saa ka midagi parata. Nüüd hakkab preili siin Lui põetajaks, jääb terveks suveks siia. Ja Lui ise? Mul on temast väga

kahju, kes teab, kas ta sügiseni suudabki vastu panna. Tal on ka teine kops haige.»

«Seda kujutlesin ma küll kõige vähem, et ma olen üles ehitanud sanatooriumi,» ütles Joel kibedalt, aga Reet oli õrnema südamega.

«Lui,» ütles ta, «ei tohi milgi tingimusel vanamajja jääda. See on ju nii rõske. Lui on siiski tore poiss, ah, ma annaksin kõik, kui ta ainult terveks saaks, kui ta kasvõi veidi paraneks!»

Reeda vähem kibe kui nukker alatoon oli Joelile uudiseks, ta ei osanud seda üldse Reedale hästi omistada, keda ta oli pidanud ikka elurõõmsaks, ikka naervaks ja kergetujuliseks. Nüüd aga oli talle kuskilt peale vajunud mingi pilv ja see varjutas ka Joelit. Näis, nagu oleksid inimesed siia kokku sõitnud ainult selleks, et pidada seniste muretute päevade peiesid. Rist peale kõigele, mis olnud! Joel pöördub tagasi oma töö juurde, ja Reet, Reetki leiab enesele mingi eluülesande . . . Koos veedetud vallatud päevad ja valged ööd aga jäävad mälestusse läbipaistva ja puhta kameena.

Nõnda mõtles Joel, kui ta läks Ilmarit piduliste hulgast otsima, et temaga tõsiselt kõnelda Reeda õiguste üle sellele suvilale.

Ta leidis Ilmari nurgatoast väikesest laudkonnast, kus väga elavalt vesteldi. Joel võttis küll istet Ilmari kõrval, aga oli võimatu kohe omavahelisi asju arutama hakata, seda enam, et laua hingeks oli pastor Tuulik, kes juurdetulnu vastu kohe suurt huvi osutas.

See oli kuivetu, tumedavereline mees elavate silmadega, mis prillide taga sätendama lõid, kui ta oli hakkama saanud paradoksiga või tabava lausega. Ta kandis, nagu ikka pidulikel juhtudel, pikka musta kuube ja püstkraed mahapööramata otsadega. Et krae oli kitsas ja kõrge, siis oli pastor Tuulikul väga sagedaseks, jah, juba tikiks muutunud liigutuseks kaela sellest välja nihutada, tihti sõrmi appi võttes. Vahel lõi ta ka lõua äkki üles, tuletades meelde hobust, kui see tahab ohje vabamaks tõmmata. Kirikuõpetaja ameti jaoks oli ta pigem mõtleja ja juurdleja kui rahvamees, tema hüplikest jutlustest ei saadud aru, tema rahutut kaevlemist probleemide kallal ja moodiläinud protestantismi ei jaganud ta kolleegid ning nõnda ta oli jäänud

lõpuks kantslist ilma, pidades leppima usuõpetaja kohaga. Kui tal polnud kogudust, siis seda agaram oli ta oma isiklikus misjonitöös. Ta võis tuttavat tänaval peatada, teda kuuenööbist kinni hoida, kuni see tahtmatult oli kistud vaidlusse, kus siis ohvrile osavate võtetega selgeks tehti, kui kohutav tühik valitseb selle inimese hinges.

Teie olete ehitaja, hüva, aga mis on ehitamine? küsis ta Joelilt ja vastas, et lõppude lõpuks ei muud midagi kui surnud aine nihutamine ühest kohast teise mõne kantmeetri võrra. Ja kogu tsivilisatsioon oma ehituspalavikus? Augud puurite maa sisse, mäed muudate orgudeks, mered ühendate sirgete kanalitega, hea küll, aga edasi? Kümne tuhande aastase pingutuse järel võtab maakera teise palge, muutub ütleme voolujooneliseks, sigaritaoliseks, jookseb välja orbiidist, võtab teised planeedid minupärast sleppi; inimene lõhub aatomeid kui pähkleid, loob uusi päikesi, ühe sõnaga, inimene laob telliskivi teise otsa kosmilises ulatuses, jah, aga edasi? Mateeria on ühest kohast teise tõstetud, aga inimene, tema hing? Kas ei lömastu hing telliskivikuhja all? Ent mis on üldse kõrgem kui hing ja tema õnnistus? Kas tõesti uhkus oskusest üht liivatera teise kõrvale lükata? Ei, kogu tehnika, kogu ehitamine on lõppude lõpuks üksainus tühi töö ja vaimunärimine.

Siin, viina ja suupistete vahel, jätkas Tuulik oma filosoofiat armastusest, jumalikust loodusest, müstilisest ühtesulamisest jumalaga. Siin pani ta kogu oma innu sellesse, et inimese mõistust ja tahet diskrediteerida, jättes puutumata ainult tundmuse, millega saavat vahetult isegi jumalat kogeda.

Joel tundis, nagu oleks Tuuliku vaateis virila kuju võtnud tema enese viimase aja elukäsitus, mida ta ise vahel «reetmiseks» pidas. Ta laskis ennast vähehaaval vaidlusse kiskuda ning hakkas seisukohti kaitsma, mis trotslikult kõike seda eitasid, mida ta ise oli oma elamustega kinnitanud. Kõik tundmused ja elamused, mis nad siis lõpuks on? Nauding, ainult nauding, meelte kõdi! Ka Tuuliku müstiline elamus ja ilmutus pole muud kui puhtakujuline egotsentrism ja õieti egoism.

Seda ägedamalt tungis Joel kallale igasugustele ego-

ismivormidele, mida tema arvates Tuulik teadmatult kaitses, et ta sellega salaja hukka mõistis ka omaenese kiindumuse Reedasse. Sest meeldiv tundmustes hõljumine, äkilised ja sagedased mõttevilksatused, et polegi kõrgemat elumõtet kui armastus, — kõik see paistis nüüd Tuuliku müstika taustal kõike muud kui mehelikuna.

Ja Joel asus suure innuga kaitsma oma ammuseid seisukohti, mille järgi elu polnud elamuste saamiseks, vaid nende rakendamiseks ja ülesandeks. Isegi heategu, mida heateona läbi elatakse, on kurjast, väitis ta. Kui jumal olemas oleks, siis mitte selleks, et teda läbi elada, vaid teda teostada! Milleks ehitamine? Jah, kui ainult mõtte seisukohast uuristada kõige aluseid, siis jõuame tõesti vaimunärimise juurde välja. Aga siiski me ehitame nagu ennegi igaüks omal viisil seda maailma. Ei ole midagi imeteldavamat kui inimene, kes ehitab ja loob. Ainsa tahteaktiga veab käsi reaalsesse ilma sirgjoone, mis mõistena, võimalusena, eona inimeses on olemas. Maailm ise on vaid ehitusülesanne!

Teised lauasolijad endid vaidlusse ei seganud, nad olid koguni õnnelikud, et said veidikeseks Tuuliku targutustest lahti ja omavahel maisemaid asju kõnelda. Ei oldud sugugi tagasihoidlik klaasitõstmisega ning filosoof Tuulik oli selles kõige agaram. Kui ta läks teisest toast suupistet tooma, leidis Joel paraja aja olevat ümber vaadata ja hakata pastor Niinemäega juttu ajama. Aga see oli kõrvalt kadunud.

Joel tundis püsti tõustes väikest tasakaalutust. Kogu see pidutsemine siin tundus olevat «tühi töö ja vaimunärimine». «Mooramees on töö teinud,» pomises ta, surus käed püksitasku ja väljus.

Lahtisel rõdul tantsiti suure hoolega. Kiki keerutas seal suures joovastuses, õhukese roosa salli vilkudes kord siit, kord sealt. Reet vaatas oma üliõpilasest partnerile alt üles silma, nende suud olid nii lähestikku ja vastamisi, üliõpilase nägu aga magusal naerul. Seal tantsis ka Kiki uus lemmik, ta perenaine, proua Raudvere, sirgete näojoontega blondiin, kelle tütar Illa oli oma ema täpne koopia ehk õigemini vähendatud ja veidi noorendatud väljaanne. «Illal on merikotkast pross, lõokese kael ja lohuke lõua otsas,» mõtles Joel.

«Kiki kupeldab teda juba minule. Hüva, aga nüüd ma lähen, kedagi jumalaga jätmata! Mooramees võib minna. Jah, miks ma ei peaks minema?»

Kergel sammul astus ta alla järve poole. Hetke seisatas ta terrassil. Päike oli juba kadunud, vaikne hämarik oli laskunud üle järve, kuskilt hoovas sooja kaskede lõhna. Joel hingas seda täite kopsudega sisse, pigistas silmad kinni ja tundis korraga niisugust heameelt kogu olemisest ja kergust nagu pärast raske koorma seljast heitmist, et ta tahtmatult naeratas.

«Wunderschön, was?» kostis äkki hääl ta kõrvalt.

Ah, see oli preili Rosalinde, kes oma luikvalges kleidis siniste lehvidega läbi õhu siia oli lennanud. Joel palus varjatud irooniaga preilit tantsima. Aga see tõmbas koketeerivalt õlad kõrgele, nuusutas väga intensiivselt jasmiiniõit, mis tal käes oli, ja vastas:

«Ach, minge doch, Herr Architekt! Mõtelda, täna on keik mehed ennast minu sisse vernarrinud! Just praegu on herr Tuulik mind tantsu jaoks sisse laadinud ja mina olen välja põgenenud. Ma ei ole ka unes enesele ette seadnud, missugune ärfoljhh saab minul olema! Aga armas herr Hurt, mina ei tantsi doch mitte!»

«Kahju, armuline preili, väga kahju!»

Ja Joel tegi mitu kummardust ning ruttas millegipärast üles tantsupõranda poole. Siin tuli tal äkki meelde, et ta oli ju lubanud Ilmariga kõnelda Reeda pärast.

Ilmari ta leidis seekord ülalt roosast toast sohvalt, pika tuhaga sigar kahe sõrme vahel. Ta oli seal ihuüksi, nähtavasti mõneks ajaks välja puhkamas pidureremehe väsitavaid kohustusi.

«Ongi hea,» algas Joel, «et ma teiega saan paar sõna nelja silma all kõnelda. Mul on suur mure südamel . . .»

«Rääkige, rääkige,» patsutas Ilmar enda kõrval istet võtnud Joeli põlvedele. «Teie sulane kuuleb!»

«Oleme koos selle maja valmis saanud, sisse õnnistanud, aga . . . ma kardan, kas teie proua ennast selles ka küllalt õnnelikuna tunneb.»

«Aga miks mitte? Te olete ju nii ettenägelik olnud, isegi suurepärased seinakapid sisse ehitanud, vannitoa, elektriköögi . . . Mis siis veel puudub?»

«Ma mõtlesin, see saab suvilaks ikkagi teile ja teie

prouale. Eks ole? Teie saaksite siin päris vabalt puhata ainult siis, kui teised teid ei eksita, kui ... kogu see vanamaja sealt siia üle ei koli. Teie mõistate mind: mis suvitus see on, kui teie proua peab olema nagu allüüriline omas majas ...»

«Teil on õigus, härra Hurt, teil on õigus! See on otse liigutav, et teie kõige eest nii muretsete, ja ma mõistan ka, et teil kui arhitektil mitte päris ükskõik ei ole ...»

«Muidugi,» katkestas Hurt kiiresti, «kui te ainult aimaks ... kui te ainult veidikesegi mõistaks, mis meeleolusid ma olen tahtnud neisse tubadesse panna, kuidas ma kogu selle ehituse olen loonud nõnda ütelda ... teie proua näo järele ...»

«Teil on õigus,» kordas pastor Niinemäe järele mõteldes. «Ärge muretsege midagi! Esialgu jääb see maja täiesti Reeda korraldada. See on ju lõppude lõpuks ikkagi tema suvila. Kõik oleneb tema enese soovidest ja tahtmistest.»

«Nii,» ütles Hurt, «aga kuidas jääb vanamajaga? Kas sinna mitte teie pooleteramees sisse ei koli?»

«Oi ei! Algul ma talle küll lubasin. Aga ma olen järele vaadanud, tema senine loss käib veel väga hästi, tarvis ainult katus ära parandada, ja kui ta just tahab, ka seest ära lubjata. Ega siis ehtsal põllumehel nii tähtis pole, kus ja kuidas ta ise elab! Peaasi kui loomad ulual! on. Eks ole? Egas nemad nii hellitatud ja raiskuläinud ole nagu meie.»

See odav künism vihastas Joelit. Ta tõusis püsti, taltsutas aga ennast ja ütles ainult:

«Teie teeksite siiski targemini, kui ka oma ehtsale põllumehele korraliku maja üles ehitaksite!»

«Olge mureta,» vastas pastor Niinemäe otsides, kuhu sigarilt tuhka raputada. «Minu pooleteramees pole kunagi punane olnud. Ta oli kord koguni rahvusfindemees, käis, barett peas. Ta teadis, et nii saab minuga paremini läbi. Ja praegu oleme kõik head isamaalased, igaüks omal kohal ja oma moodi!»

Kui Joel uuesti välja läks, oli juba üsna hämardunud. Loode pool paistis mets ühtlase tumeda siluetina, kuna järve teine kallas õhtusest valgusest veel õhetas. Joeli tusk oli uuesti tagasi tulnud. Üsna selgesti tundis ta, kuidas vimm temas Niinemäe vastu tasakesi paisus. Kui

ta nüüd läheks ja veel mõned head klaasid võtaks, siis ei oleks kaugel skandaalist.

Ta läks aeda, astus paar sammu teerada mööda ja nägi äkki, kuidas pingi ees, millel istus Lui katmata peaga, seisis Reet, selg Joeli poole, ja silitas suure hellusega mitu korda üle noormehe juuste.

«Ole nüüd hea poiss,» ütles ta, «ära ennast siin ära külmeta! Lähme! Mina ise tulen kaasa, panen sind magama.»

«Kui *sina* tahad,» vastas poiss, tõmbas Reeda väljasirutatud käsivarre enese poole ja tõusis sellele toetudes püsti.

«Oota siin, ma toon sulle mantli ja kübara!» Ning Reet lippas tuppa.

Joel jäi nagu kinninaelutatult oma kohale seisma. «See ka veel lisaks,» mõtles ta raevunult. Reet tuli mantli ja kaabuga, tuttav punane roosidega rätik ümber võetud, jooksis Joeli lähedalt mööda, ilma et teda hämaras märganud oleks, aitas Luile mantli selga, võttis tal käsivarrest kinni, ja nii nad kadusid vanamaja suunas.

Kui juba tükk aega oli möödunud, väljas juba pimedaks läinud, Reet aga ikka veel tagasi ei tulnud, läks Joel, kes vahepeal jooke ei põlanud, vanamaja poole. Ta kõndis pikkamisi, lootes, et Reet vastu tuleb. Pea oli raske, õhk tundus olevat soe ja ängistav. Reeta polnud.

Vanamaja oli valgustatud ja Joel nägi läbi akna vana Niinemäed, apteekrit ja õpetaja Arnemanni kaarte mängivat. Joel käis tubades ringi väljakutsuva näoga, nagu otsiks ta kedagi, kellega saaks tüli norida. Aga ümberringi istus rahulik rahvas, enamasti vanemad inimesed ja lähedased naabrid, kes pärast vaimulikku teenistust olid suvilast ära tulnud, kus nad end küllalt hubaselt ei tundnud.

Joel tõusis pimedast trepist üles, kuulatas hetke ja läks siis käsikaudu toa poole, kust läbi võtmeaugu valgust paistis.

Reet seisis peegli ees ja kohendas juukseid. Sissetungija oli lootnud eest leida veel kedagi teist, kellega oleks võinud tüli norida, keda oleks võinud trepist alla visata. Ta oli pettunud.

Suure hämmastusega jälgis Reet seda sinna-tänna ekslevat pilku, seda käest kinnihaaramist, seda läbitungivate silmadega otsavaatamist. Siis aga oli Joel teda vihaselt oma käte vahele haaranud, valmis teda ära kägistama nagu too kuusk seal metsas oma embuses kase oli ära lämmatanud. Joelit oli vallanud metsik hoog kätte maksta ei tea isegi mille eest, himu seda naist pigistada, talle valu teha, teda teiste eest ära röövida...

Äkki käis hele laksak vastu Joeli põske.

Seda oli Joel kõige vähem oodanud, polnud ta ju Reeda poolt kunagi leidnud vastupanu, isegi mitte mingit lahkheli. See mõjus nagu jääkülm vesi. Ta virgus, sai oma seisukorrast aru, taganes, peatus hetke ukse juures mahalöödud silmadega ja läks siis.

«See on su palk!» haletses ta ennast, astudes mööda teed suvila poole, et sealt oma kaabut võtta ja paadiga kohe koju sõita. Aga vaevalt oli ta sinna jõudnud, kui ülemeelik seltskond teda vägisi enda kilda kiskus. See oli Kiki, kes äkki tema juurde jooksis ja talle kõrva sosistas:

«Päästa mind, Joel! Lähme järvele! Aga ruttu, ruttu!»

Nad väljusid, jooksid treppidest alla ja vabastasid paadi.

«Mis sul on?» küsis Joel hajameelselt, kui nad juba paadi lahti olid saanud.

«Näe, sealt ta tuleb, kogu õhtu minu küljes kinni, lahti ei saa! Lähen ma aeda, on tema kohe kannul. Lähen ma puuderdama, vaatan: juba tema hoiab puudritopsi. Mõtlen ma maja ette tulla, seisab tema juba minu graniitkuju kõrval...»

Üliõpilane Kukemelk tuli, nagu hommikuhämaruses näha, raskelt tatsudes trepist alla, astus teise paati — ime, kuidas see ümber ei kaldunud! — ja jäi seda lahti pusima.

Põgenejad olid juba kaugel järvel. Alles siin keset järve ärkas Joel nagu luupainajalikust unenäost. Ta oli Kikile järgnenud peaaegu mehaaniliselt. Nüüd kostis suvila poolt tantsumuusikat ja pidukõminat, kaldaäärses metsas vidistas esimesi linnukesi, talus kires kukk, luhast kuuldus vikati luiskamist.

«Kuhu siis sinu rüütel kadus?» küsis Joel ümberringi vaadates.

«Ma kardan, et ta hakkas üle vee järele kõndima. Temal võib isegi nii palju usku olla, et ta põhja ei vaju! Kujutle ometi, mis ta mulle ennist ütles! Ta suudles mu käsivart ja ütles, minu nahk olevat soolane. Ta tahtis kangesti teada saada, kas see nii üleni on. Mis ta õige arvab!»

«Sul on põhjust suurepärases tujus olla,» ütles Joel jahedalt.

«Aga sina? Oo, ma näen kõik! Polegi mul vaja roos istuda ega õngitseda. Näen ilma selletagi väga hästi.»

«Mida sa siis õige näed?»

«Ar-mas-tust!» laulis Kiki ülalt alla.

«Vale puha! Pole mingit armastust,» protesteeris Joel.

Aga Kiki oli milleski väga kindel, ja Joelil oli nii väga himu teada saada, milles Kiki nii kindel on. Ah, ei milleski! Ainult Reet oli alatasa küsinud: kus on Joel; oli ütelnud Hurt, kui pidi ütlema Raudvere; ütelnud Joel, kui pidi ütlema Ilmar. Kõike seda oli nii meelepärane, nii lohutav kuulda ning Joel oli paadis Kikile lähenenud, oma pea ta sülle pannud.

«Räägi veel!» palus ta.

Kiki oli kui halastajaõde, kes haavatut süles hoiab ja talle lohutusi fantaseerib. Ta paitas Joelit, ta laulis unelaulu, ta katsus Reeda häält järele teha. Joelil oli hea. Aga siis kuulis ta kalda poolt äkki heledat, närvilist naeru ja ta hüppas üles ning asus mõlade juurde. See oli ju Reeda naer! See oli Reeda hääl!

Lähemale sõudes nägid nad kaldal imelikku askeldamist.

Reet, kes äsja oli oma pilgu lasknud libiseda üle hommikuse järve, ei, ei, mitte selleks, et kedagi otsida, vaid et ainult vaadata, kas kõik paadid on alles, oli ühes paadis märganud tumedat liikumatut kogu. Lähemale tulles oli selgunud, et see polnud keegi muu kui Kukemelk, kes paadiketti lahti harutades oli libisenud väga mugavasse asendisse ja nõnda magama jäänud.

Kikit-Joelit saabusid järvelt oma paadiga just ülesäratamise pidulikule tseremooniale. Noort rahvast oli

alla valgmasse kogunenud ja magajale lauldi «ta elagu».
Kiki oli Kukemelgu pärast rahutu ega pannud tähele, kuidas Joel tema kõrvalt kadus ja Reedale lähemale astus.
Nad tulid kahekesi trepist üles, peatusid siis ja jälgisid kogu etendust siit. Kindlasti kumbki ei näinud sellest midagi, sest mõlemate mõtted uitasid hoopis mujal.
Joel ootas Reeda poolt andekspalumist või vähemalt vabandust, kui mitte sõnadega, siis vähemalt pilguga või liigutusega. Reedal ei olnud aga midagi andeks paluda. Koguni selle vastu: temagi ootas Joelilt mahedat pilku, mis oleks kinnitanud, et kõik see hoolimatus, millega ta ennist tahtis hävitada kõik senised ilusad ja süütud silmapilgud, on nüüd ununenud.
Päike oli löönud heledaks kogu taeva ja esimesed kiired roosatasid kergelt kõrgemaid puude latvu. Ses avaras valguses paistis möödunud öö kõigi oma tujudega ääretu kaugel olevat, aga see oli vist rohkem piinlikkus kui vimm, mis takistas ülal trepiotsal seisjaid teineteisele puhtsüdamlikult otsa vaatamast.
Viimaks lausus Reet, nukralt Joeli otsa vaadates:
«Miks te tegite nõnda?»
Joel vaikis, vahtis maha.
«Miks tahtsite lõhkuda oma ilusat ehitust?» küsis Reet uuesti.
«Ah nii, nüüd ta tunnistab ise, et see on ainult minu ehitus. Ja tema? Mis olen mina temale? Mitte kui midagi!» mõtles Joel ja ütles:
«Ah, sellele kõigele peab kord lõpp tulema!»
«Kas siis tingimata just niisugusel viisil?»
Joel tahtis etteheidetega tulla, tahtis Reedale ütelda, kuidas ta oma armastusväärsusi liiga paljudele pillab, kuna ta peaks kuuluma terveni ainult ühele ja mitte kellelegi teisele, ja see üks on Joel ise. Aga niisugused tumedad mõtted olid nii otsatu rumalad ses päevavalguses.
«Me võime ju lahkuda . . . heade sõpradena.»
Reet oli käe lepituseks välja sirutanud. Ent selle käe võttis Joel vihuti soovitud jumalagajätuna. Ta ei vaadanudki enam Reeda poole, vaid astus trepist alla, nagu kavatseks ta siit ära minna jäädavalt, jätta igavesti jumalaga kõik unistused. Vähemalt nõnda pidi seda Reet praegu tundma!

Aga see traagilisena mõeldud teguviis moondus kohe piinlikuks groteskiks ja alanduseks: all polnud ühtki paati! Kiki oli vahepeal Joeli paadi võtnud ja järvele sõitnud.
Reet seisis ikka veel trepiotsal ega saanud maha suruda kahjurõõmumuiet, mis varsti vaheldus piinlikkusetundega Joeli pärast. Neid tundeid aga jätkus üürikeseks, sest juba oli Joel Kikile mitu korda viibanud, juba oli see hakanud tagasi sõudma.
Alles siis, kui Joel oli suuna oma kodu poole võtnud, söandas ta silmad üles suvila poole lüüa.
Reet seisis ikka veel endisel kohal. Võib-olla oli ta vahepeal lehvitanud, võib-olla ka mitte.

14

Lui Niinemäe oli raskesti koheldav segu tujukast lapsest ja varaküpsenud noormehest, kelle läbinägelik ja trotslik vaim vahel otse hämmastas. Sirged näojooned, vahakarva jume, läikivad tumedad juuksesalgud üle pea heidetud ja sügavad mustad silmad, kus alati värises palavikutuluke, andsid talle üldiselt väga sümpaatse ilme. Haige vastu oldi hea, teda hellitati, kõiki tema soove katsuti täita, aga seda kergemini tõstis temas pead mingi jonnakus, mis vahel otse metsiku raevuni tõusis. Siis ta võis ümber virutada öölaua kõigi arstimitega, raamatutega ja selle vastiku piimaklaasiga, mis oli alati täis ja mille tühjaks joomisega tema põetaja Rosalinde teda alati kiusas. Teda võis hirmsasti ärritada selle vanapreili hommikune pesemine kõrvaltoas, kus ta enesele alalõpmata vett tõstis, nagu peseks ta end näpuotstega. Vahel oli Lui enesele teki üle pea tõmmanud, vahel oma tuhvli vastu ust virutanud, vahel päris jämedusi ütelnud. Kõige tagajärg oli ainult see, et Rosalinde oma sissejuurdunud harjumusi katsus täita veidi tasemini, Lui aga pidi end äärmiselt pingutama, vahel isegi oma kõrva uksepraole suruma, et selgusele jõuda, kas vanapreili ennast ikka veel endiselt peseb või mitte.

Igal hommikul täpselt kell kaheksa ujus Rosalinde haige tuppa oma vanas ja luitunud-roosas öökuues, juuksed veel papiljottides, käes taldrik pudruga. Pikkade päevade kestel oli tal juba küllalt kogemusi korjunud, kuidas Luid sööma sundida. Aga Lui oli vanatüdrukust läbinägijam, ta jälgis üleoleva ilmega kõiki kavalusi ja sorteeris need endamisi lahtreisse: meelitus, heatahtlik pahandus, rumal sundimine, tähelepanu kõrvalejuhtimine — kas siis rohkem registreid polnudki? Heal juhul olid kõik hõrgutused kui hane selga vesi, halval juhul kihutas Lui oma toitja üle ukse välja, kord lendas talle ka pudrutaldrik järele, mispeale vanaproua ilmus pahandamiste ja tõrelemistega ning isegi kurjade ennustustega peatsest surmast. Pärast seda ei jäänud Luil muud midagi üle, kui kraadiklaas tulikuumaks hõõruda ja kogu maja jalule panna oma kõrge temperatuuriga. Vahel aitas ka ülepingutatud köhimine ja nuuskamine, nii et veidi verd tuli. Veri — seda kartsid kõik, ning siis täideti kõik ta soovid.

Kui ta üksinda omaette oli jäetud, kui teda enam ei meelitatud ega sunnitud sööma, vaid ta ise võis vabalt enese üle otsustada, siis jäi ta harilikult mõtlema ning arutama oma lemmikideed: kas ma olen vaba? kas inimesel on tahtevabadust? Tundide kaupa lamades võis ta ikka jälle juurelda seda ühte küsimust, ilma et ta selles palju sügavamale oleks jõudnud. Ilmas ei ole ühtegi aatomit, oli ta mõtelnud, mis liiguks oma tahte järgi, kuidas võib siis inimene, see aatomite kogu, olla vaba tahtega? Nõnda oli ütelnud mõistus, aga kogu ta trots tõusis selle vastu! Vaba tahe *o l i* olemas, seda ütles sisemine tunne, ja seda pidi mõistusele tõendama kogemus! Ning ajaviiteks tegi ta enese kallal eksperimente, mis pidid kõiki mõistuse argumente vähemalt trotsima ja naeruvääristama. «Trots ongi vaba tahte tõend!» mõtles ta pudrutaldrikut käes hoides. «Rosalinde sundis mind sööma, ma ei söönud; nüüd ei sunni mind keegi ega miski sööma, puder on vastik, ääretu vastik, võib isegi tagasi tulla, aga vaat — nüüd just ma söön!»

Ja rõõmus selle üle, et sai teisi ja ennast oma vaba tahtega tüssata, hõikas ta Rosalindet ja käskis enesele veel teise taldrikutäie tuua. Vanapreili hakkas rõõmust otse särama ja ruttas ka teistele teatama Lui söögiisu haruldasest kasvamisest. Haigusele on kahtlemata pööre tulnud, oli üldine otsus.

«Mine otsekohe minema, või muidu ma ei söö ühtki lusikatäit!» hüüdis Lui Rosalindele, kui see uue taldrikutäiega tuli ja end seadis pealt vaatama, kuidas siin imesid sünnib.

«Nüüd siis on kõik eeldused olemas, et ma p e a n sööma,» arutas Lui endamisi, kui oli jälle üksi jäänud. «Söök on ju selleks toodud, ka Rosalinde ootab, et ma sööksin, ka mina ise, et saaksin selle söömisega enesele näidata oma vaba tahet. Kuid ma ei taha sõltumatu olla üksnes põhjustest, vaid ka sihtidest, seepärast vaat — ma ei mõtlegi süüa!»

Ta lükkas toidu kõrvale ja hakkas riietuma, aga siis vilksatas tal mõte: «Ma jätsin nüüd söömata sellepärast, et näidata enesele oma sõltumatust...», ning ilma et aega oleks jäänud edasimõtlemiseks, hakkas ta kõigi mõtete kiuste äkki kiiresti sööma.

Aga nüüd järgnes see, mille Lui oma arutlustest oli hoopis välja jätnud: organism ise oma tahtega! Ja kogu see eksperiment vaba tahte võimalusest lõppes sellega, et Lui pidi varem kui harilikult oma toast rõdule siirduma, kuna Rosalinde pärast toa koristamist ja tuulutamist all vanaprouale õhkas:

«Ja mina olen ennast rõõmustanud, et nüüd tuleb doch tervis tagasi!»

«Mina aimasin juba ammu ette,» vastas vanaperenaine tusaselt, «et ega temast enam elulooma saa. Näe, mul oli kevadel seapõrsas, aga niipea kui ta enam midagi sees ei hakanud pidama, oli teine kohe otsas.»

«Rosalinde! Rosalinde!» kostis ülalt, ja vanapreili ruttas kohe üles rõdule.

«Jaa, Lui, mis on?»

«Ma ei saa siin lamada. Süda on paha ja need neetud lilled! Korista nad kohe minema! Kas sa ei tunne, kuidas nad haisevad! Te tahate mind siin piinata, te tahate mind siin ära tappa! Ma ei kannata seda! Korista nad silmapilk ära!»

Õitsvad pelargooniad, need toredad ja imetlemisväärsed lilled piki rõdu äärt ei lõhnanud aga Rosalinde meelest mitte põrmugi halvasti.

«Ära vaidle mulle vastu, sinul võib jõehobuse nina olla, aga mina ei saa siin hingata. Mina ei saa, saad sa aru!»

«Aga Lui! Iga päev oled sina siin lamanud ja mitte midagi tundnud!»

«Täna on aga tuul ja see hirmus hais, ja täna on mul sellest süda paha. Ma lihtsalt ei kannata seda lehka!»

«Aga mis ütleb Grete selle juurde, kui ta koju tuleb ja näeb, et need lilled ei ole siin mitte enam!»

«Ah Reet! Käigu Reet kus...»

«Ära ütle mitte nennaviisi! Ta on sinu vennanaine! Ja peaks sinule väega armas olema.»

«Jah, aga millal ta ükskord sealt linnast jälle maale tuleb? Ta ei taha siia meie juurde tulla, ta ei salli mind, ma olen haige...»

Lui ütles seda ainult selleks, et talle oleks hakatud vastupidist tõendama, sest see oleks tema tuju veidi parandanud.

«Aga Lui,» kuuliski ta Rosalindelt, «keda peaks tema siis veel enam sallima kui mitte sind! Mõtle doch järele, kui palju kannatust temal peab sinuga olnud olema, kui tema on sind toitnud nagu oma last...»

Rosalindel ei läinud kuidagi meelest juhtum, kui Lui pärast verejooksu kopsust ja üldist nõrgenemist oli hakanud sööma ainult nõnda, et Reet talle iga lusikatäie suhu pani. Isegi Rosalinde käest ei võtnud ta ühtegi pala vastu, ja see oli nii terava okkana jäänud Rosalinde südamesse.

Varjatud etteheide vihastas Luid, ta tõusis lamamistoolilt, ähvardas päikese kätte minna või koguni alla järve suplema, kui siit majast otsekohe ei koristata kõik need vastikud lilled kõigi lehkadega. Ja üldse ärgu Rosalinde oma lillekesi igale poole toppigu, sest see rämps on vastik!

Pisaraid silmist pühkides hakkas vanapreili Lui käsku täitma.

Lui oli olnud kõik need aastad otse nagu tema käe all üleskasvanud sõnakuulelik laps, nüüd aga tuli selle haigusega temasse midagi võõrast. Oli otsatu kahju, kuidas see muidu nii õrn, nii tark ja terane poiss ähvardas peost ära libiseda, kuidas ta ennast taltsutada ei suutnud, vaid oma endisele õpetajale ja nüüdsele põetajale vahel vägagi ränki sõnu ütles. Aga mis võis Lui sinna parata, kui ta tundis, et ta on äkki oma õpetajast pea võrra üle kasvanud, ja kui ta alatasa pidi nägema tema sõnade alt närvidele käivat naiivsust nagu tema milaneeskleidi altki tolli võrra valget alus-kleiti.

Rosalinde oli alumisel rõdul lamamistooli korda

seadnud, ja kuna ta ise korvtoolis heegeldama hakkas, pikutas Lui laisalt ta kõrval ja ootas ainult tundi, mil ta tohib üles tõusta ja veidi kõndima minna. Kui Rosalinde kõneles paranemisest ja kosumisest, viis Lui jutu surmale, mida ta ise muide ei uskunud, kuigi tal väga hästi teada oli tiisikushaigete optimism. Rosalinde tahtis muidugi ainult head, kui ta ütles prille laubale lükates:

«Sa oled üks kilo juurde võtnud ja ma tahan uskuda, et sina juba selsamal sügisel tohid leeri minna. See saab küll üks keige õnnelikum silmapilk sinu elus olema! Ach, ma mäletan veel nenna selgesti, kuidas ma esimest korda olen altari ees põlvitanud ja keigest ihust värisenud, kui see karikas minu suu ees seisis.»

«Leeri? Päh, ma ei mõtlegi!»

«Mis sa ütled, Lui? Nenna ei tohi doch mitte!»

«Ma ei usu jumalat!» hüüdis Lui sellise tooniga, et ta ise kohe ette nautis Rosalinde hirmuvärinaid. «Ma ei usu jumalat, ja kas ma peaksin tühja kometit mängima? Ma ei mõtlegi valetada ja ma ei lähe seepärast ka leeri!»

Rosalinde jäi aga üsna rahulikuks ning vilks-vilks käis heegelnõel endiselt edasi.

«Auch ein Standpunkt, was?» hüüdis ta ainult naeratades, kuna ta väga hästi oskas suurte ärrituste puhul end peita huumorivarjendisse. «Jaa, aga mis ütleb selle juurde sinu armas vend?»

Taevake, mis eestkostealune siis Lui on, kui ta peab oma venna arvamiste järgi tantsima! Lui on juba täiskasvanud mees, võib ise oma vaadete üle otsustada.

«Ach, ma ei tunne sind mitte enam ära,» õhkas vanapreili. «Enne haigust olid sa nenna sõnakuulelik, tark ja anständig! Nüüd aga . . .»

«Sa oleksid muidugi lootnud, et mida haigem ma olen, seda rohkem ma hakkan jumalat uskuma, eks ole? Aga näed, kõik on pea peale pööratud! Sest minul on v a b a t a h e! Mõistad sa, mis on vaba tahe? See on, kui sa pead vasaku jalaga astuma ja sa astud paremaga! See on, kui keegi sul noaga kõri kallal on ja sunnib sind jaa ütlema, aga sina ütled ei! Sinus närivad pisikud, aga sul on veel julgust surmale näkku

sülitada! Vilistad kõigile režiimidele, lamamistoolidele, kraadiklaasidele, tõused, vaat nii, ja lähed, nagu praegu mina, järve suplema!»

Lui oligi püsti tõusnud ja näis oma mõtet tõepoolest teostada tahtvat. Juba oli ta terrassil, juba möödus basseinist naisfiguuriga, juba laskus trepist alla järve poole. Rosalinde, kes kõike naljatusena võtnud, kohkus nüüd päris tõsiselt. Ta pani oma lõngakera, heegeldise ja prillid toolile ning jooksis Luile hirmunult järele. Ainult seda hirmu oligi Lui tahtnud vanapreilis välja kutsuda. Ta oli nüüd rahuldatud, naerdes vanapreili üle, kes oli äkki nõutuks muutunud ja kes temal täiesti peos oli.

Ent Lui oskas terroriseerida kogu maja. Ta teadis oma kasuisa nõrkust kergesti liigutatud saada, ta suutis tema silmis mingiks geeniuseks tõusta, kel on vaimustavalt palju teadmisi ja kohutavalt tark aju ja ka julgust kõiki tõdesid otse näkku ütelda. Selles poisis peitus vana Niinemäe arvates midagi suurt, temast oleks võinud saada hiilgav väejuht, ülemaailmse kuulsusega lendur, õpetlane või riigijuht. Seda härdam oli mõtelda, et see kõigi võimetega varustatud poiss peab surema, sest arstid polnud jätnud kuigi palju lootust. Vanamees oli kavatsenud oma rahatagavarasid kulutada tema välissanatooriumi saatmiseks, aga Ilmar oli selle mõtte maha laitnud, kuna haige poiss nii pikka teekonda lihtsalt ei taluks.

See, kellest Lui oli kinni haaranud kõigi oma hingehaarmetega, oli Reet. See oli tema, keda ta ümbritses oma unistuste ja ebamääraste igatsustega. Tema läheduses oli Lui keha ärganud kogu oma instinktide raskusega. Kunagi veel polnud see nooruk tunda saanud ehtsat armastust, ei ema ega naise oma — siin olid nad mõlemad koos. Reeda silmist luges ta enam kui seda odavat kaastundmust, mida igaüks nii heldelt jagas ja mis teda vahel otse tülgastas. Reeda nooruslikus ja sportlikus kehas aga aimas ta tervist, mis tal enesel puudus, ja selle saladuslik külgetõmbejõud vaevas teda magusalt isegi unes.

Reet jälgis oma mehevenna kevade ärkamist kartliku uudishimuga, meelitatud tema tunnete ehtsusest ja värskusest. Teadmine Lui liginevast surmast julgus-

tas Reeta temale varjamatult usaldama hingelisi liigutusi, sest nende saladus viidi niikuinii varsti hauda. Kogu suhtumist aga saatis vaevalt märgatav kaastundmuse alatoon: vaeseke, kui palju jääb temal elus tundmata! Reet ei hakanudki siis temale keelama väikesi kallistusi, aga kui ta nägi Luid lõõtsutama hakkavat ja tema silmadesse tulevat teadvusetut kirge, tõmbus ta kiiresti tagasi, katsudes kõike naljaks pöörata või ise pääseda teiste inimeste lähedusse.

Vähehaaval muutus Reeda armastusväärsus Luile palju suuremaks tarbeks kui söök või magamine. Reet pidi alati kuskil saadaval olema. Kui pea valutas, piisas tema laubale pandud käest; kui uni ei tulnud, tarvitses Reet ainult Lui kätt oma peos hoida. Varsti nõudis haige, et Reet tema pisikuid ei kardaks, vaid valmis oleks isegi tema veeklaasist jooma kui vaja. Reeda istumine voodiservale ja tema puudutamine põlvedega või kätega täitis Luid ülima õndsusega. Vana saksapreili ei näinud seda kuigi suure heameelega, et Reedal oli eesõigus Luile ette lugeda ja tema ihusoojust mõõta. Päris solvamisena aga tundus, kui Lui Reeda saadaval olles laskis kraadiklaasi alati üle vaadata, kuna Rosalinde silmad võivat eksida. Reet ei tohtinud majast lahkuda ilma Lui teadmata. Isegi kui ta alla järvele läks, pidi ta enne Lui poolt läbi tulema, kuulama, kuidas on lugu tervisega, ning seletama, kui kauaks ta mõtleb ära jääda ja kuhu minna. Pärast pidi Reet mõistagi aru andma kõigest, kus ta olnud. Tundidel, mil Lui ei lamanud, kippus ta kõikjale kaasa, katsudes näidata, et ta on täiesti terve. Juhtus aga Reet kauem ära olema kui lubatud, sattus Lui ärevusse. Ta ajas end üles, jooksis vaatama, kas vahest kell ei valeta, tahtis välja minna teda otsima: viimati on ta uppunud, viimati on ta kohanud mõnda kardetavat meest? Või on ta nimme valetanud? Igatahes on ta unustanud oma lubaduse, unustanud seega ka Lui, — ja see oli midagi lubamatut! Ruttu pistis ta siis kraadiklaasi endale põske, et järele vaadata, mitu pügalat ihusoojus jälle on tõusnud. Kui see aga mingit tõusu ei kuulutanud, hõõrus ta klaasi tekiga, kuni tarvilik palavus käes, ja kutsus siis Rosalinde tunnistajaks. Hiljem sadas Reedale etteheiteid: «Sa piinad mind nõnda! Sina tapad mu viimaks! Sinule

langeb vastutus, kui ma saan verejooksu, kui mul tuleb kopsupõletik, kui ma suren . . .»

Kui Lui magas, pidi kogu maja käima kikivarvul. Neil puhkudel tegi Rosalinde väikese ringi metsa või nurmede vahele, et kaasa tuua mitmesuguseid lilli. Ta unustas alati, et Lui pole kuigi suur lillesõber, ning ta asetas nad mingi inertsi tõttu ikka haige voodilauale, et tõendusi anda oma suuremast tähelepanust ja hoolitsuseoskusest, kui seda Reedal oli. Aga just Reeda läheduses põlastas Lui Rosalindet kõige enam, ärritas teda ta keele ja meele pärast ning võis teda ülbelt tituleerida «saksatanteks» või «vanaks jumbuks». Selliste häbematuste puhul võttis Reet sageli Rosalinde oma kaitse alla (siis mõistis Rosalinde hinnata ka Reeda voorusi) ning hurjutas Luid tema kasvatamatuse pärast, heites talle ette ta enesearmastust ja kõikide türanniseerimist siin majas. Säärased etteheited puudutasid Luid väga valusasti. Vahel sattus ta raevu, ajas kõik toast välja, öeldes teravusi isegi Reedale, keeras siis ukse lukku ja jäi hiirvaikselt kuhugi nurka kükitama, kuhu ühestki võtmeaugust ei saadud vaadata (Lui teadis, et Rosalinde jälgib teda võtmeaukudest). Kõik pidid olema hirmul, et nüüd ta sepitseb midagi kohutavat, nüüd võtab ta mürki, mida ütles enesel olevat igaks juhuks, või lõikab käesooned habemenoaga läbi, nagu ta teinekord oli ähvardanud.

Kui raev möödas, ronis ta nurgast välja ja hakkas endamisi mõtlema. Sageli armastas ta siis kirjutada lahtistele lehtedele ja neid unustada nagu kogemata siia või sinna, et ka Reet neid leiaks ja loeks. Need algasid enamasti kohutavate sõnadega, mis tähelepanu pidid köitma ja edasilugemisele meelitama: «Ma tapan enese ja Tema», «Armastan», «Iga naine on peidetud mõrtsukas», jne.

Kord ta kirjutas pärast vihasööstí:

«Maa neelaku mind, taevas langegu mu selga, aga teisiti ma ei saanud. Ei saada üldse kunagi teisiti!! Või vahest päästab see tükike teadvusevalgust praegu mind vaba tahte kätte? Või on seegi helgiheide üle mateeria mügerikkude, signaal . . . Kohmakas tükk ise aga on liikumatu, läbipaistmatu . . . See polnud mina, kes märatses, sind välja ajas, Reet, vaid kurat minus, kohmakas

tükk minus, mis on edasi pärandatud põlvest põlve ja milleni minu vaba tahe ei ulatu... See päritud tükk tegutseb raskelt, inertselt, valitsematult edasi, aga sina oled tantsuvaim, kergusevaim, nagu sa ise ütled. See on vabadus, see on kink, see on õnnelik juhus!»

«Kellelt olen ma pärinud oma pimeda hingepuntra, kuhu ükski valguskiir sisse ei pääse? Isalt? Emalt? Kus on minu isa? Kus on mu ema? Kas ma jumalat ei usu sellepärast, et ta pole mulle andnud isa ega ema? Mulle on antud ainult tume pundar — kust, kellelt, mitme aastatuhande rüpest põlvest põlve edasi? See on nagu pisikudki minus — neil on oma elu, mina nende üle ei valitse, nad võivad mind pureda ja vintsutada, mina pean neid ainult kandma ja toitma. Kas olen ma sellepärast nii trotslik, et ma ei tea, kes on mu oma ema? Ah, andke mulle tagasi mu Ema, et ma teaksin, kust algan mina ja kus lõpeb see, mis ma olen pärinud! Tahan pea panna oma ema sülle! Päästa mind, Reet, ole sina mulle emaks, ole sina mulle naiseks, ole sina mulle kõigeks!»

Sellegi eneseavalduse all ei puudunud võltsi paisutust ja näidata-tahtmist, sellest hoolimata võis ta pingutusest tekkinud väsimuse mõjul kohe valada ehtsaid enesehaletsuse pisaraid. Talle näis, et kõik on teda maha jätnud, keegi ei salli teda ja tal pole kellelegi oma südant puistata.

Kui Reet linna läks, et mõneks ajaks vabaneda sellest masendavast õhkkonnast oma suvilas, hakkas Lui temalt kirju ootama. Aga kui neid ei tulnud, harjus ta pikapeale uue olukorraga, kahanes isegi huvi Rosalindet või teisi ses majas pinnida, ning endisest väiksema trotsiga hakkas ta oma režiimi pidama. Selle tulemus oli, et ta paari nädalaga, mil Reet puudus, kaks kilo juurde võttis. Kõik rõõmustasid juba, et tervis tagasi tuleb.

Ühel hilissuve õhtupoolikul, kui Lui magas ja Rosalindegi all rõdul korvtoolis tukkus, heegeldis süles, näpudki veel varraste küljes, astus Joel Hurt terrassi astmeist üles, äratades tahtmatult tukkuja, kes virgudes kõigepealt silmade eest prillid ära kahmas, et neid sülle peita.

«Ah, mõtlege, keda ma näen!» hüüdis vanapreili ja kummardus, et lõngakera maast üles tõsta.

«Vabandage, et ma teie head uinakut segasin!»

«Ei, herr Hurt, ma ei maganud hoopis mitte, teie ei ole mind mitte sugugi stöörinud. Aga istuge doch, herr Hurt! Teid ei ole enam maja sisseõnnistamise päevast saadik mitte enam nähtud. Kuidas olete teie elanud? Aga väega kahju, keegi ei ole kodus. Meie pererahvas on praegu vanamaja juures...»

«Kas nad elavad nüüd seal?»

«Ah ei, seal on meil nüüd suvevöörad! Keik maja on välja üüritud.»

«Ja kus on teised?»

«Lui magab üleval. Tema on nüüd palju-palju tervem sellest ajast peale, kus Grete ära on.»

«Noort prouat siis polegi kodus?» küsis Hurt kiiresti.

«Ei, aga meie ootame teda laupäev. Nii kui frau Gretchen siit ära läinud on, on Lui temperatuur küll kohe tõusnud, aga mina olen teda rahustanud, et frau Gretchen ei saa doch mitte terve oma eluaeg tema juures istuda, ja nenna on tema rahulikumaks saanud. Ma ei ole temale mitte ütelnud, et Gretchen laupäev tulema peab, muidu oleks ta temperatuur jälle tõusnud!»

«Kas siis Lui nii väga noore proua küljes kinni on?» küsis Hurt hooletult.

«Oo jaa! Kui mina siin ei oleks... Üks osa oma armastusest pühendab Lui ikka minule,» tunnistas Rosalinde meeleldi, seda oma eriliseks teeneks pidades, mis tema väärtust ka Hurda silmis pidi tõstma.

«Kas herr Architekt ei tahaks mitte natukene ka maja sisse astuda ja vaadata, kuidas siin keik nii jemüütlihh einrihtitud on?» küsis ta.

Hurda ninna lõi koirohu lõhna, kui nad suurest toast läbi läksid. Seda tuli vanadelt pehmetelt toolidelt, mis näisid kuni alla jalgadeni olevat riidest tehtud ja mida katsid ühetaolised kaitsemantlid. Selle tummalt istuva toolidekoguduse kohale seinale oli kinnitatud kaks õlimaali, needki peidetud vuaali alla neetud kärbeste pärast. Laest rippus alla pika nööri otsas üksik elektripirn, mähitud roosa siidpaberi sisse.

Hurt krimpsutas nina, peatus kamina ees ja näitas peanoogutusega sirmile, mis oma suurusega väikese madala kamina üleni ära varjas:

«Milleks see?»

«Aga herr Hurt, kes tahab see kaminaouk nenna lahti?»

Ülal Rosalinde kambris, mille Hurt oli kunagi mõtelnud kassikäpatoaks ja mis nüüd oli täis igasugu padjakesi ja pitsikesi ning kus seintele oli asetatud pildikesi ja nende taha õnneheinakimbukesi, tundus vanapreili ise tükikesena sellest surnud ja tolmunud maailmast, kui ta ühelt toolilt harda ilmega üles tõstis luitunud-rohelise siidpadjakese ja selle tikanduselt ära puhus tolmukübeme ning seda silitades lausus:

«Selle padjakese peale on minu kadunud vend ennast väega röömustanud! Tema on ikka oma kiigetoolis ennast kiikuda lasknud, kuni ta on uinunud, ja mina olen seda padjakest temale pea alla teinud. Ja mötlege, ühel päeval, kui tema seal nenna tukub, käin mina temast ikka mööda ja ma ei tea mitte, et tema juba ammu surnud on!»

Rosalinde nuuskas kergelt oma tühja nina, kuivatas kiiresti silmakurusid ja küsis siis:

«Aga muidu on siin doch väega jemüütlihh? Teie olete üks arhitekt, teie peate seda möistma!»

Rõdule astudes palus Rosalinde külalist tasemini astuda ja kõnelda, sest Lui magab seal kõrvaltoas ja ei ole hea, kui tema uinakut segatakse.

«Siin olin ma balkoni äärele need pelargoonied mötlenud, nad on ka nii ilusasti öitsenud, aga ühel päeval, ach, teate, see Lui on doch nenna närvöös, ta on neid ära koristada käskinud, sest ta on nendest ennast halvasti tundnud, on peavalu üle kaebanud, need lilled mitte kannatanud. Ach,» kordas Rosalinde, «ta on nenna närvöös, meie keik kardame teda!»

Kui Joel sama päeva õhtul üksinda järvel sõudis ja oma ehituse poole üles vaatas, tundis ta, nagu oleks ta sinna kaldale püstitanud mingi hauakambri ja nagu roomaksid seal kõik nähtud ja aimatavad pitsikesed, tekikesed, padjakesed mööda seinu samblana või hallitusena üles, täites üleni kõiki tubasid. Hakkas painama imelik ängistustunne, mis silmi sulgedes otse füüsiliselt reaalne tundus, nagu oleks teda katsutud siin salakavala süütuse ilmega ära lämmatada ja ühes temaga ka Reeta. Ta katsus ennast küll sellest ämblikuvõrgust vabastada, aga mähkus seda tihedamini kinni.

Hulk aega pärast seda silmi avades nägi ta, kuidas roosakaspunane kuupool oli parajasti tõusmas veskipoolse metsa tagant. Ta haaras mõla. Painavast ahastusest oli hingepõhja jäänud edasi elama nukrust, mida hoovas vastu isegi kaldaist ja harvadest tähtedest luitunud taevas, ja nõnda palju üksindust, et seda polnud kuhugi ära panna.

Ta heitis paati pikali, pea all kõva pink, nagu kunagi ammu, kevadel. Rukkirääk saagis kõvasti ja ühetooniliselt kuskil kalda kasteheinas, aga seal taamal oli talumees kesalt hobust koju toomas, jorutades midagi täiest kõrist, ilma et oleks tekkinud mingit viisi või rütmi. Hääl kobas ringi ilma tugedeta, vabadusse lastud hääl, mis ei osanud end rakendada ei millegi ette! Kõik muuses õhus tundus olevat korraldatud, järv oma kallastega ja puudekuhelikkudega kaldail, taevakumm oma matemaatiliste tähtedega, isegi maantee kõver ja selge pael valendas liikumatult künkal. Mõtet oli vankri kolinas seal rohtunud külavaheteel, ainult see mehe joru tundus olevat kui hõige kuskilt ürgsusest, kutse vabadusele, loodusjõudude hoolimatusele, millega end põldsinep sekka ajab ridamisi külitud odrale, jah, elu ise, soe ja ebakindel ning ühegi sihi või korra külge rakendamata . . .

Joel oleks nüüd tahtnud ise sisemiselt olla nõnda korraldamata, unustada kõik oma ülesanded, mis juba nagu lihasse kasvanud, ja minna lahtiste kätega vastu ainult veel juhusele.

See juhus aga polnud tõeliselt midagi muud kui ootamatu kohtumine Reedaga, mida ta nii igatses. Kui ta nii äkki oma silmi avades enese pea kohal leiaks tema allakummardunud pea, kui ta oma kätt välja sirutades puudutaks tema käsivart, tunneks enese lähedal tema ihusoojust!

Ta katsus meenutada Reeda liigutusi, tema pilku, tema näoilmet, aga kõik pingutused olid asjata: selle naise kuju libises ikka nagu tantsides eest ära, ning isegi tema nägu ei võtnud kindlaid kontuure.

See võimatus teda haarata tundus nüüd suure puudusena. Ta ajas end järsku üles, vaatas ringi ja küsis ehmudes: «Kas siis kõik on möödas? Miks ei suuda ma praegu Reeta enesele kujutleda?» Siis aga katsus ta end

rahustada ja ütles endamisi: «Ta on mulle liiga lähedal! Liiga lähedal — sellepärast siis!»

Kui ta järgmisel päeval nägi oma lauale liblikat lendavat, suurt roostekarva liblikat, kes tiibu üles ja alla liigutas, polnud tal kahtlust, et see on Reeda käskjalg. Ta lähenes näoga liblikale, see ei lennanud minema, vaid hakkas tiibadega imelikult väristama, taganes pisut ja lähenes siis uuesti lõdisevate tiibadega.

Aga isegi mõne kase valge ja sale tüvi, väike pilveke sinises taevas, kassipoja mängimine laastudega peremehe kruupingil või ukseavaus, kus viirastus kunagine punaste roosidega rätik, — kõik see tuletas meelde Reeta, õieti tema puudumist. See aga oli magusalt vaevav. «Lapsik, lapsik,» mõtles ta siis, «olen päris lapsik!»

Laupäeval saabus Reet. Ta polnud sugugi ettevalmistatud sellele jahedale vastuvõtule, mis teda kodus ootas. Rosalinde oli küll tema toas lilled vaasidesse pannud, aga instinktiivselt kartis ta Reeda tulekuga kaotada kõik oma eesõigused ja kogu oma mõjuvõimu Lui juures. Ta oleks meeleldi tahtnud, et Reet edaspidi Luist eemale hoiduks, temaga üldse ei tegeleks, ning vaevalt olid nad Lui tuppa jõudnud, kui Rosalinde teatas:

«Ach, ma unustasin ütlema, herr Hurt on siin olnud ja teie järele küsinud ja teile tervitused saatnud.»

«Ah nii,» katsus Reet ükskõikselt vastata, uurides ise Lui temperatuuritabelit.

«Jaa, ma olen temale keik toad näidanud!»

«Seda poleks vaja olnud teha,» vastas Reet külmalt.

Numbreil ta silme ees polnud mingit mõtet. Ta vaatles neid hoolega, et ainult kõrvale hoiduda Lui tumedast pilgust, mis üksisilmi temale oli suunatud. Ta tundis, et Lui teab või aimab kõik, ta ise aga on nagu kärbes ämblikuvõrgus, kelle iga liigutus otsekohe välja kutsub järsu kallaletungi.

Lui, kes oli Reedalt oodanud paitust, kallistust, voodiäärele istumistki ning käe pihkuvõtmist, oli pettunud. Tal oli koguni kahju, et temperatuuritabel kõneles väikesest palaviku alanemisest. Sest Reet oleks pidanud kohkuma, ärrituma, pea kaotama, nüüd aga näis olevat nii, et just Reeda eemal olles oli Lui pisut paranenud. Reedas puudus Lui arvates igasugune huvi tema vastu, isegi kaastundmuse helgikest polnud tema silmis! See

oli võimatu, see oli talumatu! Kas ta tõesti peab jälle verd sülitama hakkama, et Reeda silmad lahti läheksid?

Ning kui naised toast olid läinud, haaras Luid ahastus, mis varsti raevuks paisus, nii et ta jalaga paar korda vastu voodijalutsit virutas. Siis rebis ta lõhki oma temperatuuritabeli ning lennutas soojamõõtja vastu ust, ning voodist ka padjad ja tekid maha virutanud, heitis ta kummuli, pea vastu seina, ja nuuksus seal kaua, kuni viimaks uinus.

Kui ta ärkas, oli ta sisemus kuidagi selge ja kirgas, ta seisis nagu ülalpool maailma ja inimesi ning ka iseennast. Ta kogus maast oma tekid-padjad, võttis paberi ja pliiatsi ning hakkas kirjutama:

«Hävitamistung —— kas see sobib ühte vaba tahtega? Ei! Aga loomistung? Ei! Või ainult õige natuke. Edeneda nii kaugele, et saaks hävitada (ennast, teisi) mitte mingisuguse tungi oheliku otsas, vaid vaba tahtega ja täie teadvusega. Näit. tappa ennast just siis, kui tervenemiseks on kõige paremaid lootusi. Või surmata oma kallim just siis, kui sa teda kõige rohkem armastad ja kui ta seda kõige vähem ootab.»

Ta pani paberi kõrvale ja hakkas pliiatsit teritama, aga siis kuulis ta läbi lahtise akna, kuidas seal all kruus krudiseb ja keegi ettevaatlikult astub, ise kergelt lauldes. Ta tõusis ja ruttas rõdule: all suundus Reet järve poole. Ilma et enesele aru oleks andnud, hõikas Lui:

«Oota, mina tulen kaasa!»

«Ei, ära tule!» hüüti vastu.

Kuhu Reet kavatses minna? Kas see polnud lihtne ärahiilimine Lui lähedusest?

Juba oli Lui all, hommikukuue hõlmade lipendades tuules.

«Mine kohe tagasi tuppa, sa külmetad ju ennast nõnda ära!» hüüdis Reet.

«Kuhu sina lähed?» küsis Lui nii hirmunud silmadega, et Reet tahtmatult naeratas.

«Aga suplema, armas inimene!» laulis ta peaaegu ning näitas supellinale kaenla all, mida Lui varem polnud märganud.

«Ära sa jumala pärast kauaks jää, muidu ma hakkan mõtlema, et oled ära uppunud!» ütles Lui, enesel pisut häbi oma pidamatusest, kuigi piinlikkusetunne varsti

kadus ähvardava tunde ees, et Reet läheb tal jäädavalt käest.

Lui oli oodanud juba terve tunni ja tüki teisestki, aga Reeta ei tulnud. Ta oli juba päris ärritatud, pani ennast korralikult riidesse ja kutsus Rosalinde kaasa, et koos jalutama minna.

«Kas kuuled?» hüüdis Lui rõõmsalt vanapreilile ja näitas väljudes sinnapoole, kust kogu aeg oli kuulda laulmist, kord tasemini, kord kõvemini.

«Ärme astume ruttu, meie väsime nenna varsti ära!» hoidis Rosalinde Luid tagasi.

Aga see hääl sealt eemalt oli ju nagu kutse, nagu märguanne, mis ei lakanud hetkekski. Lui ei lasknud juttugi tekkida vahepealsest puhkamisest.

See oli kuiv ja kõrge kallas vana tuleasemega sarapuupõõsaste ja kõrgete pärnade vahel, kust avanes väljavaade üle järve ja kuhu Reet oma supellinale peotäite kaupa pähklikobaraid kandis.

Rosalinde laotas kaasatoodud teki laiali ja Lui võttis istet. Reet ei lasknud ennast sugugi eksitada, teiste seltsi maha ta ei istunud, vaid keerutas omaette lauldes kergemeelselt ringi, kadus hetkeks ära sarapuude vahele, ja kui ta peotäiega tagasi tuli, ei suvatsenud ta kuigi palju sõnu kulutada. See reserveeritus, peaaegu hoolimatus ärritas Luid väga.

Parajasti kui Reet end jälle üleni oli kikivarvul välja sirutanud, et lähedase põõsa ladvast pähkleid võtta, ilmus kalda varjust nähtavale Joel. Kuna tuul lehti kahistas, polnud keegi tema paadi randumist kuulnud. Luile torgati nagu puss rindu: «Ah siis s e l l e pärast see laul, mitte minu pärast! See on ju minu eest varjatud kokkumäng!»

«Ach, herr Hurt!» lõi Rosalinde käsi kokku, «Teie tulete ju nagu Lohengrin!»

Sarapuu oks vibutus Reeda peost üles, ja nüüd ta jooksis teiste juurde.

Niihästi rõõmsast vestlemisest kui ka lõbusast pähklikorjamisest, mis nüüd järgnes, võttis Rosalinde elavalt osa. Ta näitas aina näpuga üles ühele ja teisele pähklikobarale ning Joelit-Reeta katsusid teineteise võidu oksi maha painutada. Joel ronis vahel mööda jämedat tüve üles ja kallutas siis kogu puu alla oma raskusega.

Tüsedama kobara puhul hüüdis Rosalinde eksalteeritult oma «prachtvoll, was!», imetelles Hurda silmade terasust ja väljendades oma hirmu ach'ide ja oh'idega, kui oksad praksusid.

Üksi Lui oli mossis, sest temast ei teinud keegi välja, jah, tema unustati hoopis! Solvunult tõusis ta üles, läks ja peitis end põõsa varju, lootes, et nüüd vahest hakatakse teda otsima, aga kõigil oli tegemist pähklitega, ning isegi Rosalinde oli nii hoogu sattunud, et ei märganudki Lui puuduolekut. Ta puistas ühe ruhimutäie pähkleid teise järel tekile ja läks hoopis muretult tagasi, nagu poleks võinud Luiga üldse midagi juhtuda! Südamepõhjani vihastades hakkas haige üksinda kodu poole minema, haududes rasket kättemaksu.

Kõigepealt ei võta ta nüüd ivagi suhu, enne kui aru ei saada, kuidas teda on solvatud, ja enne kui teda kuidagi ei hüvitata. Siis kirjutab ta paberile veelgi läbipaistvamaid enesetapmise-ähvardusi ja jätab need nõnda lohakile, et teised neid tingimata lugema peavad. Kui ka siis temast midagi välja ei tehta, suleb ta end salaja sinna tuppa, kust tädi oma tütrega ära kolis, võtab võtmegi eest, et keegi ei aimaks, kus ta on, ning jääb nõnda peitu kolmeks päevaks. Las siis otsivad! Kui tuleb köhahoog, lämmatab ta selle patjade vahele.

Ta higistas kogu kehast, kui koju jõudis. Seal aga oli ta liiga roidunud selleks, et ühtki oma plaanidest täide viima hakata.

Õhtulauas ta ei kõnelnud kellegagi ühtki sõna, aga kui teda nagu harilikult täpselt kell üheksa voodi sunniti, ei mõtelnudki ta enne teisi magama heita, sest salaja ta kartis, et Reet võib vahest õhtul järvele sõudma minna. Ta luuras selle naise iga sammu ja katsus tema näoilmest ja hääletoonist välja lugeda varjatud mõtteid. Reet aga oli sel õhtul imelikult leebe, tuli Lui tuppa, ei pahandanudki lõhutud kraadiklaasi pärast, vaid otsis sõnalausumata teise asemele, saatis Rosalinde välja, kellega Luil oli konflikt tekkinud, katsus teda ise magama meelitada, paitas tema juukseid, lausus mõned lohutussõnad ja andis isegi lubaduse, et ta katsub Lui lähedalt mitte kuhugi liikuda, kuni ta päris terveks saab. Lui kahtlustas küll algul kogu seda ootamatut lahkust ja headust, aga vajus varsti selle võlu alla, luba-

des olla edaspidi hea poiss ja mitte kedagi enam tülitada oma tujudega.

Reet istus voodiäärele ja hoidis Lui niisket kätt oma peos, lootes, et ta nõnda varsti uinub. Poiss keeras küljeli, keha poolrõngas ümber voodiserval istuja, ja tõstis Reeda käe oma põse alla. Kõva ning jahe laulatussõrmus puudutas noormehe põsenukki peaaegu valusalt.

«Ma ei salli seda sõrmust,» ütles ta. «Võta ta ära! Nii. Ja nüüd pista ta minu sõrme, pandiks.»

Sõrmus oli suur ja lobe, ainult kondijätku kohal jäi ta veidi kinni. Lui pani käe tagasi Reeda põlvele, aga vaevalt oli ta seda puudutanud ja tundnud läbi õhukese kleidi pehmet ümarust, kui ta otse ekstaasis tõmbas naise hämmastava jõuga enda kõrvale, aru andmata kõigest sellest, mis ta tahtis ette võtta.

«Aga Lui, sa oled hull! Jäta ometi!»

Ta katsus poisi higiseid käsi enesest eemale tõrjuda. Lui oli pöörane, sosistas arusaamatuid sõnu, hingeldas ja rabeles. Kui Reet märkas, et asi võtab tõsisema pöörde, kui ta oli aimanud, hakkas tal hirm.

«Ma räägin kõik Ilmarile ära!» sai ta hüüda.

«Ma ei karda teda! Ma vihkan teda! Ma võin ta isegi ära tappa, nagu sindki, kui sa alla ei anna!»

Reet oli enese lahti rabelnud ja püsti tõusnud.

«Sa ei armasta mind!» haletses nüüd poiss voodis. «Mitte keegi ei armasta mind! Kõik vihkavad ja põlgavad. Milleks ma siin veel endale tervist otsin?»

«Jää nüüd üsna vait ja ole mõistlik! Nii, nüüd on sul ka ase hea ja tekk peal, jää magama!»

«Kas sa ei lähe enam kuhugi? Kas ka sina heidad kohe magama?»

«Muidugi!»

«Aga misjaoks sa ennist kella vaatasid? Ära valeta, sa tahad minust lahti saada! Ma tean, ma tean, ma tean!»

Järgmise päeva hommikul oli Rosalinde kõige varasem ärkama, mitte üksnes sellepärast, et oli pühapäev, vaid ka sel põhjusel, et ta kogu öö sõba silmale ei saanud, sest kõik see, mis ta ukse tagant oli kuulnud ja oma silmaga ka näha püüdnud, oli nii kohutav, et isegi loomupärane huumorimeel, mis teda vahel piinlikest silmapilkudest üle aitas, kuskilt oma otsakest ei näidanud. Ta võttis kapist välja puukastikese, avas selle ja otsis kuivanud roosilehtede ning sinise lindiga ühte pakki seotud kirjade ja kaartide alt välja joontega kirjapaberi, istus laua taha, pani prillid ette ja hakkas kirjutama: Mein lieber Herr Pastor und Wohlthäter!

Ta oli juba kolm poognat täis kirjutanud, oli südamelt kõik ära ütelnud, värve nõnda paigutades, et «die kleine Grete» paistis hädaohtliku võrgutajana, «armer Louis» aga õnnetu ohvrina, kelle raskele haigusele nüüd lisaks on tulnud veel hukutavad kiusatused.

Käsi oli kirjutamisest juba väsinud, vanapreili pidas väikest vahet ning hakkas mõtlema, kuidas ta kirja postile toimetab, nii et keegi sellest teada ei saaks. Tal polnud kahtlust, et pärast seda hakkab Ilmar temale kui heategijale vaatama hoopis sümpaatsema pilguga.

Nõnda edasi-tagasi mõteldes oli ta märkamatult unne suikunud. Ta ärkas alles siis, kui teda alla kohvile paluti.

Luid kohvilauas polnud, kuna tal palavik oli tublisti kerkinud, ning Rosalinde heitis nii mõnegi karistava pilgu Reedale, sellele kõige kurja juurele.

Aga Reet, ime küll, ei ilmutanud Rosalinde vastu mingit halba tunnet, vaid palus teda veidikeseks oma tuppa astuda, kus ta siis puhtsüdamlikult, kuigi ääri-veeri mööda, talle kõik ära jutustas, mis eile õhtul sündinud.

Ta ei tahaks, ütles ta, et Ilmar asjast midagi teaks, sest muidu võiks ta isegi vihastada, siia sõita ja Luiga jumal teab mida ette võtta, mis poisi tervisele sugugi kasuks ei tuleks. Reet mõistab ise väga hästi, kuidas tema lähedus Luisse halvasti mõjub, aga nüüd kohe jälle tagasi linna sõita Reet ometi ei tahaks, sest Ilmarile võiks siis paista, nagu oleks siin midagi korrast ära.

Ühe sõnaga, Reet oli otsustanud minna mõneks päevaks ära Kiki poole, Luile aga öeldagu, et — tagasi linna.

Kui Rosalinde hiljem jälle prillid pähe pani ja heegeldama hakkas, veeretas ta oma mõtteis kõiki asju seda- ja teistpidi ning jõudis otsusele, et Reet on siiski parem inimene, kui ta oli arvanud.

Ning nüüd ta ei saanud enne rahu, kui oli oma läkituse pliidi all ära põletanud.

15

Vaevalt oli Reet väljunud, et juba vara hommikul minna Kiki poole, kui talle metsateel vastu tuli Joel, kes näis teda nagu kogu aeg siin varitsenud olevat. Jällenägemisrõõm oli nii suur, et selle varju hoopis ununes, kuhu Reet pidi minema. Jalad viisid iseenesest kõrvalteedele, jalgradadele. Sarapuud andsid neile toitu, sammal istet, kuna janu kustutas võõra talu kaev. Vihmasagara eest pugesid nad peitu suure kuuse alla, ja kui jahe hakkas, soojendasid nad teineteist oma lähedusega. Nad olid üliõnnelikud ning muretud ja alles hilisõhtul jõudsid nad välja veskitammile, jäid tükiks ajaks silmitsema lüüsi ette kogunenud vett, kuni neid sealt leidis alla õhtuse piima järele tulnud Kiki.

«Kas me võimegi sinu poole minna, teil vahest maja inimesi täis?» kõhkles Reet, kui nad koos üles mäkke läksid.

«Miks ei või, maja ju tühi nagu kevadel.»

«Nagu kevadel?» küsis Reet ja vaatas paljutähendavalt Joeli otsa.

Mõlemat haaras nii suur heameel, et nad Kikit tahtsid keerutama hakata.

«Jah, kõik on läinud. Teate, koolid ja kohvikud on juba tööd alustanud. Mina kah lendan varsti siit minema, jaa, Pariisi. Te ei usu? Mul on pass juba käes! Üleval näitan teile. Aga ei, ei, ärge enne mind tuppa astuge! Laske mina lähen ees, ja nüüd ettevaatlikult! Pange uks tasakesi kinni, et ei tõmbaks. Mul jäi pasjanss pooleli, ärge nüüd segage.»

Ta pani piimakruusi aknalauale, raputas korraks juukseid kahele poole, istus ja hakkas kaarte edasi laduma.

Kiki oli tublisti ümmargusemaks läinud, arvas Joel, pilku tema selja tagant käsivartele ja kaelale heites. Reet oli oma käe Joeli õlale tõstnud ja vaatas samuti aukartlikult vaikides üle Kiki õla lauale.

«Ei tule välja!» nukrustas Kiki. «Näete isegi, et mitte ei tule! Juba mitmendat korda katsun, aga ikka ei tule välja!»

«Mis asja sa mõtlesid?»

«Ma mõtlesin, et . . . Ei, mis ma sellest ütlen. Te viimati hakkategi uskuma, et see nii on, lähete kurvaks, hakkate minu üle pahandama . . .»

«Kas see puudutab siis meid?» küsis Joel. «Kas sa enesele ei laogi?»

«Enesele? Ei, mis ma ikka enesele?» imestas Kiki selle edvistusega, mille tagant kunagi tõtt teada ei saanud.

«Muidugi, sinust võib arvata, et sa enesele ei laogi! Oled ju parandamatu!» arvas Joel.

«Näita oma kätt!» ütles Kiki Joelile.

Et juba liiga pime oli käevaatamiseks, pidid nad üsna akna juurde minema. Joel tundis oma käe lähedal Kiki rinna soojust ja tõmbas ennast veidi tagasi, et Reedale mitte valu teha.

«Nojah,» algas käetark, otsides peopesast oma näpuga asjatult midagi ja vangutades pead. «Sellepärast! Näed sa, südamejoon sul päris ähmane, hargneb mitmele poole, ei jookse kuhugi välja.»

Joel tundis ennast sisemiselt puudutatud olevat. Ta teadis ise väga hästi, et nii kindel kui ta on oma mõistuselt, nii vilumatu ja sisemiselt ebakindel on ta süda. Siin leppis ta juhusega, siin kõndis ta nagu soisel pinnal, teadmata, millal jalg läbi kamara vajub või komistab. Ta tõmbas oma käe Kiki peost ära ja ütles:

«Parem anna meile süüa. Oleme näljased.»

«Ei, ei, pane ka minule kaarte! Vaata ka minu kätt!» mangus Reet.

Kiki aimas vaistlikult, et nende kahe vahekord seisab surnud punktil, ja niipalju kui nad siin ka hullavad, ei julge nad kumbki tõele näkku vaadata, vaid tahavad selle eest põgeneda. Kiki ise oli kogu eluaja selle all kannatanud ja nüüd tal polnud mingit põhjust teisi kadestada, küll aga ergutada ja isegi provotseerida. Oma armatsemistes nad polnud tema ees põrmugi

tagasihoidlikud, vaid koguni braveerisid, aga mis see ütles! «Vaesekesed!» mõtles Kiki ainult ja hakkas Reedale kaarte panema.

Kõike ennustati: õhtusi teekondi, kirju, raha, flirti noormehega, surma, aga süda jäi rahule o m a mehega.

«Kiki hingepõhjas on vist natuke armukadedust,» mõtles Reet endamisi, «ta ei raatsi kaarte nõnda panna, et need päris head oleksid.» Ja ka o m a mehe mainimine praeguses situatsioonis polnud kuigi taktiline.

Kuni Kiki toidulauda korraldas, lamas Reet tema voodis, käed pea all, rinnakuhilad kõrgele tõusnud, lokid laubale langenud. Ta oli väsinud ja tundis kopsus üle kaua aja jälle pisteid. «Võib-olla on Luist nakanud,» mõtles ta ja tundis, kuidas palav hoovus üle keha käis.

Joel tuli köögist, kuhu Kiki midagi praadima jäänud, ja istus Reeda juurde. Lambist ulatus voodini ainult kahvatu valgus, milles kadusid kõik lamaja näo üksikjooned ja mis järele jättis vaid üldkuju ning elavad silmad. Joel ei saanud oma pilku kuidagi ära pöörata ning sosistas ainult kirgliku rõhuga:

«Tahan teid, tahan teid . . . ära suudelda!»

Virvendus, mis nüüd üle Reeda näo jooksis, oli tige, oli tõrjevalmis. «Miks ta seda mulle ainult ütleb? Miks ei tee ta seda?» Aga kui Joel kummardus, käändus ta jonnakalt eest ära, lükkas käed eemale, ja kui ka see ei aidanud, hammustas ta Joelit randmest. Näitamata oma valu, jäi Joel Reedale üksisilmi otsa vaatama, kelle kapriise ta ei mõistnud. Isegi neid siniverkjaid hambajälgi ei suvatsenud ta tähele panna. Aga siis hakkas Reedal kahju, hakkas hale haavast, mis oli üksikuna randmele nagu maha jäetud, ta palus Joelilt andeks. Nüüd aga oli selle kord jonnima hakata.

Kiki tuli tuppa, praetud kartulid pannil, vaatas ja ütles:

«Ah sa jumaluke, egas te veel abielus pole, et peate stseene tegema!»

Kesköö paiku tahtis Joel minema hakata ning Reet läks teda saatma. Juba oli jõutud üle veskitammi, juba läheneti metsale, otsiti üles tee äärest vana pehkinud haavakänd, mis nii mõnigi kord oli fosforlikult vastu läikinud. Nüüd aga oli see must nagu kogu metsaalunegi. Reet enam edasi ei tulnud ja Joel läks nüüd

omakorda teda tagasi saatma. Nii nad saatsid teineteist mitu korda, ja kuna lahkumine üha raskemaks muutus, ilmusidki nad lõpuks mõlemad tagasi Kiki juurde. Ja nüüd ei saadud und enne päikesetõusu.

Kogu nende vahekord oli uuesti kujunenud niisama värskeks kui kevadel. Ka järgmistel päevadel läksid segi kellaajad ja toidukorrad. Kevadel, kui kogu loodus ümber õitses, polnud nemadki ise õitsemisest kaugemale mõtelnud. Nüüdki, kus kuhjus juba õunu aknal, toolidel ja laudadel, kavatsesid nemad ikka veel edasi õitseda nagu potililled — suvi läbi, sügis läbi, talv läbi, kasvõi kogu elu läbi. Nagu ei tohikski vahekorrad küpseda.

Sellest mugavast, kuigi loomuvastasest arenemise seisakust, mis ei suutnud rahuldada isegi uudishimu tuleviku kohta, tekkis vahel sekka ebakõlasid, Reedal tujukaid silmapilke, Joelil kavatsusi jätta äkki kõik sinnapaika ja ise põgeneda. Ent sellal kui alateadvus sellest rahulolematusest oli ette valmistamas võib-olla koguni mingit katastroofi, leppisid mõlemad ise veel petlike hetkede joovastusega, mis laskis kogu maailma unustada.

Kui nad järgmisel õhtul järvekaldal vanal palgil istusid ja kui nende vahele oli siginenud vaikus, küsis Reet äkki: «Ütelge, miks te siia maale õige tagasi tulite?»

Joel vaikis tükk aega ja vastas siis:

«Ei tea isegi miks . . . Tahtsin vahepeal küll kõik unustada, ainult tööle elada . . . aga vist ei suutnud. Hakkasin teid nägema igas joones, igas suletõmbes, otsisin teid igalt tänavalt . . .»

«Joel!» hüüdis Reet heldinult ja haaras tal kätest.

Vaikuses, mis järgnes, elasid nad läbi kogu oma õnne sügavust. Siis aga lõdvenes Reeda käsi:

«Millega see kõik küll lõpeb! Minu elu on nii imelik . . . Kui ma abiellusin, siis arvasin, et nüüd ma alles hakkan rahulikult ja õnnelikult elama. Aga elu viib teisiti. Mul on ju mees, ta on hea, ta hoolitseb minu eest, armastab mind ja ka mina armastan teda, jah, aga . . . ma ei hoia üksi teda, vaid ka teisi.»

«Teisi?» küsis Joel eneselt. «Kas siis veel kedagi peale minu?» Ja ta heitis teravalt etteheitliku pilgu Reeda poole.

«Miks te nõnda mulle otsa vaatate?» küsis Reet äkki

tõsinedes. «Kas mõistate mind hukka? Muidugi, mina olen süüdi. Olen olnud liiga üleannetu. Nii ei tohi see edasi kesta . . .»

Joel lõi kepiotsaga kruusa enese ees laiali. Ja muidugi, mingi lahendus pidi tulema! Aga kust, kuidas? Kaua siis ikka nõnda istuda teineteise kõrval, ühe käsi teise käes? Tulevik seisis ees, mida oli vaja ehitama hakata, aga Joel ei osanud seda planeeridagi. Tal polnud huvigi selle vastu. Ta tundis vaistlikult, et iga katuse alla viimine tähendab ehitaja eemaldumist valmissaanud hoonest. Mis pidi ta tegema? Kas mitte hoolima neist ilusaist silmapilkudest, mida võis iga päev muretult noppida? Või võtma see naine teise käest ära otsustavalt ja lõplikult? See aga tähendas minna pastor Niinemäe juurde ja ütelda talle aumehelikult: Armas mees, teie naine kuulub mulle, kas seda ise tahate või mitte. Te olete korporatsioonliku kasvatusega, te ehk nõuate minult kahevõitlust, peate seda kombeliseks . . . Aga kas pastor Niinemäe suudaks tõsta püstolit minu vastu? Ei, tema on selleks liiga kristlik. Ta vaene mees loovutab ehk oma naise ilma relvata, puhtkristlikust ligimesearmastusest, maha surudes eneses kõik eneseärmastuse eod? Aga siis hakkaks mehikesest kahju, Reedalgi hakkaks kahju. Ning kaotajaks jääks ikkagi Joel. Ent ka ainult silmapilkseid lõbusid rahuldada ja siis minna oma teed, seda Joel ei saanud kuidagi tahta, sest selleks olid hingelised juured end juba liiga sügavale ajanud.

Ei, arutlus ja järelekaalumine andis ainult äbarikke plaane. Näis, nagu oleks loomulik mõistus siin pisut armukade olnud või kahjurõõmu tundnud, kuna ta nüüd ei osanud mingit nõu anda.

«Aga mis edasi?» küsis Joel Reedalt aralt.

«See on teie teha!» vastas Reet kindlalt, ning Joel tundis selles enesele kibedat etteheidet.

«Te ei taha siis, et kõik endiselt kestaks? Te olete tüdinenud? Hüva. Ma võin ju minna . . .»

«See pole mingi lahendus, vaid ainult põgenemine lahenduse eest,» mõtles Reet, aga jättis ütlemata. Mis Reet mõtles, seda tundis Joel ilma ütlematagi. Reeda alistumise ja vaikimise tagant aimas ka peidetud valu, ja selle põhjuseks oli Joel.

Tüki aja pärast lausus Reet, Joelilt ise sõbralikku pilku otsides:

«Miks te olete alati nõnda järsk ja tõrges? Ma vaatan tihti teie poole, teie aga olete ikka tõsine, väga tõsine, mitte nagu kevadel. Kui ma nõnda teie tõsidust näen, siis muutun ma ka ise samasuguseks.»

«Ei, te ei tohi seda olla! Kas mina siis tõesti niisugune olen, nagu ütlete? Ma ise ei teagi, et ma nii järsk olen. Võib-olla ainult väliselt, see on juba minu viga . . .»

Arusaamatused nende vahel lendusid jälle mõneks ajaks, oleviku õnn varjutas jälle muud mured. Lahendus pidi iseenesest küpsema, ilma et keegi seda teadlikult aitaks, — see oli Joeli seisukoht, mis teda rahuldas ja rahustas. Ja hilja õhtul, kui Joelit-Reeta sohval lähestikku istusid, ajaski end üks mõtte katsesarv välja, et ummikust lahendust otsida:

«Põgeneme!»

«Aga kuhu?»

«Ükskõik kuhu! Ainult ära siit ümbrusest, siit maaltki!»

Reet oli elavalt nõus: hüva, põgeneme!

Fantaasia võttis ses poolväsimuses varsti tuld ning Kiki varstine ärasõit lisas kõigele pisut võimalikkuse helkigi. Ja muidugi: põgeneme, nii et vähimatki jälge maha ei jää! Las otsivad!

«Kui põgeneme, siis öösi, kui kõik magavad!» sosistas Reet salapäraselt. «Ja kui väljas on suur tuul, nii et keegi ei kuule.»

«Kui meid otsima hakatakse, oleme juba tuhanded kilomeetrid eemal. Meil on juba teised nimed, teised passid . . .»

«Kui vaja, võin ma ka meheriided selga panna,» ütles Reet, «ma oskan väga hästi olla poiss, võin olla sinu vend . . .»

«Sina minu vend?! Sina?» vaatas Joel imestunult Reeda otsa.

«Ja muidugi, sinatamise peame varakult kätte õppima, ega siis vend saa vennale teie ütelda!»

Nad naersid säärase sinatamise sünni üle, ka Kiki tuli teisest toast vaatama, mis siin lahti on. Fantaseeriti otsekui palavikus, ilma et Kikist oleks hoolitud.

Reet ütles enese väga hästi oskavat autot juhtida.

Kui vaja, nad varastavad võõra auto, sõidavad sellega tubli tüki maad edasi, jätavad siis sõiduki kraavi ja kihutavad edasi rongil, lennukil.

«Kui oleme Tšehhoslovakkias,» ütles Reet, «siis saadan sealt oma mehele ühe paari paksu tallaga Batja saapaid, mu mees armastab niisuguseid väga! Ega sa pahaks ei pane?»

«Ah mis! Me läheme hoopis kaugemale kui Tšehhoslovakkia! Läheme sinna, kus saapaid üldse ei kanta. Näiteks paapualaste juurde, laseme end tätoveerida, punume pilliroost viigilehed ette, paneme kookospähklist troopikakiivrid pähe.»

«Kui peaksime džunglist läbi minema, siis teen enesele kindlasti ühe jahiülikonna,» ütles Reet, «kalifeed ja pika säärega saapad. Kas me enesele ka kaameli muretseme, ühe kaheküürulise? . . .»

«Tingimata! Parem siiski kaks kaheküürulist. Kui auto kõrbeliiva kinni jääb, siis on kahel rohkem jõudu välja sikutada.»

«Mina võingi meheriidesse jääda,» arvas Reet, «kogu reisiks. On hoopis julgem. Ja siis keegi ei kahtlusta meid!»

«Aga sul tuleb siis õppida meeste moodi kivi viskama, tead kuidas? mitte üle õla; tuleb õppida automaatselt põlvi kokku lööma, kui laualt mõni asi sülle kukub; tuleb õppida mitte kiljatama, kui tosin taldrikut maha kukub; tuleb õppida mitte nägema vastutuleva daami kleiti, ja juveliiri aknast peab ka ükskõikselt mööda minema; ah, tuleb ma ei tea mida kõike õppida, näiteks kasvõi meeste moodi suitsetamist.»

«Mina oskan!» hüüdis Reet.

Ta võttis Joelilt sigareti. Aga selles käetõstes suu äärde oli liiga palju luigekaela ja ka rohkem teadvust kui endastmõistetavust.

«Nii see ei lähe!» arvas Joel ja näitas, kuidas tuleb suitsetada. Lõppes see õpetus sellega, et nad koos leiutasid moe, kuidas tuleb läbi ajada kitsikuse päevil: suits lasti lihtsalt ühe suust teise suhu.

«Aga mis siis, kui meile jälile saadakse?» küsis Reet hirmunult otsa vaadates.

«Meil on ju revolvrid! Kui need ei päästa, noh, siis jääb veel üks abinõu.»

«Ja nimelt?»

«Altkäemaks! See päästab alati. Kas sa seda pole enne kuulnud?»

«Jah, aga selleks on ju raha vaja. Kust me seda võtame?»

«Raha? Jah, sellega on asi täbaram,» arvas Joel. «Aga siiski: mul on võiduloos, see kahtlemata võidab. Las Kiki vaatab kohe kaartidelt järele, kas võidab.»

Nõnda fantaseerides kulus öö, ja kui viimaks uni tuli, oli see täis katkeid põgenemisest, tagaajamisest, nagu filmides.

Ühel päeval oli Reeda rahutus koduste pärast nii suureks kasvanud, et ta kippus tagasi Soekurule. Sest kuidas on Lui tervisega? Vahest on Ilmar maal käinud ja pahandanud, et Reeta pole kodus? Tuhat hirmu hakkasid temas elama.

Joel ja Kiki läksid temaga kaasa, saatsid teda viimase metsatukani ning jäid ise ootama, kuni ta tagasi tuleb.

Juba oli möödunud viis minutit, juba veerand tundi, juba pool tundi, aga Reeta ei tulnud. Joel oli juba rahutu, käis närviliselt ringi, murdis oksi ega pannud tähele, mis Kiki kõneles. Oli tunne, nagu oleks Reeda ära neelanud see neetud maja seal, täis koirohu ja arstimite lõhna, pisikuid ja padjakesi, sidemeid ja kohustusi, millest ta on kadedalt, aga asjata katsunud Reeta välja kiskuda.

Ja Joel, kes peaaegu kunagi polnud Kikile midagi pihtinud ega tema poole oma hingekitsikuses pöördunud, hakkas nüüd oma südant puistama. Mitte Reedast ei seletanud ta, vaid köidikuist Reeda ümber. Seal on nüüd suvila, see unistus ja ideaal. Mis on saanud kõigist neist kassikäppadest, pärnaõite, nurmenukkude tubadest? Oksjonimööblit täis, igasuguseid saksa vanapreili pitsikesi, tiisikushaige röga, võõraid inimesi! Kas mõistab Kiki, mis see tähendab Joelile kui ehitajale? Kui Kiki või Umbjärv on savist midagi voolinud ja kui see pole õnnestunud, siis — haamriga otsa, ja kõik on jälle korras. Aga katsugu arhitekt oma ehitatud majaga midagi ette võtta! Tarass Bulba pidas õigeks oma poeg maha lüüa, kui sellest mees ei saanud, nagu ta oli tahtnud: «Mina ta lõin, mina ta tapan!» Ainult arhitekt on

kõigist loojaist kõige närusem, ta ei tohi enam sõrmegi külge panna sellele, mis ta loonud. Ja mis on Reet süüdi, et tal tuleb eluaeg elada selles vanglas või haiglas? Või arvab Kiki, et Ilmar nüüd veel oma naise saadab kuhugi mujale suvitama? Kiki on vaba, Kiki võib täna siin olla, homme juba Pariisis. Aga Reet? Kõige ilusamadki põgenemisplaanid lähevad paratamatult luhta, sest Reet on nüüd selle maja külge kinnitatud. Näed, nüüdki jooksis ta sinna ega saanud enne rahu, kui jäigi sinna. Ja nõnda kestab see eluaeg! Kui oleks Joeli teha, ta põletaks selle hoone otsekohe maani maha ja ka tuha pilluks laiali!

«Aga mis oleks, kui tõesti paneksime majale tule otsa?» küsis Kiki, aimates järele tooni, millega Joelit-Reeta olid fantaseerinud põgenemisest. «Kas Niinemäe saaks väga palju kahju?»

«Niinemäe? Ei, tema mitte. Tal on hoone kõrgelt kindlustatud, mis temal! Tema saab oma rahakese kätte ja võib uut hakata ehitama, kui soovib. Arhitekt saab jälle tööd, samuti ehitusmeister, töölised...»

«Ma olen rumal neis asjus, väga rumal,» ütles Kiki. «Aga — kes siis õieti kahju kannataks, kas kindlustusselts?»

«See on omakorda edasi kindlustanud...»

«Ma ei saa midagi aru. Miks sa siis...»

Aga Kiki mõte jäi pooleli, sest Joel katkestas selle oma äkilise otsusega:

«Lähme minema! Reet niikuinii ei tule enam. Kaua me ikka ootame!»

Ja tõesti Reeta ei tulnudki. Ta oli küll ilma Lui nägemata majja pääsenud, aga siis oli ta teada saanud Lui seisukorra halvenemisest ning see oli kõik ta mõtted vangistanud. Ta oli äkki tundnud, et ta ei tohi mõtelda ainult enese mugavustele ja mõnudele, ning ta süda oli keelanud siit ära minemast. Oleks olnud täiesti võimatu, nagu ta oli kavatsenud, teha pakk oma pesust, riideist, söögikraamist ja muust tarvilikust ning põgeneda siit majast, kus ometi mitu tuba tühjalt seisavad ja kus lähedane inimene on surmale näkku vaatamas.

Ta jättis pakkimise pooleli, leidis kohase olevat enese jaoks hakata sisse seadma seda tuba, kus tädi oma tütrega oli mõnda aega sees elanud ja mis asetses

Lui toast nii kaugel, et sinna selle köhimised ei kostnud.

Kui ta viimaks metsaserva juurde jooksis, et Joelile oma otsusest teatada ja oma kohtamisi teisiti korraldada, olid Kikit-Joelit sealt juba kadunud.

Õhtu eel oli Joel siiski Soekurule ilmunud, mitte enam vargsi ja nagu poolkogemata, vaid täie õigusega. Reeda seletused siiajäämise põhjustest olid lõppude lõpuks veenvad. Joel oli isegi ühises söögilauas istunud kogu perega, välja arvatud Lui, kes kõrge palaviku tõttu voodist välja ei saanud ja keda preili Rosalinde käis korraldamas. Nagu näha, oli Rosalinde kogu ihu ja hingega oma kohustustele andunud ning rahule jäänud, et Reet ei hakka ennast vahele segama ega anna Luile enesest märkugi.

Käidi ja kõneldi õige tasa, et haiget mitte häirida. Ja kui Joelit-Reeta pärast õhtusööki alla järvele läksid, hoidusid nad sealgi kõvemini kõnelemast.

Väljas valitses salapärane vaikus, täielik tuuletus, milles iga tasa astutud sammgi kaugele kajas. Hämaruses helendasid viljarõugud ja talude läheduses aganakuhjad suurte elukatena, metsade tumedad vöödid sakitsesid teravalt taevarannal, aga seal taga, kust suur pilvekaas kerkis kuulmatult üha lähemale kuule, sulas taevas ühes maa ja metsaga ähvardavaks tumeduseks ning ka järv võttis sealpool võika ilme. Reet tahtis just sinna sõuda.

Kuna vaikiti, siis polnud ka nüüd midagi kuulda peale mõlatõmmete ja vee kahina ees paadininas.

«Lähme vesiroosideni,» seletas tüüril istuv Reet. «Ma tean, kust neid saab.»

Nüüd ei õitse ju ükski vesiroos enam, mõtles Joel, aga ei tahtnud vastu vaielda. Ta sõudis endiselt edasi. Juba oli pilveserv üle kuu tõmbunud ning ilm üsna pimedaks muutunud, kui nad lähenesid kobrulehtede laamale, kust tõepoolest üksikuid hiliseid vesiroose vastu valendas. Nad juhtisid paadi otse lehtede keskele ja hakkasid siis neid suureõielisi ja siugvarrelisi taimi välja tõmbama.

Parajasti kui Reet oli käe välja sirutanud, et haarata üht kaugemal valendavat õit, ja Joel püsti tõusnud, et mõlaga lähemale tõmmata, tegi paat liigutuse, mis

Reeda tasakaalust välja viis, ja enne kui keegi midagi mõtelda sai, oli Reet vette sulpsatanud. Joel langes tõukest pingile ning paat pääses ümber minemast.

«Ettevaatust!» hüüdis Reet veest Joelile, kes ärevuses püsti oli tõusnud, nii et paat tublisti kõikuma hakkas, ja kes temale tahtis mõlaotsa küünitada.

Vesi polnud eriti soe, ja kui Reet jälle paadis oli ning tagasi hakati sõitma, asus tema mõladele, et sooja saada.

Keegi ei kuulnud, kui nad ukse eeskotta avasid ja pimedas teineteise käest kinni hoides Reeda juhtimisel ja kobamisel viimaks sinna tuppa jõudsid, mida Reet oli päeval enese jaoks korraldanud. Kuni ta ennast märgadest riietest vabastas ja kuivatas, oli Joel köögis kurikuulsat elektripliiti proovimas, mida keegi polnud raatsinud või osanud veel käiku panna, et teed keeta.

Väljas rabistas vastu aknaid vihma, ja kui Joel teekannuga tuli ning nad koos läksid konjakit otsima, ütles Reet:

«Niisuguse ilmaga ei lähe sa siit enam kuhugi. Sa jääd ööseks meile.»

Joelil ei olnud siiajäämise vastu mitte midagi, aga ta tundis kuskil sügaval, et täna öösel peab juhtuma see, mida ta oli oodanud ja kartnud.

Oli joodud punšši, oli üksikasjadeni meenutatud äpardust järvel, aga polnud kahtlust, et ka Reet hakkas aimama midagi saatuslikku, mis on tulemas nende vahel. Mida rahulikum Joel oli, seda ärevamaks muutus Reeda hääl: iga vähemagi liginemiskatse tõrjus ta nüüd liialdatud kartlikkusega tagasi.

«Ei tohi, ei tohi!» Ja silmades oli hirmu ja siirast vastupalumist.

«Kas ikka veel ei?»

«Ma ei või ju! Ma ei tohi! Ma olen seotud! Katsu ometi sina ... tagasi hoida,» palus Reet, Joelil kuuest ja käsivarrest kinni haarates, «sina oled tugevam, katsu sina ... Ma kardan, et mina ei suuda enam vastu panna.»

Aga enne kui kumbki suutis midagi edasi mõtelda, olid suud juba teineteist leidnud. Kaua tagasihoitud ja nüüd üleslahvatanud leeki polnud nii kerge kustutada.

Selle kannul käis aga varsti kahetsus, ja Reet oli kui laps, kellel nukk puruks löödud.

«Ja mina ise olin see, kes teisi naisi kividega pildus, kui nad nii ... Mu süda ei ole enam puhas, minu suu ei mõista nüüd enam tõtt kõnelda. Ma pean valetama ... või suu kinni hoidma. Aga vaikimine oleks ka valetamine. Kuidas ma nüüd veel julgen Ilmarile otsa vaadata? Ei, mine ära siit! Mine ära! ... Ei, mitte sina üksinda, lähme mõlemad! Põgeneme! Ah, ma olen halb olnud, olen halb ...»

Reet nuuksus.

«Unusta kõik, mis väljaspool meid on!» lohutas Joel. «Küll oskame meiegi kahekesi elada!»

Reet haaras iga Joeli sõna kui õlekõrre järele. Ta soovis ainult tõendeid selle kohta, et Joel teda maha ei jäta, üksi ei jäta. Kui ta selles oli veendunud, tuli jälle tagasi rõõm ja joovastus, ning kui esimest suudlust saatis veel hirm, sündisid järgmised juba vabadena igasugustest kahtlustustest. Iga kallistus tekitas ainult janu suuremate, sügavamate, valusamate süleluste järele.

Äkki koputati, ei, otse põrutati uksele. Siis lõngutati linki meeleheitlikult.

«Reet! Lase sisse! Uks lahti!»

See oli ainult Lui hääl, tänu taevale! Seesolijad kohendasid end kiiresti ja Reet avas ukse:

«Jumala pärast, tasa! Mis sa siin öösi veel üleval hulgud?»

See oli ainult luu ja nahk, kes sealt sisse astus, aga ta surmkahvatus näos läikisid silmad harukordset võikust. Poollühikestes öösärgikäistes kõlkusid luised käsivarred kuidagi abitult ja tundusid pigem surnu kui elava omadena. Joel oli püsti tõusnud ja vaatas sissetungijat pilguga, milles oli enam kaastundmust kui vaenu. Aga Lui laskis ainult korraks pilgu üle oma rivaali, et seda ägedamalt pöörduda Reeda poole, kelle kohta ta näis arvavat enesel mingisuguseid õigusi olevat:

«Sina petis! Sina valelik!»

Ta seisis keset tuba tulivihasena naise vastu, kes oli siin majas elanud, varjul Lui eest, teda pettes ja tema seljataga jumal teab mis tehes!

«Aga armas Lui, lähme kohe tagasi, ma viin sind üles, ole nüüd mõistlik!» käis Reet peale ja võttis tal käe alt kinni. Aga Lui vabastas enese käevangust järsu liigutusega ja sattus raevu, mis oli temast tugevam. Ta hakkas rusikatega enese ümber vehkima, ta katsus Reeta lüüa ja kordas nüüd ikka veel oma endisi sõnu järjest kõvema häälega. Nähtavasti soovis ta, et kogu maja kokku jookseks ja hakkaks Reeda üle kohut mõistma.

Joel oli poisile lähenenud, kelle märatsemist ta ei mõistnud, ja katsus tema vehkivaid käsi kinni püüda. Aga Lui rabeles lahti, sattus nüüd alles eriti marru, pildus segi, mis käe alla tuli, lükkas ümber tooli, ja enne veel kui keegi sai takistada, oli ta lennutanud laualt kahmatud käärid Reeda poole. Need oleksid otse näkku lennanud, kui Reet poleks saanud kätt ette tõsta. Kääride üks ots vedas siiski käsivarde pika vao ja sellest hakkas kiiresti verd nirisema.

Asi oli tõsisema pöörde võtnud, kui seda oli võidud arvata, ja Joel pidi ennast tublisti pingutama, et märatsejat taltsutades ise vigastamatult pääseda, sest Luid sülle haarates ja toast välja viies oli ta tunda saanud haige küüsi ja hambaid.

Koorem oli hoopis-hoopis kergem arvatavast. See siples küll veel vastu, kui Joel trepist üles läks, aga siis tuli köha, läkastus, üldine jõuetus.

Rosalinde tuli juba joostes ja vana Niinemäe vaatas uniselt üle ukse, mis seal lahti on.

«Ei midagi,» ütles Joel ülalt. «Poiss on kõrges palavikus, jampsib. Isegi proua elu oli hädaohus.»

Vana Niinemäe oli kiiresti palitu selga visanud ja tuli vaatama.

«Jumaluke, veri!» ehmatas ta ja ruttas südame haledaks minnes kohe abi tooma. Ta ajas üles oma naise, et see otsiks mõne puhta pesutüki, võttis siis kapist piiritusepudeli ja läks Reeda kätt siduma.

«Räägi ometi, mis siin juhtus!»

«Ma ei tea isegi, see tuli kõik nii ruttu,» vastas Reet, oma käsivart teise käega ülal hoides, et kergem oleks siduda. «Käisime härra Hurdaga järvel, tahtsin vesiroose siia vaasi, läksime neid otsima.»

«Nüüd veel mõned vesiroosid?» kahtlustas vanaproua, kes tuppa oli ilmunud.

«On küll! Me tõime kaasa!»

Reet vaatas ümberringi, ah jaa, need olid paati ununud.

Ta pidi nüüd üksikasjaliselt ära seletama, mis kõik oli juhtunud. Joel Hurt oli nii lahke olnud ja aidanud punšši keeta. Ja siis oli vihma sadama hakanud ja Hurt polnud saanud minema minna, ja Lui oli vist kõik oma tuppa ära kuulnud, taibanud, et Reet on siin.

«Na jaa, jaa, punšš!» noogutas vana Niinemäe elutargalt. «Tegite sutikese kõvemat häält, mis?»

«Ei, ega siis meie nii palju joonud!»

«Lui oli vist enne juba haisu ninasse saanud,» ütles vanaproua Niinemäe vahele. «Juba õhtul ta oli nõnda ärritatud. Ma ju hoiatasin sind, et kui Lui teada saab, et sina siin oled ja tema poole ei lähe, siis on põrgu lahti.»

«Vaene poiss!» õhkas vana Niinemäe. «Ime, kuidas ta voodist jõudis üles tõusta. See pidi päris üleloomulik jõud olema.»

«Ah, ei midagi,» vastas ta abikaasa. «Näe, kui kadunud Joosep sarlakis oli, siis oli teine ka nõnda jampsi täis, et tuli kolmekesi voodis kinni hoida. See on see halb veri, mis inimest vaevab. Küllap te ikka liiga kõvasti kõnelesite. Vihma sadas ka veel, ega Lui siis magada saa.»

Arutati veel nii- ja teisipidi Lui äkilist vihapuhangut Reeda vastu, aga paljugi jäi siin mõistatuseks, sest ka Reet ei andnud tarvilikku selgitust, vaid tänas ainult taevast, et Hurt oli juhuslikult siin olnud ja teda veel halvemast päästnud.

«Mis selle poisi sisse küll on läinud?» küsis vanaproua ja tahtis ise üles minna ja kõike järele pärida.

«Ei, memm, ära mine,» hoidis vana Niinemäe teda tagasi. «Sa ärritad teda veelgi. Las puhkab välja.»

«Ei ole tal nüüd enam väljapuhkamist kedagi,» vastas proua. «Vaat kui ei saagi temalt enam seletust!»

Ülalt tuli preili Rosalinde oma roosas öökuues, nägu kahvatu, juuksed papiljottides.

«Nüüd alles on tema ennast rahustanud. Mõtlege doch,» lõi ta käsi kokku, «missugused sõnad on tema

frau Grete kohta välja ütelnud! Mina ei oleks need sõnad oma kõrvadega mitte kuulda tohtinud! Ja tema oli doch muidu ikka nii zart hing!»

Mindi koos üles haiget vaatama. See lõi silmad korraks lahti, vaatas südameni lõikava umbusaldusega voodi ees seisjaile otsa, käänas pea ära ning sulges uuesti silmad. Vana Niinemäe hakkas oma silmakuru pühkima.

«Vaene poisu!» ütles ta tasakesi ja silitas haiget üle juuste.

Vaikides ja kikivarvul mindi haige nagu surnu juurest jälle minema, kuna Rosalinde üksinda valvama jäi. All otsustati Ilmar linnast kohe maale kutsuda, sest kõik tunnused kõnelesid sellest, et polnud enam aega palju viivitada.

Telefon pastor Niinemäe kabinetis helises õige kaua aega, enne kui teenija tuli ja isanda üles äratas. «Oleks hea, kui te kohe arstiga maale sõidaksite.»

Pastor Niinemäe pani telefonitoru käest, seisis veidi aega mõttes oma kirjutuslaua ees, noogutas peaga ja lausus: «Seda oli karta, nüüd on siis see silmapilk käes!»

Äkki une pealt äratatuna ja sisemiselt erutatuna ei teadnud ta järsku, mis ta peab kõigepealt ette võtma. Ta pusis kaua oma nööpide kallal ja leidis äkki, et on selga ajanud ebasobiva ülikonna. Siis aga, pooleldi lahtiriietatuna, tuli talle meelde, et peab mõnele arstile telefoneerima. Samas andis ta teenijale käsu kohe kohvi keeta. Aga kui see lauda hakkas katma, pahandas ta, mis see ennast keset ööd vaevab. Luid ravinud arstekas polnud kodus, nagu vastati, või ei saanud nad muul põhjusel nii pikka reisi ette võtta. Õnneks sai ta kätte dr. Arukase, kes oli parajasti healt olengult koju jõudnud ja oli kõige lustilikumalt nõus kaasa sõitma, kuna ta nõnda aru sai, et teda viiakse kuhugi paremasse kohta edasi pummeldama.

Suurt hoogu Ilmar oma rattale siiski sisse ei ajanud, seda mitte üksnes dr. Arukase pärast, kes külgkorvis tukkudes äkiliste kurvide kohal ikka üles ehmatas ja pahandama hakkas, ei, vaid viivitamise tõeliseks põhjuseks oli asjaolu, et pastor Niinemäel endal seisis ees raske katsumisetund: ikka veel ei osanud ta lahendada

küsimust — kas oleks õige Luile üles tunnistada, kes ta õiged vanemad on, või mitte? Nüüd oli viimane aeg, sest kes teab, kas mõne päeva või isegi tunni pärast ongi seda enam võimalik teha. Kui ta nüüd tasemini sõidab, pääsebki ta võib-olla oma raskest kohustusest. Saladust teadsid peale Niinemäe ainult Lui kasuvanemad, aga need juba vaikisid, sest neil polnud mingit huvi kasupojas äratada uudishimu tõeliste vanemate vastu ning end seega nagu hoopis kõrvaldada. Aga kui Lui sureb teadmatuses, kas siis Ilmarit ei jää tagantjärele vaevama kahetsus?

Lui ise teadis, et tõelised vanemad on ammu surnud, vaesed popsnikud kuskilt kalurikülast, teadis, et tal polnud lähedasi sugulasi ja et tal oleks tulnud kuskil näguri elu elada, kui oleks puudunud tema kasuvanemate ja kasuvenna kristlik süda. Aga kui ta nüüd kogu selle valega lähebki hauda, kas see pole Ilmari poolt patt jumala ees? Teisest küljest aga, kui nüüd Ilmar haige voodi ees hakkaks pikki seletusi andma Lui tõelistest vanematest, kas see viimaks ei annaks tema tervisele lõpuhoobi?

Nad saabusid hommikul kella poole kuueks. Kogu maja oli jalul. Ka Hurt oli veel seal. Kõigi näod olid magamatusest väsinud ja kahvatud, Reet tundis isegi väikest palavikku. Ainult dr. Arukask oli erk, aga soovis siiski saada midagi, mis vere kiiremini käima ajaks. Mõned klaasid konjakit saanud, viskas ta teiste mornide hulgas muretut nalja ning ütles paar komplimenti preili Rosalindelegi.

Kuna Lui alles äsja oli magama jäänud, viideti aega sellega, et kõneldi tema viimase aja kapriisidest, üksikasjaliselt ka tänase öö raskeist juhtumustest.

«Tiisikushaigete erootika on ikka pöörane,» ütles dr. Arukask. «Aga mõned adamoontabletid päevas, ja armastus on kui käega pühitud.»

Pastor Niinemäe oli väga erutatud Lui häbematustest ja perutustest, ning mida enam ta neist kuulis, seda kindlamaks muutus ta oma otsuses Luile siiski kõik saladused südamelt ära rääkida. See teadasaamine muutugu talle karistuseks, et ta enne surma veel aru saaks oma rumalustest, neid kahetseks, ja siis puhtama südamega jumala palge ette ilmuks.

Ta vaatas õrnalt Reeda otsa, ilmutas kaastundmust käehaava pärast, küsis dr. Arukaselt järele, kas viimati vaja poleks midagi ette võtta võimaliku veremürgituse vastu, ja silitas kõigi nähes oma abikaasa kätt. «Vaene Reet,» mõtles ta, «on aga tema pidanud palju kannatama!»

Ilmari kaastundlik pilk polnud aga Reedale kuigi talutav ja ta katsus end pingutada niisama muretuks ja rõõmsaks, nagu seda oli dr. Arukask.

Mis puutub Joelisse, siis ei tundnud ta ennast kogu selles seltskonnas kuigi mugavalt, ta kartis kõige enam Reeda pärast, kes külma supluse ja kõigi öiste elamuste järel võis haigestuda. «Varem või hiljem tuleb mul seista silm silma vastu tolle mehega seal,» mõtles ta endamisi pastor Niinemäest, «tolle mehega, kes on lõppude lõpuks suur lammas ja kes mitte kui midagi ei tea, mis kõik ta seljataga on sündinud.»

Preili Rosalinde kadus vahetevahel teiste hulgast, et vaadata, kas Lui on üles ärganud. Ta kartis ainult üht: et Lui sureb niisama vaikselt nagu Rosalinde enese vend kiiktoolis.

All joodi juba kohvi, kui ta viimaks ilmus kohkunud näoga teatama, et Lui on viimaks ometi virgunud.

«Ei, teie jääge rahulikult istuma,» ütles pastor Niinemäe dr. Arukasele, kes tahtis kohe oma kohuseid täitma minna. «Ja ka kõik teised. Mina tahan ise alguses üksi minna.»

Ta pühkis suu salvrätikusse, lükkas tooli kõrvale ja läks.

Ülal tõmbas ta ukse hoolikalt enese järel kinni ja sammus otse haigevoodi juurde. Lui nägu oli täiesti auku langenud, ta niisked käed lebasid tekil. Korraks lõi ta silmad lahti, aga see pilk Ilmari otsa, kui see parajasti ta käe oma pihku võttis, oli nii ükskõikne, nagu ei tunneks ta oma kasuvenda enam ära. Nõrga pingutusega katsuti kätt Ilmari peost vabastada, aga juba vajusid silmad kinni ja sõrmeotsad jäid Ilmari pihku kuidagi elutult.

Ilmar härdus, võttis ise oma käe tasakesi ära ja hakkas Lui juukseid silitama. Seekord oli Lui pilk selgem.

«Sina!» sosistas haige ja katsus oma lõõtsutamist vähendada.

«Sa tunned mind siis ära!» tahtis Ilmar ütelda, aga tundis kohe, et Luil võib ju mõistus kogu aeg selge olla, ning ta ei osanud muud kui banaalselt küsida, kas tal on parem.

Pastor Niinemäe oli küll siia tuppa astunud oma kindla otsusega, aga haiget nähes tuli temasse tagasi kõhklus ja isegi argus. Kui palju ta oli surijaile rahulikult jaganud viimset õnnistust, kui palju ametijahedalt siit maailmast inimesi ära saatnud, aga nüüd kadusid suust isegi kõik sissejuhatavad jumalasõnad. Ta katsus alustada:

«Sina seisad nüüd varsti oma maise teekonna lõpul ja sinul tuleb minna kõigevägevama ette . . .»

Sõnad kõlasid armetult ja võltsilt.

Lui lõi silmad jälle lahti, pööras oma pea padjal kõrvale ja ütles poolsosinal:

«Ma . . . ei saa . . . uskuda . . . mitte kedagi . . .»

«Ära kõnele nõnda! Seda kuuleb sinu taevane isa . . .»

«Ma ei tunne . . . isa . . . ei siin . . . ega seal!»

Lui näis tahtvat sügavalt hingata, aga ei saanud, ta ringutas abitult, tahtis lahti saada nagu mingist koormast, tulid kuuldavale üksikud segased sõnad, mille mõttest Ilmar aru ei saanud: «Täring . . . viska . . . võõras . . . ei taha . . . pole vaba . . .»

Agoonia oli lühike. Juurderutanud dr. Arukask kuulas südant, katsus pulssi, noogutas siis pead ja konstateeris:

«Läbi.»

Ilmarilt pääses sügav kergendusohe, aga samas asus ta põlvili, pani käed kokku ja hakkas palvetama. Kui dr. Arukask ettevaatlikult astudes välja läks ning juhtunust teatas, ruttasid teised kohe sisse. Ka Reet, kes muidu ikka surnuid võõristanud, ei tundnud mingit kõhedustki, kui ta oma sõrmedega Lui juukseid korda seadis. Vana Niinemäe ja tema järel ka ta abikaasa olid Ilmari eeskujul põlvili heitnud, Rosalinde aga seisis püsti, käed kokku pandud, taskurätt nende vahel, ja vahtis üksisilmi Lui poole, juba põsedki enesel niisked.

Reet seisis vähe aega hardalt, siis aga tundis ta, kuidas kõik need inimesed ta ümber hakkavad kaugenema,

muutudes võõraks. Ja ilma et ta ise oleks märganud, oli ta üle ukse välja rõdule tulnud, Joelile nõjatunud ja palunud, et ta teda alla oma tuppa saadaks.

Dr. Arukask seisis rõdul üksinda harkisjalu, avas oma hõbedase portsigari ja plõksatas selle uuesti kinni, ning esimese suitsusõõmu õige sügavale sisse tõmmanud, hakkas ta seda pikkamisi välja puhuma nende uduribade poole, mis seal hommikuse järve kohal hakkasid hõrenema.

16

Pärast Lui surma tundus Soekuru suvila päris tühjana. Haigetuba oli kõle, endised lauad, toolid ja säng olid välja viidud, aga sellest hoolimata pidi igaüks, kes siia sisse astus, tahtmatult tajuma seintesse imbunud arstimite ja põdemise lõhna. Jah, Reet haistis seda iiveldama panevat lehka ka kõigis teistes tubades, kuigi ta oma leiust mitte kellelegi ei hinganud, sest niihästi vanapaar kui ka preili Rosalinde oleksid võinud sellest välja lugeda pieteeditunde puudust Lui vastu. Kõneldi endiselt tasa, käidi kikivarvul ja hoiduti minemast ülemistesse tubadesse ja rõdule, kus Lui lahkumise jäljed olid veel värsked. Hoopis aga välditi seda alumise korra tuba, kus Lui oli lautsil lamanud, sest kõigist tuulutamistest hoolimata oli kuuseokste ja kampri lõhn siit visa lahkuma.

Vana Niinemäe oli jäänud sõnaahtraks, ta ohkas nüüd sageli, isegi Ilmari kiitmist polnud enam palju kuulda ning peaaegu kadunud oli ka tavaline «mis?» lause lõpus. Ta katsus ennast lohutada sellega, et Lui kannatustele on nüüd viimaks lõpp tulnud, ja kui ta ehk olekski paranenud, poleks temast ikkagi täit inimest saanud, ta oleks jäänud nii enesele kui teistele aina ristiks ja vaevaks.

«Ah, mis nüüd minu murest!» lõi ta käega. «Minul tuleb niikuinii varsti järele minna. Aga Ilmar! Tema on ju nii õrna hingega — on ikkagi minusse tulnud — ja temal seisab elu alles ees.»

«Kas Ilmar hooliski nii väga oma kasuvennast?» küsis Reet.

«Küll ta nüüd hoolib, kus teda enam ei ole! Küll teie ka minust rohkem hoolite, kui mind enam ei ole.»

Vanamees oli oma sõnadest kohe liigutatud.

«Ilmarile oli Lui ju poja eest,» jätkas ta, «nagu minulegi. Aga paljuke nüüd mina, see oli Ilmar, kes teda koolitas ja põetas. Vanaduse päevil oleks ta teilegi lapseks ära kulunud, teil neid niikuinii ei ole.»

Mis jutt see nüüd oli, Lui polnud ju Reedast kümmet aastatki noorem! Vanaproua Niinemäe pahandas vastu:

«Mis sa kõneled, et Ilmar teda põetas! Kuidas ta teda põetas? Pole ta ühtki ööd Lui pärast valvel olnud. Meie Rosalindega olime need, kes teda koristasid eest ja tagant. Ilmar? Mis Ilmar? Maksis oma natukese raha ja arvab nüüd, et on ilmatu imeteo ära teinud!»

Vaesel Rosalindel oli Lui surmaga kadunud igasugune elumõte. Seni Niinemäede perekonna läheduses liikunul oli nüüd äkki mõttetuks saanud kogu see edasielamine Niinemäe armust, ilma et ise saaks kuidagi kasulik olla. Ta ei teadnud sedagi, kui kauaks ta peab veel Soekurule jääma, ja et kuidagi oma siinolekut õigustada, hakkas ta talitama köögis, aga sai selle eest vanaproua käest ürmida.

Pärast kõiki sündmusi tundis Reet ennast heidetud olevat veekeerdu, kus ta omal jõul enam ei jaksanud vastu voolu seista, vaid pidi ennast andma saatuse hoolde. Ta käis ringi, kurgus alati nutt. Väikesele palavikule seltsis närvilisus ja kartus, et pisikud on temassegi pesitsenud. Muidu alati julge ja valmis kas või südaöösel läbi kalmistu minema, oli ta nüüd arglik isegi õhtuste tubade vastu. Kui ta kuulis tuulekohinat lähedal metsas või saju rabinat vastu akent, tundis ta selles kohinas ja rabinas nagu oma süüme pihta koputatavat. See oli nagu Lui vaim, kes videvikus ringi uitles, ukse ja akna taga luuras, nii et Reet pidi oma toa aknad õige varakult kinni katma.

Aga veelgi sügavamal näris teda hirm ja süütunne Ilmari ees, kellele Lui enne surma võis kõik üles tunnistanud olla, mis ta oli kuulnud ukse tagant tol saatuslikul ööl. Ilmar oli muidugi nii delikaatne, et ei lausunud sõnagi, ootas vahest, et Reet ise oma patu üles tunnistab, nagu ta seni oli enese ütluse järgi kõik oma mehele usaldanud. See delikaatsus oli õieti kõige rusuvam.

Reet ei teadnud sedagi, kas oli see armastus või vihkamine, mis ta nüüd Joeli vastu tundis. Kogu tema saatus oli nüüd selle mehe kätes, aga niipea kui ta mõtles, et Joel võib kuuluda tavaliste abielurikkujate lahtrisse, kes parajal ajal tagasi tõmbuvad ja oma teed lähevad, käis tast üle kuum piinlikkusehoog ja ta oleks võinud niisugusel hetkel teda oma käte vahel ära kägistada. Ta hoidus nimme Joeliga kahekesi jäämast, vabandas seda hõlpsasti oma haiglusega, endal aga samal ajal südames soov, et Joel ei hooliks ühestki ettekäändest, isegi mitte tema väikesest palavikust.

Joel aga oli pigem tähelepanelik kui hoolimatu, pigem hell kui pealetungiv, muretses rohkem Reeda tervise eest kui oli valmis sööstma meeletustesse. Kui ta õhtuti liiga varakult minema läks, valas Reet kogu oma ahastuse patja.

Joelile tundus aga, et päevad mööduvad liiga mornilt. Tal tuli nüüd sageli mängida lamamistoolis lebava Reeda ees umbes samasugust põetaja osa, nagu seda oli olnud preili Rosalinde Luile. Teda haaras resignatsioon. Ta oli elus kogenud veel liiga vähe kannatusi, et nende kaudu teed leida teise hinge sügavikku.

«Sügis, juba sügis,» kordas ta, kui ta üksinda väljas hulkus.

Tuuleiil rebis okstelt kollendama löönud lehti, mis vajusid värisedes metsateele teiste krabisevate lehtede hulka. Helekollaseid ja väikesi sadas kaskedelt, laiu ja lapergusi teeäärseilt vahtrailt. Puud seisid hoopis paljamalt, järv polnud enam sõbralik, kurrutas end alati pahameeles. Nagu hilpe varises Joeli enese päevade ümbert, ja kuskilt kaugelt hakkas vastu paistma mingi lage tüvi eneses. Ning see lage tüvi oli — k o h u s t u s.

«Ma ei ole kunagi kohustusi kartnud, ei ühtki ülesannet,» mõtles ta. «Imelik, miks ma nüüd ei taha, et mind juhiks kohustus.»

Pea kummargil, kõndis ta kalda ääres, võttis maast kepi ja hakkas sellega põõsaid ja puid peksma, jälgides ise, kuidas lehed maha varisevad. Äkki tuli päike pilve serva alt välja ja paistis läbi tühjavõitu sarapuupõõsaste. Joel seisatas, nagu oleks keegi teda kuuevarrukast tõmmanud. Seljal ja kuklal hakkas soe, pea käis

veidi ringi ja mingi vinetis tõusis hetkeks silmade ette, siis selgus jälle kõik, ning ta astus üle päikeselaigu edasi vilumasse, raagus okste vahele, kust tõusis üles rõske mulla, mädanevate seente ja lehtede ning kõdunevate kändude lõhna.

Parv linde puistus kuskilt tuulde metalse vilinaga. Siis vilksatas okste vahelt korraks järve hall teras. Jalge ees kaldakamara all vingerdasid vette männijuurikad ja lopsakad lained loksusid neist üle.

Suvila helendas seal omaette, inimesi polnud näha, suitsu korstnast ei tõusnud; surnud suvila, morn ja mõttetu. Igaüks oli seal pugenud oma urgu, nii vanade paar, preili Rosalinde kui ka Reet. Kuidas see Rosalinde seal endale uusi ülesandeid katsus ette valetada! Kõik ainult selleks, et põgeneda alasti elu eest, sest pole midagi julmemat kui alasti elu, hetkemõtteline elu, mida Reeta-Joelit olid osanud veidi maitsta, aga kunagi ammu kevadel.

Joel tundis, kuidas nauditav olevik omaette kaotab mõtte, kuidas ta sirutab haarmed välja tuleviku poole, et enesele tuge leida. Kevadest ja suvest irdunud, oma otseseist ülesandeist eemale rebitud, tuulte hulgutatud, meeleolude vintsutatud, järelmeeleolude masendatud, nõnda oli ta ise nagu sügisene puu. Oma raagus okste vahelt kumas hingeski vastu mingi kõle tüvi. Kuskil väljaspool teda ennast toimis asjade loogika ja tungis vähehaaval tema enese elamustesse, neid tugevasti häirides.

Mis viga elada pastor Niinemäe taolisel! mõtles Joel. Ta on oma elu üles ehitanud lihtsaist kividest lihtsate vormidega. Ei kiusatusi, tuulekeeriseid ega sisepiinu! Sest tema ülesanne on lugeda ühesuguse osavõtmatusega jumalasõna ristseil, laulatustel, matustel, vaigistada inimkirgi, nii armastuses kui ka kurvastuses. Samuti hästi võiks ta õpetussõnu lugeda jõele, et see jookseks korralikult tammi taha veskiratast ajama. Aga see, kes on üle astunud keeldudest, kuulgu on trotsinud, kes südametunnistus hakkab krõbistama see, kuidas ta südametunnistus hakkab krõbistama nagu hiir põrandalaua all, viies unerahu . . .

Ent Joel oli veel võrdlemisi vähe elu näinud ja kogenud, et nõnda julgesti pastor Niinemäe üle otsustada. Ta ei teadnud aimatagi, et see näiliselt vaikne ja

heasüdamlik mees polnudki nii väga lihtsatoimeline ega muretu.

Sellal kui Joel kahisevais lehtedes astus ja oma nukraid mõtteid heietas, sellal kui Reet õhtulauas vaikides istus ja ainult vahel tajus, kuidas teda sööma sunniti, enesel nutupisar kurgus, kihutas pastor Niinemäe oma tsikliga Soekuru poole, kuna tal puudus see kõige tähtsam — südamerahu.

Mitte Reet ei jooksnud talle õhtulauast vastu, vaid see oli Rosalinde:

«Ach, herr Pastor, kuidas meie doch keik siin oleme teie peale oodanud! Sellest päevast peale, kui teie siit ära läinud olete, oleme meie keik nagu ära närtsinud.»

Laud kaeti kohe ka Ilmari jaoks, aga tal ei olnud isu. Ta vaatas murelikult oma naise otsa, kellel süda näis valutavat, kes vahtis üksisilmi enese ette tühjusse, kuni ta silmad vastu enese tahtmist ja vägisihoidmist vett täis valgusid. Siis tõusis ta ja kadus ära oma tuppa. Ta isegi ei teadnud, mida ta õieti soovis. Võib-olla ta ootas, et Ilmar tuleks ja teda põhjani läbi raputaks. Aga ei, Ilmar ei tee seda kunagi, ta ei tea, mis koorem on Reeda hinges, ta ei oska kuidagi rahuldada seda tarvet, seda igatsust millegi teravama järele, mis Reeda välja paiskaks praegusest tarretusest. Kui aga Reet omalt poolt tuleks teravustega, oleks Ilmar nii mõistlik, nii hea, nii ettevaatlik, et ei põrutakski vastu! Aga kuidas ometi Reet just nüüd tahaks kallistusi, mis paneksid unustama kõik-kõik, plahvatusi hinges, mis kummuli käänaksid kogu oleviku!

«Oleks nüüd Joel siin,» mõtles Reet kuulatades ja hinge kinni pidades. «Ma tunnistaksin tema juuresolekul Ilmarile kõik üles, seaksin nad kahekesi silm silma vastu, las prooviksid jõudu! Aga ei, ei! Säästaksin siiski Joelit! Ei, ka Ilmarit! Ilmar ei ole ju milleski süüdi, Joel aga . . . Joel on pealegi egoist, niisugune egoist, kes nõuab minult ainult rõõmu ja vallatust, kui mul aga seda anda ei ole, läheb ta minema. Siiski, teda ma sallin rohkem . . .»

Jälle haaras teda lohutamatu tunne, et hoolimata kõigist hellitustest ja õrnustest ei salli teda praegu õieti mitte keegi. Ta on jäänud nagu kahe tooli vahele, nagu kuhugi õhku rippuma.

See oli Ilmar, kes sisse astus. Reet lõi silmad kiiresti lahtiolevasse raamatusse laual, nagu oleks ta kogu aeg lugenud.

«Noh, mis sinuga on?» küsis Ilmar imala pehmusega ja pani oma käe õrnalt Reeda õlale.

See tõmbas pea eest.

«Kui loll küsimus,» mõtles ta ja jäi ootama sootuks teistsugust tooni, sest nõnda oli juba harjutud, et Reet laskis kaua koputada, enne kui ta oma südameust praotas. Aga Ilmar ei mõtelnudki seda tavalist teed tagasi minna, vaid hakkas tuba mööda edasi-tagasi kõndima, käed selja taga. Ta võis käia seal hämaruses, ilma et oleks saadud hästi jälgida ta näoilmet, Reet aga pidi lambi lähedal istuma ja kannatama liigse valguse käes, võib-olla näoga reetma kõike seda, mis ta sõnadega oleks saanud varjata. Seepärast tõusis ta ja istus keset voodit, pea vastu seina, jalad üle serva rippu.

«Jumal, mis nüüd tuleb,» mõtles ta, «kui Lui tõesti kõik on ära jutustanud!»

Ta vastu seina toetatud peal oli nii väljakutsuv ilme, et Ilmar katsus tema pilku vältida. Ikka veel edasi-tagasi tuba mõõtes haudus ta seal midagi erakorralist, see oli kindel. Nüüd lõi ta oma selja taha pandud käsi kärsitult teineteise vastu, nagu mingile otsusele jõudes, ja pomises siis: «Jaa, jaa.»

Reeda vastuseisumeeleolu oli vähehaaval moondunud uudishimuks ja sealt edasi uuesti hirmuks.

Nüüd oli ta seda vaikimist juba nõnda palju pealt kuulanud, et kui see veel edasi kestab, siis ei kannata ta enam, vaid kisendab kõik välja, tunnistab kõik üles, palub põlvili andeks kõik oma patud . . .

Aga ei, see mees ihus seal oma nuga veelgi teravamaks! «Ta teab, ta teab kõik . . .» kordas Reet ja tundis, et Ilmar, kes kogu eluaja oli mõistlik olnud, võis nüüd ühte hetkesse paisata kogu oma mõistmatuse. Ning kartusest tõmbas ta oma jalad kägarasse üles, et ähvardava hoobi ees ennast võimalikult väikeseks tõmmata.

«Kõnele siis ometi!»

Aga nüüd oli suur mees toolile istunud ja oma pea põlvedele pandud käte najale toetanud.

«Mis on? Mis sul on?»

Reet julges jälle oma jalad üle voodiserva välja ajada.

«Raske on, raske!» ohkas viimaks mees pead raputades.

«Vaeseke!» mõtles Reet, lisades oma kaastundmusse pisut põlastustki, sest talle ei meeldinud põrmugi, et niisugune tugev mees kannatab ainult passiivselt, julgemata süüdistada, tõrelda, stseeni teha. Tuuseldama oleks ta nüüd Reeta pidanud, teda lööma, peksma, sest seda väärt oli ta.

«Noh, jutusta ometi, miks sul raske on! Katsun sind aidata, kui ma ainult suudan . . .»

See oli Reeda poolt juba teesklus, sisemiselt ta oli ennast juba valmistanud kaitsmisele valega, vastusüüdistustega, vasturünnakutega . . .

«Ma olen senini vaikinud,» algas Ilmar, «aga nüüd ma ei saa enam.»

«Jaa?» küsis Reet vaenulikult, täiesti vastulöögivalmis. Ning üle huulte libises pilkav lisa: «Kas sind jumal ei ole aidanud?»

Ilmar ajas end püsti ja vastas, enese ette tühjusse vahtides, siiralt, ilma et ta Reeda torget oleks tajunud:

«Ma olen alatihti jumala poole pööranud. Aga mida enam ma olen palvetanud, seda enam ma olen kuulnud teda mulle sosistavat, et ma pean kõik, mis mind koormab, avalikkuse ette kandma, kõigepealt sinu ette. Ma tahan, et sa oleksid hästi ette valmistatud, et sa ennast koguksid ja vapralt üle elaksid selle, mis ma sulle tahan ütelda. Ma ei ole küll ehk õige silmapilgu valinud, sa oled natuke haiglane, oled närviline . . .»

Kui delikaatne ta veel mõistab olla, kui hästi ette valmistada . . .

«Aga kauem ma ei suuda enam vaikida. Ma ei kannata enam välja seda . . . valet!»

Ilmar tõusis, tuli Reeda juurde, vaatas talle mõnda aega üksisilmi otsa nagu usaldust paludes ja ütles siis lihtsalt ja vaikselt:

«Kadunud Lui oli . . . minu poeg.»

«Sinu poeg?!»

«Jah, poeg! Mitte kasuvend. Vaid sinu kasupoeg. Ma olen seda tänini sinu eest varjanud . . . Aga nüüd, kus teda enam meie vahel ei ole, on mulle salgamine raskem kui ülestunnistamine.»

Ta vaikis. Reet ohkas. See polnud ahastusohe, nagu

Ilmar seda arvas, vaid kergendusohe. Reet sulges silmad, et ennast veidi koguda. Seepeale ütles ta etteheitvalt:

«Ja kõik need aastad sa kandsid minu kõrval seda saladust?»

«Jah, anna andeks! Lui surigi teadmatuses, ja see on hakanud mind veel kõige enam vaevama.»

«Sa oled siis kogu aeg . . .»

Ja Reet varjas oma näo mõlema käega, mitte saadud hingelise hoobi tõttu, vaid hirmu tõttu ennast reeta. Ilmar jätkas:

«Ma olen süüdi, ma tunnen seda. Sina oled mulle kõik oma saladused pihtinud, mina aga . . . mul ei ole nii palju julgust olnud . . . Ma olen palju piinu tundnud südames, nii palju kannatanud. Aga ma olen seda kandnud kui jumala karistust. Ma olin seda ka tõesti ära teeninud.»

Ta istus uuesti ja langetas pea käte vahele. Nüüd julges Reet oma käed näo eest ära võtta. Ja imelik, praegusel hetkel ei tundnud ta vähimatki hingesoojust selle kaastundmust vajava mehe vastu, ta oli talle võõras ja muutus üha võõramaks. Kuidas nad küll olid võinud aastaid elada teineteise kõrval mõlemapoolses vales ja vaikimises, kuigi nad olid nii palju kordi kinnitanud, et nende vahel pole mingeid saladusi! Ja kumbki polnud sellest varjamisest nii tugevat häbi ega sisepiina tundnud, et see oleks tõuganud teisele üles tunnistama!

Kummargile vajunud kogu enese ees nähes tundis Reet, kuidas ta nüüd võiks tema üle täielikult valitseda, aga see tunne ei tekitanud praegu mingit lõbu, otse ümberpöördult, Reet oleks nüüd soovinud, et Ilmar nõnda ei norutaks, vaid mehiselt oma pea selga lööks, pigem uhke oleks kui murtud. Ta küsis teravalt:

«Kes oli see minu eelkäija?»

«Ah, mis me temast enam . . . Ta on surnud! Kui mitte kehaliselt, siis vaimselt küll juba ammu. Seesama, kes sinul loori tahtis maha rebida. Juba siis oli ta nõdrameelne.»

«Tema siis oligi!» ütles Reet tülgastusega. «Ja ikka ma ei tahtnud rahva juttu uskuda! Uskusin enam sind . . . See kõik oli siis õige! Ah . . .»

«Sa siis aimasid?»

Ilmar tõusis, et naist lohutada, teda paitada.

«Ei, ära puutu mind! Ma ei salli sind! Mine ära!»

«Aga kallis Reet . . . See on ju kõik minevik. Nüüd on kõik möödas. Mina olen selle juba unustanud. Katsu ka sina! Elame edasi, nagu oleme seni elanud!»

«Sinule on see minevik, aga minule? Mine otsi oma armuke üles, võib-olla ta elab veel! Mine tema juurde! Ah, ja see poeg teil, tore poeg tõesti!»

«Jäta, palun, õnnetu poiss rahule!»

«Ma jätangi, sest mis sai tema parata . . . kui niisugused vanemad. Kui ma nüüd kõike tagasi mõtlen, on see hirmus! Tema . . . valmis verepattu tegema . . .»

«Vaiki! Ma ei suuda!»

«Sa katsusid oma silmi kinni hoida tõe eest. Ta oli su oma lihane poeg, aga kas sa teda hoidsid? Sa lasksid teda üles kasvada teises linnas, et sul sinu patt alati silme ees ei seisaks! Sa ei julgenud oma poega pojakski nimetada! Ja küllap sa tahtsid, et ta kiiremini sul eest kaoks . . . Ei saatnud õigel ajal sanatooriumi, kus ta oleks paranenud. Mitte et sul sellest mõnestsajast kroonist kahju oleks hakanud, vaid sul ei olnud üldse suurt muret, kas ta terveks saab või mitte. Ta oli ju sul alati risti ees nagu halb mälestus, nagu paha südametunnistus.»

Nii ränga süüdistusega polnud veel keegi Ilmarile kallale tunginud. Ta katsus ennast kaitsta, katsus ennast õigustada, aga see ei tahtnud hästi korda minna.

«Kui nüüd ka ise kõik üles tunnistada?» vilksatas Reeda peast läbi, aga samas ta tundis, et see tähendaks Ilmariga endiste vahekordade jaluleseadmist, ja miski tõrkus tas selle vastu.

«Ja mina uskusin, et kui kõik teised võib-olla valetavad ja varjavad, siis vähemalt sina seda ei tee . . . Aga nüüd ma näen, et kõik teie, pastorid, olete ühe veega ristitud! Kui sa minu eest seda lugu salgasid, siis kartsid sa ehk mind kaotada, aga miks sa Luid kartsid? Oma lihast poega?»

«Ma oleksin temalegi kõik üles tunnistanud, siis, kui ma kuulsin, et ta sinu peale vaatab himustava pilguga, ma tahtsin ta silmad avada, aga ma jäin hiljaks . . . Ja kui ma midagi kartsin, siis seda, et ma võin varjamata tõega teda hingeliselt tappa.»

«Nüüd hävitasid teda valega!»
«Kuidas nii?»
«Sul pole vist aimu, kuidas Lui kannatas, kannatas sellepärast, et ta ei teadnud, kes on ta isa ja ema.»
«Ma ei pannud seda kunagi tähele.»
«Mina küll. Ma lugesin ta kirjutusi, ta pabereid, kus ta oma mõtteid üles märkis, ja ma tean, et just see teda kõige rohkem piinas. Ta oleks meelsasti oma elule otsa teinud, kui ta ainult oleks julgenud. Aga ta oli arg nagu sina!».
«Seda ma kuulen esimest korda.»
«Sa ei pane midagi tähele, mis su ümber sünnib. Kas sa mindki palju oled näinud? Kas sind kunagi on huvitanud, mis mina teen, mõtlen ja tunnen? Kas sina oled kunagi tahtnud mulle oma asjadest kõnelda?»
«Aga ma olen sind ju kogu aeg armastanud. Ma tahan sinule ainult head.»
«Mis tähendab see! Kui me teineteisest järjest oleme kaugemale läinud . . . Ainult head? Jah, sa võid ju hea olla minu vastu, aga sellest on minule vähe. Vahel ma tahaksin koguni, et sa minu vastu halb oleksid . . . Sa oled ju hea kõigi vastu . . .»
Ilmar, kes loomuheadust alati oli enese vooruseks pidanud, tundis, nagu ei mõistetaks teda hästi, nagu tehtaks talle ülekohut. Ta oleks tahtnud nüüd Reedale pikkade seletuste varal selgeks teha, kuidas pole olemas suuremat voorust kui loomuheadus, kuidas Reet ei oska seda ikka veel hinnata, aga mis aitasid nüüd sõnad? Ses meeleolus oli võimatu midagi selgeks teha. Ilmar laskis oma pea käe najale ja pühkis väikese sõrmega vargsi niiskunud silma. Reeda eest see ei jäänud varjule, aga ta üksnes ei heldinud, vaid tundis koguni väikest vastumeelsust pisarate vastu, milleni asi kippus arenema.
«Ma katsun . . . vahest ma tulevikus suudan tasa teha, mis ma sulle halba olen teinud,» lausus Ilmar. «Kui ma järele mõtlen, siis paistabki su elu natuke kitsas olevat . . . aga ma ei taha sinule tõkkeid ette seada, sa oled vaba inimene, sa võid teha, mis sa ise tahad. Kui sul minuga raske on elada . . .»
Ilmar ei saanud enam jätkata oma suuremeelse helduse avaldamist, sest see ähvardas muutuda ebasiiraks.

«Hilja kõik!» katkestas teda Reet.
«Kuidas nii? Mis sa mõtled?»
«Eks seisa minulgi Lui rada ees. Juba on palavikud ja pisted kopsus . . .»
«Sa ei ole mulle sellest midagi kõnelnud! See on võimatu!»
«Kuidas oleks see üldse teisiti võinud ollagi, see maja siin on ju pisikuid täis.»
«Sa tuled minuga kohe linna, lased järele vaadata, analüüsid teha . . .»
«Ah,» lõi Reet käega.
Ilmar ilmutas kohe oma suurt osavõtlikkust, lubas suvila desinfitseerida lasta, siis võib Reet siia sisse asuda täiesti vabalt ja oma tahtmise järgi talitada, arstide näpunäidete põhjal kindla režiimi järgi elama hakata, küll siis ka tervis varsti tuleb.
«Ma ei taha siin ühtegi päeva elada! Või arvad sa, et ma siin kõigist teistest eemal tõesti saan kosuda? Ma tahan ära kõigest senisest, kõigest sellest igavusest, sellest üksluisest elust! Ma ei taha, ma ei taha, ma ei taha!»
Ja Reet lõi oma kätega meeleheitlikult vastu patja.
Ilmar jäi vait. Tüki aja pärast ütles ta aralt:
«Võiks ju mõtelda mõnele sanatooriumile . . .»
Mõte Reeda sanatooriumi saatmisest oli tulnud kogemata ja oli veel läbi kaalumata, pealegi ei tahtnud ta ennast kohe lubadustega siduda, seepärast hoidus ta oma mõtet edasi arendamast. Seevastu Reedas oli seeme langenud rammusale mullale. Tõepoolest, mis oleks, kui minna ära sanatooriumi? Ei, mitte kodumaale! Proua Raudvere ja Kiki sõidavad ära, mis oleks, kui nendega kaasa sõita, või vähemalt kui nad maadki kuulaksid . . . Ainult Joelist oleks kahju lahkuda!
Nagu Ilmar taipas, oli mõte sanatooriumist pannud Reeda sootuks unustama selle valusa haava, mis ta temale oma ülestunnistamisega oli löönud. Ta sõitis linna juba palju kergema südamega, kui ta oleks võinud arvata. Reet temaga kaasa ei sõitnud, vaid soovis veel mõne ilusa päeva maal veeta, et siis linnas lasta ennast põhjalikult läbi vaadata.
Vaevalt oli mootoripõrin kõrvust kadunud, kui Reet mantli ümber võttis, et üle järve sõuda. Kebja sammuga

astus ta mööda kastest põllupeenart üles. Ja nagu kunagi varem, seisatas ta ka nüüd hetke Joeli toa avatud uksel, ise rõõmuelevil, oodates kunagise imetluse kordumist sellesama ukse raamis. Aga seda ei tulnud.

«Ma olen vaba!» hüüdis Reet.

«Kuidas vaba? Mis see tähendab?» võttis Joel Reeda käe oma pihku.

«Ma tunnen, et mind ei seo enam miski . . . temaga.»

Ning Reet jutustas kõik, mis tema ja Ilmari vahel oli sündinud.

«Sa ei olegi rõõmus?» küsis Reet viimaks.

Tõepoolest, Joel tundis Reeda vabadusest ennast palju seotumana kui kunagi varem. Hädaohu teravuse kadumisega oli kahanenud ka ta kiindumuse erutav teravus.

«Kui sa mõtled ära sõita . . .» leidis Joel enesele paraja vabanduse.

«Aga ma ei tarvitsegi ära sõita! Kui sina tahad, ma jään siia. Jään kogu talveks Soekurule. Ütlen Ilmarile, et ma ei olegi nii haiglane, nagu ta arvab. Ja siis sõidad sina mulle tihti külla, sul ei ole ju talvel nii palju tööd . . . Jääksid minu juurde mitmeks päevaks . . . Läheksime koos suusatama, kelgutama . . . Mis sa arvad?»

«Nii lihtne see ei ole. Mis ütleb Ilmar?»

«Ah, vaat kus küsimus! Kas sa kunagi varem sellest oled hoolinud?»

«Mõtle ikka, et nüüd on suvi ja sügis . . . Aga talvel maale elama asuda? . . .»

«Vaata mulle otsa!»

Reet võttis Joelil mõlemast kõrvalestast kinni ja vahtis talle kaua tunnistades otsa.

«Kas sa mind enam ei salli, et sa nõnda kõneled? Või sallid sa kedagi teist? Tunnista üles!»

«Kuidas sa ometi võid . . . Sa tead ju . . . Aga mõtle isegi, ega ma siis eluaeg saa niisugust ääremaa-meest mängida, armunud suvitajat teise mehe katuse all.»

«Sa tahad siis . . .»

«Ja muidugi, sind tervena, jagamatuna!»

Kaks päeva hiljem tuli Kiki Soekurule jumalaga jätma. Ta leidis siit endastmõistetavalt eest ka Joeli. Kiki oli kaasa toonud mitmesuguseid kompsukesi, et

neid siia hoiule jätta, kuni ta ükskord Pariisist jälle juhtub tagasi tulema.

Ta näitas kuldpaelaga kinniseotud pakikesele:

«Näete, siin on minu armastuskirjad. Ikka ma olen neid enesega kaasas vedanud. Kui ma nii väga-väga üksinda olen, siis muudkui võtan nad lahti ja hakkan lugema. Ja siis on nii kena, soe ja hea, ja aeg muudkui kaob. Ka sinult, Joel, on siin mõni kiri. Sa ise oled muidugi ammu unustanud. Ühes ütled sa nii ilusasti, et ma olevat sulle otsa vaadanud niisuguse pilguga, et sa seda pilku kuidagi ei tahaks ära vahetada minu enese vastu!»

Reet vaatas Joelile otsa. Joel punastas, aga Kiki ruttas kohe parandama:

«Oi, see oli juba ammu-ammu, ega tema nüüd mulle enam nõnda ei kirjutaks. Isegi ei mõtleks enam nõnda. Aga seekord ma neid kirju siiski enesega kaasa ei vii. Jumal nendega! Rõigas ei salli, kui ma neid loen, kisub võib-olla lõhkigi. Sest kui tema juba kord ei salli, oo, siis . . . Tema kiskus kord vihaga isegi minu kleidi lõhki, mis siis need paberiräbalad temale ära ei ole . . .»

Kiki jätkas oma lobisemist, ta oli kuidagi elevil, tal oli ärasõidupalavik. Ta külis mahajääjaissegi rahutusepisikuid, muutus Joelile ja Reedale kuidagi ebamugavaks. Kiki märkas seda ebamugavust ja rahutust ning pidas tasakesi selle põhjuseks kogu seda neetud suvilat siin, seda vanglat ja haiglat, mida Joel oli nii kurjade sõnadega mananud . . .

Kikile juhatati kätte pööning, kuhu ta võis oma pakikesed varjule viia. Sinna ta jäi kauaks askeldama, et, nagu ta ütles, oma kirju sorteerida ja neist mõningaid siiski reisile kaasa võtta.

Kui ta vastu õhtut Soekurult lahkus, läksid Joelit-Reeta oma vana seltsilist veel viimast korda saatma.

«Päris kahju hakkab,» ütles Reet, «kui mõtelda, et sina lähed, meie peame jääma . . . Sina oled vaba, mina aga . . .»

«Ei tea, kas ma ise vabalt läheksingi. Aga Rõigas, tema ei saa ju ilma minuta, muudkui nõuab mind. Kuidas ma siis saan temale ära ütelda?»

«Noh, millal me siis kord jälle kokku saame?» küsis Joel jumalagajätul.

«Küll sõidate mulle varsti järele!»

«Mina juba mitte!» ohkas Reet resigneerunult. «Sinu juurest pääsesime küll kord läbi akna, aga siit vangist...»

«Pidasime sind siis kurjaks nõiaks,» lisas Joel, «aga seda sa siiski ei ole.»

«Kes teab?» ütles Kiki oma kunagise koketeriiga, mis aga kohe ta südame nii raskeks tegi, et ta silmi tõstmata käe sirutas.

Kui ka Joel oli lahkunud, kutsus Reet preili Rosalinde enesele midagi ette lugema. Ta oli juba lahti riietunud, lamas voodis, käsipeegel peos, ja puhastas oma nägu kreemiga. Ta ei kuulanud kuigi palju sellest, mis ette loeti, sest mõtted kippusid kaugemaile radadele.

«Ah,» ütles preili Rosalinde, üle oma prillide Reeda poole vaadates ja ise lehekülge keerates, «kui ka elus nenna ilus oleks nagu raamatus!»

«Oo, elus võib vahel hoopis ilusam olla!»

«Teil, frau Grete, küll! Teil on doch üks tore mees ja... ka üks Verehrer...»

«Keda teie arvate?»

Rosalinde pani käe suu ette ja naeris kavalalt Reeda poole. See oli nüüd küll üsna hädaohtlik kõneaine, aga Reet oleks ikkagi soovinud, et sellest oleks edasi kõneldud. Rosalinde aga valmistus kohe edasi lugema.

«Ütelge mulle päris otsekohe, kas teie olete ka kunagi armastanud?» küsis Reet äkki, peeglit käest pannes.

«Kuidas teie seda mõtlete?» küsis vanapreili, õnnelik, et leidub paras juhus, kus ta võib kõvasti tagasi mõtelda oma noorpõlve päevadele. «Armastanud? Hihihi.»

Ta peitis oma naeru peo taha, et mitte paljastada tühje igemeid, sest oma kunsthambad oli ta juba üla toas likku pannud. Siis võttis ta prillid eest ja hakkas neid hoolega nühkima, nagu näeks ta ilma nendeta oma minevikku liiga ähmaselt.

«Jaa, ma olen kord kihlatud olnud. Tema oli üks oberlehrer, pikk ilus mees, ma olen ikka need pikad ja ilusad mehed armastanud. Papaa aga ütles, sinul ei ole mitte kiire, aega on küllalt, mispärast sa nenna rutuliselt meid maha jätta tahad. Ja mamaa ütles ka, et sinul, laps, ei ole veel tosin laudlinagi kaasavaraks õmmeldud,

kuhu sa nenna tormise peaga jooksed. Papaa ostis siis minule õmblusmašina ja mamaa õpetas minule õmblemist ära. Herr Schmidt on keik see aeg ikka meite juures külas käinud, minu vend oli sel ajal študent ja nemad on ikka neist mensuuridest kõnelenud. Tema on mind ratsutama õpetanud, ach, ta oli doch üks väga nett meesterahvas. Ja ikka anständig, tema ei olnud mind kunagi sõrmeotsaga puutunud. Just nagu teite herr Hurt, ikka anständig. Ja siis tuli minu papaa sünnipäev, minu kusiined olid tulnud ja mõisahärra von Bock oli seal oma kolme tütrega. Ja meil on palju študentid olnud ja väga lõbus olnud. Herr Schmidtiga on üks teine oberlehrer kaasa tulnud, ja see on nenna kentsakas olnud, on oma pänsneed kaotanud ja siis mitte midagi enam näinud. On käega juustu võtnud, sest on arvanud, see on leib. Ja on tooli otsa komistanud ja minu kusiinele jala peale astunud. Ah, kuidas me oleme doch naernud! Aga siis oleme ise sosistanud: nüüd peab vissisti nutmine lähedal olema. Ja nenna oligi. Meie olime laubes kohvi joomas, vanemad inimesed olid veel istuma jäänud, meie aga olime jooksnud keik letši mängima. Ja siis on herr Schmidt jooksnud minu peale, nenna kui üks kull lendab kana kallale, mina olen ennast nenna kangesti ehmatanud, et kui tema mind on umarminud... ahahah...»

Ja Rosalinde hakkas nüüd naerma niisuguse hooga, et ta ennast enam pidada ei suutnud. Ta naeris nõnda, et raamat ja prillid sülest kukkusid ja et ta unustas isegi käe suu ette tõstmata. Pisarad jooksid mööda tomatpunaseid põski. Reet hüppas voodist, et talle vett ulatada.

Joonud lonksu vett, sai ta hinge tagasi ja jutustas:

«Ta on mind umarminud, pigistanud nenna kõvasti, et...»

Jälle mattis naeruhoog ta sõnad, aga seekord ta sai enesest rutem võitu.

«Pärast seda on ta mind mitu korda enese ümber keerutanud, nagu tuulutanud. Ja minul on nenna häbi olnud, nenna kangesti häbi, et ma olen üles pööningule ennast ära peitnud ja mitte vastanud, kui mind on otsitud ja hõigatud. Meie ei ole enam kunagi üksteist näinud. Ja kui ma nüüd hiljem järele mõtlenud olen, olen

ma leidnud, et keik on minu tante süüd olnud. Mötlege doch, mis tema minu näo mitesserite ja finnide vastu öpetanud on — sel korral on mul neid näos öige palju olnud: hapupiima! Ja mina olen seda joonud, ja see annab nenna palju gaasid . . .»

Reet naeris südamest tragikoomilise sündmuse üle, aga äkki jäi ta tõsiseks ja küsis:

«Kas teie ei kuulnud üleval nagu kolistamist?»

«Ei, jumal hoidku!»

«Kuulake!»

Seekord ulus ainult tuul. Nad jäid mõlemad vait ja tõsiseks. Kas siiski see kolin ei kostnud sealt tühjast toast, kus Lui suri? Külmavärinad jooksid mõlemal korraks üle. Rosalinde hakkas edasi lugema, aga kummagi mõtted ekslesid sootuks mujal.

«Kas teie siiski ei läheks vaatama!» ütles Reet, kui Rosalinde oli mõnda aega edasi lugenud. «Ma tunnen nagu vingu lõhna.»

«See peab küll kaminast tulema,» seletas Rosalinde. «Kuulake doch see tuul väljas, see ei lase korstnal tõmmata. Aga šiiber ei või kah kinni panna, siis tuleb vingu veel enam sisse.»

«Minge siiski, tehke trepil tuld ja pange ka välisuks lukku.»

Rosalinde võttis südame rindu ja tõusis. Vaevalt oli ta üle ukse saanud, kui ta kisendas:

«Suur jumal, tuli on lahti! Tuli on lahti!»

Ta kaotas täiesti enesevalitsemise ja hakkas nõutult siia ja sinna jooksma, teadmata, kust päästmist alata. Siis sähvatas tal nagu selgusesäde, ja kleiti üle pea tõmmates sööstis ta üles oma tuppa ning hakkas seal läbi paksu suitsu kobama kõigepealt oma kunsthambaid. Need oli ta ennist kruusiga pannud kummutile, aga niipalju kui ta ka otsis, käe alla nad ei sattunud. Läkastades paksus suitsus ja kuumuses tuli tal meeletu idee kogu kummut üle läve välja nihutada. See liikuski paigast, aga siis kaotas vanapreili meelemärkuse.

Reet oli jooksnud vanapaari äratama. Ehmatusest halvati vana Niinemäe liikumisvõime kohe sedavõrd, et ta endale riideid selga ei saanud. Reet toppis tal käed kuidagi käistesse ja kiirustas siis vanameest välja, kus ta veidi toibuma hakkas.

Kõige käbedam oli vanaproua, kes lahtilükatud aknast hakkas välja pilduma riideid ja muud kergemat kraami.

Reet hõikus Rosalindet, aga sellest polnud enam kihkugi kuulda. Paha aimates jooksis ta läbi suitsu üles tuppa ja komistas kohe maaslamajale. Kõike oma jõudu appi võttes, võideldes palavuse ja lämbumisohu vastu, suutis ta poolelutu keha üle läve välja lohistada. Seepeale jooksis ta alla kööki vee järele ja esimene pangetäis lendas Rosalindele näkku, kes küll kohe toibus, aga veel midagi ei taibanud oma olukorrast, nii et teda poolsegasena tuli välja toimetada.

Vanaproua jooksis lõõtsutades alt järve juurest üles, ühes käes väike paadikopake täis vett, teises suur piisuti. Aga tulele polnud võimalik nende tilgakestega isegi ligineda. Maja ülemine kord ühes katusega leegitses ja tuul kandis vahel terve sületäie sädemeid metsa poole.

Siit ja sealt ilmus juba rahvast, aga aitamisest ei tulnud midagi välja. Saabus ka Joel oma paadiga, ruttas isegi Kiki oma kokkupakitud kohvrite juurest koos veskirahvaga.

«Ja minu armastuskirjad!» hüüdis ta Joelile. «Ükski pritsimees ei tulnud neid päästma! Ja sina ise! See on ju hirmus!»

Vana Niinemäe nägi tule lähedal oma pooleterameest ja kärgatas talle teravalt:

«Käed eemale! Või nüüd tema ka veel tulekustutaja!»

Niinemäel ei tekkinud hetkekski kahtlust, kes süütaja oli. Isegi perenaine oli juba mahti saanud kõigile seletada:

«Mina nägin alles eile unes mesilasi, tulid teised pooleterakese maja poolt, lendasid ikka siia järve poole. Olin nendega igaveses hädas.»

Ilmar, kes saabus, kui seinad juba olid kokku varisenud ja juurderutanud tuletõrjujad hakkasid oma agara asjalikkusega voolikuid harutama, vahtis ristis kätel otse tulle, tundes kogu hingega ses õnnetuses jumala karistavat kätt.

Enne kui Kiki ära läks, tuli ta veel korraks Joeli juurde, kes kogu aeg oli mingeid korraldusi teinud ja

nüüd üksinda seisis, riided määrdinud, nägu ja käed märjad ja nõgised.

«Ja mina arvasin ikka, et sina ehitad ainult niisuguseid maju, mis tuld ei võtagi . . .»

Joel heitis tõsise pilgu Kiki poole, nagu ette heites, et nüüd pole aeg niisuguseks tooniks. Kiki muutiski seda ja küsis tasa:

«Nüüd sa peaksid rahuldatud olema?»

«Mina? Kuidas nii?»

Kiki imestas:

«Vanglat pole enam . . .»

Esimesed veejoad hakkasid põlevail tukkidel susisema. Ümberringi muutus auruseks ja tumedaks. Kui Joel ümber pöördus, oli Kiki tema kõrvalt pimedusse kadunud.

Seal usuteldi Rosalindet vanamajja minema. Vanapreili, kes alles nüüd tundis valusid näos ja kopsus, oli aga vääramatu ega mõtelnudki kuhugi ära minna siit, kuhu oli sisse põlenud kõige väärtuslikum osa sellest, mis tal kunagi olnud, alates venna suripadjakesest ja lõpetades kunsthammastega.

Kuna Ilmar ei mõtelnudki veel suitseva maja juurest lahkuda, astusid Reeta-Joelit vaikides üle pimeda künkalise tee vanamaja poole, mõlemal hinges edasi leegitsemas tuli, millest üle ja läbi vingerdasid tumedad suitsujoad.

17

Alt Ribeauville'ist ehk Rappenzweilerist, nagu elsaslased seda linna ise nimetavad, tuli autobuss päevas ainult üks kord üles mäe otsa. Sellega sõitis siia ka Reet, kaasas Kiki, kel oli suuremaid kogemusi reisimise ja keele alal. Kui aga reisiseltsiline juba paari tunni pärast tagasi Pariisi sõitis ja Reet oma kättenäidatud tuppa astus, mis oli üleni valgeks lubjatud ja kõle, pidi ta päris põhjalikult töinama hakkama, aga siis tuli õde ja palus uustulnuka alla arsti kabinetti. Seal siis kuulati ta läbi, uuriti seniseid röntgenivõtteid ja määrati kindlaks edaspidine ravimisviis.

«Väga hea! Väga hea!» pomises arst omaette, ja nii palju saigi Reet oma seisukorrast teada.

Ligi tuhat meetrit merepinnast kõrgemal oli õhk hingamiseks kerge ja puhas, aga see talvemaastik sanatooriumi ümber ei pakkunud küll midagi lohutavat oma kuuskedepalistusega ja selle mõne riburada paigutatud majaga, millest üks pidi olema ravila, teine postkontor, need seal taamal aga kauplused, kus ühes müüdi peamiselt vaatekaarte ja mägikeppe, teises šokolaadi ja seepi.

Kui Prinz-Albrecht-Blick telliskivist rõdult võimaldas rändajale kauget pilku üle mägede ja metsade heita, siis alatisele siinviibijale ei ütelnud see väljavaade enam midagi, küll aga hoopis enam see alt puude vahelt üles keerlev tee, sest sealtkaudu tuli uusi nägusid, tuli post ja uudiseid kogu laiast maailmast.

Vabadusega harjunud Reedal oli üsna raske alistuda sanatooriumi režiimile. Ta äratati kõige magusamalt unelt juba kell viis, kui õde Marie tuli keha froteerima. Muidugi, pärast tohtis ta edasi magada, aga uni oli siis

kui pühitud. Kogu siinolemise armetus ei tundunud kunagi nii meeleheitlikuna, kui just neil varahommikustel tundidel, kus monotoonsusega tüütav päev ähvardavalt läve taga seisis. Tarvitses ainult mõtelda, kuivõrd mahajäetud, elust välja tõugatud, kaasvangide ringi suletud ta siin on, kui palavik juba paljast ärevusest tõusis. Söömine, lamamine, söömine, lamamine — see oli kogu vaheldus päevast päeva, nädalast nädalasse.

Reedale paistis, et teised patsiendid on temast hoopis haigemad. Aina kahvatud näod, palavikulised silmad, lõõtsutamised, niisked käed — selles polnud midagi lohutavat. Kui tõesti õige oli, mis arst ütles, et see on vana kavern, mis valutab, kas siis polnud ohtlik ühises söögilauas ja ühises lamamiskojas sisse hingata musttuhat uut pisilast, mis võisid teisest kohast nakatada?

Patsiendid tundusid vastu ootust olevat kuidagi rõõmsad, nad olid maiad igasugustele kometeile ja lapsikustele, kõik ainult selleks, et enesele ette petta muretut elu ja varjata oma tõelist seisukorda. Kui raadio siit ja sealt tõi tantsumuusikat, siis katsus mõni paar vahel isegi tantsida. Ent juba tantsumuusika juures läksid arvamised lahku, sest ühed tahtsid kuulata Saksamaad, teised eelistasid Pariisi või Strasbourg'i. Hoopis ägedaks aga muutus lugu, kui kuuldus mõni propagandakõne Saksamaalt, kui õigustati äsjapuhkenud Abessiinia sõda või kui kostis Horst Wesseli laul. Siis ühed protesteerisid, teised süttisid põlema, kõik olid elevil, vaieldi, riieldi, hüpati lamamisasemeilt üles, kuni õde lärmi peale sisse sööstis ja oma autoriteedi maksma pani. Siis oldi nagu kuulekad õpilased, jäädi vait, kuigi tagaselja näidati keelt või rusikatki.

Ei jagunetud rühmadesse ainult poliitiliste sümpaatiate ja antipaatiate järgi, vaid rühmi kujunes ka teisiti. Kõik nad seisid üksteisega vaenujalal, vähemalt peksti vastastikku keelt. Reet ei liitunud ühegi rühmaga, ta hoidus algul kõigist eemale ja seltsis kergemalt ainult teiste omataoliste erakutega, nagu selle noore rumeenlasega, kes ikka viimasena söögilauda ilmus, kuna tema tualett ilmatu palju aega võttis. Alati tipp-topp riides, siledaks aetud näoga, oli ta erandiks teiste hulgas, kes siin lohakust viljelesid ja kasimatust õigustasid. Tal olid alati hästihoolitsetud küüned ja hästikammitud juuksed,

mis aga suurest higistamisest kippusid peanaha külge kinni jääma. Ta tuletas Reedale nii väga meelde kadunud Luid, sellest siis Reeda eriline tähelepanelikkus. Aga juba pisteti seal päid kokku ja sosistati, kui rumeenlasega paar sõna juttu tekkis.

Teiseks erakuks oli vene vürst, peen ja pikk, pruunika habemega, keda kutsuti Ikoonaks. Ta ei naeratanud kunagi, isegi mitte siis, kui baierlane Schimmelpfennig oma loomupärase kohmakusega järjekordse taldriku lõhkus või endale suppi sülle valas. Ta ei kõnelnud peaaegu kellegagi, tundes ennast teistest pea jagu kõrgemana. Seda suurem oli kõigi imestus, kui Reet temaga hõlpsasti jutule sattus ja kui nad koos isegi jalutama läksid. Ikoona oli kuulnud, et Reet on pärit Venemaa naabrusest ja oskab mõne sõna vene keelt. Sellest jätkus Ikoonale, et tunda nagu mingeid õigusi Reedale, mis aga see solvunult tagasi tõrjus. Nõnda katkeski lähenemiskatse. Kui aga Ikoona ühel õhtusöögil oma salvrätiku vahelt kokkupandud sedeli leidis, selle avas ja seda lugema hakkas, tõusis ta vihaselt lauast ja läks minema, ust kinni paugatades. Kõigi silmad pöördusid seepeale Reeda poole, nagu peaks tema teadma, mis juhtus. Kuna ühed vürsti kohta ainult kahjurõõmuga leppisid, hakkasid teised tasakesi Reeta süüdistama intrigeerimises. Nõnda kistigi ta vastu tahtmist sekelduste keerdu, tõmmati eraldusest välja ja ta tundis, nagu oleks teda mustade kätega puudutatud.

Kuidas oleks Reet tagasi tahtnud oma suvilasse Soekurul! Seal võis ta vabalt liikuda, seal oli üksainus haigetuba ja üksainus Lui, siin aga tundus kogu õhk aina pisikuist kubisevat. Siin puhus tuul vahel läbi kogu maja nii metsikult, et kui õde hommikul tuli keha hõõruma, oli raske tekki pealt ära ajada ilma lõdisema hakkamata. Ja ka pime oli siin toas, ning oli suureks õnneks, et ta sai ühelt äraminejalt juhuslikult osta alabasterlambikese oma öölauale, nii et ta õhtuti vargsi veel lugeda võis.

Kuna Reet polnud unustanud kaasa võtta oma kleitide tagavara, siis ei sallitud teda. Teistest eemalehoidumise pärast nimetati teda «külmaks põhjamaalannaks». Sellest hoolimata katsus üks kui teine temale läheneda, nagu see tüse prouagi, kes teda alati oma silmadega

jälgis, tema välimuse kohta meelitusi ütles ja hiljem kodunedes talle kogu oma eluloo ära jutustas üheş kõigi saladustega. Reedale olid üpris võõrad seda laadi kallistused, milledega proua talle lähenes, ja ta katsuş temast eemale hoiduda, aga seda tulisemaks läksid komplimendid, seda kiindunumaks pilgud. Ühel õhtul tuli ta Reeda tuppa mitut värvi lõngadega, et neist hakata Reedale pulloveri heegeldama. Ta võttis üksikasjaliselt kehamõõtu ja palus Reedalt vastutasuks sedasama. See kõik oli nii imelik ja naljakalt naiivne. «Ju see maailm on ehitatud mitut moodi,» mõtles Reet ja leppis sellegagi, et vähemalt oli saanud enesele kaitseingli, kes teda hoiatas meeste eest.

Ometi see proua ei suutnud Reeta päästa noore «kondikaaluga» prantslase eest, kes oli täis elukirge. «Mein Herz ist krank für Sie,» kordas noormees saksa keeli ja järgnes Reedale kui vari. Eriti raske oli teda välja saada Reeda toast, kui ta kord sinna sisse oli pääsenud. Reet kutsus siis ikka õe, kes ta luud-kondid kokku korjas ja trepist alla viis. Reedale meenus siis jällegi Lui, ja ta süda läks härdaks.

Kauaks seda nooruki põlevat kirge siiski ei jätkunud, sest nädala pärast viidi ta juba ära; kõik teadsid, mis see tähendas, kui raske haige ära saadeti: sanatoorium hoolitses surevuse väikese protsendi eest. Söögilauas ja lamamiskojas oldi siis rahutumad kui muidu, kõnekõmin ja naer kostis kõvemini, nagu oleks tahetud sel moel saatuse vastikut lõusta eemale peletada.

Kui Reet algul sanatooriumi-režiimi ranguse all väga kannatas, siis ühe kuu möödudes ta oleks tahtnud, et kord ja distsipliin hoopis rangemad oleksid. Sest varsti ta hakkas märkama, kui hõlpus oli siin kõigist keeldudest ja käskudest üle astuda. Haiged võisid jalutamas käia ka lamamistundidel, kõik suitsetasid salaja, isegi õed, ja niipea kui raadio lubas, läks lahti tants. Kolmekümne inimese kohta sõlmus vähemalt kuuskümmend intriigi, iga päev vedas autobuss lilli üles, ja vähe oli neid, keda lillekinkimispalavik oli säästnud. Reeda veeklaasidest ja karavinist ei lõppenud enam kunagi roosid, aga saagirohkuses lõi teda siiski üle see prantsuse näitleja, kellel teati lilled isegi ööpotis olevat. «Ostab ise,» sosistati.

Reet oleks võinud oma väikesest, aga kindlast edust õnnelik olla, liiati kui ta nägi mängu tulevat ehtsat armukadedustki, aga ometi ei möödunud ühtki päeva, mil ta oleks oma siinviibimisest tundnud siirast rõõmu või rahulolugi.

Rõõmsamaks silmapilguks päeva jooksul oli moment, mil ilmus postikandja. See sündis ikka kell üks, einestamise ajal, mil too ümmargune, tänu ja igatsustega ärahellitatud nägu klaasukse taha tekkis. Ta andis kirjad igaühele isiklikult kätte, tegi sealjuures nalja, mängides meisterlikult inimlikel nõrkustel.

Reeda kirjavahetus polnud suur. Aga ometi kõik kirjad olid nagu niidid, millega ta veel kinni oli muu maailma küljes seal all kaugel. Joeliga vahetasid nad sageli kirju ja kaarte, aga oli nii, nagu oleks kumbki häbenenud oma tundmusi paberil jäädvustada.

Oma mehelt kuulis Reet, et vanapreili Rosalinde oli surnud südamerabandusse, advokaat Orajõe oli oma naisest lahku läinud, et abielluda preili Ormusega.

Nii need uudised kõlasid, aga kõik paistis Reedale siit kaugelt nagu läbi ähmase klaasi. Ta kindlasti oleks tahtnud pikemaid ja avameelsemaid kirju Joelilt, ta oleks nii väga soovinud teada saada, mis ta mõtleb, teeb ja tunneb, aga kui kaardid kevade poole harvemaks jäid, hakkas ta jonnakalt sagedamini kirjutama oma mehele. Ilmar omalt poolt tundis, nagu terveneksid ja ununeksid aegapidi kõik endised haavad. Tema ainsaks sooviks oli, et Reet kosuks nii kehaliselt kui hingeliselt.

Aga Reeda kirjad võtsid kevade poole närvilisema tooni.

...Mu tervis ei taha siin põrmugi paraneda, kirjutas ta, ma olen kaalus isegi alla läinud, kuigi ma selle lamamise ja magamise peale peaksin ammu rasvas olema. Arst kinnitab, et pole viga midagi, minu tervis olevat suurepärane. See on juba tema võte igaühele ette kiita ta tervist, sest nõnda istutab ta haigesse lootust, ka vaatavad nad väga kõõrdi igaühele, kes siit ära kipub. Arst näitas mulle ülesvõtteid, vaadaku ma ise, kavern hakkab lubjastuma ja haigeid kohti pole kuskilt juurde tulemas. Kust mina tean, kas see õige on või mitte, mina ainult tunnen, et on halvem, ja temperatuur näitab aina hüp-

peid. Kui ma arstile seda ütlen, vastab ta, et nõnda peabki olema, temperatuuri kõikumine tulevat kõhust, kurgust, perioodidest, ilmast ja jumal teab millest iga-kord. Kõige rohkem ärritab mind see, et ma ei saa kus-kilt teada, kuidas minu tervislik seisukord tõeliselt on. Kui kaua ma pean veel siia jääma? Kas suvi läbi? See oleks ju kohutav! See teadmatus teeb mind närviliseks, riisub öösel une, päeval tuju. Närvidele käib ka teiste patsientide närvilisus, ja ma olen vahel mõtelnud, et kas ma ei peaks siit ära minema kuhugi mujale, kus ma saan rahu. Nüüd on kõigile hullustustele lisaks tulnud veel bridži-hullustus. Kui nad teada said, et ka mina mängida oskan, ei tahtnud nad mulle enam hingerahu anda. Kui ma aga mängimisest keeldun, siis heidetakse ette kitsi-dust, nad mängivad ju siin ainult raha peale. Muide, meil ei ole siin ühtki juuksurit, sa kujutle ise, mis see tähendab! Käisin salaja all Ribeauville'is, sain selle-pärast noomida. Nad tahavad, et kõik oleksid nagu õde Marie, kes oma juuksed palmikus ümber pea hoiab ja kes neid aastas üksainus kord peseb. Sa ju tead, ma ei ole liiga edev, aga kui ma uue kleidi selga panen, siis õed muudkui sosistavad omavahel ja teevad märkusi, ka teised kadestavad, ja mul on siis nii halb. Küüned, jah, ainult nende eest tohib siin hoolitseda, sest kui lama-takse, siis on ajaviiteks kõigil küüneviilid peos. Kui sa mulle kirjutad, ära unusta jälle marke juurde lisamata, sest nad on ju siin kõik margitõbised...

...Arst ei ole enam mitu päeva mind vaatamas käi-nud, olevat ära sõitnud. Kui ta viimaks tuli, ütles ta: «Ma tean, õde seletas mulle juba.» Ma näen, et ta mind ei salli, nagu nad siin üldse mind palju ei salli, sest et ma nendega hästi ei taha ühte sulada. Rumeenlane ütleb, see tulevat sellest, et ma teistest ilusam olen. Täna ütles arst, et ma olen neurasteeniline, muud viga polevat mul üldse. Aga mul on ometi seljas ja kopsus valud, vasta-sin; seepeale ütles ta õele jumala-ükskõikselt: kuppu! Kupulaskmine, ka Coty — nõnda kutsume üht haisvat salvi —, need on meie kõige tavalisemad rohud. Lõpuks on need siiski veel meeldivamad kui süstimised, mida ma ei salli, sest siis ma tunnen, kuidas mu naha alla ja verre imbub mingit võõrast ollust. Siis on mul süda halb ja ma ise täis protestivaimu.

Nii või teisiti, ma tahan, maksku mis maksab, teada saada, kuidas siis minu tervisega tõepoolest lugu on ja millal ma siit pääsen. Ise ma seda teada ei saa, ole hea, kirjuta sina arstile ja küsi järele...

Kaks nädalat hiljem:

...Arst astub minu juurde tuppa, käes kiri, mis ta sulle pidavat saatma vastuseks sinu järelepärimistele. Ta loeb selle ette. Seal seisab, et mu tervis näitab suurt paranemist, üldine olukord on suurepärane, kui nii edasi kestab, siis pole varsti enam midagi karta, aga siiski — siinne ravi ja mägestiku õhk on paratamatud veel mõnda aega, jne. Noh, kas olete rahul? küsib ta minu käest. Olin lihtsalt keeletu. Mis see peab tähen-dama, et tulete mulle võõraid kirju ette lugema? Kuidas võõraid? ütleb ta, see ju teie mehele! Mina ei loe kunagi oma mehele saadetud kirju, vastan. Ah nii, ütleb ta, no-jaa, vaadake, teie võiksite siin ühte ja teist paran-dada ja siluda, kui ma kuidagi liialdanud olen. Ta ei tundvat ju sind... Vihastasin tublisti ja oleksin ta meeleldi üle ukse välja ajanud...

Ja teine kord:

...Iga väiksemgi asi erutab mind. Eile viidi jälle siit ära noor õitsev prantslanna. Söögilauas oldi lõbusam kui kunagi enne, igaühel oli suur rutt kõnelda, aga kui laiali mindi, siis igaüks muidugi tundis seda jubedamalt tekkinud tühjust. Öösi ma tahtsin oma tuba esmakord-selt lukku keerata, sest mul oli korraga hirm, aga võtit polnud, ja õde ütles, et uksi ei tohi üldse lukustada. Öösi ma ärkasin üleni higisena, ma nagu kuulsin, kuidas surm kõndis kondiste sammudega mööda kivist kori-dori. Tegin valgeks ja sain aru, et see oli ainult õde puutuhvlitega. Aga lõdisesin hirmust veel kaua järele...

Kaks päeva hiljem:

...Rumeenlane on siit ära läinud Mentoni, kirjutab sealt, et üks nädal rahulikku elu toob rohkem kosutust kui kuu aega sanatooriumi sekeldusi. Ma ei saanud ennem rahu, kui sõitsin salamahti Colmari, lasksin ennast seal läbi vaadata, mingit viga ei leitud, arvati ainult, et ma vajan rahulikku elu ja närvide kosutust. Pakuti puhkust mingis teises sanatooriumis. Ribeauville laideti maha, olevat ainult äritegemine haigete kulul.

Äkilist kliima vahetust ei peetud soovitavaks. Ütle, mis ma pean tegema? . . .

Mõte, et sanatooriumist võib lahkuda, tegi Reeda senisest veelgi kärsitumaks. Ta ei jõudnud ära oodata Ilmari otsust ja saatis iga päev uusi kirju.

. . . Vahel ma mõtlen, et ma olen siia igavesti maha maetud, et ma ei pääse siit üldse enam välja. Kui nii, siis oleks küll kõige parem, kui ma hommikuti enam ei ärkakski, vaid kui minuga juhtuks niisama nagu vene vürstiga, kes oli morfiumi võtnud. Kujutlen elavalt, kuidas mind voodist välja tõstetakse, kuidas mind väga lihtsalt ja ilma erilise pieteedita kirstu pannakse . . . Ei, seda ma ei kannata välja! Kõik, mis minus on veel sooja järele jäänud, tõrgub surma vastu, ma ajan talle käte ja jalgadega vastu, sest ma tahan veel elada! Mul on kindel veendumus, et niipea kui ma siit vanglast pääsen ja elama asun kuhugi Vahemere äärde, kus pole neid hirmsaid mägituuli ja kus ma enese ümber ei näe haigete nägusid, et siis ma olen päästetud! . . .

. . . Ma pean siit pääsema, ma pean siit minema! See mõte raiub peas ööd kui päeva. Kui siinsed arstid mu tervise kohta midagi ütelda ei tea, siis tean ma ise, mis ma pean tegema. Ma ootan sinult ainult jaa-sõna. Ma näen neid siin kõiki läbi, nii õdesid kui arsti. Nad on mulle sageli ütelnud, et ma olen liiga intelligentne, tahan teada saada, mida tarviski ei ole. Aga ma ei taha muud teada kui ainult puhast tõtt. Sellega aga pole nemad, need elukutselised valetajad, harjunud. Kiki saatis mulle eile Pariisist suure kastitäie banaane ja apelsine selle raha eest, mis ma talle väikeseks toetuseks saatsin, ta ju nälgib seal. Jagasin siis sõprade vahel ära, aga kasti põhjast leidsin ühe nuku, igaüks tahtis seda endale saada, kuid ma ei andnud kellelegi, vaid läksin üles oma tuppa, et sellega ajaviiteks mängida, nagu siis, kui ma veel pisike olin. Ja siis tuli meelde kogu mu lapsepõlv, nukk aga oli ikka nii osavõtmatu mu saatusest, et ma ta hoopis nurka virutasin. Aga kui ma teda seal nägin nõnda lamavat, jalad laiali, nägu vastu maad, hakkas mul temast hale nagu iseenesest ja ma ulusin tubli peatäie. Ja siis ma mõtlesin . . . mõtlesin niisugust rumalust, et kui minul oleks elav nukk . . . Meil ta oleks võinud ju ollagi, kui mitte see Kiki oma

nõuandmistega. Ma ei anna talle seda iialgi andeks. Ja kas just pärast seda ma ei tundnudki varsti esimesi pisteid kopsus? . . .

Enne kui Reet oleks ära oodanud Ilmari vastust, jättis ta sanatooriumi jumalaga ja sõitis minema koos tolle paksu prouaga, kes talle pulloveri oli heegeldanud ja kellele mees oma autoga oli järele tulnud. Arst ja õde Marie seisid valges kitlis sanatooriumi trepil, haiged aknail lehvitasid kurva kadedusega käsi. Reet oleks tahtnud rõõmust hõisata, kui auto lumepiirkonnast alla jõudis, kus oli soe kevadeilm, sügavsinine taevas, päike, elav elu, vabadus . . .

Õhtul ühes Grasse'i pansionis end lahti riietades tundis ta oma väsimuse olevat nii magusa ja oma õnne nii suure, et ta patja kaisutades silmapilkselt uinus, naeratus näol.

Viis kuud sanatooriumi — see oli olnud nagu masendav unenägu. Nüüd paistis Vahemere poolt kevadine päike hommikust õhtuni ja tegi astumise kergeks nagu kord Soekurul metsas Joeliga käbisid püüdes või liblikat taga ajades.

Ent mis kõige tähtsam — Reet oli vaba! Ta võis igal kellaajal välja minna, imetleda Rue du Cours'i terrassidelt väljavaadet üle lagendiku kuni mereni, kõndida pikkamisi vanalinna, astuda sisse vanasse katedraali, tunda suurt vaikust ja rahu. Ta võis üles tõusta, süüa ja magama heita, millal süda kutsus.

Esimestel päevadel pidas ta siiski kinni harjumustest sanatooriumis, oli kokkuhoidlik jalutamistega, kuigi pärast kauast lumist maastikku meelitasid teda välja üleöö õitsele puhkenud lilled ja viljapuud kõigis aedades. Kuna puudus haigete õhkkond, siis lendusid kurblikud mõtted, vähenes kärsitus, tuli tagasi rõõm ja otse iharus kiirest kosumisest.

Kirjad, mis Ilmar Grasse'ist sai, ennustasid kõige paremat. Ühes neist vihjas Reet, et arstide arvates oleks tervisele hea, kui ta siin saaks veeta järjest mõned talved. Ja veel: mis oleks, kui Ilmar ei hakkakski oma kindlustusseltsilt saadud rahadega uut maja ehitama, vaid muretseks siia, Vahemere kaunile rannikule, väikese suvila, nagu neid siin vahel soodsalt saada on.

Mõte polnud paha, Ilmar teadis isegi tuttavaid äri-

mehi, kellel olid Rivieras suvilad ostetud. Ta otsis nad üles, päris neilt lähemalt järele ostutingimuste ja -käigu üle ja kaalus igasuguseid võimalusi. Reet omalt poolt teatas kahest majast, üks Grasse'is, teine Cannes'i lähedal, mis olevat müüa, üks neist itaallase oma, kes suure patrioodina Abessiiniasse kipub ja oma varandusi likvideerib, — maja toreda väljavaatega plataanide vahelt, aed viinamarjade, aprikooside, virsikutega . . .

Ilmar pidas kõigepealt nõu Tarasega.

«Igatahes, mõte iseenesest on aus,» seletas Taras. «Meie, kel meil natuke kapitali on, peame alati mures olema selle paigutamisega. Teab, kust hädaoht igakord ligineb. Näe, hiljuti rahvusrindelaste kõmina ajal kõneldi juba, et olevat piiri taga vägesid koondama hakatud. Ütleme, et oleks läinud madinaks, kes oleks siis kõige rohkem pigistada saanud? Eks ikka meietaolised! Ettenägelikkus pole kunagi halb, ja täitsa omavahel öeldud, ma olen ka suurema osa oma kapitalist juba välismaale kindlasse kohta toimetanud, nii igaks juhuks. Soovitan sinulegi. Uuri aga enne põhjalikult järele, kas maja ka midagi väärt on ja kui palju ta tulu toob. Kes tulevikku ette teab: vahest peab siit kord jalga laskma, noh, siis . . .»

«Mul on üks väike küsimus.»

«Missugune?»

«Kodumaalt kapitali välismaale toimetada, kas see on küllalt patriootiline tegu? Ja mis ütleb seltskond?»

Taras naeratas:

«Ah seltskond! Mina ja sina — kas me pole juba seltskond? Ja mina ja sina, kas me pole siis eestlased? Kui meie oma varanduse kindlasse kohta paigutame, siis paigutame me ju eestlaste varanduse kindlasse kohta. Eks ole? Ma olen alati ütelnud, sinus on ikka rohkem pastorit kui ärimeest.»

«Tarasel võib õigus olla,» mõtles Niinemäe hiljem järele, «ükskord nad selle sõja ikka välja hõõruvad, ja siis on meiesugused püsti hädas. Mis vaesel inimesel viga, temal pole midagi kaotada peale oma elu, aga meiesugusel . . .»

Ta telefoneeris Hurdale ja palus teda õhtul enda poole tulla klaasile teele.

«Olen pikemalt järele mõtelnud,» seletas ta Hurdale,

«ja otsusele tulnud, et teie peate mulle appi tulema. Minu palve oleks, et te sõidaksite Rivierasse ja kalkuleeriksite kohapeal, kas on mõtet seal suvilat osta. Te mõistate mind, mul oleks hädapärast vaja inimest, kel aimu on ehituse laadist ja väärtusest. Vaadake, teid ma usaldaksin üksinda, mõne teisega aga peaksin ise kaasa sõitma. Ja ma praegu ei saa kuidagi.»

Mõte kohtamisvõimalusest Reedaga pani Hurda kogu kujutluse liikvele. Kuidas näeb Reet nüüd välja? Kas nad ei võõrista teineteist? Jah, mida tunneb Reet üldse veel Joeli vastu? Joel oli kogu aeg katsunud oma urgitsevast igatsusest jagu saada tööga, oli lootnud kirjavahetuse vähendamisega oma mullust armulugu unarusse lükata. Kas polnud see aegapidine kaugenemine kõige parem lahendus nende vahekorrale? Sest miks pidi Joel oma püsiva õnne üles ehitama just teise pesa hävitamisele?

«Oleksin väga tänulik,» ütles Niinemäe, «kui te mulle selle väikese teene teeksite. Ka minu abikaasa rõõmustaks, kui üle hulga aja jälle kedagi kodumaalt näha saab. Ta jääb sinna veel pikemaks ajaks ja mina ise mõtlesin talle sügisel üheks kuuks külla sõita.»

Joel andis oma nõusoleku.

«Kas ma suudan aga kiusatusele vastu panna? Igatahes seisab ees lõplik katsumine!» mõtles ta.

Kui Niinemäe oli teda vaksalisse saatma tulnud ja palus Reedale tervitusi edasi anda, hakkas Joelil temast kahju ja ta mõtles: «Hüva, kui ei peaks Reet suutma, siis mina küll, olen ma ju katsunud ennast kasvatada kirgedest üle enesesalgamiseni . . .»

Jumalaga jättes pigistas ta kõvasti Niinemäe kätt ja püüdis talle usaldavalt silmadesse vaadata.

18

Joel oli juba ammu oma reisikohvri võrgust maha tõstnud ja käis nüüd ühest kui teisest aknast vahtimas, kas Grasse juba tuleb. Vist seal ta juba oli, see sätendavate tulede kogu ülal mäe otsas.

Tramm tõusis pikkamisi mööda looka käänatud avenüüd üles linna. Läbi akna võis silmata suuri hooneid, lõhnaõlivabrikuid, ning õhus haista isegi nagu kerget roosilõhna vinetust.

Tal ei olnud kavas täna Reeta üles otsida, oli juba liiga hilja, aga hotellitoas end puhastanud ja habeme ajanud, ruttas ta kohe välja, et näha linna, ja võib-olla siis ehk teda kuidagi kogemata...

Rahva liikumisega kaasa minnes leidis ta end varsti linna tuiktänaval, raagus plataanide all. Valgustatud akna lähedal linnaplaani uurides selgus, et polnud siit kuigi kaugel ka erapansion, kus elas Reet. See oli tavaline kahekordne valgeks lubjatud maja aiaga. Joel laskis oma pilgu alt ükshaaval läbi kõik aknad, aga ükski neist ei avastanud saladust, kuna kõik žalusiid olid alla lastud.

«Ainult mõni meeter lahutab meid,» mõtles Joel. «Kas ta tõesti minu siinolu ei tunne? Soekurul meie südame kompass harva valetas. Aga nüüd?»

Ta hulkus kaua tänavail, liikudes omapärastest vanadest treppidest üles ja alla, silmitsedes krohvitud majadest treppidest üles ja alla, silmitsedes krohvitud majakastikesi, peatudes vahel väikestel platsidel, uurides öises valguses raskęt katedraali, ja jõudis viimaks oma hotelli lähedale, kust kaugelt silma hakkasid Vahemere rannikupoolsed tuled. Ta istus pingil, jälgides iga möödaminejat, ja tegi siis veel korra ringi peatänavale, mis oli juba tühjaks tõmbunud. Kaotanud igasuguse lootuse üllatusele ning hakates tundma väsimust ja jahedust, pöördus ta tagasi hotelli.

Järgmisel hommikul Reeta otsima minnes kohtas ta teda poolel teel, kui see parajasti oli vaateakna taga naiste puduasju silmitsemas. Joel seisatas, südame otse kuuldavalt tuksuma hakates. Nagu kord skulptor Umbjärv, oleks ta nüüd tahtnud silmapilku kasutada, et ühekorraga tajuda seda teesklematust' ja loomulikkust, mis on inimeses, enne kui ta teadlikuks saab teise juuresolekust. Joel oli kujutlenud, et ta leiab eest selle isesuguse segu rammususest ja haiglusest, mis iseloomustab ravil olnud kopsuhaigeid, aga midagi säärast polnud. Näis koguni, et Reet on saledamaks läinud, et ta nägu profiilis on võtnud endisest teravamad piirjooned, kuna kogu figuur helesinises kostüümis tundus olevat õitsvam ja graatsilisem kui kunagi enne. Nüüd tõstis ta seal oma sinise käekoti kaenla alla ja hakkas parema käe kinnast kinni nööpima. Kinnas oli nähtavasti uus ja nõudis pingutamist.

«Lubage, proua, et ma aitan!»

«Ah sa taevas!»

Joel püüdis maha kukkuda ähvardava käekoti kinni ja ulatas selle rahulikult tagasi.

Reet oli valmis oma ülirõõmsat üllatust väljendama tormaka liigutusega, aga Joel oli selle ainult käepigistusse sulgenud:

«Te näete ju nii hea... nii kosunud välja!»

«Kust saadik jälle «teie»?»

«Ah, vabanda! Aga sa paistsid tõepoolest nii muutunud olevat...»

Reeda huuled olid prantsuslikult kärepunaseks tõmmatud, nii et nende looklev joon tuli hästi eredalt nähtavale. Polnud halvad ka kulmude endisest teravamad kaared, mis tegid pilgu ta kreeksinistest silmadest väikeste pupillidega palju tungivamaks kui varem. Väike kunstlikkus oli vabast ja loomulikust metsade ja järvede lapsest teinud noore daami, kellega suhtlemises nagu iseenesest tekkis mõnesugune distantsitunne.

«Ja sina? Las ma vaatan... Ma kujutlesin sind siiski vist teistmoodi! Oled nagu soliidsemaks läinud, tõsisemaks, ma ei oska just ütelda, kuidas.»

Nad kõndisid teineteise kõrval edasi, ilma et kumbki oleks hoolinud, kuhu. Kuigi Reet oma käsivarrega Joeli oma puudutas, jäid nad teineteisest siiski eemale. Reet, muidu tagasihoidlik ja vähesõnaline, hakkas nüüd pikalt ja meeleldi jutustama ajast, mis nad lahus olnud.

«Imelik,» lisas ta viimaks, «kui ma nõnda kõik oma kannatused ja mured olen sinule ära jutustanud, siis paistavad nad hoopis-hoopis kergemad olevat. Mäletad sa veel, kui me kahekesi äikese käes olime? Siis oli niisamuti. Sinu lähedal muutuvad kõik asjad kergeks, nagu mänguasjadeks. Noh, aga nüüd pead ka sina oma elust jutustama!»

«Mis seal jutustada! Töömehe elu sind ju ei huvita.»

«Arvad sa? Aga seltskond, naised . . . ?»

«Ah!» tegi Joel ebamäärase liigutuse.

«Ja sa oled oma eluga rahul?»

«Kuidas sulle ütelda? Kui pole enam endisi ambitsioone . . .»

«Sa kõneled, nagu oleksid sa pettunud.»

«Ei, ainult elult õpetust saanud.»

«Mis halbu kogemusi sul vahepeal on olnud? Ja kellega? Või on see saladus?»

«Mul pole midagi varjata. Olen katsunud kogu selle aja ainult oma tööle elada. Aga kas on see niisugune töö, millest ma olen unistanud? Unistasin uhkest raekojast, moodsaist hooneist lobudikkude asemel, linna uuest palgest. Ei arvestanud aga ühte, seda kõige tähtsamat: et pole teostajat! Linn vajab hädasti haiglaid, koolimaju, isegi korralikku sauna, kõnelemata elumajadest. Kes neid ehitab? Ainult üks pangahoone seisab praegu tellinguis. Või katsu kuskilt uue hoone jaoks kasvõi krunti leida. Igal pool istub vürtspoodnik ees, isegi taevas tema kapsaaia kohal on tema eraomandus, püha ja puutumatu. Ei loovuta ta jalatäitki maad isegi hingehinna eest.»

«Sa mõtled vist Tarast ja ta kaubamaja lugu?»

«Kui neid ainult üks oleks! Taraseid leidub igal sammul. Ja igal sammul tunned sa, kuidas sa oled käsistjalust seotud. Aga nemad, kõik need linnaisad, vanad ja uued, kõik need rahvapäästjad, vanad ja uued, kõik need rahatuusad aina räuskavad oma tähtsusest, aina trügivad küünarnukkidega, aina irvitavad su plaanide

ja kavatsuste üle. Oli juba isu käega lüüa kogu sellele kupatusele ja otsida tööd väljaspool. Aga siis ütlesin enesele: Ei! Mitte alla anda! Mitte põgeneda! Paigale jääda ja elule näkku vaadata! Mitte ära kohkuda, kui ajutiselt tuleb tegelda väiksemate ülesannetega, peaasi, et neisse ise ära ei upu!»

«Sa oled siiski palju muutunud. Sinus kõneleb resignatsioon . . .»

«Olen õppinud elu selgemini nägema. See on ka kõik. Ei mingit resignatsiooni ega pessimismi. See olukord ei kesta ju igavesti. Tugevat äikest on vaja, ja seda ongi juba õhus tunda.»

«Sa kõneled juba nagu Rõigas.»

«Sa eksid. Temasugustest lahutab mind terve kuristik.»

«Muide, Rõigas istub vist kinni?»

«Sedapuhku küll, aga peagi ta vabaks ei saa. Omad penid purelevad, omad litad lepivad. Aga kust sina kuulsid, et Rõigas kinni istub?»

«Kiki kirjutas Pariisist. Kippus ikka teine kodumaale, et Rõigast päästa. Minevat ise Rõika eest vangi.»

«Sa siis ei teagi, et ta juba ongi tagasi Pariisist? Ja elab praegu teie kodus, Rosalinde toas.»

«Kuidas? Aga ta pole mulle sellest sõnagi kirjutanud. Ja ka Ilmar mitte.»

«Vahest pole neil mahti olnud kirjutada. Sellest on ainult nädalapäevad tagasi, kui Kiki tuli. Äsja käisid nad veel sinu mehega kahekesi Soekurul.»

«Mis seal?»

«Sõitsid kulda otsima, Kiki kulda. Ta oli nimelt viis kümnerublalist ühes ümbrikuga unustanud teiste kirjade vahele, mis seal ära põlesid. See olnud tal ainus mälestus ja pärandus oma emalt. Need kümnerublalised tulnud tal äkki meelde, kui kuulnud, et Soekuru pooleteramees on kinni võetud suvila süütamise pärast. Kui see kuld tuha seest leitakse, siis tuleb see anda pooleteramehe perekonnale, kes asjata kannatanud. Nii olnud Kiki tahtmine. Pooleteramees olevat täiesti süütu, Kiki võivat vanduda. Süütaja olnud tema, Kiki.»

«Kas ta hull on!» ütles Reet vahele.

«Võta kinni! Ilmar ei usu, et ta on süüdanud, sest polnud ju mingit põhjust.»

«Aga kas sina usud?»

«Kikist võib kõike uskuda. Ta on ju nii läbipaistmatu. Vahel ma isegi arvan, et ta seda tegi. Kord, kui me temaga kahekesi sind metsa ääres ootasime ja sa ei tulnud ega tulnud, siis needsin mina kogu selle Soekuru suvila maapõhja ja ütlesin, et kui see minu võimuses oleks, pistaksin sellele vanglale seal tule otsa.»

«Ja sa arvad, et see kohe mõjus?»

«Sa tead ju Kikit. Hea inimene, valmis teise eest tulle jooksma. Eks ole? Aga ei mingit arusaamist headuse pahupoolest. Ta rippus ju üksvahe minu küljes kogu oma olemisega, ja kui järele mõtelda, siis päris lahti ta minust ei saanudki. Võib-olla oli see tal jonniajamine enesega, sest mind võita oli raske, seda aga tahtis ta vägisi. Miks ta nii väga soodustas meie kokkusaamisi? Miks ta ennast nõnda maha salgas, kui meid kahekesi nägi? Päriselt ükskõikne polnud ta minu vastu ka siis. Ma arvan, et ta selles oma enesesalgamises otsis lohutust oma kaotusele. Kui me sind ootasime ja sa ei tulnudki, oli ta minu kõrval nagu truu peni. Ma tundsin, et ta mind sallib hoopis iseäralikul viisil, tunneb minule kaasa, aga niisugusel korral ei hoolita ju kaastundmusest. Ta sai sellest väga hästi aru ja mind ta sellega ei koormanudki, aga sellises meeleolus võis iga mu sõna ja soov temas vastu kõlada kui käsk. Seekord ei torganud mulle see nõnda silma, sest mul polnud mingit tarvidust seda märgata, mul olid ju teised valud valutada . . .»

«Ja nüüd sa tunned siis ennast süüdi?»

«Jah, kui tikk kogemata maha visata, kustub ta harilikult, aga võib juhtuda, et ta kukub kulusse, ja vaat, ongi tulekahju käes.»

«Sa maalid seinale päris tonte!» naeris Reet.

«Ära ütle! Kiki on juba kord niisugune natuur. Läheb head tegema, aga teeb kurja. Temal puudub kindel mõõt hea ja kurja vahel. Sellepärast ma kardan, et viimaks kõneleski ta tõtt.»

Nad tuletasid elavalt meelde tulekahjuõhtut Soekurul.

«See oli jube,» ütles Reet. «Istusime mõlemad Rosalindega tulevalgel, kui äkki kuulsime kolinat, või nagu oleks keegi käinud. Ja me mõlemad vist mõtlesime, et see on Lui vaim. Ja kartsime välja minna vaatama. Kas see siis tõesti võimalik on, et see oli Kiki?»

«Veidi kahtlane küll. Väga võimalik, et kogu ta pihtimine on vale. Järjekordne heategu. Mingi eneseohverduskramp.»

«Aga miks ta just Ilmarile seda üles tunnistas? Ta elab siis nüüd meie kodus? Kujutlen, mis see tähendab! Ja mis ütlevad vanad naised kirikuväravas?»

«Sina arvad siis, et Kiki valetas, kui süü enda peale võttis?»

«Jah, ma arvan enamatki . . . Kas ta sõitiski Pariisist ära Rõika pärast? . . . Viimaks oli see pihtimine ainult ettekääne, et pääseda Ilmari lähedale? Sedap ta minult päriski oma kirjadega, et kuidas nüüd Ilmar üksinda minuta läbi saab, ja palju muud. Mõistan, mõistan . . . Nüüd on siis ta oma heategudega juba nii kaugel.»

«Kas sa kardad?»

«Kuidas nii?»

«Ilmari pärast?»

«Ei, vastuoksa, mul on hea meel, et ka Ilmaril on, kes nüüd tema eest hoolitseb.»

Nad olid jõudnud väljakule, kus asus kõlakoda lohakile jäetud noodipultidega, mille vahel lapsi ringi jooksis.

«Istume siia!» ütles Joel pingile näidates.

«Jah, kui imelik,» algas ta, kui nad olid istet võtnud. «Võid inimesega kõrvuti käia terveid aastaid, võid temaga sõbraks saada ja uskuda, et sa teda läbi ja läbi tunned, isegi kui ta on väga siiruviiruline, aga siis ühel päeval . . . See on nii nagu malemänguga: tarvitseb teinekord malelaua tagant üles tõusta ja malendeid vaadata külje pealt, kui kogu partii tundub hoopis teine olevat, hoopis võõras, kuigi malendid seisavad täpselt endises asendis.»

Reet ei kuulnud midagi, mis Joel kõneles. Tal oli omaenese mõtetega küllalt tegemist. Kas siis Kiki tõesti on silma heitnud Ilmarile? mõtles ta. Ja kas Ilmar seetõttu polnudki nii agar Reedale siia suvilat muretsema?

«Millal me siis suvilaid vaatama läheme?» küsis ta äkki Joelilt.

«Suvilaid? Ah jaa, muidugi. Aga ma pean sulle üles tunnistama, et ma pole elus midagi narrimat teinud kui Niinemäe ülesannet vastu võttes.»

«Kuidas? Sa ei tahtnudki siis minuga kokku saada?»

«Ei, ma ei kõnele sellest. Aga pesi ehitada ja soetada, ikka ainult teistele... Ah, see kõik on nii rumal.»
Joel hakkas kingaotsaga pingi alt liiva kühveldama. Reet jäi vait. Ka tema ei saanud rahuneda. Kiki on siis nende kodusse elama asunud ja Ilmar tahab Reeta kodust eemal hoida. Joel aga kahetseb, et ta üldse siia on sõitnud. Kas mõtleb Joel suvila ostu nurja ajada sellepärast, et Reeta tagasi meelitada ja kaua lahus olnud abielu jälle ühte liita? Miks on Joel nii kauge ja karm, nii ükskõikne Reeda vastu?
Lapsi askeldas ümberringi suure käratsemisega. Päris pisikesi lükati vankris, suuremaid põngerjaid kohmerdas liivahunniku ümber, kus nad meisterdasid koopaid ja mägesid. Joel oli teraselt jälginud ühe väikemehe ehituskunsti.
«Oota, poiss, nii on see ju võimatu, see langeb sul sisse!» hüüdis ta, tõusis pingilt, kükitas poisi juurde maha ja õpetas, kuidas tuleb teha.
«Tore poiss!» ütles ta pingile tagasi tulles.
Reet ei vastanud midagi. Lapsed — see oli valus punkt ta elus. Ometi hakkas ka tema jälgima, mis nad nüüd seal liivahunnikus teevad, ja tõusis omakorda, et lahutada kaht poisikest, kes karvupidi kokku läksid. Ja sai nõnda nagu ühise huvideotsa Joeliga kätte, mida ta nii kramplikult oli püüdnud.
Pöördudes äkki Joeli poole, ütles ta:
«Sina ei tohi siit niipea ära minna! Ma lihtsalt ei luba.»
«Aga mis oleks, kui ma su tagasi kodumaale viiksin?»
«Ütle ise, mis ma seal teen? Siin on vähemalt õhku ja päikest. Aga seal? Kas mul on õiget kodugi?»
«Aga miks ei võiks sinulgi olla oma töö, omad huvid? Ainult eksisteerida — see on seista nägupidi vastu tühjust.»
«Jah, aga kust ma pean peale hakkama? Kas Kikiga võidu Ilmari sokke nõeluma hakkama, nüüd, kus Rosalinde surnud on? Kohviklatšidel ma ei käi, perenaine olla ma ei oska, mingit ametit ma õppinud ei ole, lapsi mul ei ole. Kas ma pean nukkudega mängima hakkama? Kiki saatis mulle juba sanatooriumisse ühe, võib-olla kingid sina mulle teise?»
«Kui tahetakse, siis on ka lapsi. Sa ju sallid neid?»

«Ah!» tegi Reet lootusetu liigutuse.
«Miks ei või teil kasulaps olla!» riskeeris Joel arvatavat valusat kohta osatada. «Majja tuleks kohe elu, elule mõte.»
«Ah, jäta kasulaps! Mõtle ainult Luile!»
Ikka vedas jutulõng nukrasse suunda. Reet ei tahtnud seda, aga mis ta sai parata? Joel polnud ka sugugi enam mullusuvine, vallatu ja muretu, pigem juba midagi Ilmari-taolist, segu õpetlikkust ja igavust. Kuidas ta oleks tahtnud teda äkki üles raputada! Ta tundis ennast nutu lähedal olevat. Ta vaatas käekella ja tõusis.
«Juba pool üks. Vabanda, aga meil pansionis algab kohe lõuna. Ma pean ruttama. Millal me siis näeme, millal hakkame suvilaid vaatama?»
Alles nüüd märkas Joel, kuidas ta oma sunnitud rangusega oli Reeta haavanud. Ja ometi pakitses tas kogu aeg tung seda naist otse meeletult kallistada. Ta võttis Reedal käest kinni ja vaatas küsivalt ta jonnakaisse silmadesse, kuni need vähehaaval järeleandlikumaks muutusid.
«Kas me ei läheks koos lõunat sööma? Või ei taha sa?»
«Tahan küll!» vastas Reet õige tasa.
Kui nad hiljem restoranist välja astusid, näod veinist hõõguvad, oli nende tuju muutunud, nende samm oli nii kerge, et nad tähelegi ei pannud, kuidas nad sügavaid jälgi jätsid värskelt valatud tsementsillutisse. Ent nende meeleolu oli sedavõrd kõrgendatud, et töölisedki ei hakanud pahandama, vaid lõid käega ja hakkasid jälgi kohendama. Ka autojuht pidi üle tänava jooksjate pärast liiga järsku pidurdama. Maailm oli nende ees end ootamatult lahti löönud.
«Joel!» sosistas Reet ja pigistas kõrvalkõndija käsivart.
Järgmisel hommikul seisid nad Gorges de Loup' suudmes: nende ees hargnes kaks kõrvuti mäeahelikku, mida lahutas all sügaval voolav Loup' kärestik. «Nagu meie kaks,» mõtles Joel, «nii lähedal, ja ometi kuristik vahel.»
Liikudes edasi mööda kitsustikku, imetlesid nad teeriba looklust kaljuserva mööda, vastasmäeaheliku metsaseid nõlvu kuni sinna üles tühja harjajooneni, kus

tiirles üksikuid kaljukotkaid; paelus ootamatult see allakohisev kosk, mille joad tundusid peaaegu liikumatuna ja mille lakkamatu mürin kaua seisma sundis, ilma et oleks saanud või tahtnudki sõnakest kõnelda. Äkilised järsandikud otse siinsamas käsipuu taga, pea kohal rasked kaljutükid, vastasmäe külgi valgustav päike, karge õhk, vahel jahe tunnel, kitsustiku lõpul aga lumiharjalise mäe tühi vastassein — kõik need muutuvad muljed koos pika jalamatkaga mõjusid Reedale väsitavalt. Nad istusid maha kividele mägioja ääres. Selle monotoonne sulin rammestas veel omakorda, Reet pani oma pea Joeli sülle ning jäi otsemaid magama.

Joel vajus mõtteisse. Oli nii imelik istuda siin võhivõõras maastikus, ei ühtegi hingelist lähedal, ainult kivid, vesi, päike ja see tükike kodumaad süles.

Kui usalduslikult siiski see naine oma pea sülle pani, nagu ei võiks Joel üldse midagi halba mõtelda ega teha! Ja ta ei mõtlegi midagi halba teha. Just siin, kus nii kerge ja hädaohutu oleks laskuda libedale teele, jääb Joel Reeda suhtes karskeks, Ilmari ees aga korrektseks ja lojaalseks. Reetki, nagu näha, on rahul selle puhtsõbraliku vahekorraga, nii et kui nad kord jälle lahkuvad, ei jää midagi tumestama nende jällenägemist.

Joel silmitses magaja nägu. Huulepuna alt tuli nähtavale ääreke loomuliku värviga huult ja kohe haarasid teda soojad mälestused mullusest muretusest ning tal hakkas kahju ei tea isegi millest. Tookordne muretus oli süütu ja mänglev, nüüdne aga nagu pisut sunnitud. «Miks ma ennast pidurdan? Kas tõesti lojaalsusest Ilmari vastu? Ei, ma vist kardan näida liiga südamlik. Ja sellepärast olen vahel liiga karmide sõnadega ... Siin sallin ma teda kuidagi teisiti, tahan tema vastu olla hea. Teel ma küsisin vahetpidamata, kas tal on soe, kas tal on jahe, ja nüüd katsin isegi ta kingakontsad palitu alla. Meie armastustuli andis mullu rohkem leeki, nüüd rohkem sooja. Ja seda me häbeneme ja varjame! Me ei oska sellega veel hästi kohaneda. Ja oleme vahel teravadki ... Kardan, et see tee on hädaohtlikum ... Kas ma suudangi veel siit kõrvale käänata? Ja tema? Vaiksem, südamlikum, kiindunum. Sõnade kaudu ma ei saaks tõtt iial teada. Või kus oleksidki niisugusel korral tõe ja vale piirid?»

Kõrgpäikeses oli Joeli üks põsk üsna hõõguma hakanud, kui Reet viimaks silmad lahti lõi. Joel kummardus impulsiivselt alla, et oma huultega ärkamist tervitada, aga Reet tõmbas oma pea kõrvale ja ajas enda püsti.

«Kas ma kaua magasin? Ah, nii sügavat und ei ole mul enam ammu olnud! Aga nüüd on mul suur nälg!»

Nad avasid oma toidupaki ja kustutasid janu mägijõe veega. Siis asusid nad uuesti teele. Ühes külas pidasid nad kinni tühjalt sõitva auto ja said sellega oma jalamatka lühendada. Thorenc'is leidsid nad öömaja romantilises lossis, mis oli ümber ehitatud hotelliks. Väljavaade Reeda toast üle kuuse- ja männimetsade tuletas nii väga meelde talvise sanatooriumi ümbrust, et igasugune lust kadus siia mõneks tunnikski kauemaks jääda kui hädavajalik.

Järgmistel päevadel rändasid nad läbi rea lähedasi linnu ja linnakesi, peatudes pikemalt, kus just meeldis, tehes jalutuskäike, vaimustudes maastikest, õhust ja Siniranniku päikesest. Suvila ostmise ülesande olid nad ammu unustanud.

«Imelik,» ütles Reet, kui nad viimaks Nizzasse olid saabunud, «kogu aeg ma unistasin villast Vahemere ääres, aga nüüd lõin vahepeal isegi kartma, et viimati satumegi kogemata mõnele, mis kõlbab. Ma lihtsalt ei või kannatada neid «à vendre» plakateid!»

«Sellega on ka minu ülesanne lõppenud. Vastavat suvilat pole me leidnud. Võin nüüd rahuliku südamega tagasi sõita.»

«Ära veel niipea sõida!» ütles Reet tasakesi ja paluvalt. «Ole veel mõnigi päev minu seltsis! Saada Ilmarile telegramm, et ta asjata ei ootaks!»

«Kauem siin olla on võimatu. Töö ootab.»

«Ma saan aru, aga ...»

«Aga?»

«Sulle on töö muidugi armsam kui mina. Ja sul on ükskõik, kuidas ma siia üksinda maha jään.»

Joel vaikis. Nad kõndisid piki Promenade des Anglais'd mere ääres. Rahvast vooris neile vastu ja neist mööda. Siin liikus inglasi knickerbockereis ja kiikritega, ameerika vanemaid daame sangprillides ja suurte käekottidega, rumeenlasi punakaspruunide põskedega, väikesi jaapanlasi, kes nii päri kui vastu rahvavoolu ujudes

pakkusid müüa üle käsivarre alla kõlkuvaid pärlikeid.

«Lähme sinna alla rannakruusale,» viipas Joel.

Kui Joel trepil enda ees nägi Reeda väljasirutatud jalga, tundus see ühel hetkel nii pööraselt kaunina ja kallina, nagu see trepi käsipuust alla libisev käsigi, et ta hing kinni jäi. Oma segasusest sai ta võitu alles siis, kui nad all kõrvuti lamamistoolides istusid.

«Mis sinuga on?» küsis Reet, kellele see hingeliigutus märkamata ei jäänud.

«Ei midagi!»

«Ikka pole sul midagi! Ikka sa ei kõnele mulle midagi!»

«Võib-olla on nii parem?»

«Kuidas arvad!»

Reet oli kogu aeg sisemiselt piinelnud Joeli tagasihoidlikkuse pärast, ta ise ei tahtnud pealetükkiv olla, ning üksikud impulsiivsed hetked välja arvatud, jaksas ka tema ennast vaos hoida. Aga samas oli kiindumus Joeli vastu kasvanud nii suureks, et oli võimatu kujutleda, kuidas ta peab siia üksinda maha jääma. Joeli silmad kõnelesid vahel nii sügavast südamest, et Reet tundis kõigist oma liikmeist jõu kaduvat. Joelil pidi Reeda arvates olema pööraselt tahtejõudu, kui ta isegi poolpimedas autos ainult kõrvalsõitja käsivart puudutas. Vahel aga hakkas teda vaevama kahtlus, kas Joel üldse teda veel sallib. Nüüd, kus neil mõlemal kaitseprillid silme ees, julges Reet küsida:

«Ütle mulle päris avalikult, kas sa kahetsed seda kõike, mis meie vahel olnud?»

«Kuidas sa niisugusele mõttele tuled?»

«Ma tunnen seda kogu su käitumisest.»

«Kas sul on mulle midagi minu käitumise kohta ette heita?»

«Jah. Sa tead seda isegi ... Ja sellepärast ma küsisingi, kas sa nii väga kahetsed meie mineva-aastasi vallatusi.»

«Kahetseda? Milleks? Küll olen ma aga küpsemaks saanud. Vili ei tarvitse kunagi õit kahetseda.»

«Ah nii! Kõik oli sul siis ainult selleks, et sina küpsemaks saaksid ...»

See oli öeldud üsna kibeda irooniaga.

Joel võttis prillid eest:

«Reet, palun ära mõista mind valesti! Sa tead ju, meie viga seisab selles, et me ei taha teineteise vastu olla küllalt avameelsed. See on tõesti raske. Meis on palju umbusaldust, võib-olla see on aastasadade pärandus. Ikka peab teine meie mõtted juba silmist välja lugema, ja me oleme pahased, kui ta seda ei tee. Me nagu kardame sõnu, sest need võivad veendumapanevalt valetada ...»

Joel jäi vait, nagu oleks keegi takistanud teda edasi kõnelemast.

«Ma ei saa aru, mis sa tahad sellega ütelda?»

«Sa tead, Reet, et me oleme enda ümber ehitanud niiöelda vaikusevallid. Ja meie võime jonnakalt neid edasi ehitada. Mina ei tea iialgi, mis sina minust mõtled ja minu vastu tunned, samuti ka sina mitte, mis mina tunnen. Homme õhtu ma sõidan minema, meie ei näe teineteist võib-olla aastaid enam ja siis ununeb aegapidi kõik.»

«Ja sa tõesti tahad seda?»

«Ei! ...»

Tekkis pikk vaikus. Paremat kätt merel keset sätendavat lainete sõbinat liugles valge purjekas ja kadus siis maanina taha. Reet tundis mere poolt karget hoovust ja hakkas kergelt lõdisema. Joel nägi seda ja talle meenus liblikas, kes kunagi ta lauale oli lennanud ja keda ta oli pidanud Reeda käskjalaks.

«Kas sa oleksid nõus minuga ära sõitma?» küsis Joel, prille silme eest ära võttes.

«Kuidas sa seda mõtled? Kas jälle mõni põgenemisjutt nagu vanasti?»

«Ei, mitte enam! Meil ei ole enam vaja kuhugi põgeneda, ei teiste ega eneste eest. Oled nõus?»

Reet pigistas silmad kinni ja laskus tooliseljale, käsi vaheliti pea taha tõstes, nagu ennast millelegi soojale vastu sirutades. Ta ütles üsna tasa:

«Jah, ma sõidan.»

Nad tõusid ja kadusid teineteise külge liibudes rahva sekka. Nende õnnetunne oli nii suur, et nad ei märganudki, kui olid pikki kilomeetreid jalutanud kuni promenaadi lõpuni, kuhu ennist valge purjekas oli kadunud. Nüüd polnud vastastikustel pihtimistel piiri. Kui-

das nad mõlemad olid tänini võinud endamisi piinelda, kuidas teist salamahti jälgida, kuidas karta, et nad jäävadki teineteise eest suletuks! Veel kunagi polnud Joel nii palavikuliselt tulevikku ehitanud, veel kunagi Reet nii õhinal sellest ehitamisest osa võtnud. Need polnud enam romantilised põgenemise ja põiklemise katsed elu eest, nagu nad neid senini palju kordi olid harrastanud. Elu seisis ees päris reaalsete ülesannetega ja kohustustega, neist on tarvis kindlalt kinni haarata.

«Sa pead minule appi tulema!» ütles Reet. «Üksi ma ei suuda, ma ei oska kuskilt peale hakata. Keegi ei ole mind õpetanud, mis ma pean tegema, kust algama...»

«Eks ma katsu! Aga kerge see ei ole. Tuleb enne palju harjumusi purustada.»

«Näiteks?»

«Näiteks kasvõi sedagi, et meie armastus ei tohi olla enam niisugune puhtegoistlik nagu senini. Selle egoismi õhutusel me ju petsime ja valetasime, petsime teisi ja valetasime iseendile. Soekurul, mäletad, tahtsin ma sind kadedalt kõigi teiste ja kogu elu eest ära peita, sind kinni panna kuhugi lõosilmatuppa, ja selle võti oleks pidanud olema minu taskus. Nüüd ma ei taha seda enam. Olen küpsemaks saanud, nagu ma sulle ütlesin. Me peame astuma otse keset elu, teiste hulka, mitte kartma igapäevast elu...»

Õhtul ei lahutanud neid enam hotellitoad. Aga keset muretust ja ülemeelikust murdus uuesti esile küsimus, mis oli Reeta kogu aeg alateadlikult vaevanud:

«Aga jumaluke, mis ütleb Ilmar?»

«Ütelgu mis tahes! Nüüd ei saa olla enam mingit haledust ega järeleandmist!»

«Kuidas ta seda hoopi talub, ta on ju nii heasüdamlik?»

«Peame teda aegsasti ette valmistama. Saadame juba homme telegrammi.»

«Näed nüüd ise, kui julm on see armastuseegoism või kuidas sa seda nimetasid!»

«Pole midagi parata. Uut hoonet ei saa muidu üles ehitada, vana tuleb enne eest lammutada! Ja see oli niikuinii pragunenud. Tunnista üles, kas mitte juba siis, kui sa siia lõunasse tulid oma tervist parandama, juba siis ei kibelnud sul kuskil hingepõhjas tarvidus põge-

neda... ka tema eest. Ja nüüd see majaost siin... Ka see on pagu.»

Reet katsus vastu vaielda:

«Ei, nüüd sa eksid! Ma ei ole oma mehele kunagi nii palju kirjutanud kui siit!»

«Minu sõber Orajõe ei kinkinud ka oma naisele kunagi nii palju lilli kui just preili Ormuse juurest tulles, kui tal süda päris puhas polnud.»

«Sa arvad, et minu süda polnud päris puhas?»

«Kas sa siis minule sugugi ei mõtelnud?»

«Just niisama vähe kui sina minule...»

Ikka kippus jutt Ilmarist kõrvale kalduma.

«Tead mis?» ütles Joel viimaks naljatades. «Jätame ta ajutiselt majasõbraks!»

«Tore! Aga ega sina armukadedaks ei saa?»

«Ma ei ole temale kunagi armukade olnud.»

«Siiski kahju temast. Oli nii hea inimene...»

«Küll Kiki teda lohutab!»

«Tore! Kiki oskab ju tal mootorratastki juhtida!»

19

«Siin ma siis elan,» ütles Joel Reedale oma kodus, kui reisiväsimus oli välja puhatud. «Ei ole mul sulle pakkuda ei lõosilmatube ega sanatooriume.»

«Ei, ära räägi neist! Räägime parem uuest elust, tööst, mida sa õpetad mind tegema, sinu oma tööst.»

«Tule siis kaasa!»

See oli neljakordne hoone tellingute vahel, kuhu nad jõudsid.

«Mis hoone see on?»

«Pangahoone. Aga kui ta kord valmis saab, ei hakka võib-olla selles istuma need rahajõmmid, kes teda ehitavad, vaid hoopis uued inimesed.»

«Miks sa nii arvad?»

«Muidu kaoks mul töölust . . »

Nad astusid ehitust piiravast aiast sisse.

«Kas kuuled?» küsis Joel äkki ja sundis ka Reeta kuulatama. «See, mis seal nõnda sahiseb, on tsemendisegamismasin. Ja kas kuuled neid kõlksusid? Tulevad telliskividelt. Ja seda käginat: plokid! Ja kuula veel seda laudade praksumist, saagimist, kopsimist, sagimist! Vaata, kõigest sellest muusikast kerkib hoone. Näed sa seal seda meest, kes liiva kühveldab? Tal on kaks õnnetust seljataga: pidi muldseina alla jääma, kui see kokku varises, ja kukkus teise korra tellinguilt alla. Ka need karjatused jäävad hoonesse.»

Nad astusid pikkamisi tellingutreppe mööda üles. Tuli edasi minna tugipostide metsas, üle raudtalade. Vastu sirgus raudvarbu nagu konte, oodates valamisbetooni. Kaks naist läks mööda savi kandes.

«Kas nägid? See, kes ees astus, on rase ja teine, see kahvatum, tiisikushaige.»

«Kas nad just peavad siin töötama?»

«Peavad? Jah, muidu varitseb neid nälg. Ka nende needus pannakse seintesse.»

Reet vaatas hämmastunult ringi ja mõtles, kuidas see hoone kerkib otse elavast elust, valust ja rõõmust, needusest ja oigeist.

«Osake minustki jääb siia müüridesse,» ütles Joel.

«Ja see on?»

«Lootused ja unistused paremast tulevikust, paremaist inimestest, kes siin sees hakkavad elama.»

«Kas sa seda lootsid ka Soekuru suvilast?»

«Jah lootsin. Ma ei armasta maju, kus enam edasi ei ehitata.»

Nad käisid läbi kõik hoone korrused. Joel tegi siinseal märkusi ning jagas sekka õpetusi. Kogu siinne askeldamine oli Reedale aukartust äratavaks uudiseks.

«Eks ole,» ütles Joel lõpuks, «sa näed nüüd, kuidas me kõik siin siblime, üks ühte-, teine teistmoodi. Nagu mesilased või sipelgad. Aga siiski, inimene on putukaist ees: katsugu need nii rafineeritult hävitada kui inimene! Sipelgas oma pesa juba lõhkuma ei hakka. Inimene aga küll, ja kuidas veel! Üks pomm lennukilt, ja ei jää enam kivi kivi peale. Aga läki alla, ma näitan veel midagi!»

Nad laskusid treppidest alla keldrikorrale ja astusid viimaks rõskelt jahedasse pimedasse varjendisse. Joel valgustas kõledaid müüre taskulaternaga.

«Vaata, siia urgu poeb inimese loov vaim, kui pealmaa hävituskirg märatseb. Kui üleval pommid oma töö teinud, astub ta siit välja, vaatab korraks ringi ja muudkui hakkab jälle otsast, laob jälle kivi kivi peale . . .»

«Ja täidab jälle pomme?»

«Neid muidugi ka.»

«Kas igavesti nõnda?»

«Ei, kuni leidub neid, kes elavad nagu puugid teiste verest.»

«Ja sa ei olegi kurb?»

«Ei. Ma armastan inimest.»

Reet vaatas hämmastusega Joeli otsa, aga järsku kustus selle käes tuli.

Pimedasse jäid elama ainult kaks teineteist otsivat sooja suud.

Tagasi välja jõudes seisatasid nad hetke silmi pilutades, et kohaneda käreda päikesevalgusega.

Eemal, ehitust piirava aia posti otsas, märkas Reet äkki leevikest, lühikese noka vahel pikk-pikk heinakõrs.

«Vaata!» läks ta Joelile näitama, aga lind ehmus lendu, nagu oleks teda tahetud häirida ta ehitamisplaanides.

JÄRELSÕNA

«Kivi kivi peale», kirjutatud peamiselt 1937.—1938. aastal, ilmunud 1939. aastal, kajastab meeleolusid eesti intelligentsi seas vapsismi võimulekippumise ja sellele otseselt järgnenud ajal, mil pätsliku fašismi kiiluga taoti välja vapsliku fašismi kiil.

Romaani keskkujuks on noor, elluastuv arhitekt, kes fašistlikult Saksamaalt väljaaetuna Eestisse jõudes hellitab lootusi oma võimete ja oskuste täielikuks rakendamiseks. Kuid siin ta satub vastuollu võimul oleva kodanlusega, olgu sel siis «demokraatlik» või vapslik ilme. Tema võimed ei leia õiget rakendamist kodanlikus ühiskonnas, tema loominguline tuhin jookseb liivale. Oma opositsioonilise hoiakuga, oma kriitilise suhtumisega ümbrusse, arusaamisega kodanliku ühiskonna unmikust, kuid mitte veel selge ettekujutusega selle arenemiskäigust ja töölisklassi vabastavast jõust kehastab romaani peategelane seda osa eesti intelligentsist, kes end kodanlikust korrast küll eraldas, kuid ei olnud veel liitunud uue ühiskonnakorra, sotsialismi eest aktiivselt võitleva klassiga, töölisklassiga.

Siin kesksesse valgusesse asetatud eesti progressiivne haritlane kuulub oma ilmelt nende haritlaste hulka, kes 1940. aasta pööret vaimustatult tervitasid kui väljapääsu hingematvast õhkkonnast ja kellest said nõukogude korra aktiivsed ehitajad.

Семпер Иоханнес Хансович

Сочинения
Том II

ШАГ ЗА ШАГОМ

На эстонском языке

Оформление П. Рээвээра

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja E. Hiedel

Kunstiline toimetaja R. Pangsepp

Tehniline toimetaja A. Tõnisson

Korrektorid
M. Amon ja S. Aron

Ladumisele antud 2. XI 1962. Trükkimisele antud 18. II 1963. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 20. Tingtrükipoognaid 16,4. Arvestuspoognaid 16,42. Trükiarv 28 000. Tellimise nr. 2453. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 54/58.

Hind 79 kop.

7—9